X-2-27
II 71

ГЛАВНА ДИРЕКЦИЯ ЗА НАСТАНЯВАНЕ БѢЖАНЦИТѢ

БИБЛИОТЕКА СВОБ. УНИВЕРС.
В. № 3712
Получено на 8. III. 933 19...

СЕЛСКО-СТОПАНСКО НАСТАНЯВАНЕ НА БѢЖАНЦИТѢ

Свободенъ университетъ библиотека София

1927—1932

СОФИЯ, 1932

ТАЗИ КНИГА СЕ ИЗДАДЕ ОТЪ ГЛАВНАТА ДИРЕКЦИЯ ЗА НАСТАНЯВАНЕ БѢЖАНЦИТѢ ПРЕЗЪ МЕСЕЦЪ ДЕКЕМВРИЙ 1932 ГОД. ВЪ 1200 ЕКЗЕМПЛЯРА, ОТЪ КОИТО 200 НА ЛУКСОЗНА ХАРТИЯ. ВЪ ТЕКСТА ИМА 50 ИЛЮСТРАЦИИ И 9 ПРИЛОЖЕНИЯ.

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

Н. В. БОРИСЪ III, ЦАРЬ НА БЪЛГАРИТѢ

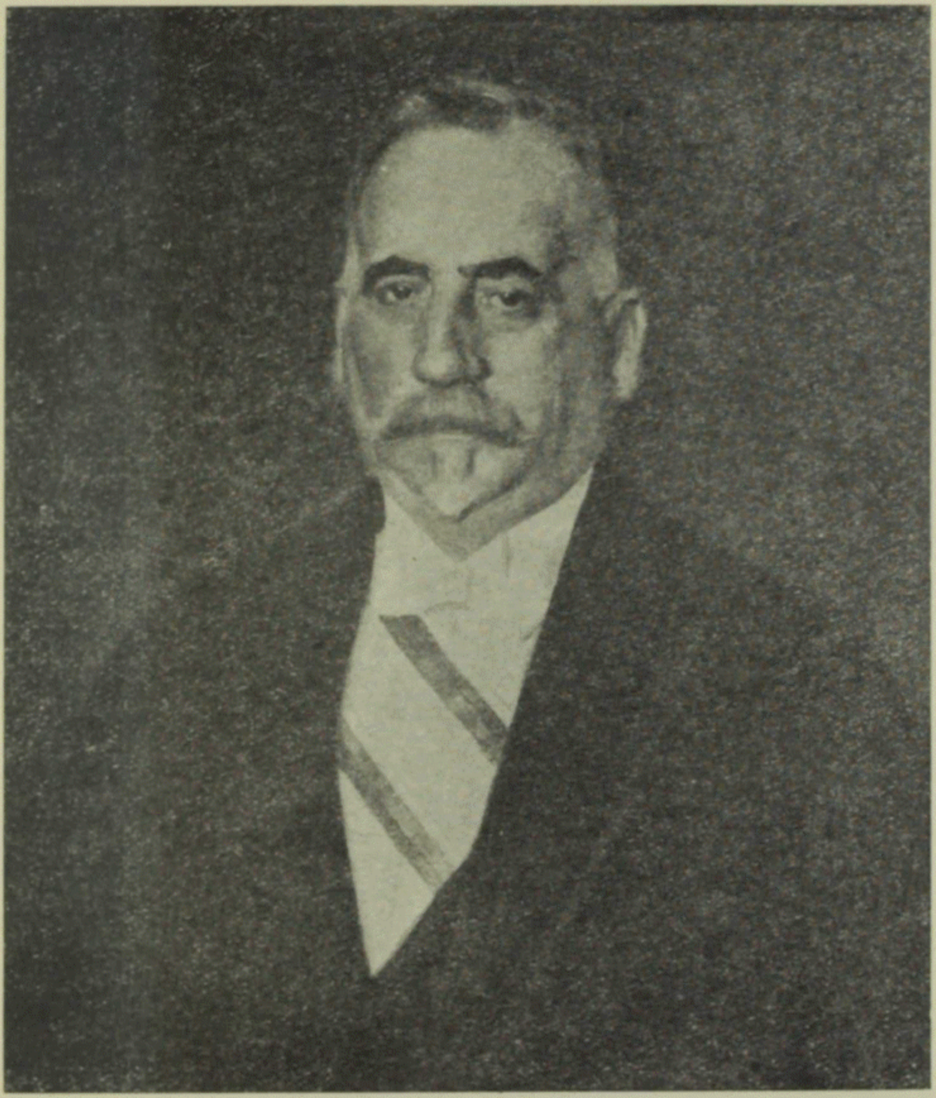

г. АНДРЕЙ ЛЯПЧЕВЪ

БИВШЪ МИНИСТЪРЪ-ПРЕДСЕДАТЕЛЬ, ПРИ КОЙТО ЗАПОЧНА НАСТАНЯВАНЕТО НА БѢЖАНЦИТѢ СЪ СРѢДСТВАТА НА БѢЖАНСКИЯ ЗАЕМЪ

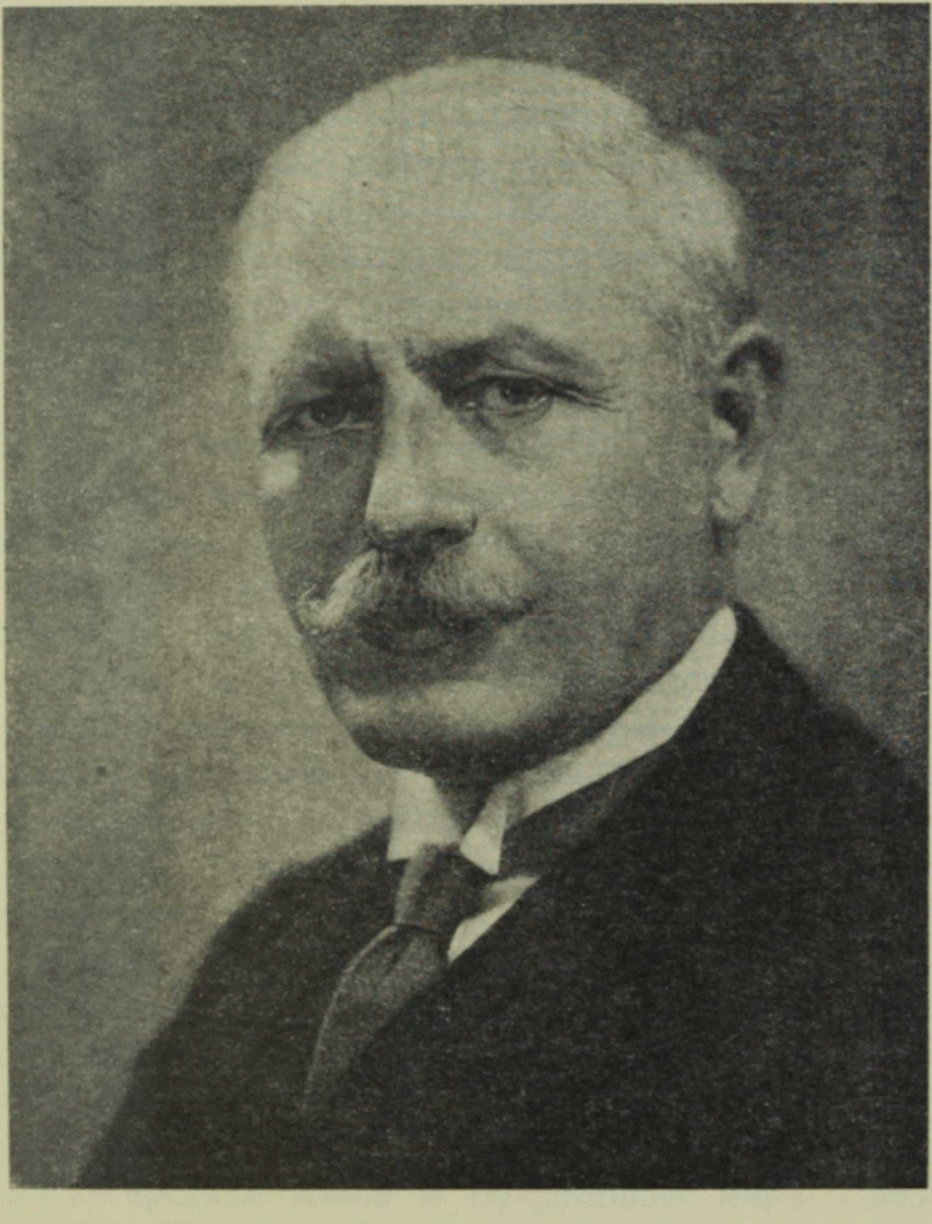

г. НИКОЛА МУШАНОВЪ

МИНИСТЪРЪ-ПРЕДСЕДАТЕЛЬ, ПРИ КОЙТО СЕ ПРИКЛЮЧИ НАСТАНЯВАНЕТО НА БѢЖАНЦИТѢ

X-2-12

БИБ... ВХ. № 3712 ПОЛУЧЕНО НА 8. III. 933 19...

ПРЕДГОВОРЪ

Непоносимостьта на турското управление бѣ източникъ на повечето политически и военни събития отъ 60 години насамъ. Протеститѣ и въоржженитѣ възстания на мѣстното население доведоха до много борби, които заинтересоваха просвѣтното обществено мнение въ Европа и предизвикаха намѣсата на нѣкои европейски велики сили въ полза на идеята за реформитѣ и за политическата промѣна на режима въ Отоманската империя. Конференцията въ Константинополъ (1876) и Руско-турската война (1877—78), които завършиха съ Санъ-Стефанския миренъ договоръ, даваха политическа и административна автономия на християнитѣ, чрезъ създаването на независимото Княжество България. Това положение на нѣщата, обаче, биде промѣнено отъ Берлинския конгресъ (1879), споредъ който поддунавската областъ, до билото на Балкана, образуваше Княжество България, а подбалканската областъ — Източна Румелия — съ мѣстна администрация и жандармерия, бѣ оставена подъ суверенитета на Турция, получила обратно и деветѣ християнски области — Тракия и Македония. На християнитѣ въ Турция се осигуряваха административни реформи и културни правдини (чл. 23), но тѣ никога не бидоха приложени. Економическитѣ и политическитѣ съотношения, както и националната пробуда въ България и Източна Румелия, предизвикаха съединението на тия две области подъ единното управление на София (1885). Съединението на българскитѣ области предизвика известния конфликтъ, завършилъ съ победата на българското оржжие въ Сръбско-българската война и Букурещкия миръ (1885), кждето бидоха признати свършенитѣ факти. Турция, макаръ и последна по редъ, се примири съ новосъздаденото положение, следъ което настжпи епоха на миръ. Презъ нѣкои периоди на затишие и миръ населението можеше да предприеме малки културни инициативи, да се организира стопански и да заимствува нѣщо отъ околния просвѣтенъ свѣтъ, подъ благоволението на султанитѣ, но това положение обикновенно не траеше дълго.

Най-малкия поводъ, вследствие национална проява, довеждаше отново до насилия, бруталность и убийства, които възвръщаха живота къмъ предишната му несигурность и стопанско разорение. Въ такива

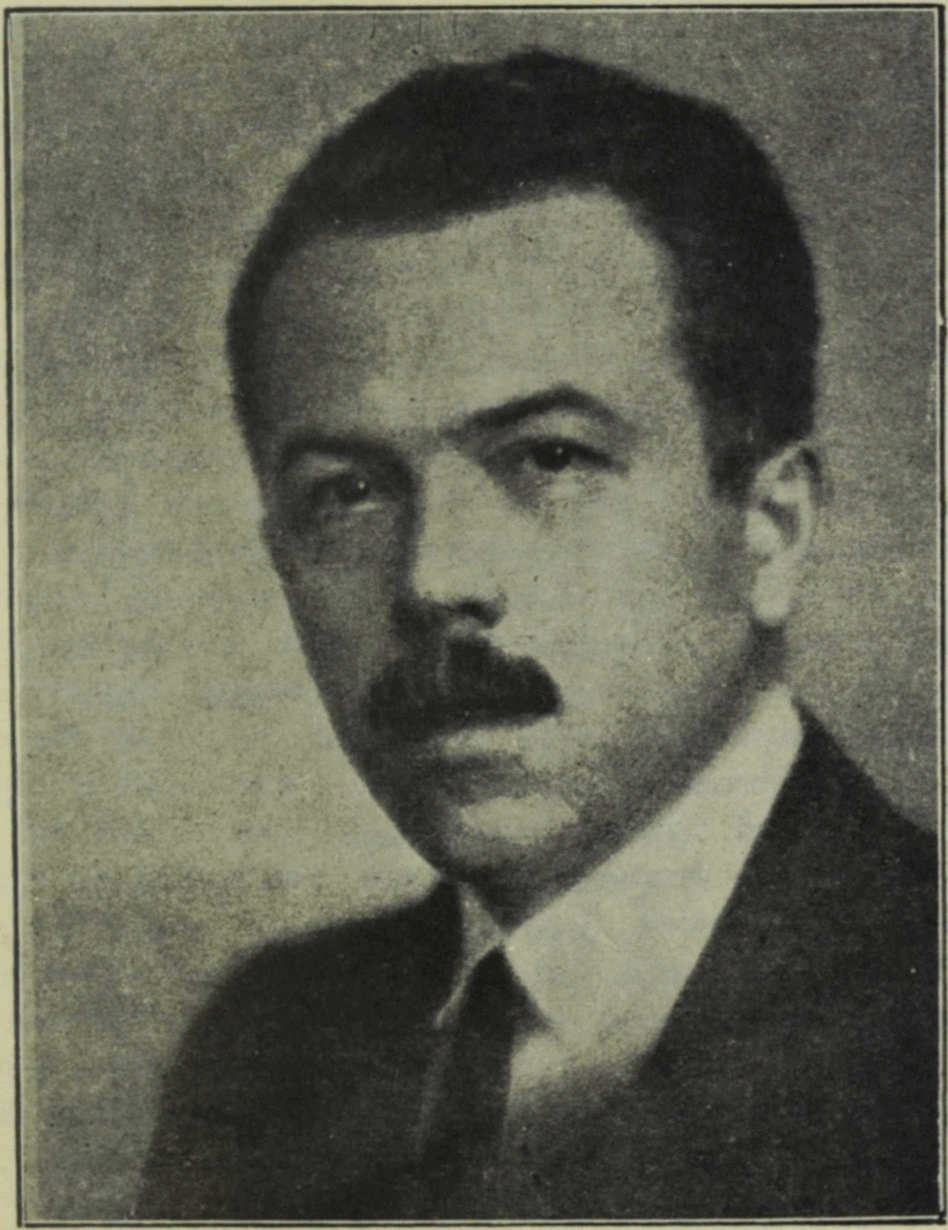

г. РЕНЕ ШАРОНЪ

КОМИСАРЬ НА ОБЩЕСТВОТО НА НАРОДИТѢ

пѫти отъ слабитѣ си бюджетни срѣдства най-необходимитѣ суми за посрещане първитѣ нужди на бѣжанцитѣ.

Тѣзи суми, обаче, се оказаха съвсемъ недостатъчни сproти голѣмата неволя на бѣжанцитѣ, които започнаха да се организиратъ въ дружества и непрестанно апелираха къмъ държавата и обществото за помощи. Въпросътъ излѣзе отъ тѣснитѣ рамки на обикновенната благотворителность и се превърна въ широко социална проблема — предметъ на публичния печатъ, парламента и политическитѣ партии. Най-после въ парламентарнитѣ дебати по бѣжанската трагедия изникна идеята за сключване на външенъ заемъ, който да бѫде употрѣбенъ за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитѣ. Фактически, обаче, искането за заемъ се натъкна на дълга върволица отъ пречки и затруднения — особенно върху слабата кредитоспособность на държавата ни по режима на репарациитѣ.

На правителството не оставаше, освенъ да апелира предъ О. Н. въ Женева и да подири неговото съдействие чрезъ една международна финансова интервенция. И то сполучи въ начинанието си. Обществото на народитѣ изпрати най-напредъ своя делегатъ, г. Рене Шаронъ (после назначенъ за комисарь), който още въ есеньта на 1926 год. изучи всичко, относно възможностьта за настаняването на 32,000 земледѣлски бѣжански семейства и сигурностьта на гаранциитѣ срещу искания заемъ за тази цель. Следъ него страната ни посетиха г. г. Солтеръ и Абрахамъ — двама по-висши делегати на О. Н., които изследваха до най-голѣми подробности цѣлата бѣжанска проблема, наличностьта на достатъчно земя за бѣжанцитѣ, наложителность отъ осушаване на блата, изкореняване гори, построяване ж. п. л. Хасково—Кърджали—Мастанли и пр. Тѣмъ, както и на г. Рене Шаронъ, България дължи извънредно много за проявената обективность и прецизность въ мисията имъ, за широкия и вѣренъ размахъ, съ който се отнасяха не само къмъ събранитѣ до тогава официални данни и материали, обуславящи правилното разрешение на неописуемата бѣжанска трагедия, но и къмъ фактитѣ, действителната мизерия, съ която отчаяно се борѣха, както бедната ни Държава, така и стотици хиляди молящи се, гладни и боси, неподслонени бѣжанци, прокудени братя и сестри отъ мили и незабравими родни огнища. Много покъртителни сцени на съкрушенъ духовенъ и материаленъ животъ, много чисти сълзи на измѫчени души, много справедливи каузи на вълнуващето се бѣжанство и неговитѣ просвѣтителни организации допринесоха по непресиленъ начинъ и естественъ пѫть за бързото и окончателно затвърдяване на убеждението, че на България трѣбва да се помогне, да се справи съ едни явно доказани държавна, обществена и стопанска рани, като ѝ се даде възможность да ги излѣкува навреме и най-подходяще.

Благодарение на това убеждение, освѣтено отъ мжкитѣ и неволята на бѣжанцитѣ и подкрепено отъ авторитета и компетентностьта на българското правителство, Финансовиятъ комитетъ при О. Н. се отзова благосклонно въ полза на заема, за който ще говоримъ понататъкъ, и убеди, безъ особени пречки, Обществото на народитѣ въ необходимостьта да се не закъснява по никакъвъ начинъ съ една достатъчно ефикасна помощь за селско-стопанското настаняване на бѣжанцитѣ въ Царството ни.

Следъ отпускането на заема за бѣжанцитѣ и неговото оформяване по установения редъ, първата крачка за започване работата бѣ назначението на г. Рене Шаронъ за комисарь на О. Н. у насъ. Избора на този високо интелигентенъ, проницателенъ, волевъ и характеренъ синъ на велика Франция се посрещна съ радость и облекчение отъ управляващитѣ фактори и заинтересованитѣ народни слоеве, имащи допирни точки съ сждбата на бѣжанството въ България. Г. Рене Шаронъ се яви на попрището си точно въ момента, когато трѣбваше да се тури край на безпомощното, палиативно и недостатъчно планомѣрно настаняване на бѣжанцитѣ отъ страна на държавата ни — точно на завоя, когато бѣ вече ударилъ последния часъ за изграждане основитѣ на единъ новъ, дееспособенъ и автономенъ институтъ за тази работа.

Едновременно съ сполучливия изборъ на комисарь на Обществото на народитѣ, обаче, последва и тоя на г. инженеръ Ст. Сарафовъ, сега покойникъ, за главенъ директоръ на споменатия институтъ — на Главната дирекция за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитѣ — едно истинско събитие за честьта и достойнството на отечеството ни въ време, когато мнозина други надценяваха силитѣ и способностьта си и мислѣха, че могатъ да заематъ този постъ, схващайки разрешението на бѣжанската проблема, като обикновена, текуща администратвина дейность. Трѣбва много да се благодари, че въ случая наддѣля голѣмата загриженость и недвусмисленото разбиране на Министерския съветъ, та покойния Ст. Сарафовъ — единъ извънредно талантливъ инженеръ и рѣдъкъ организаторъ на голѣми предприятия, дългогодишенъ трудолюбивъ чиновникъ и родолюбивъ общественикъ — бѣ почти насила грабнатъ отъ спокойния му частенъ животъ и поставенъ на мѣсто, свързано съ грамадни морални и материални отговорности, съ повелителната нужда отъ свежи умствени дарби, съ издържливость, воля и търпение.

Съ опредѣлянето на тия двама колоси на бѣжанското дѣло, скоро около тѣхъ се приготви Закона за селско-стопанското настаняване на бѣжанцитѣ, уреди се внимателно подржководния, технически и изпълнителенъ апаратъ на новосъздаденото учреждение и следъ

като се състави теоритическата конструкция на общия планъ за бързото и тактично разрешение на назрѣлата сложна и трудна задача, работата закипѣ съ особена трѣскавость, приобщавайки къмъ себе си все по-вече и по-вече други, външни сили било за съвети, било за прѣко хармонично съдействие.

Какво е постигнала Главната дирекция въ течение на своето пълно шестгодишно сѫществуване, се вижда накратко отъ този докладъ, съставенъ възъ основа на подбрани и преработени официални данни и сведения.

Директоръ: **К. Хитиловъ**

I

ПРЕДВАРИТЕЛНИ ПОЛОЖЕНИЯ И РАБОТИ ПО НАСТАНЯВАНЕТО НА БѢЖАНЦИТѢ

ПРЕДВАРИТЕЛНИ ПОЛОЖЕНИЯ ЗА РАБОТИ ПО НАСТАНЯВАНЕТО НА БѢЖАНЦИТѢ ДО СИЛА НА ЗАКОНА ЗА СЕЛСКО-СТОПАНСКОТО НАСТАНЯВАНЕ НА БѢЖАНЦИТѢ

За да имаме пълна и всестранна представа за дейностьта на Гл. дирекция за н. б., необходимо е да я свържемъ непосрѣдствено съ положението на земледѣлското ни стопанство следъ войнитѣ, както и съ резултатитѣ отъ настаняването на бѣжанцитѣ подъ ржководството на Дирекцията на трудовитѣ земледѣлски стопанства до 1926 г.

ВОЙНИТѢ И ЗЕМЛЕДѢЛСКОТО НИ СТОПАНСТВО

Както е известно, Европейската война разклати твърде чувствително основитѣ на земледѣлското ни производство. До като то въ нормално време задоволяваше всички наши продоволствени нужди и даваше значителенъ излишъкъ отъ хранителни произведения и продукти за износъ, напоследъкъ, когато воювахме, почувствувахме силна криза въ прехраната на населението и войската.

Причинитѣ за това бѣха много, но главнитѣ се очертаваха въ:

1. Извънредно напрежение на сили и срѣдства.
2. Липса на предвидливость въ областьта на прехраната и свързанитѣ съ нея въпроси за организиране земледѣлското производство.
3. Неплодородни години.
4. Слаба държавна дисциплина.

Ние не изучихме предварително продоволственитѣ нужди, не приведохме въ известность всички запаси отъ хранителни продукти, не изследвахме условията за произвеждането на тия продукти и не начертахме подробенъ планъ за организирането на земледѣлското производство въобще.

При тия обстоятелствата и поради военнитѣ нужди, ние бѣхме принудени да хвърлимъ на браннитѣ полета 857.063 човѣка или 38.83% отъ мжжкото население. Нашето земледѣлско производство (като изключимъ процента на градското население) бѣ лишено приблизително отъ 685.000 най-дееспособни земледѣлци.

До като траеше войната, всички стопански работи се вършиха отъ старцитѣ, женитѣ и децата. Тѣ се грижеха не само за своята лична прехрана, но и за войската и градското население. Въпрѣки, обаче, всички усилия, тѣ не можаха да наддѣлеятъ.

И така земледѣлското производство отъ день на день отслабваше. Него тормозеше и непрестанната реквизиция. Отъ земледѣлскитѣ стопанства все се вземаше работенъ и разплоденъ добитъкъ превозни срѣдства, материали, трудъ, дори и земи.

Споредъ сведенията на нѣкогашната Дирекция за стопански грижи и обществена предвидливость, презъ време на войната работния добитъкъ е билъ съ 136.266 двойки по-малко, отколкото презъ 1912 г. Изобщо работния добитъкъ, смѣтнатъ въ предѣлитѣ на Царството до Балканската война, презъ 1917 год., е билъ съ 22% по-малко, отколкото презъ 1912 г. Работнитѣ волове и крави се намалили съ 184.095 глави или съ 21%, а работнитѣ биволи съ 13.192 глави или съ 8%. Най-чувствително сж били засѣгнати работнитѣ коне: тѣ бѣха намалѣли съ 75.245 глави или съ 34%. Вследствие това намаление на добитъка, орната площь за работа на една двойка се бѣ увеличила доста много. Това се вижда отъ следнитѣ данни:

Окржзи	Работна площь на двойка работенъ добитъкъ въ декари 1910 г.	1917 г.
Бургаски	81.8	95.7
Варненски	71.0	114.2
Видински	65.7	72.3
Кюстендилски	54.0	75.3
Пловдивски	53.9	61.2
Плѣвенски	53.7	57.9
Русенски	59.1	84.9
Софийски	46.5	51.6
Ст.-Загорски	71.1	71.1
Търновски	49.2	55.8
Шуменски	51.2	69.0

Колко е билъ въ по-малко работния добитъкъ презъ 1917 г. въ сравнение съ нормалната 1910 г. се вижда отъ следнитѣ данни:

Окржзи	Всичко глави впрѣгатенъ добитъкъ (коне, волове и биволи) 1910 г.	1917 г.
Бургаски	102.566	85.616
Варненски	136.322	66.981
Видински	64.348	58.005
Вратчански	85.555	77.405
Кюстендилски	51.450	36.940

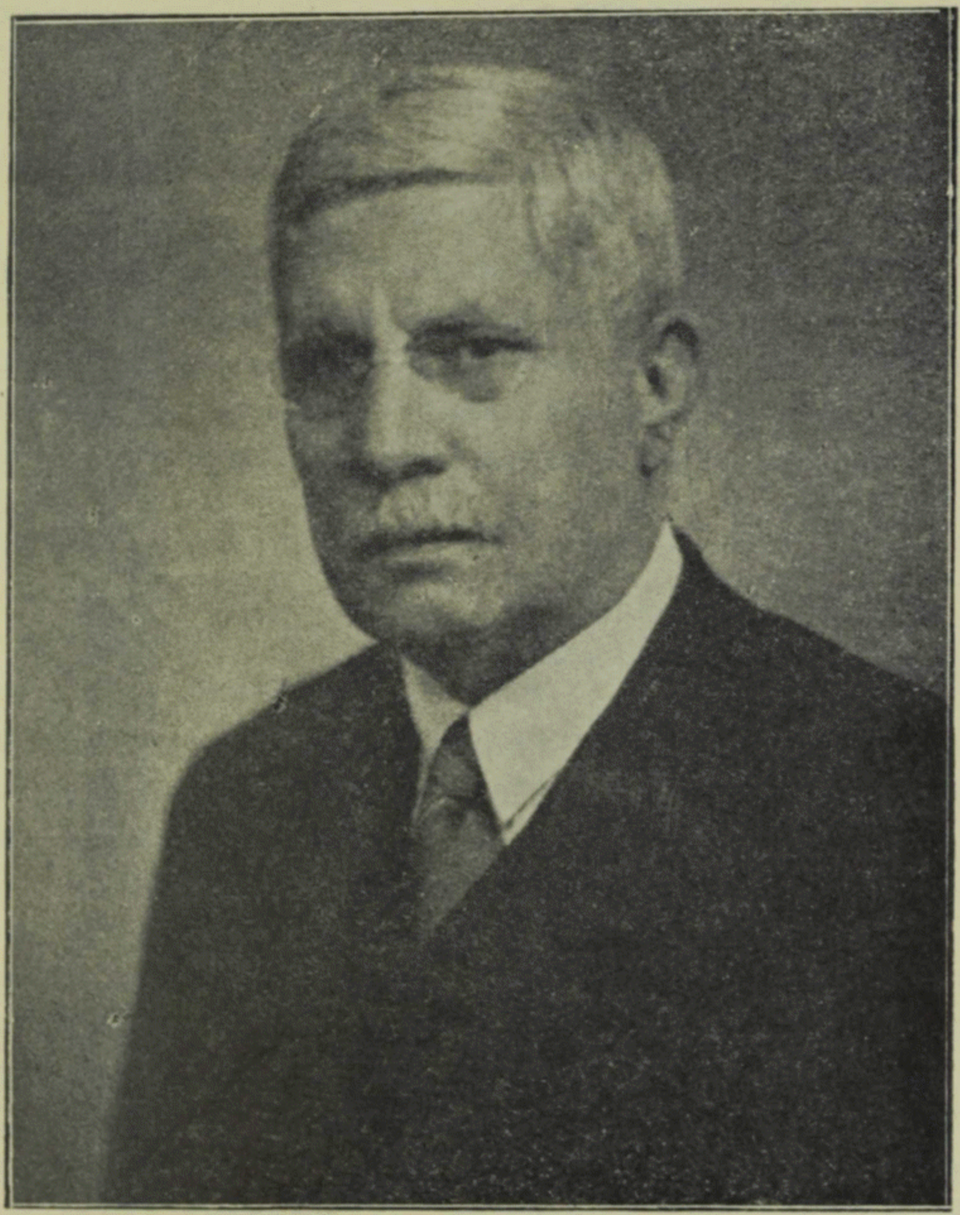

† г. ИНЖ. СТОИМЕНЪ САРАФОВЪ

ГЛАВЕНЪ ДИРЕКТОРЪ ЗА НАСТАНЯВАНЕ БѢЖАНЦИТѢ, ПОЧИНАЛЪ НА 3. IX. 1931 Г.

Окржзи	Всичко глави впрѣгатенъ добитъкъ (коне, волове и биволи) 1910 г.	1917 г.
Пловдивски	105,188	91.809
Плѣвенски	97.614	90.494
Русенски	118.851	85.210
Софийски	102.270	92.151
Ст.-Загорски	124.207	124.253
Търновски	117.169	103.343
Шуменски	193.243	66.885
Всичко	1.298.783	979.092

Това намаление на работния добитъкъ бѣ въ действителность по-голѣмо, защото земледѣлцитѣ бѣха принудени, покрай извършването на стопанскитѣ работи, да превозватъ храни, слама, сѣно, дърва, дървенъ материалъ, стоки до гари, складове и пр. за войската.

Въ време на войната, бѣха недостатъчни сѫщо така и превознитѣ срѣдства:

	1912 г.	1917 г.
а) каруци	83.132	58.805
б) коли	420.882	328.317
всичко:	504.014	387.122

Въ 1917 г., следователно, нашитѣ земледѣлски стопанства сѫ използували за работа 116.902 или 24% кола и каруци въ по-малко, отколкото въ нормално време.

Важно е сѫщо да се отбележи, че, колкото и малко коли и каруци да оставяха за земледѣлски работи, повече отъ тѣхъ се пращаха за нарядъ по цѣли седмици и месеци — да пренасятъ храни за армията и населението — и то тъкмо въ време на най-усиленитѣ стопански работи.

Отъ друга страна, много отъ работницитѣ — майсгори колари, желѣзари и др., които въ мирно време поправяха изхабения или повреденъ мъртавъ земледѣлски инвентаръ или пъкъ подковаваха работния добитъкъ, бѣха повикани въ редоветѣ на армията, вследствие на което работилницитѣ имъ бѣха закрити.

Не по-малка пречка за нормалната земледѣлска работа бѣ и липсата на земледѣлски орѫдия и машини въ замѣна на намалената човѣшка и животинска сила, както и липсата на запасни части въ замѣна на изхабенитѣ и негодни такива.

Г. Профѣсоръ Я. Молловъ, който въ време на войната бѣ помощникъ директоръ на Дирекцията за стопански грижи и обществена предвидливость, ето що казва за тогавашното положение на земледѣлското производство.*)

*) Земледѣлското производство и войната. Списание на Бълг. икономическо д-во, кн. 1—2, 1919, стр. 59.

„При намалението на работната ржка и работния добитъкъ, при липсата на работоспособни и пъргави ржководителки на селскитѣ стопанства, при недостига на превозни срѣдства за своевременно извършване на всички превози въ сжщитѣ, при липсата на материали и работници за поправка и поддържане на земледѣлския инвентаръ, при липсата на най-необходимитѣ земледѣлски орждия и машини за попълване инвентаря на стопанствата, при несполучливото прилагане на режима на възбраната и нормиранитѣ цени на предметитѣ отъ първа необходимость, при реквизицията и изземванията — при всички тия несгоди сж били обработени, заети и засадени отъ общата обработваема площь на Царството, въ границитѣ му до Балканската война, много по-малко земи, отколкото въ нормално време. Това може да се види отъ следнитѣ данни:

Години	Обработваема площь въ декари	Засѣта и засадена земя въ декари	% отъ обработваемата площь
1910	39.273.957.7	32.622.379.0	85.06
1911	40.316.214.2	33.249.537.4	82.47
1912	40.772.603.5	33.850.925.6	83.02
1917	40.097.499.1	28.872.589.9	72.00

Площьта, заета съ угари, която въ нормално време следваше тенденцията да намалява съ увеличаването на населението и намаляване свободнитѣ годни за работа земи, както въ другитѣ напреднали въ земледѣлско-техническо отношение страни, презъ време на войната, напротивъ, е била значително увеличена. Така, до като площьта, заета съ угари, спада въ 1911 г. на 7.066.626.8 декари и въ 1912 г. на 6.921.677.9 декари, което съставя за първата 17.53% и за втората 16.98% отъ обработваемата площь за сжщитѣ години, презъ 1917 г. тя достига 11.224.859.2 или 28% отъ обработваемата площь презъ сжщата година. Отъ тѣзи данни, между другото, се вижда, че съкращението на засѣтата и засадена площь, презъ време на войната, донѣкжде следваше общото намаление на работната ржка, работния добитъкъ и на превознитѣ срѣдства презъ сжщото време. И, действително, до като работната ржка въ страната се бѣ намалила съ 19.52%, добитъка (работния) съ 22% и превознитѣ срѣдства съ 24%, засѣтата и засадена площь се бѣ намалила съ 17% (сравнение съ 1912 и 1917 г. г.).

При значително намаление на засѣтата площь презъ периода на войната, производството не можеше да достигне онова въ мирно време. Общо взето, презъ 1917 г., за която единственно има събрани и преработени сведения презъ време на войната, въ границитѣ на Царството, до преди нашата намѣса въ войната презъ 1912 г., производството на зърнени храни е било 18.666.626.82 квинтала. Съ

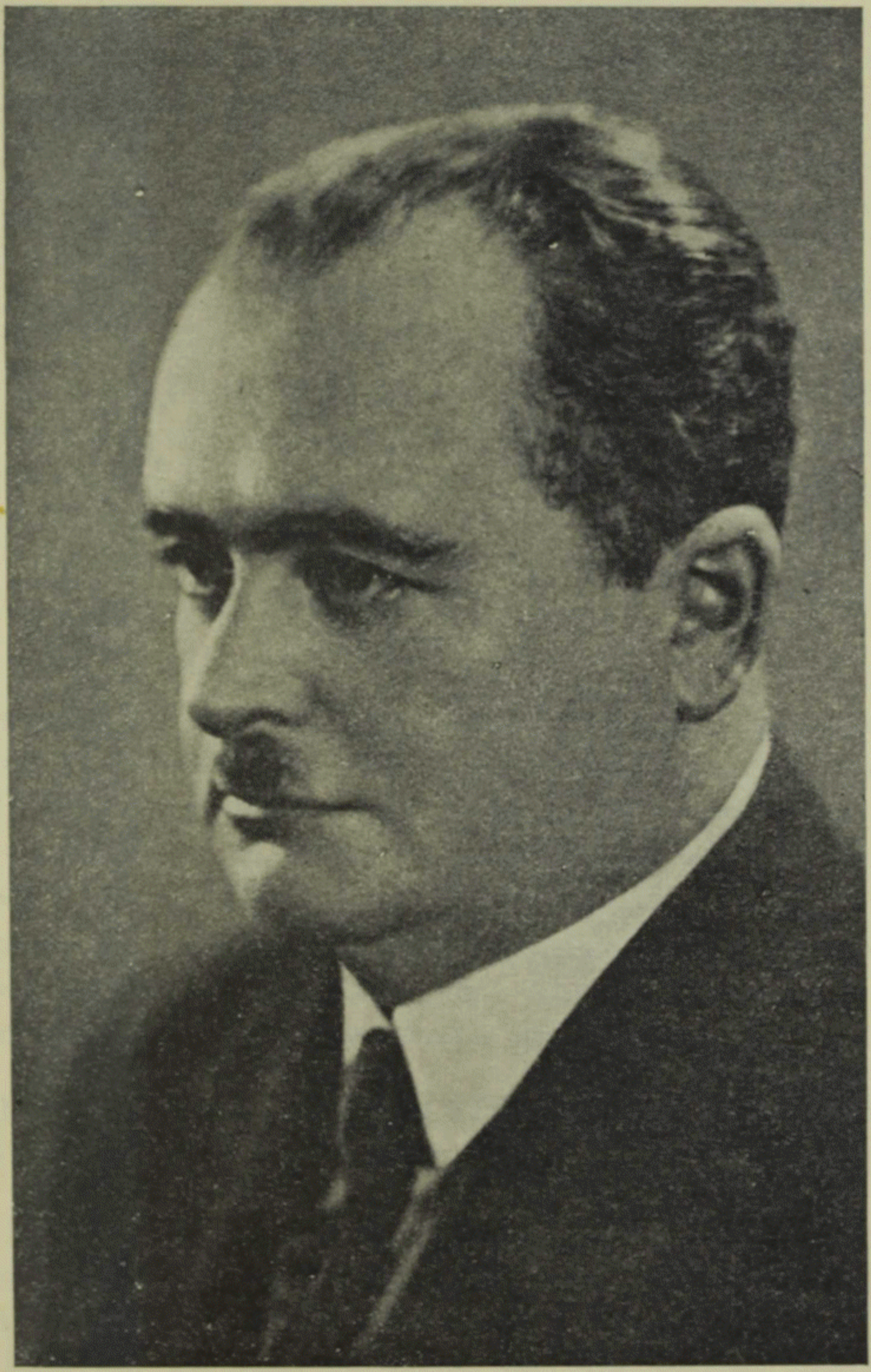

г. КАРЛЪ ХИТИЛОВЪ — АГРОНОМЪ

ДИРЕКТОРЪ — ЛИКВИДАТОРЪ

изключение на извънредно неблагоприятната за производството на зърнени храни 1907 г., паметна по своитѣ наводнения, никога презъ периода отъ 1906 до 1912 г. включително не е отбелязано по-малко производство на такава въ нормални години. Това особѐнно добре може да се види отъ следната таблица за производството на зърненитѣ храни презъ годинитѣ 1906, 1912 и 1917 г.

Години	Производство въ квинтали	% на произведеното въ по-малко или повече отъ 1917 год.
1906	25.303.539	+ 26.46
1907	14.261.655	— 30.47
1908	21.774.264	+ 14.56
1909	20.107.881	+ 7.47
1910	26.881.279	+ 30.78
1011	28.763.049	+ 35.31
1912	26.270.385	+ 30.36
1917	18.606.626	—

Въ сравнение съ 1912 г., последната нормална година, преди нашата намѣса въ войнитѣ, въ 1917 г. производството на пшеницата е било съ 27.94% по-малко, производството на ръжьта съ 38.57 %, на смѣстьта съ 10.57%, на овеса съ 26.29%, на ечмика съ 11.41% и на царевицата съ 42.57%.

Изложеното до тука рисува само въ общи черти лошото положение на земледѣлското производство, когато държавата ни бѣ принудена да започне съ настаняването на бѣжанцитѣ.

ДИРЕКЦИЯТА НА ТРУД. ЗЕМЛ. СТОПАНСТВА И НАСТАНЯВАНЕТО НА БѢЖАНЦИТѢ ДО 1926 г.

Закона за т. з. с., респективно правилника за приложението му, опредѣляше правото на бѣжанство възъ основа на закона за заселване на бѣжанцитѣ и обезпечаване на поминъка имъ, („Д. в." отъ 21. XII. 1920 г.), съ тази разлика, че той имаше предъ видъ изключително задомени бѣжанци. Въ това отношение бѣ меродавенъ чл. 1 отъ закона за т. з. с., който, между другото, имаше за цель да снабди съ земя и бѣжанцитѣ-земледѣлци, съ огледъ да се създадатъ жизнеспособни дребни земледѣлски стопанства, които да осигурятъ издръжката на едно домакинство, на което земледѣлието съставлява главния източникъ на срѣдства за сѫществуване. Живата единица, подлежаща на оземляване отъ закона за т. з. с., бѣ, следователно, семейството.

ПЪРВОНАЧАЛЕНЪ БРОЙ НА БѢЖАНЦИТѢ-ЗЕМЛЕДѢЛЦИ

До влизането въ сила на закона за т. з. с., бѣжанцитѣ се настаняваха отъ Отдѣла за социални грижи при Министерството на в. р. н. з., който, обаче, до това време не бѣ успѣлъ да събере и систематизира още достовѣрни данни за броя на земледѣлскитѣ бѣжанци въ Царството. Специалната статистика за тия бѣжанци датира едва отъ есеньта на 1924 г., когато Гл. дирекция на т. з. с. започва да се грижи за настаняването и оземляването имъ.

За да може да се види, какво е направено съ тѣзи бѣжанци по силата на закона за настаняване бѣжанцитѣ и обезпечаване поминъка имъ, Гл. дирекция на т. з. с., респективно Отдѣлението за вжтрешно заселване, поиска отъ всички общински съвети следнитѣ сведения съ окржжно предписание № 8619 отъ 30. VIII. 1924 год.: 1) дата на настаняването; 2) брой на земледѣлскитѣ бѣжански семейства; 3) отъ кжде сж дошли — наименование на населения пунктъ и страната (Македония, Тракия. Добруджа и пр.); 4) какви земи сж имъ дадени за обработване (държавни, безстопанствени, фондови, мери, частни земи; 5) колко земи сж дадени по отдѣлно и всичко; 6) колко земледѣлски бѣжански семейства иматъ живъ и мъртавъ инвентаръ и колко нѣматъ; 7) колко бѣжански семейства сж си построили кжщи и колко не; 8) колко бѣжански семейства сж получили парична помощь по закона за заселване на бѣжанцитѣ и обезпечаване поминъка имъ; 9) колко бѣжански семейства сж окончателно оземлени по закона за т. з. с. и 10) колко бѣжански семейства сж напуснали опредѣленото имъ мѣстожителство. (Вижъ таблицата на стр. 28 и 29).

Въ това число не влизаха 2097 тракийски и 1526 македонски земледѣлски бѣжански семейства, които живѣеха въ: София, Бургасъ, Варна, Пловдивъ, Хасково, Сливенъ, Ямболъ и пр. и съ които общия сборъ на всички земледѣлски бѣжански семейства въ Царството възлизаше на 35.059 съ 153.519 члена. (Зарегистриранитѣ не земледѣлци броеха 20.503 семейства съ 92.849 члена).

ОЗЕМЛЯВАНЕ

Отъ тѣзи бѣжански семейства Дирекцията на т. з. с. бѣ оземлила, но безъ да оформи книжата за това:

1. Въ 18 околии 2.621 сем. съ 5.172 парцели 110.689 дек. или на 1 семейство по 36 декара.

2. Въ 8 околии бѣ завзела 258.971 кандидатъ-емигрантски земи за 4.946 бѣжански семейства.

3. Въ 10 околии бѣ дала за използуване безстопанствени земи на 6.975 бѣжански семейства.

4. Въ 65 околии бѣ дала фондова земя за временно използуване на 16.894 бѣжански семейства.*)

Тѣзи бѣжански семейства се оземляваха направо отъ Гл. дирекция на т. з. с., съгласно общата наредба по оземляване отъ 25. IX. 1925 г., публикувана въ бр. 16 въ Известията на сѫщата дирекция.

Въ зависимость отъ мѣстонахождението и качествата на земята и земледѣлско-стопанскитѣ условия на района, въ който се оземляваха бѣжанцитѣ, общото пространство за всѣки не можеше да надминава 50 декара. За всѣко отдѣлно населено мѣсто този размѣръ се опредѣляше отъ общинския съветъ и се одобряваше отъ околийската комисия на т. з. с. преди започването на оземляването. Рѫководно начало въ случая бѣ да се създадатъ жизнеспособни дребни земледѣлски стопанства, които да могатъ напълно да погълнатъ умствения и физически трудъ на едно земледѣлско семейство и да обезпечатъ трайно поминъка му.

Получената земя се вписваше въ основната поземелна книга на общината, като се означаваше всѣки кѫсъ, изразенъ въ точна скица.

ИЗПЛАЩАНЕ ЗЕМИТѢ

Лицата, които получаваха земи, ги изплащаха на фонда по ценитѣ, по които сѫ отчуждени, като предварително внасяха 10% отъ стойностьта имъ, а остатъка въ срокъ отъ 20 години. За цельта, въ опредѣленъ срокъ, оземления внасяше въ Бълг. землед. банка тѣзи 10% и други 2% отъ цѣлата стойность въ полза на дирекционния фондъ. Следъ това съответната околийска комисия на т. з. с. приготвяше:

1. Актъ за трудово земедѣлско стопанство и
2. Декларация за задължението, което новия приобритатель поемаше да плати на банката.**)

Едва подиръ извършването на тази работа се уреждаха формалноститѣ предъ Б. з. банка между собственика на земитѣ и новия приобритатель.

Впоследствие Б. з. банка улесняваше новооземленитѣ съ кредитъ за постройки и обзавеждане подъ гаранцията на Държавата и залогъ на всичко, построено и прекупено, но отъ това се възползуваха повече бѣжанцитѣ въ градоветѣ, отколкото въ селата.

*) Общиятъ сборъ на бѣжанцитѣ не може да се даде, защото единъ и сѫщъ бѣжанецъ е получавалъ и кандидатъ-емигрантска земя и фондова или безстопанска и фондова и пр.

**) Много малко бѣжанци внесоха горнитѣ суми, поради което и мнозина отъ тѣхъ не бѣха снабдени съ актъ за трудово земледѣлско стопанство.

Първоначални сведения за редовно наста-

Окрѫгъ	Редовно настанени		Самонастанени		Всичко		Отъ кѫде сѫ родомъ					
	Семейства	Членове	Семейства	Членове	Семейства	Членове	Македония	Източна Тракия	Западна Тракия	Добруджа	Мала Азия	Западни покрайн.
1. Бургасъ .	8596	36231	465	1990	9061	38221	1311	5570	1806	94	279	1
2. Варна . .	1239	5362	38	150	1277	5512	339	373	68	429	50	18
3. Видинъ . .	253	1161	26	127	279	1288	36	1	—	2	—	240
4. Враца . .	429	2074	32	132	461	2206	73	1	—	7	—	380
5. Кюстендилъ	19	77	366	973	385	1050	255	—	—	1	—	129
6. Мастанли .	1864	8845	193	822	2057	9667	124	69	1349	7	505	3
7. Пашмакли	57	248	3	10	60	258	52	—	7	—	1	—
8. Петричъ .	4672	21999	43	173	4815	22172	4813	—	1	1	—	—
9. Пловдивъ .	1187	5460	261	1125	1448	6585	888	289	265	2	4	—
10. Русе . . .	727	3004	72	210	799	3214	5	15	1	742	1	35
11. София . .	48	306	—	—	48	306	2	—	1	—	—	45
12. Плѣвенъ .	333	1537	11	44	344	1581	153	125	10	17	1	38
13. Ст.-Загора	583	2557	63	292	646	2849	36	590	—	14	5	1
14. Търново .	361	1665	6	18	367	1683	118	223	—	6	20	—
15. Хасково .	1751	7905	318	1453	2069	9358	84	1048	806	10	67	—
16. Шуменъ .	768	3366	69	289	837	3655	39	333	54	224	97	90
Всичко . .	22987	101797	1966	7808	24953	109605	8328	8637	4422	1556	1030	380

нени и самонастанени бѣжанци въ Царството

Дадени земи						Изключени обек. г. ст.		Всичко	Притежава собствени земи	Колко бѣжанци притежаватъ			
Общи скамера	Държавни земи	Безстоп. земи	Земи отъ гръцки емигр.	Частни земи	Блата	Държавни гори	Общински гори			Кжщи	Едъръ добитъкъ	Коли	Плугове
12571	4672	6716	88643	5080	4447	—	2229	124358	782	4537	4878	3602	1582
2620	3175	78	8394	54	474	6362	—	21157	83	812	674	559	364
528	640	—	—	7260	—	—	—	8428	—	162	173	162	160
4434	800	2700	—	285	—	—	—	8219	—	284	257	235	204
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	1	—
128	—	39252	—	45	—	—	—	39425	—	1779	1552	1337	1286
—	—	846	—	—	—	—	—	846	—	23	33	—	4
879	2685	37467	1304	370	—	—	—	42705	—	1575	2071	690	851
3943	78	54	5114	214	—	1860	—	11263	—	338	338	232	104
4843	1950	—	775	1017	—	—	6007	14592	—	568	474	458	156
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	11	10	3
4055	1318	—	—	66	—	—	—	5439	—	123	108	98	64
35	9	—	—	106	—	—	—	150	—	336	253	209	115
3473	6354	—	—	67	—	—	—	9894	—	209	246	222	73
887	1169	20957	12957	1105	—	—	29	36894	—	1013	1132	932	535
3413	2468	60	22	870	—	—	—	6833	—	515	432	399	238
41809	25317	107921	117209	16539	4921	8222	8265	330204	865	12284	12644	9149	5739

СТОПАНИСВАНЕ

Отъ своя страна оземленитѣ бѣха длъжни сами да обработватъ земитѣ си, заедно съ членоветѣ на своето семейство. Гл. дирекция на т. з. с. можеше, обаче, да ги задължи:

а) да въведатъ по възможность плодосмѣнна система;

б) да отглеждатъ фуражни растения;

в) да притежаватъ достатъчно добитъкъ, за да добиватъ торъ;

г) да преработватъ часть отъ произведенията си, съ цель да използуватъ най-добре своя трудъ и получаватъ по-голѣми печалби;

д) да насаждатъ и отглеждатъ овощни дръвчета;

е) да възприематъ и прилагатъ на дѣло всички подобрения, които се препоръчватъ отъ мѣстния агрономъ и М-то на земледѣлието и д. и.;

ж) да станатъ членове на кооперациитѣ и

з) да застраховатъ добитъка и прозведенията си.

Отъ голѣмо значение бѣ сжщо и обстоятелството, че новитѣ приобритатели на фондови земи и тѣхнитѣ наследници нѣмаха право да раздробяватъ земитѣ — напротивъ, тѣ бѣха длъжни да поематъ всички разноски по комасирането имъ, ако такова се извършеше.

ДВОРНИ МѢСТА

Такива бѣха трасирани съгласно общия планъ за вжтрешно заселване презъ 1925 г., отъ окржжнитѣ планоснимачни бюра за земледѣлскитѣ бѣжански семейства, а именно въ 20 околии 3.722 дворни мѣста отъ 1000—2000 кв. м.

СНАБДЯВАНЕ ЗЕМЛЕД. БѢЖАНСКИ СЕМЕЙСТВА СЪ ДЪРВЕНЪ СТРОИТЕЛЕНЪ МАТЕРИАЛЪ

Съгласно чл. 52 отъ закона за т. з. с., М-то на земледѣлието и д. и. отпускаше на преселницитѣ безплатно дървенъ материалъ, както за временни, така и за постоянни жилищни и поминъчни постройки, който се превозваше по Б. д. желѣзници съ срѣдства на фонда. Въ изпълнение на този членъ, отдѣлението на горитѣ съ окржжно предписание № 4946 отъ 5. V. 1925 г. бѣ предписало на лесничеитѣ да отдѣлятъ отъ етатитѣ на държавнитѣ гори безплатно дървени строителни материали за постройка на жилищни и поминъчни сгради въ всички нови бѣжански квартали и поселища. За сжщата цель после се използуваха и общинскитѣ гори, ала срещу заплащане на установенитѣ тарифни такси.

КЖЩИ

Къмъ 1. V. 1925 г. земледѣлскитѣ бѣжански семейства сж притежавали свои кжщи 14.202, а 17.812 семейства не сж имали никакви кжщи.

На последнитѣ бѣха дадени 2.551 кандидатъ-емигрантски кжщи.

ЖИВЪ И МЪРТАВЪ ИНВЕНТАРЪ

За снабдяването на земледѣлскитѣ бѣжански семейства съ живъ и мъртавъ инвентаръ, както и за разораването на раздаденитѣ имъ фондови земи, купуване семена и пр. се приложиха две постановления на Министерския съветъ.

Възъ основа на тѣзи две Министерски постановления и § 29 отъ бюджета на Гл. дирекция на т. з. с., поржча се чрезъ Б. земед. банка следния живъ и мъртавъ инвентаръ, по предварително поискване отъ самитѣ бѣжанци, за 20 околии: плугове 1940, кола 500, волове 1496, биволи 126 и коне 228.

СЕМЕНА

Такива Гл. дирекция на т. з. с. е раздала сжщо въ 20 околии, а именно: овесъ 92.500 кгр., ечмикъ 311.900 кгр., царевица 55.900 кгр, просо 1.900 кгр., фасулъ 23.400 кгр., и фий 64.900.

ОРАНЬ

Главната дирекция на т. з. с. разора мери и дракалаци за бѣжанцитѣ всичко 20.710 декара въ 8 околии.

ИНСТИТУТИ, КОИТО СЖ ПОДПОМАГАЛИ НАСТАНЯВАНЕТО НА БѢЖАНЦИТѢ

Министерство на външнитѣ работи и изповѣданията

То не се занимаваше прѣко съ настаняването на бѣжанцитѣ, но бѣ изготвило една подробна статистика за емигриралитѣ бѣжанци отъ 1913—1925 г., подали редовни декларации, съгласно сключената българо-гръцка конвенция. Споредъ тази статистика, въ градоветѣ имало 111.309 души бѣжанци, а въ селата — 109.885 или всичко 221.191. Отъ тѣхъ 5.522 се занимавали съ търговия, 60.039 съ индустрия и заняти, 32.508 съ земледѣлие и 13.166 души съ различенъ поминъкъ.

Министерство на вжтрешнитѣ работи и народното здраве

Отдѣлението за социални грижи работеше по настаняването на земледѣлскитѣ бѣжански семейства до 16. VIII. 1924 г. Прѣкитѣ му органи бѣха: бюрото за заселване бѣжанцитѣ, мѣстнитѣ околийски комисии и градскитѣ и селски общински комисии, чиито функции се опредѣляха отъ правилника за приложението на закона за заселване бѣжанцитѣ и обезпечаване поминъка имъ.

Министерството на в. р. н. з. се стремеше: а) бѣжанцитѣ да се сдобиятъ главно съ жилища, за да турятъ начало на домакинство, б) да получатъ собственна земя, за да започнатъ да стопанисватъ и да се

създаде отъ тѣхъ производителенъ елементъ, полезенъ за себе си и за Държавата и в) да имъ се даде възможность чрезъ кредитъ да се предадатъ на занятието си, което сж упражнявали въ роднитѣ имъ градове и села или което тѣ си избиратъ въ новото мѣстожителство, за да осигурятъ поминъка на семейството си. Резултатитѣ, поради липса на срѣдства, бѣха незначителни.

Помощь отъ „Лигата на дружеството на Червенъ кръсть".

Известно бѣ, че голѣмъ брой отъ бѣжанцитѣ се намираха въ неописуема мизерия. За жилища тѣ имаха малки мизерни бараки или често сламени колиби. Нѣкжде населението не притежаваше нищо за ядене, като се изключи малко царевица, отъ която то правеше единъ почти невъзможенъ хлѣбъ. Много отъ тѣзи бедни хора бѣха въ явно затжпѣло състояние, изгубили всѣка надежда и всичката си енергия. Женитѣ не знаяха да гледатъ децата си и това бѣ едно отъ най-голѣмитѣ нещастия, тъй като смъртностьта между съвсемъ малкитѣ деца бѣ, поради този фактъ, огромна. Имаше семейства, които презъ 1927 год. бѣха загубили 6 до 8 деца.

Българския „Червенъ кръстъ" направи, разбира се, всичко възможно, за да омекоти тази мизерия. Трѣбва да се признае заслугата на това дружество, което чрезъ своя изпълнителенъ комитетъ за помощи, председателствуванъ отъ Софийския митрополитъ, Негово Високо Преосвещенство г. господинъ Стефанъ, бѣ направило, съ неуморима енергия, всичко, което разполагаемитѣ срѣдства позволяваха, за да се помогне на нещастницитѣ.

При тѣзи условия, естествено е, че Лигата на д-вата на „Червенъ кръстъ" не можеше да остане равнодушна предъ мизерията на българскитѣ бѣжанци. Апелътъ, който тя отправи до националнитѣ дружества на „Червенъ кръстъ", намѣри щедъръ отгласъ всрѣдъ много отъ тѣхъ, които, чрезъ пари или като изпратиха въ България мисии за помощь, последваха съ готовность инициативата на Лигата, за да дадатъ възможность на България да прекара тежката криза.

Българскиятъ „Червенъ кръстъ" е получилъ парични помощи отъ дружествата на „Червенъ кръстъ" въ следнитѣ държави:

Еквадоръ . . .	фр. франка	2,000	въ юлий	1926 г.	
Испания . . .	лева	5,530	„ юний	„	„
	фр. франка	10,000	„ „	„	„
	„ „	10,000	„ ноемврий	„	„
Амер. Съед. щати	долари	5,000	„ юлий	„	„
	„	5,000	„ ноемврий	„	„
	„	10,000	„ декемврий	„	„
Финландия . . .	фр. франка	2,000	„ ноемврий	„	„

Литва	фр. франка	1,000	въ януарий 1927 г.
Норвегия . . .	„ „	2,500	„ декемврий 1926 г.
Швеция	крони	1,000	„ ноемврий „ „
	шведски	16,000	дадени на шведската мисия (вижъ по-долу)
Венецуела . . .	фр. франка	2,000	въ юний 1926 год.

Най-сетне отъ фонда за анкета и помощи на Лигата на „Червенъ кръстъ" бѣха дадени 600 долари въ октомврий 1926 год.

Освенъ това бѣха изпратени специални мисии съ милосердни сестри отъ:

Германия:	г-ца Дюцъ-Иезунъ	мисия съ районъ Станимака
	„ Кранцъ	„ „ „ Каваклий
	„ Бисингеръ	„ „ „ Каваклий
Белгия:	г-ца Минне	„ „ „ Хасково
Франция:	г-ца де Логардиеръ „ Сабатиеръ	„ „ „ Харманлий
	г-жа Наррасъ	
Унгария:	г-жа Вишианъ	„ „ „ Петричъ
	„ Мерьо	„ „ „ Неврокопъ
Италия:	г-жа контеса Калви ди Бержелъ	„ „ „ Ямболъ
	г-ца Пиети	
Швеция:	г-ца Хардъ афъ Сегерщадъ	„ „ „ Месемврия
	„ Ерхардъ	

После пристигна и една мисия отъ Англия съ районъ Варна.

Къмъ милосерднитѣ сестри на тѣзи мисии бидоха делегирани преводчици отъ Дирекцията на народното здраве, които взеха живо участие въ работата; сѫщо така на помощь бѣ дадена подкрепата на мѣстнитѣ граждански и военни власти, както и онази на клоноветѣ на българския „Червенъ кръстъ" и пр.

Цельта на комисиитѣ бѣ:

1). Да уреждатъ народни кухни за прехрана на бедни бѣжанци, особено за деца.

2). Да разпредѣлятъ храна между бѣжанци отъ околнитѣ села, кѫдето нѣмаше възможность да се уредятъ кухни.

3). Да откриватъ съвещателни пунктове за бебета, въ сътрудничество съ мѣстнитѣ лѣкари, кѫдето се приемаха майкитѣ съ бебетата, чиито организми не функционираха добре, поради липса на млѣко и храна.

4). Да посещаватъ бедни бѣжански семейства, за да провѣрятъ прилагането на предписанията, дадени отъ съвещателнитѣ пунктове,

МЕЖДУНАРОДНА ПОМОЩНА ДЕЙНОСТЬ ВЪ ПОЛЗА НА БЪЛГАРСКИТѢ БѢЖАНЦИ

1926-1927

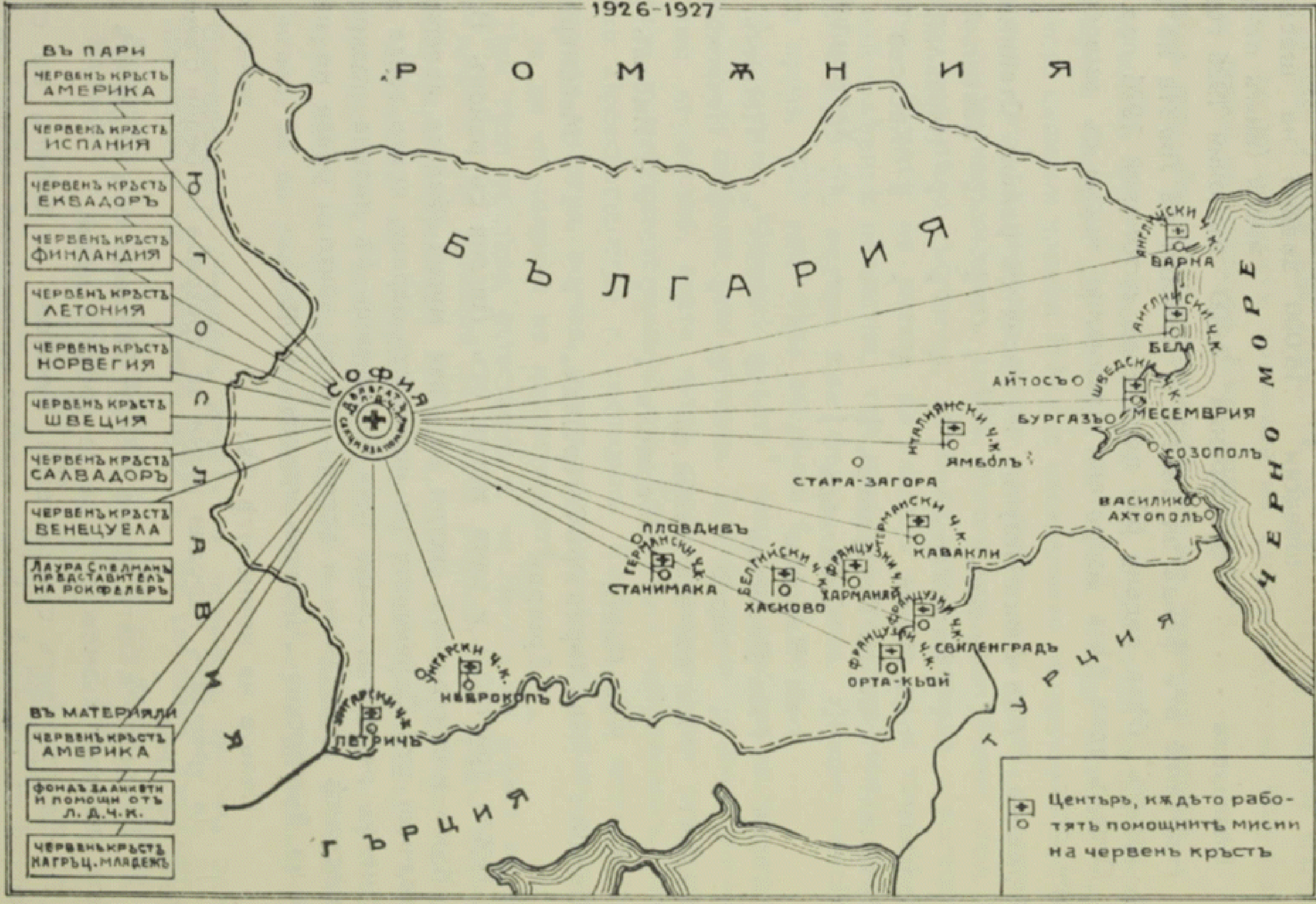

както и да намѣрятъ и други семейства, нуждающи се отъ санитарна помощь и храна.

Особенно полезни бѣха *народнитѣ кухни*. Такива имаше въ: Петричъ (унгарска мисия), за 650 бѣжански семейства; Неврокопъ (унгарска мисия), въ гр. Неврокопъ и с. Лефтиче за 450 и 100 бѣжански семейства; Станимака (германска мисия), за 400 бѣжански семейства; Хасково (белгийска мисия), за 350 бѣжански семейства; Харманлий (французска мисия), за 250 бѣжански семейства; Свиленградъ (обща) за 250 бѣжански семейства и Любимецъ за 100 бѣжански семейства.

Къмъ края на м. януарий 1926 год. се уреди и една кухня въ гр. Ортакьой за 10 бѣжански семейства.

Въ Каваклий (германска мисия) за 400 бѣж. семейства; Ямболъ (италиянска) за 300 бѣжански семейства; Месемврия (шведска) за 450 бѣжански семейства; с. Бѣла, Варненско, (английска мисия) за 250 бѣжански семейства. Всичко за 4,000 бѣжански семейства или 16,400 души.

Въ допълнение на това би трѣбвало да се отбележи и дейностьта на „Д-вото на приятелитѣ“ (Квакеритѣ). Това д-во е уредило народни кухни въ известно число села, находящи се повече въ Каваклийско. Сестритѣ отъ нѣмската мисия въ Каваклий допринесоха много къмъ работата, както посещаваха тѣзи кухни, провѣряваха работата имъ и по този начинъ сътрудничеха съ казаното дружество.

Сѫщо тъй и Д-вото на „Near East Relief“ бѣ дало 5000 долара за подпомагане бѣжанци.

Просвѣтителни организации на бѣжанцитѣ

Свързани органически и трайно съ острата бѣжанска неволя, просвѣтителнитѣ организации на македонци, тракийци, добруджанци и на бѣжанцитѣ отъ западнитѣ покрайнини на Царството бѣха сѫщо така едни отъ първитѣ хуманитарни помощни ядра, които, благодарение на високото си съзнание и трептуще чуство къмъ тѣхнитѣ прокудени братя, протѣгаха рѫце за по-бързо действие. Паметни бѣха и ще останатъ усилията и подкрепата на всички централни бѣжански организации при посрещането и настаняването на приидващитѣ потоци отъ покрусени бѣжанци по гари и пропускателни гранични пунктове, въ открити вагони, съ вкочанени отъ студъ жени и деца, съ безпомощни родилки, съ трупове на старци, не могли да прежалятъ роднитѣ си мѣста.

Като летящи отряди, тѣзи организации се отзоваваха на всѣкѫде, дори въ най-затуления кѫтъ, дето дишаше устреленъ бѣжанецъ, даваха каквото можеха, подигаха духа на страдущитѣ, стоплюваха вѣрата имъ въ по-добро бѫдеще и още по-здраво се свързаха

съ тѣхъ, до като, съ течение на времето, се напълно обособиха въ по-могъщи радетели за правилното разрешаване на трудната и сложна бѣжанска проблема. По този начинъ централнитѣ просвѣтителни бѣжански организации достигнаха до положението на найдобритѣ, прѣми и способни сътрудници на Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ, съ която не веднъжъ сѫ дѣлили скърби и радости въ лабиринта на бѣжанския въпросъ.

II

ЗАЕМЪТЪ ЗА НАСТАНЯВАНЕ НА БѢЖАНЦИТѢ И УСЛОВИЯТА СВЪРЗАНИ СЪ НЕГО

ЗАЕМЪТЪ ЗА НАСТАНЯВАНЕ БѢЖАНЦИТѢ И УСЛОВИЯТА СВЪРЗАНИ СЪ НЕГО

ЗАЕМЪТЪ

за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитѣ се оформи съ следното

РЕШЕНИЕ

за одобряване протокола на Обществото на народитѣ отъ 8. IX. 1926 год. относно главнитѣ условия за заема, който българското правителство сключи за настаняване бѣжанцитѣ въ България.

чл. I. Назначаване на комисарь

1. България приема назначаването отъ съвета на Обществото на народитѣ на единъ комисарь по дѣлото за настаняване на бѣжанцитѣ, който ще упражнява функциитѣ, опредѣлени въ настоящия протоколъ. Той ще бжде отговоренъ предъ съвета и уволняемъ отъ съвета. Съветътъ ще може да дава на комисаря всички необходими инструкции, отнасящи се до изпълнението на неговитѣ функции, въ границитѣ на настоящия протоколъ и на плана за настаняване, опредѣленъ съ одобренитѣ отъ съвета рапорти на финансовия комитетъ отъ 9 юний, 23 юлий, 7 септемврий 1926 год.

2. Комисарьтъ може да си назначи нуждния му технически персоналъ. Неговитѣ разходи, както и тия на службата му, ще бждатъ одобрени отъ съвета и ще бждатъ въ тежесть на България. Комисарьтъ, и евентуално замѣстника му, ще се ползуватъ съ дипломатическитѣ привилегии и имунитети.

3. Комисарьтъ ще представлява на съвета на Обществото на народитѣ, поне веднажъ на тримесечие, рапорти върху работитѣ по настаняването.

4. Ако българското правителство счита, че комисаря е превишилъ своята власть, то ще може да се отнесе до съвета на Обществото на народитѣ.

5. Комисарьтъ ще може да си назначи замѣстникъ, който ще упражнява неговитѣ функции презъ цѣлия периодъ, презъ който той не ще бжде въ положение да ги упражнява самъ, при условие, това назначение да бжде одобрено отъ председателя на съвета, ако се касае за срокъ повече отъ 30 дни.

6. Съветътъ ще тури край на дейностьта на комисаря, щомъ намѣри, че неговитѣ служби не сж вече необходими, но въ никой

случай преди сумата отъ заема за настаняване да е била изразходвана за предназначената цель, безъ това да бѫде въ ущърбъ на контрола върху опредѣленитѣ за залогъ и предвидени по-доле приходи.

чл. II. Заемъ за настаняване

1. За предвиденото дѣло по настаняването, Българското правителство ще може да сключи единъ заемъ за настаняване, чийто ефективенъ размѣръ ще бѫде равенъ на 2.250.000 английски лири максимумъ.

Разноскитѣ по емисията, по преговоритѣ и доставянето на титритѣ на заема ще бѫдатъ прибавени къмъ капитала на заема, тъй както е опредѣленъ по-горе.

Поменатия размѣръ ще съдържа сѫщо и всѣка часть отъ заема, която би трѣбвало да се прибави, за да се покрие креанса (посоченъ въ чл. 139 отъ Ньойския договоръ, § 2, алинея 2) на носителитѣ на бонове на българското съкровище, емитирани презъ 1912 и 1913 год. въ Франция.

2. Сумата отъ този заемъ ще може да бѫде използувана само съгласно разпорежданията на настоящия протоколъ.

3. Капиталътъ и лихвитѣ на предвидения въ горния параграфъ I-и заемъ ще се плащатъ отъ българското правителство, безъ никакви одръжки за данъци, такси и тегоби въ полза на Българската държава.

4. Условията на заема, емисионния курсъ, процента на лихвитѣ, амортизация, разноскитѣ по емисията, по преговоритѣ и по доставянето, ще бѫдатъ представени за одобрение, отъ името на финансовия комитетъ на О. Н., на едно лице, назначено за тая цель отъ комитета. Размѣрътъ на нуждния за лихвитѣ и армотизация анюитетъ ще бѫде одобренъ по сѫщия начинъ.

5. Българското правителство ще може да емитира краткосрочни заеми за смѣтка на главния заемъ, платими отъ сумитѣ на този заемъ.

6. Сумитѣ, получени отъ заема за настаняване или отъ краткосрочнитѣ заеми (горния § 5), ще бѫдатъ внасяни съгласно нарежданията на комисаря, въ една или нѣколко специални смѣтки, които самъ той ще управлява. Лихвитѣ върху кредитнитѣ салда ще се внасятъ въ тази или тѣзи смѣтки.

7. Ако между условията за емисията на заема фигурира клауза, по силата на която кѫщата, натоварена съ емисията, трѣбва да одържи каквато и да е часть отъ сумата на заема, за да осигури службата на последния, единъ съответствуващъ размѣръ трѣбва веднага да се удържи отъ други източници отъ българското правителство и да се внесе отъ последното въ „смѣтка за настаняване на бѣжанцитѣ“, управлявана отъ комисаря.

чл. III. Гаранции и първа ипотека

1. Българското правителство ще предостави като гаранция на предвидения въ чл. II заемъ за настаняването следнитѣ приходи:

а) акциза върху сольта;

б) акциза върху алкохола;

в) чистия приходъ отъ монопола на кибрита;

г) всичкитѣ суми, получени следъ изтичането на единъ периодъ отъ две години отъ назначаването на комисаря, отъ наеми и лихви, дължими отъ лицата, които сѫ се ползували отъ помощьта, дадена имъ чрезъ заема за настаняването. Внесенитѣ отъ тѣзи лица суми за изплащане на купени земи, на сгради, или материали, или пъкъ за изплащане аванси въ брой или въ натура, ще бѫдатъ използвувани за амортизация на заема;

д) всѣки другъ приходъ или приходи (съ изключение на митницитѣ), които ще могатъ отъ време на време да бѫдатъ предназначени съгласно следващия по-долу § 5.

2. Сумитѣ, нуждни за службата на заема за настаняването, ще съставляватъ и ще останатъ първа привилегия върху поменатитѣ въ горния параграфъ 1 приходи и българското правителство признава, че тѣзи приходи ще бѫдатъ, следователно, обременени съ горната привилегия.

3. Поменатитѣ въ предишния параграфъ приходи не ще могатъ да бѫдатъ предназначени за гаранция на никакъвъ новъ заемъ, безъ съгласието на фидусиернитѣ комисари по заема за настаняването.

4. Българското правителство не ще вземе никаква мѣрка, която, споредъ мнението на фидусиернитѣ комисари, би била отъ естество да намали общата стойность на поменатитѣ въ § 1 приходи до степень да се застраши гаранцията, отъ които се ползуватъ носителитѣ.

Всички решения, взети отъ фидусиернитѣ комисари, възъ основа на настоящия параграфъ, ще трѣбва да бѫдатъ утвърдени отъ съвета, ако, презъ четиринадесетѣхъ дни отъ нотифицирането на едно такова решение отъ страна на фидусиернитѣ комисари до българското правителство, последното обжалва това решение предъ съвета.

5. Ако, въ известенъ моментъ, общото постѫпление отъ поменатитѣ въ § 1 приходи, падне подъ 150% отъ сумата, нуждна за службата на заема, фидусиернитѣ комисари ще могатъ да искатъ съвета да прикани междусъюзническата комисия, създадена съ чл. 130 отъ Ньойския договоръ, да освободи отъ предвиденитѣ въ чл. 132 отъ Ньойския договоръ тяжести, съгласно решението, взето на 22 юлий 1926 год. отъ междусъюзническата комисия, други допълнителни приходи (съ изключение на митницитѣ), достатъчни за немедленото възстановяване на посочения по-горе процентъ, като осво-

боденитѣ по този начинъ допълнителни приходи бждатъ веднага предназначени за службата по заема.

чл. IV. Фидусиерни комисари

1. Съветътъ на О. Н. ще назначи фидусиерни комисари, които ще представляватъ интереситѣ на носителитѣ на титритѣ отъ заема; българското правителство се съгласява, щото тѣзи фидусиерни комисари да изпълняватъ функциитѣ и да вeматъ мѣрки, които ще имъ бждатъ указани въ настоящия протоколъ, до като заема, и всѣка часть отъ казания заемъ, бждатъ напълно изплатени и не сжществува повече никаква рекламация, отнасяща се до тѣхъ.

2. Приходитѣ, поменати въ чл. III. § 1, съ постепенното имъ постжпление, ще бждатъ внасяни на специална смѣтка, за да се осигури службата по заема. Само комисаря и — при изтичане на мандата му — фидусиернитѣ комисари, ще могатъ да извършватъ управлението на тази смѣтка.

Всѣко салдо отъ тази смѣтка, което не ще може да бжде задържано по силата на следващитѣ разпореждания или по силата на постановленията на емисионния договоръ за заема, ще бжде оставено въ разположение на българското правителство подъ резерва, обаче, на правата, дадени на фидусиернитѣ комисари, въ случай на недостигъ, съгласно § 3, т. в), тукъ по-долу.

3. Между условията на емисията на заема трѣбва да фигуриратъ:

а) разпореждания досежно сумитѣ, които на интервалитѣ, опредѣлени отъ тѣзи условия, ще бждатъ предварително одържани отъ специалната смѣтка, предвидена въ предидущия параграфъ, за да бждатъ внесени отъ комисаря на фидусиернитѣ комисари, както и досежно сумитѣ, които презъ периодитѣ, когато фидусиернитѣ комисари ще извършватъ управлението на смѣтката, ще бждатъ оставени на страна отъ самитѣ фидусиерни комисари и задържани за службата на заема, включително лихвата, амортизацията и всички задължения, комисионни или други плащания въ тяжесть на българското правителство, вследствие казания заемъ;

б) разпорежданията досежно учредяването и подържането отъ българското правителство, въ ржцетѣ на фидусиернитѣ комисари, единъ резервенъ фондъ, използваемъ по желанието на тѣзи последнитѣ, за да се парира срещу всѣка липса или неустойка отъ страна на българското правителство при внасянето на нуждитѣ суми за службата на заема;

в) правото на комисаря, по молбата на фидусиернитѣ комисари или правото на самитѣ фидусиерни комисари, ако тѣ извършатъ непосрѣдствено управлението на смѣтката, предвидена въ чл. IV. § 2,

да задържатъ, да събиратъ или да одържатъ по какъвто и да е другъ начинъ отъ приходитѣ, опредѣлени за залогъ, (включително всички други приходи, които ще бѫдатъ опредѣлени за залогъ съгласно разпорежданията на чл. III), сумитѣ достатъчни, за да се парира всѣкакво неизпълнение, общо или частично, отъ страна на българското правителство, на задълженията които му се налагатъ отъ условията на заема.

чл. V. Използуване на заема

Сумитѣ, получени отъ заема за настаняване, трѣбва да служатъ само за следнитѣ цели, и комисарьтъ ще разрешава плащания само за казанитѣ цели:

1. Доставени на бѣжанцитѣ земледѣлски сѣчива и други вещи, нуждни за селско-стопанското имъ обзавеждане.

2. Жилища на бѣжанцитѣ, за които е предвидено селско-стопанско настаняване.

3. Отводняване и изобщо приспособяване на земитѣ, предназначени за бѣжанцитѣ.

4. Подобрение на съобщителнитѣ срѣдства, нуждни при предвиденото настаняване на бѣжанцитѣ.

5. Въ изключителни случаи: заемъ въ брой на бѣжанцитѣ за улеснение настаняването имъ на земитѣ, предоставени отъ българското правителство, съгласно чл. VIII.

6. Всички други предназначения, отнасящи се до селско-стопанското настаняване на бѣжанцитѣ, които ще могатъ да бѫдатъ одобрени отъ комисаря.

Всички суми, раздавани на бѣжанцитѣ отъ заема, ще бѫдатъ дадени при условие, че ще бѫдатъ впоследствие изплатени обратно, и никаква часть отъ заема не трѣбва да бѫде употрѣбена за благотворителни цели или за придобиване на земи. Обаче, когато бѫдатъ създадени общи селища, напр., села, ще може, съгласно опредѣленитѣ отъ комисаря условия, да се направятъ разходи отъ общъ или социаленъ характеръ, които ще могатъ да осигурятъ развитието на тѣзи колонии и подобрението на санитарното състояние на населението имъ.

чл. VI. Съсрѣдоточаване на организацията

Българското правителство се задължава да съсрѣдоточи въ една единствена дирекция всичкитѣ си сѫществуващи по настоящемъ служби и организации за бѣжанцитѣ, по начинъ, щото да създаде, при условията, намѣрени за задоволителни отъ комисаря, нуждната организация за пригодното използуване на заема за настаняване.

чл. VII. Настаняване

1. Настаняването на бѣжанцитѣ, предвидено въ настоящия протоколъ, както и разноскитѣ за тази цель, направени отъ заема, ще бждатъ извършени отъ организацията, предвидена въ чл. VI. въ съгласие съ комисаря и подъ неговъ контролъ. Единъ общъ планъ за настаняване ще бжде представенъ по възможность по-скоро отъ тази организация на одобрение отъ комисаря и публикуванъ следъ това.

2. Всички планове за настаняване и всички проекти за разходи отъ заеми ще бждатъ изработени и прилагани отъ предвидената организация въ чл. VI, следъ одобрението имъ отъ комисаря.

Комисарьтъ ще отпуска суми за смѣтка на заема само за целитѣ, одобрени отъ него и, той ще може, въ всѣко време, да откаже отпущането на суми отъ заема за настаняване, ако не е осигуренъ, че отпуснатитѣ вече суми сж били изразходвани, съгласно условията на неговото одобрение.

3. Годишнитѣ смѣтки за направенитѣ разходи отъ заема за настаняване ще бждатъ установявани и провѣрявани по начинъ, какъвто ще укаже комисаря; тѣ ще бждатъ представени, чрезъ неговото посрѣдничество, на съвета на О. Н. и ще трѣбва да бждатъ публикувани.

4. Българското правителство се задължава да достави за своя смѣтка на комисаря всички улеснения по изпълнение на задачата му, отъ които той би ималъ нужда при настаняването. Въ всѣки моментъ комисарьтъ има право да прави анкета върху начина, по който нѣкоя часть отъ заема била изразходвана; въ частность, той ще има право да се сношава направо съ службитѣ, натоварени съ дѣлото по настаняването. Той ще има сжщо право да си доставя мнения на експертитѣ, отъ които би ималъ нужда, при който случай разходитѣ по експертизата ще бждатъ въ тежесть на България.

чл. VIII. Земи предназначени за настаняване на бѣжанцитѣ

1. Българското правителство се задължава да достави, за настаняване на бѣжанцитѣ най-малко 132.000 хектара земя, годна за земедѣлие или приспособима за такава (съ изключение на пасбищата), на която вида и положението трѣбва да бждатъ одобрени отъ комисаря. Тѣзи земи трѣбва да сж вече пълна собственость на българското правителство или да бждатъ придобити отъ него въ пълна собственость за гореозначенитѣ цели.

2. Българското правителствю се задължава да гарантира изплащанията на капитала, дължими за всѣка вноска срещу покупната цена, или за всички аванси въ натура земитѣ, заети отъ бѣжанцитѣ.

Тази зона заемаше:

на Ромънската граница . . .	28000	кв. клм.	
„ Сръбската „ „ . . .	17000	„ „	
„ Гръцката „ „ . . .	17500	„ „	*)
Всичко . . .	62500	кв. клм.	

А като прибавимъ към тази повърхность и Балкана 25.000 кв. клм.
или всичко . . 87.000 кв. клм.
оставаше, значи, свободна земя само . . . . 16.000 кв. клм.
отъ цѣлото Царство 103.000 кв. клм. — площь, въ рамкитѣ на която, освенъ бѣжанцитѣ, трѣбваше да получатъ по кѫсъ земя и 112.845 безземлени и малоземлени мѣстни жители.

Влиянието на зоната покрай границитѣ на съседнитѣ на България държави може да се изрази по-нагледно съ следнитѣ данни по окрѫзи, **засѣгнати** отъ нея:

Окрѫзи	На разположение		Използувано	
	Работна земя	Гори	Работна земя	Гори
1. Варна	63105·00	78193·00	23447·00	9057·00
2. Видинъ	14491·00	—	7020·00	—
3. Вратца	15082·00	—	14880·00	—
4. Кюстендилъ	—	—	—	—
5. Пашмаклѫ	100292·00	500.00	3880·00	320·00
6. Петричъ	179417·00	—	95132·00	—
7. Русе	31091·00	15934·00	19290·00	8780·00
8. София	—	—	—	—
9. Търново	70088·00	—	43720·00	—
10. Хасково	266113·00	12699.00	142683·00	3840·00
11. Шуменъ	28321·00	4561·00	23573·00	1837·00
Всичко . .	768000.00	111887·00	373625·00	23834·00
	879,887·00		397,459·00	

472,728·00 д. неизползувано

Ако предположимъ, че отъ 472,428 дек. неизползвувани земи биха могли да се дадатъ само 300,000 дек. за бѣжанцитѣ, въ запретителната зона щѣхме да оземлимъ свободно около 7,500 семейства. Това, обаче, не стана, вследствие на което запретителната зона продължаваше да виси докрай, като демоклиевъ мечъ върху целесъобразното и правилно настаняване на бѣжанцитѣ.

*) Напоследъкъ намалена отчасти на 15 и 25 клм.

Незасѣгнати окрѫзи отъ зоната

Окрѫзи	На разположение		Използувано	
	Работна земя	Гори	Работна земя	Гори
1. Бургасъ	450200.00	197347.00	405052.00	119770.00
2. Мастанлѫ	105096.00	16103.00	89275.00	4333.00
3. Плѣвенъ	64567.00	—	54132.00	—
4. Пловдивъ	27491.00	3562.00	27145.00	3521.00
5. Ст. Загора	5088.00	—	3867.00	—
Всичко . .	652442.00	217012.00	579471.00	127624.00

871.455·00 — 707.095·00

164,360·00 — неизползувано

Едно желание на нашитѣ съседи ни заставяше да извадимъ отъ запретителната зона, която и безъ това ни създаваше много прѣчки— 3241 бѣж. сем. и да ги заселимъ въ вѫтрешностьта, която нѣмаше повече отъ 20.000 кв. клм., когато зоната имаше 65.000 кв. клм. — нѣщо повече: ние не можехме напр. добружанци отъ зоната да заселимъ въ друга зона . . .

Въ гръцката зона трѣбваше да заселимъ само 25% отъ бѣжанцитѣ, въ сръбската оставаха 18% отъ избѣгалитѣ отъ Югославия бѣжанци, а въ добружанската зона 45%.

Общо отъ ромънската зона трѣбваше да изселимъ 35% отъ находящитѣ се въ нея бѣжанци, отъ сръбската — 44% и отъ гръцката — 25% — едно много тежко условие, свързано съ използуването на бѣжанския заемъ.

III

НАСТАНЯВАНЕ, ОЗЕМЛЯВАНЕ И ОБЗАВЕЖДАНЕ НА БѢЖАНЦИТѢ

НАСТАНЯВАНЕ, ОЗЕМЛЯВАНЕ И ОБЗАВЕЖДАНЕ НА БѢЖАНЦИТѢ

СЪЗДАВАНЕ ГЛАВНАТА ДИРЕКЦИЯ ЗА НАСТАНЯВАНЕ БѢЖАНЦИТѢ

Политическитѣ събития, които сполетѣха Балканския полуостровъ презъ 1912/1913 г. и общоевропейската война, както вече споменахме, създадоха, между другото, бѣжанския въпросъ. Много отъ нашитѣ сънародници въ Македония, Тракия, Добруджа, Западнитѣ покрайнини и Мала-Азия трѣбваше да се лишатъ отъ имотъ и родна земя и да подирятъ подслонъ и по-сносенъ животъ въ предѣлитѣ на Царството. Поради това, на българската държава се наложи да се погрижи за настаняването и поминъка на десетки хиляди бѣжански семейства. Тя, обаче, разполагаше тогава само съ земя, но не и съ срѣдства за обзавеждане на бѣжански стопанства. Ето защо, българското правителство прибѣгна до сключването на външенъ заемъ чрезъ О. Н. подъ наименование *„Български държавенъ 7% заемъ за настаняване — 1926 год.“*

По силата на договора за този заемъ, трѣбваше да се създаде една специална дирекция за настаняване бѣжанцитѣ.

Такава се създаде съ закона за селско-стопанското настаняване на бѣжанцитѣ, приетъ отъ Народното събрание и обнародванъ въ Държавенъ вестникъ бр. 213 отъ 18. XII. 1926 г. подъ името *Главна дирекция за настаняване бѣжанцитѣ.*

Възъ основа на този законъ, всички дотогавашни служби по настаняване земледѣлскитѣ бѣжанци при М. в. р. н. з. и Гл. дирекция за т. з. с. се съсрѣдоточиха въ Главната дирекция, къмъ която, като нейни непосрѣдствени органи, после се създадоха околийски и общински комисии за настаняване бѣжанцитѣ.

Самата Главна дирекция за н. б. се подраздѣли на: а) канцелария, б) отдѣление за настаняване бѣжанци, в) счетоводство и контрола и г) инспекторатъ.

Първата работа на дирекцията бѣ да изготви общъ планъ за настаняването, оземляването и обзавеждането на бѣжанцитѣ. Това тя направи, като установи предварително броя на бѣжанцитѣ, разполагаемитѣ земи и тѣхното състояние, наличнитѣ жилища и нуждата отъ живъ и мъртавъ земедѣлски инвентаръ, семена и пр. (Вижъ страница 50—51).

ОБЩЪ ПЛАНЪ ЗА НАСТАНЯВАНЕ БѢЖАНЦИТѢ ВЪ ЦАРСТВО БЪЛГАРИЯ

I. БѢЖАНЦИ

	ПРОИЗХОДЪ							ВСИЧКО		ОТЪ ТѢХЪ ПО ЗАНЯТИЕ						ЗАБЕЛЕЖКА
	Изт. Тракия	Зап. Тракия	Гръцка Македония	Сръб. Македония	Западни покрайнини	Добруджа	Мала Азия	Домакинства	Души	Земледѣлци	Рибари	Занаятчии	Разни професии	Чиновници	Свещеници	
1. Има въ Царството	14,480	7,558	13,944	1,456	1,543	3,147	1,561	43,689	189,272	38,060	374	1,463	3,623	168	1	
2. Ще се ползуватъ отъ заема, настанени	—	—	—	—	—	—	—	34,714	—	33,094	354	824	441	—	1	
3. Ще се ползуватъ отъ заема, ненастанени	—	—	—	—	—	—	—	3,225	—	3,225	—	—	—	—	—	
4. Ще се ползуватъ отъ заема	—	—	—	—	—	—	—	5,750	—	1,741	20	639	3,182	168	1	

II. ЗЕМИ

	ДЪРЖАВНИ					ЕМИГРАНТСКИ							БЕЗСТОПАНСТВЕНИ		
	КУЛТУРНИ ВИДОВЕ					КУЛТУРНИ ВИДОВЕ									
	Ниви	Ливади	Гори	Пасбища	Свободни	Ниви	Ливади	Лозя	Зеленчуковоощни градини	Черничеви градини	Пасбища	Гори	Ниви	Ливади	Лозе
1. Дадени отъ Гл. дир. т. з. с.	$1,356^{1}$	669^{4}	700	610	$61,805^{3}$	$360,119^{3}$	$23,678^{2}$	$8,139^{2}$	4,335	702^{9}	13.334^{9}	20,257	$31,740^{5}$	$7,874^{5}$	826
2. Ще се раздаватъ на бѣжанцитѣ	980	640	—	610	42,753	$255,913^{6}$	$6,393^{1}$	8,138	972^{2}	702^{9}	$1,973^{2}$	3,957	$264,110^{3}$	$5,487^{2}$	352^{8}
3. Ще се дадатъ за общи пасбища и др. общи цели	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Ще се изискатъ допълнително отъ т. з. с.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Оставатъ нераздадени	376^{1}	29^{4}	700	—	19.047^{3}	104.175^{7}	17.285	1^{3}	$3,362^{8}$	—	$11,361^{2}$	16.300	$77,630^{2}$	$2,384^{3}$	473^{2}

(Продължение)

	БЕЗСТОПАНСТВЕНИ			Общ. пасб.	ГОРИ		БЛАТА		ЧАСТНИ ЗЕМИ							ВСИЧКО
	Градини	Пасбища	Гори	Прехвърлени въ фонда т. з. с.	Изкоренени	Неизкоренени	Осушени	Неосушени	Ниви	Свободни	Гори	Земи обрасли съ тръстика	Ливади	Градини	Дворни мѣста	
1. Дадени отъ Гл. дир. т. з. с.	$4,765^{4}$	$140,170^{6}$	1.159^{8}	$212,076^{3}$	1,622	$299,551^{6}$	22,500	157,793	44.120^{8}	6,910	3,515	350	765^{5}	36	133	$1,741,617^{3}$
2. Ще се раздаватъ на бѣжанцитѣ	$4,430^{2}$	$25,738^{7}$	35	$163,279^{7}$	1,622	$179,308^{4}$	$20,498^{7}$	102,968	35,898	2,040	$2,606^{9}$	—	75^{9}	—	133	$1,131,653^{1}$
3. Ще се дадатъ за общи пасбища и др. общи цели	—	—	—	—	—	—	2,000	20,450	—	—	—	—	—	—	—	22,450
4. Ще се изискатъ допълнително отъ т. з. с.	—	—	—	$8,434^{5}$	—	7,552	—	—	400	—	—	—	—	—	—	$16,387^{2}$
5. Оставатъ нераздадени	335^{2}	$114,432^{5}$	$1,124^{8}$	$48,796^{6}$	—	$120,243^{7}$	1^{3}	34,375	8.221	4,870	908^{1}	350	689^{6}	36	—	$587,514^{2}$

III. ДВОРНИ МѢСТА И ПОСТРОЙКИ

ДВОРНИ МѢСТА	Квадратни метра	ЗАБЕЛЕЖКА
Срѣденъ типъ за едно семейс.	—	
Раздадени до сега	—	
Ще се раздаватъ още	—	
Всичко дворни мѣста . .	—	

ПОСТРОЙКИ		Жилища	Обори	Хамбари (сушилни и пр.)	ЗАБЕЛЕЖКА
Има . . .	Собствени	9,901	—	—	
	Емигрантски	6,802	—	—	
	Безстопански	3,481	—	—	
Отъ тѣхъ	Годни	8,069	—	—	
	Полугодни	6,163	—	—	
	Негодни	5,952	—	—	
Ще се поправятъ		6,163	—	—	
Ще се строятъ нови		20,482	—	—	

IV. ДОБИТЪКЪ И МЪРТАВЪ ИНВЕНТАРЪ

ДОБИТЪКЪ	Коне		Едъръ добитъкъ		Дребенъ добитъкъ		Забележка
	Семейства	Глави добит.	Семейства	Глави добит.	Семейства	Глави добит.	
1. Иматъ	—	164	—	31,249	—	—	
2. Тия, които ще дойдатъ въ околията ще доведатъ .	—	31	—	1,275	—	—	
3. Раздаденъ до сега отъ нарядитѣ на Гл. дир. за н. б.	—	—	—	645	—	—	
4. Ще бждатъ доведени . .	—	76	—	238	—	—	
5. Ще се купятъ още	—	6	—	30,800	—	—	
Всичко .	—	125	—	63,751	—	—	

МЪРТАВЪ ИНВЕНТАРЪ	Кола	Плугове	Брани	Рибарски принадлежности	Други принадлежности	Забележка
1. Иматъ	10,770	6,031	1	—	—	
2. Ще донесатъ тия, които ще дойдатъ въ околията	459	216	—	—	—	
3. Раздадени до сега отъ нарядитѣ на Гл. дир. за н. б.	18	20	—	—	—	
4. Ще бждатъ доведени . .	150	11	—	—	—	
5. Ще се купятъ още . . .	20,841	25,682	8,030	33	—	
Всичко . .	31,938	31,938	8,031	33	—	

V. РАЗХОДИ

№ по редъ	НАИМЕНОВАНИЕ	Сума	Забележка
1	За измѣрване и парцелиране земи .	16,707,937	
2	За разораване цѣлини	94,971,240	
3	За изкореняване гори	215,397,200	
4	За изораване гори	64,619,160	
5	За изсушаване блата	95,575,000	
6	За поправка на кжщи	43,141,000	
7	За постройка на кжщи	614,460,000	
8	За купуване добитъкъ	184,956,000	

№ по редъ	НАИМЕНОВАНИЕ	Суми	Забележка
9	За купуване коли	93,784,500	
10	За купуване плугове и брани . .	54,257,600	
11	За купуване рибарски принадлежн.	6,600,000	
12	За настаняв. на бѣжанци-занаятчии	4,870,000	
	Всичко . . .	1,489,339,637	
	Пада се на едно семейство	42,903	

4*

Разпредѣление на разходитѣ	Окржзи							
	Бургасъ	Варна	Видинъ	Вратца	Кюстендилъ	Мастанлж	Пашмаклж	Плѣвенъ
За измѣрване . . . . . . лв.	6,342,102	1,412,980	144,915	150,828	—	1,211,996	1,007,904	645,687
За разораване на цѣлини „	39,378,600	2,709,270	255,300	4,464,000	—	7,252,980	44,640	12,130,890
За изкореняване на гори „	118,763,800	9,057,000	—	—	—	4,334,000	320,000	—
За разораване на гори . „	35,629,140	2,717,100	—	—	—	1,300,380	96,000	—
За пресушаване на блата „	25,575,000	—	—	—	—	—	—	35,000,000
За поправка на кжщи . „	5 887,000	1,750,000	—	—	—	—	119.000	—
За постройка на кжщи . „	217,530,000	16,800,000	660,000	6.210,000	—	36,240,000	2,130,000	29,460,000
За покупка на добитъкъ „	71,508,000	7,068,000	144,000	1,392,000	—	14,592,000	720,000	9,498,000
За покупка на коли . . „	38,988,000	3,645,000	99,000	729,000	—	6,561,000	441,000	3,771,000
За закупуване на плугове и брани . . . . лв.	22,655,000	2,200,600	89,000	418,000	—	3,459,200	194,400	1,814,200
За купуване рибарски принадлежности . . . . . лв	6,600,000	200,000	—	—	—	—	—	—
Всичко лв.	**588,856,642**	**47,559.950**	**1,392,215**	**13.369,828**	**—**	**74,952,156**	**5,072,744**	**92,319,777**
Разходи за 1 семейство . лв.	43,918	34,463	7,165	35,940	—	27,195	51,762	90,510
Брой на семействата	13,408	1,380	184	372	—	2,756	98	1,020
Земя на разположение . дек.	647,547	141,298	14,491	15,082	—	121,199	100,790	64,567
Раздадена земя . . . . . „	524,822	32,504	7,020	4,203	—	93,608	4,203	54,132
Останали свободни дек.	**122.725**	**108.793**	**7,451**	**10,879**	—	**27,590**	**96,586**	**4,132**
Гори . . . . дек.	197,347	78,193	—	500	—	16,103	500	—
Раздадени . . . . „	119,770	9,057	—	320	—	4,333	320	—
Останали свободни дек.	**77,577**	**69,136**	—	**180**	—	**11,770**	**180**	**—**
Годни кжщи . . . . . бр.	5,316	570	162	377*)	—	1,548	10	38
За поправяне на кжщи . „	841	250	—	23	—	—	17	—
За построяване на кжщи „	7,251	560	22	207	—	1.208	71	982
Всичко бр.	**13.408**	**1,380**	**184**	**567**	**—**	**2,756**	**98**	**1,020**

Разпредѣление на разходитѣ	Окрѫзи								България
	Пловдивъ	Петричъ	Руссе	София	Ст.-Загора	Търново	Хасково	Шуменъ	
За измѣрване . . . . . . лв.	310,539	1,794,177	470,250	—	50,881	700,880	2,788,123	328,929	17,360.191
За разораване на цѣлини „	2,637,000	78,090	5,499,000	—	935,160	10,116,000	6,819,530	7,071,870	100,392,590
За изкореняване на гори „	3,520,400	—	8,780,000	—	—	—	3,840,600	1,837,100	150,453,500
За разораване на гори . „	1,056,120	—	2,634,000	—	—	—	1,152,180	551,130	45,136,050
За пресушаване на блата „	—	—	—	—	—	35,000.000	—	—	95,575,000
За поправка на кѫщи . „	70,000	2,982,000	21,000	—	—	35,000	3,675,000	77,000	14,616,000
За постройка на кѫщи . „	6,000,000	81,090,000	5,850,000	—	2,220,000	20,820,000	48,480,000	6,780,000	480.270,000
За покупка на добитъкъ „	9,648,000	28,068.000	2,940,000	—	444,000	6,246,000	15,132,000	3,984,000	171,384.000
За покупка на коли . . „	4,509,000	16,632,000	1,377,000	—	207,000	2,614,500	7,740,000	1,597,500	88.911,000
За купуване на плугове и брани . . . . лв.	2,395,400	7,593,800	1,298,000	—	176,200	1,509,800	5,126,800	1,063,000	49,993,600
За купуване рибарски принадлежности . . . . . лв.	—	—	—	—	—	200,000	—	—	7,000,000
Всичко лв.	**30,146,459**	**138,238,067**	**28,869,650**	—	**4,033,241**	**77,242,180**	**95,754,,233**	**23,290,529**	**1,221,091,931**
									Срѣдно
Разходи за едно семейство лв.	23,589	31,064	37,395	—	41,567	90,100	24,717	32,125	39,048
Брой на семействата . . „	1,278	4,450	772	—	97	857	3,874	725	31.271
Земя на разположение . дек.	31,053	179,417	47,025	—	5,088	70,088	278,812	32,892	1,749,356
Раздадена земя . . . . . „	30,666	95,132	28,070	—	3,867	43.720	146,523	25,410	1.093,880
Останали свободни дек.	**387**	**84,284**	**18,955**	—	**1,221**	**26,368**	**132,289**	**7,482**	**648,475**
Гори . . . . дек	3,562	—	15,934	—	—	—	12,699	4,571	329,409
Раздадени . . . . „	3,521	—	8,780	—	—	—	3,840	1,837	151,778
Останали свободни дек.	**41**	—	**7,154**	—	—	—	**8,859**	**2,734**	**177,631**
Годни кѫщи . . . . . . бр.	1,179	1,321	639	—	23	169	1,733	494	13,174
За поправяне . . . . . . „	10	426	100	—	—	5	525	11	2,088
За построяване . . . . . „	200	2,703	195	—	74	694	1,616	226	16,009
Всичко бр.	**1,479**	**4,450**	**934**	—	**97**	**858**	**3.874**	**731**	**31,836**

По окржзи този планъ съ нѣкои измѣнения се разпадна, така както е представенъ въ таблицата на стр. 52—53.

ЗАКОНИ ЗА БѢЖАНЦИТѢ

Трѣбва, обаче, да споменемъ, че, преди да влѣзе въ сила закона за с. с. настаняване на бѣжанцитѣ отъ срѣдствата на заема, положението имъ се уреждаше последователно съ следнитѣ закони:

а) Законъ за заселването на бѣжанцитѣ и обезпечаване поминъка имъ отъ 4. XII. 1920 г. (обнародванъ въ бр. 214 на Д. в. отъ 21 с. м.). Този законъ претърпя по-късно нѣкои допълнения и измѣнения съ закона за измѣнение и допълнение на закона за заселване бѣжанцитѣ и пр. (Д. в. бр. 92 отъ 26. VII. 1924 г.).

б) Законъ за трудовитѣ земедѣлски стопанства (Т. з. с.).

Съгласно първия законъ, бѣжанци сж онѣзи лица отъ българска народность изъ Македония, Тракия, М. Азия, Добруджа и Западнитѣ покрайнини на България, които, вследствие настжпилитѣ подиръ 1912 г. политически събития въ тѣзи области, принудено сж напуснали последнитѣ, дето сж роднитѣ имъ мѣста, и сж забѣгнали въ предѣлитѣ на Царството.

Въ духа на тоя законъ и, като изключение отъ неговитѣ постановления, не се смѣтатъ за бѣжанци онѣзи лица, които сж напуснали роднитѣ си краища изъ посоченитѣ по-горе области и сж се заселили въ България, съ цель за по-добъръ поминъкъ или по-голѣми удобства, както и ония бѣжанци, чието материално положение позволява сами да се грижатъ за себе си. Тѣзи категории бѣжанци се изключваха отъ обществена грижа, макаръ и да сж изгубили имоти въ роднитѣ си мѣста.

Законътъ за заселване на бѣжанцитѣ и обезпечаване поминъка имъ не прави разлика между семейства и единични лица — бѣжанци; той предвижда грижи за всички бѣжанци, независимо отъ тѣхното семейно положение. Закона за т. з. с, обаче, изключва отъ обществена грижа отдѣлнитѣ лица и взема подъ свое покровителство само задоменитѣ лица, т. е. семействата. Тоя законъ, между другото, има за цель (чл. 1) „да снабди съ земя и бѣжанцитѣ—земледѣлци, съ огледъ да се създаватъ жизнеспособни земледѣлски стопанства, които да осигурятъ издръжката на едно домакинство, на което земледѣлието съставя главния източникъ на срѣдствата за сжществуване".

Законътъ за с. с. настаняване на бѣжанцитѣ чрезъ срѣдствата на бѣжанския заемъ закриля сжщата категория бѣжанци, предвидени и въ закона за т. з. с.

БѢЖАНЦИ

Съгласно този законъ, бѣжанци, които могатъ да се ползуватъ отъ срѣдствата на заема, отпуснатъ съ съгласието на Обществото на народитѣ, сѫ всички лица отъ българска народность изъ Македония, Тракия, Добруджа и Западнитѣ покрайнини, отстѫпени на Югославия, както и тия отъ Мала-Азия, които сѫ се преселили въ предѣлитѣ на Царството, следствие политическитѣ събития, настѫпили въ тия области следъ 1912 г., и които се намираха на 18. XII. 1926 г. въ България (деньтъ, въ които влѣзе въ сила закона за с. с. н. б. — Д. в. бр. 213).

Всички тия бѣжанци се раздѣлятъ на три вида:

1) Бѣжанци, които сѫ напуснали роднитѣ си краища и сѫ се преселили въ България, съ цель да намѣрятъ по-добъръ поминъкъ и по-сносенъ животъ.

2) Бѣжанци, материалното положение на които позволява да се грижатъ сами за своя поминъкъ.

3) Бѣжанци, които сѫ напуснали роднитѣ си огнища по принуждение и които сѫ лишени отъ срѣдства за поминъкъ и настаняване.

Отъ тия три вида бѣжанци закона за с. с. настаняване бѣжанцитѣ постави подъ своя закрила само бѣжанцитѣ отъ третия видъ и то предимно тия, които по занятие сѫ земедѣлци, или пъкъ биха дали доказателства, че могатъ да станатъ такива, които заявяватъ, че ставатъ за напредъ поданици на Царство България и които сѫ пристигнали въ България следъ събитията отъ 1912 година.

За такива бѣжански семейства се считаха:

а) Всички семейства, които по професия сѫ земледѣлци, т. е. чийто главенъ поминъкъ въ роднитѣ имъ мѣста е билъ земледѣлието и, следъ идването имъ тука, сѫ се отдали пакъ на това занятие, обработвайки частни земи (подъ наемъ или изполица), държавни, безстопанствени, кандидатъ-емигрантски и фондови земи, както и ония отъ тѣхъ, които по необходимость сѫ се отдали на другъ обикновенъ (неквалифициранъ) трудъ.

б) Бѣжанцитѣ, които обработватъ собствени земи и бѫдатъ доземлени до размѣра на срѣдния типъ земледѣлско стопанство за селото, кѫдето сѫ се настанили.

в) Бѣжанцитѣ, които въ роднитѣ си мѣста не сѫ били земледѣлци, имали сѫ, значи, други професии, но следъ идването имъ тукъ, по необходимость, не сѫ се отдали на професиитѣ си, а на обикновенъ (неквалифициранъ) трудъ (общи работници, слуги, прислужници въ разни учреждения, разсилни, стражари, кантонери и др. отъ тоя рангъ служби), и сѫ годни да станатъ земледѣлци. Това се отнасяше и за останалитѣ безъ мѣста учители (ако не сѫ редовни) и свещеницитѣ безъ енории.

г) Бѣжанци-занаятчии, отдали се на старитѣ си занаятия, които не могатъ да имъ гарантиратъ едно сносно препитание.

д) Бѣжанци, които сѫ били принудени да постѫпятъ временно на държавна, окрѫжна или общинска служба, т. е. такива, които не сѫ професионални чиновници и нѣма да дослужатъ за пенсия.

е) Всички бѣжанци, които сѫ настанени и подпомогнати, като земледѣлци, по силата на закона за заселване бѣжанцитѣ и обезпечаване поминъка имъ и по тоя за трудовитѣ земедѣлски стопанства, безъ огледъ на сегашното имъ материално състояние.

ж) Бѣжанки, вдовици съ деца, встѫпили въ законенъ бракъ съ мѣстни жители, по професия земледѣлци, ако общото състояние на съпругата е бедно и поземелната му собственость не надминава $^3/_4$ отъ размѣра на срѣдния типъ земедѣлско стопанство въ мѣстожителството му. Сѫщото важеше и за бѣжанци — вдовци съ деца.

з) Бѣжанки, вдовици и бѣжанци вдовци, които на 18. XII. 19₂6 г., когато е влѣзалъ въ сила закона за селско-стопанското настаняване на бѣжанцитѣ, сѫ били семейни, макаръ следъ тая дата да сѫ останали сами, поради смърть на другитѣ членове на семействата имъ.

и) Бѣжански семейства отъ крѫгли сираци (най-малко отъ два члена, безъ огледъ на пола имъ), ако единия отъ тѣхъ е пълновъзрастенъ.

к) Новообразуванитѣ семейства до 18. XII. 1926 г. отъ бѣжанци съ мѣстни жителки или бѣжанки, ако тѣзи бѣжанци при преселването си въ България сѫ били пълновъзрастни, т. е. навършили 21 години и материалното имъ състояние е бедно.

л) Новобразуванитѣ семейства отъ бѣжанци или бѣжанки, дошли въ България, макаръ и непълновъзрастни, ако произхождатъ отъ крѫгли сирашки бѣжански семейства и приберат при себе си другитѣ незадомени сираци.

м) Бѣжанци-занаятчии, които се настаняватъ по нареждане на Главната дирекция въ новитѣ бѣжански квартали и селища, за да подпомагатъ развитието на последнитѣ.

н) Бѣжанцитѣ, настанени въ мѣста, пригодни за рибарство, се обзавеждатъ и съ риболовни принадлежности.

Нѣмаха право да се ползуватъ отъ облагитѣ на закона за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитѣ:

а) Всички бѣжанци, които сѫ се преселили въ предѣлитѣ на Царството преди 1913 г. и следъ 18. XII. 1926 год. (публикуването на закона за с. с. н. б. въ Държавенъ вестникъ).

б) Бѣжанцитѣ, чието материално състояние позволяваше сами да се грижатъ за настаняването и поминъка си.

в) Бѣжанскитѣ семейства, които сѫ се преселили за по-добъръ поминъкъ.

г) Бѣжанци-занаятчии, чието материално състояние даваше възможность да се отдадатъ на старитѣ си занятия и последнитѣ имъ гарантиратъ сносно препитание.

д) Всички бѣжанци, които сж по професия чиновници, т. е. иматъ нужднитѣ цензове и сж назначени за такива въ общински, окржжни и държавни учреждения. Къмъ тѣхъ спадаха и редовнитѣ учители, свещеницитѣ, на които бѣха дадени енории, и пенсионеритѣ.

е) Новообразуванитѣ семейства отъ бѣжанци, чиито родители сж останали въ роднитѣ имъ мѣстожителства.

ж) Новообразуванитѣ семейства отъ мѣстни жители съ бѣжанки.

з) Новообразуванитѣ семейства отъ бѣжанци, които при преселването си въ България не сж били пълновъзрастни, т. е. не сж имали навършени 21 годишна възрасть.

Бѣжански семейства, предметъ на точка 2, пунктове „а", „в", „е". „ж" и „з", ако бѣха бедни, се приравняваха съ положението на мѣстнитѣ малоземлени и безземлени жители и подлежаха на оземляване по закона за т. з. с.

Всѣки бѣжанецъ, имащъ право да бжде оземленъ, подписваше следната

Декларация за поданство

Подписаниятъ.................... по народность българинъ, бѣжанецъ, родомъ отъ с.............................., околия................, държава...................., настаненъ на мѣстожителство въ с...................., околия.............................., презъ 19.......г.,[1] заявявамъ, че съгласно чл. 4 буква „а" отъ закона за селско-стопанското настаняване на бѣжанцитѣ чрезъ срѣдствата на заема и пр., приемамъ за винаги българското поданство.

с.......................... 1930 год.

За неграмотностьта на декларатора и по неговата лична молба го подписвамъ азъ:

Подписъ: ....

..............................общинско управление удостовѣрява, че деклараторътъ му е познатъ и че, като неграмотенъ, той е подписанъ, по негова лична молба, отъ лицето отъ с..........................

Кметъ:..............................

Секр.-бирникъ:..............................

Подписъ:..............................

..............................общинско управление удостовѣрява, че лицето му е познато и че то е подписало саморжчно тая декларация за поданство.

Кметъ:..............................

Секр.-бирникъ:..............................

Качеството си на бѣжанецъ всѣки удостовѣрява съ следното

Околия ....

Общинско управление

№........

.... 193......г.

УДОСТОВѢРЕНИЕ

Възъ основа на махленското свидетелство, подписано отъ трима добре познати мѣстни жители и провѣрката извършена отъ......................, общинско управление,

удостовѣрява се, че........................е бѣжанецъ отъ с........................, околия........................, область....................................Семейството му се състои отъ...........члена. По занятие е............................

Дошелъ е въ предѣлитѣ на Царството презъ месецъ...............192......год., въ общината живѣе отъ........................день на месеца........................19............год.

Настоящето му се дава, за да удостовѣри качеството си на бѣжанецъ предъ Главната дирекция за н. б.

Кметъ:..

Секретарь-бирникъ:..

БРОЙ И ПРОИЗХОДЪ НА БѢЖАНЦИТѢ

Бѣжанското население въ България, признато за такова, съгласно закона за заселването на бѣжанцитѣ и обезпечаване поминъка имъ, е брояло до учредяването на Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ (края на 1926 г.) 252.370 души или 55.780 домакинства.

По мѣстопроизходъ тия бѣжанци се разпредѣлятъ, както следва:

	Домакинства	Лица
Отъ М. Азия	1.625	7.296
„ Изт. Тракия	14.293	62.998
„ Зап. Тракия	9.375	42.308
„ Гр. Македония	17.474	79.369
„ Ср. Македония	4.942	20.323
„ Зап. покрайнини	2.483	11.104
„ Добруджа	5.372	27.912
Всичко:	55.564	251.310
„ други мѣста и неопредѣлено	.226	1.060
А всичко:	55.780	252.370

Това е бѣжанското население, дошло въ предѣлитѣ на Царството отъ началото на Балканската война (следъ октомврий 1912 г.) до края на 1926 г. За да се изрази, обаче, пълното число на това население до 1. IV. 1931 г., къмъ горнитѣ данни трѣбва да се прибавятъ и бѣжанцитѣ, които непрекѫснато сѫ продължавали да напускатъ роднитѣ си мѣста и се преселватъ въ България следъ 1926 г. и то главно онѣзи нови бѣжанци, които сѫ дошли по силата на конвенцията за доброволното изселване, сключена между България и Гърция, и сѫ заявили, че желаятъ да се ползуватъ отъ облагитѣ на закона за с. с. настаняване бѣжанцитѣ. Общиятъ брой на тия бѣжанци, дошли презъ течение на 1927 и следващитѣ години, е 160 домакинства съ 697 членове.

По мѣстопроизходъ тѣ се разпредѣлятъ:

БѢЖАНЦИ, ДОШЛИ ВЪ ПРЕДѢЛИТѢ НА ЦАРСТВОТО СЛЕДЪ 1926 И СЛЕДВАЩИТѢ ГОДИНИ

Мѣстопроизходъ	Домакинства	Членове
М. Азия	—	—
Източна Тракия	15	66
Западна Тракия	46	202
Гръцка Македония	50	220
Сръбска Македония	3	14
Западни покрайнини	3	15
Добруджа	43	180
Всичко:	160	697

Общото бѣжанско население въ България, следователно, се наброява на 55.940 домакинства съ 253.067 членове.

ГОДИНИ НА ПРИИЖДАНЕТО НА БѢЖАНЦИТѢ

Споредъ годинитѣ на прииждането имъ въ България, бѣжанцитѣ се разпредѣлятъ:

Години	Домакинства	Членове
1912	708	3.011
1913	19.851	88.919
1914	3.960	17.597
1915	868	3.759
1916	1.368	6.723
1917	661	2.386
1918	2.580	13.454
1919	3.367	14.786
1920	5.212	24.557
1921	1.312	5.495
1922	1.450	6.877
1923	2.695	11.962
1924	6.197	27.577
1925	4.643	21.123
1926	699	3.062
1927	114	594
1928	35	154
1929	11	49
1930	—	—
Неизвестно	209	982
Всичко:	55.940	253.067

Отъ горнитѣ данни се вижда, че най-голѣмъ брой бѣжанци сѫ дошли презъ 1913 г. Това сѫ бѣжанци изключително отъ Изт. Тра-

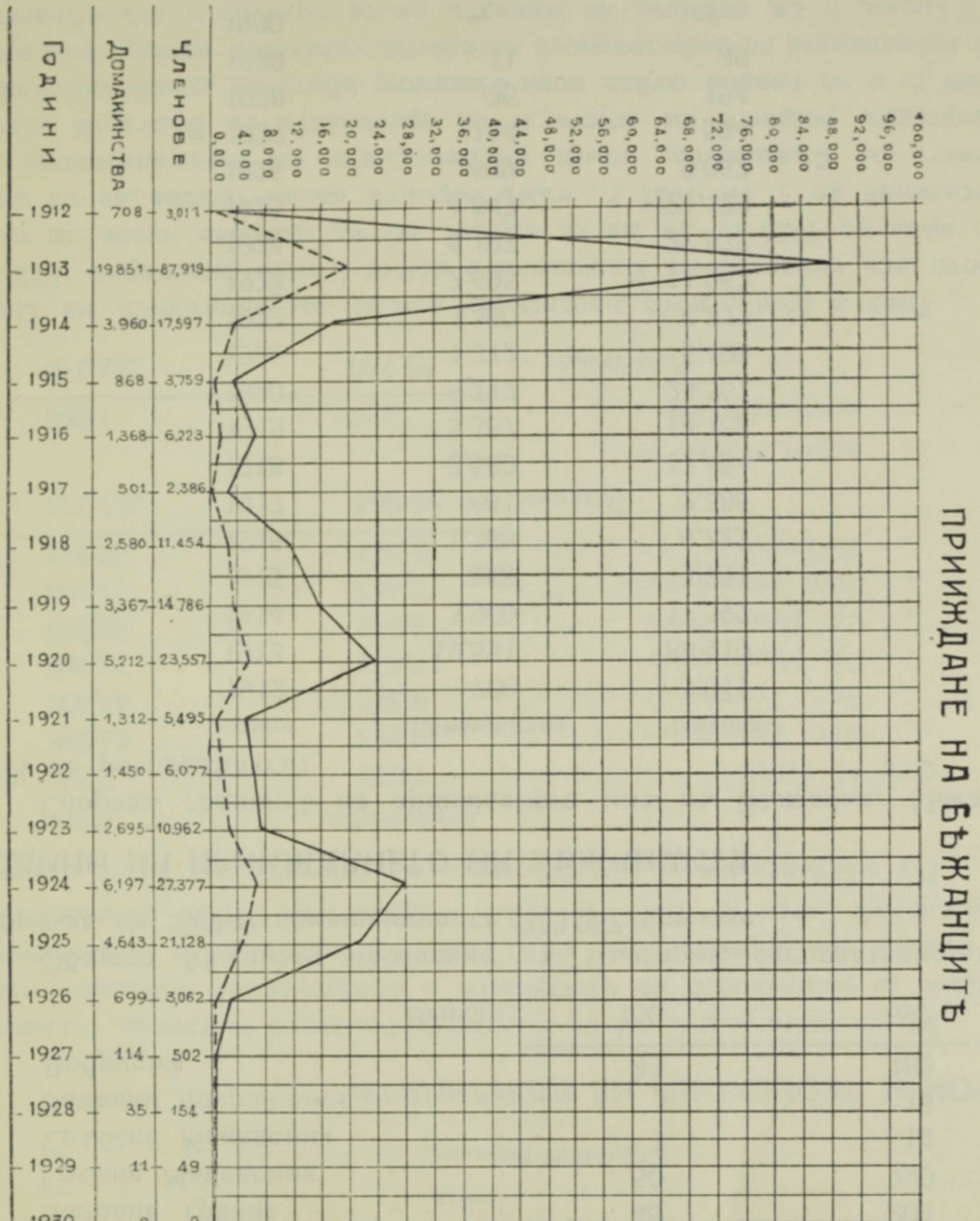
ПРИИЖДАНЕ НА БЪЖАНЦИТѢ
Години
Домакинства
Членове
0,000
4,000
8,000
12,000
16,000
20,000
24,000
28,000
32,000
36,000
40,000
44,000
48,000
52,000
56,000
60,000
64,000
68,000
72,000
76,000
80,000
84,000
88,000
92,000
96,000
100,000
1912 708 3,011
1913 19851 87,919
1914 3,960 17,597
1915 868 3,759
1916 1,368 6,223
1917 501 2,386
1918 2,580 11,454
1919 3,367 14,786
1920 5,212 23,557
1921 1,312 5,495
1922 1,450 6,077
1923 2,695 10,962
1924 6,197 27,377
1925 4,643 21,128
1926 699 3,062
1927 114 502
1928 35 154
1929 11 49
1930 0 0
Неизвѣстно 153 928

кия и отъ Добруджа. Следъ това втора голѣма вълна отъ бѣжанци пристигна презъ 1920 г. и трета, още по-голѣма, презъ 1924 г. Презъ тия две години, както и презъ годинитѣ, които ги непосрѣдственно предшествуватъ и последватъ, бѣжанцитѣ произхождатъ главно отъ Западна Тракия и Македония подъ гръцка власть.

БѢЖАНЦИ, ИМАЩИ ПРАВО ДА СЕ ПОЛЗУВАТЪ ОТЪ ЗАКОНА ЗА С. С. Н. Б.

Тия данни послужиха, за да се изработи статистиката на бѣжанцитѣ, имащи право да се ползвуватъ отъ облагитѣ на закона за с. с. н. бѣжанцитѣ.

До началото на 1931 г. документи, установяващи качеството на бѣжанцитѣ съ право да се ползуватъ отъ облагитѣ на този законъ, бѣха вржчени отъ 40.781 бѣжанци (глави на семейства), съ 179.436 членове.

МѢСТОПРОИЗХОДЪ НА БѢЖАНЦИТѢ, ПОДАЛИ РЕДОВНИ ДОКУМЕНТИ

По мѣстопроизходъ тѣзи бѣжанци се разпредѣлятъ, както следва:

	Семейства	%
Отъ Мала Азия	1.625	3
„ Изт. Тракия	14.293	35
„ Зап. Тракия	7.311	18
„ Гр. Македония	11.276	30
„ Ср. Македония	1.106	2
„ Зап. покрайнини	1.665	4
„ Добруджа	3.505	8
Всичко	40.781	100

БѢЖАНЦИ, КОИТО НЕ СЖ ПОИСКАЛИ ДА СЕ ПОЛЗУВАТЪ ОТЪ ОБЛАГИТѢ НА ЗАКОНА ЗА С. С. Н. Б.

Като съпоставимъ даннитѣ отъ тази таблица съ тия отъ предшествуващата, ще намѣримъ, че 14,999 земледѣлски и неземледѣлски бѣжански семейства не сж поискали да се ползуватъ отъ облагитѣ на закона. Трѣбва да се предполага, че повечето отъ тия бѣжанци сж самонастанени по градоветѣ или сж заможни, а други не сж поискали да се оземляватъ.

Бѣжанцитѣ, които не сж удостовѣрили своето бѣжанство и, следователно, не сж пожелали да се възползуватъ отъ облагитѣ на закона за с. с. настаняване, сж по произходъ:

Отъ	Мала Азия	—
„	Изт. Тракия	—
„	Зап. Тракия	2.209
„	Гр. Македония	6.148
„	Ср. Македония	3.958
„	Зап. Покрайнини	868
„	Добруджа	1.816
	Всичко	14.999

Следъ щателна провѣрка, обаче, на бѣжанцитѣ, изказали желание да се ползуватъ отъ бѣжанския заемъ, се указа, че 4.853 семейства нѣматъ право на тия облаги, вследствие на което Главната дирекция ограничи действията си за настаняването на 35.928 семейства, разпредѣлени: въ градоветѣ 7.896 и въ селата 28.032.

Мизерно жилище на бѣжанецъ преди настаняването му

Особенъ интересъ възбужда таблицата на стр. 63, отъ която може да се схване, каква часть отъ бѣжанцитѣ, разпредѣлени по категории, споредъ мѣстопроизхода имъ, сж поискали и каква не сж поискали да се ползуватъ отъ облагитѣ на закона.

БѢЖАНЦИ ПО ПЪРВОНАЧАЛНО НАСТАНЯВАНЕ

Въ цѣлото Царство има 4,366 населени мѣста, безъ колибитѣ и махалитѣ, отъ които въ 1,629 има настанени бѣжанци, а въ 2,737

мѣста нѣма. Тукъ става дума само за бѣжанцитѣ, които сѫ известни документално на Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ, т. е. които сѫ декларирали своето бѣжанство и сѫ пожелали да се ползуватъ отъ облагитѣ на закона или пъкъ впоследствие сѫ се отказали отъ тѣзи облаги.

Мѣстопроизходъ	Всичко бѣжанци	Отъ тѣхъ подали удостовѣрения за бѣжанство	% на подалитѣ удостовѣрения
Мала Азия	1,625	1,625	100
Източна Тракия	14,293	14,293	100
Западна Тракия	9,375	7,311	78
Гръцка Македония	17,474	11,276	55
Сръбска Македония	4,942	1,106	22
Западни покрайнини	2,483	1,665	67
Добруджа	5,372	3,505	65
Всичко	55,564	40,781	73

МѢСТНО НАСЕЛЕНИЕ И БѢЖАНЦИ

По окрѫзи населенитѣ мѣста съ и безъ бѣжанци, както населението и бѣжанцитѣ се разпредѣлятъ така, както обяснява таблицата на стр. 64.

Отъ нея виждаме, че най-гѫсто населенъ съ бѣжанци е Петричкиятъ окрѫгъ, а следъ него иде Бургаския. Въ първия отъ тия два окрѫзи бѣжанското население съставлява 16·7% отъ цѣлото население на окрѫга, а въ втория — 15·2%. Подиръ тѣхъ, по гѫстота на бѣжанцитѣ, следватъ окрѫзитѣ: Мастанли, (6·1%), Варна (5·2%), Пловдивъ (2·5%), Шуменъ (2%), Русе (2%), Хасково (8·3%) и т. н. Общо за Царството бѣжанското население 3·4% отъ цѣлото население.

Има 3 околии, въ които нѣма никакъ бѣжанци — Егри-деренска, Брѣзнишка и Ихтиманска. Въ всички останали околии на Царството, на брой 82 (като се смѣтатъ и самостоятелнитѣ градски околии), има бѣжанци.

Разселването на бѣжанцитѣ по околии е въ твърде различна пропорция: има околии, дето бѣжанското население съставя голѣмъ процентъ — повече отъ третината, а въ нѣколко околии се срещатъ само по едно бѣжанско семейство. Така въ околиитѣ Кула, Дупница, Панагюрище, Тетевенъ, Троянъ, Новоселци, Орхане, Пирдопъ, Самоковъ, Габрово и Елена има само по 1 или 2 бѣжански семейства.

Окржзи	Селища		Население		% на бѣжанското население
	Всичко	съ бѣжанци	Всичко	бѣжанско, поискало да се ползува отъ заема	
Бургасъ	461	351	430,460	65,604	15·2
Варна	179	85	214,250	11,185	5·2
Видинъ	197	59	273,570	2,345	0·9
Враца	242	89	388,630	3,313	0·9
Кюстендилъ	261	28	239,820	431	0·2
Мастанлжк	464	102	173.280	10,586	6·1
Пашмаклжк	111	18	69,860	365	0·5
Петричъ	248	112	164,120	27,540	16·7
Пловдивъ	314	100	528,480	13,033	2·5
Плѣвенъ	201	71	428,360	2,825	0·7
Русе	187	113	333,120	6,582	2·0
София	411	43	611,700	2,213	0·4
Стара Загора	266	123	318,800	5,012	1·6
Търново	249	76	504 440	2,776	0·6
Хасково	234	110	223,390	18,564	8·3
Шуменъ	341	152	353,630	7,062	2·0
Всичко	4,366	1,632	5,255,910	179,136	3·4
				или 40,781 б. с.	

РАЗПРЕДѢЛЕНИЕ НА БѢЖАНЦИТѢ ПО МѢСТОНАСТАНЯВАНЕ И МѢСТОПРОИЗХОДЪ

На стр. 65 се дава една таблица, отъ която се вижда, какъ сж размѣстени бѣжанцитѣ споредъ тѣхното произхождение.

За да бжде по-прегледна таблицата дава резултатитѣ по окржзи и по области на мѣстопроизхода.

Мало-азийскитѣ бѣжанци сж разселени въ по-голѣмата си часть въ Мастанлийския окржгъ, а следъ него въ окржзитѣ Бургасъ, Хасково и Шуменъ, а по-малко въ Варна, Търново и Пловдивъ. Въ окржзитѣ Видинъ, Враца, Кюстендилъ, Пашмаклжк, Петричъ, Плѣвенъ, Русе, София, Стара-Загора нѣма почти никакъ бѣжанци отъ Мала-Азия.

Източно-тракийскитѣ бѣжанци въ по-компактнитѣ маси сж настанени въ окржзитѣ Бургасъ и Хасково; тѣ съставляватъ сжщо мнозинство отъ бѣжанцитѣ въ Ст.-Загора и Шуменъ, а въ по-малки количества сж разпръснати въ останалитѣ окржзи, безъ Кюстендилския, въ който бѣжанци отъ Изт. Тракия нѣма. Най-много бѣжанци отъ тая область, следователно, има въ крайграничнитѣ до областьта окржзи.

Окрѫзи, дето сѫ настанени бѣжанцитѣ	Всичко бѣжански семейства	Бѣжански семейства дошли отъ						
		Мала Азия	Източ. Тракия	Запад. Тракия	Гръцка Макед.	Сръб. Макед.	Запад. покр.	Добруджа
Бургасъ . . .	14.910	461	9.837	2.617	1.779	89	6	121
Варна	2.542	94	757	21	476	48	97	1.049
Видинъ . . .	533	—	1	—	59	83	338	52
Враца	753	—	4	—	99	65	559	26
Кюстендилъ .	98	—	—	—	2	16	79	1
Мастанли . .	2.406	564	221	1.447	133	28	1	12
Пашмакли . .	83	—	3	23	40	13	2	2
Петричъ . . .	6.259	—	2	1	5.824	418	11	3
Пловдивъ . .	2.962	14	357	615	1.875	54	3	44
Плѣвенъ . . .	642	—	72	1	323	49	82	115
Русе	1.496	1	36	2	23	74	43	1.317
София	503	—	5	2	99	76	263	58
Ст.-Загора . .	1.139	7	700	270	124	15	1	22
Търново . . .	631	24	274	3	155	47	9	119
Хасково . . .	4.219	312	1.416	2.264	207	11	1	8
Шуменъ . . .	1.605	148	608	54	58	20	170	556
Всичко . .	40.781	1.625	14.293	7.311	11.276	1.106	1.665	3.505

Западно-тракийскитѣ бѣжанци съставятъ мнозинството отъ бѣжанцитѣ отъ окрѫзитѣ Мастанлѫ и Хасково, а най-много по брой сѫ въ окрѫга Бургасъ. По-компактни маси отъ тия бѣжанци има още въ два окрѫга: Пловдивъ и Ст. Загора; въ останалитѣ окрѫзи тѣ сѫ много малко, а въ Видинъ, Враца и Кюстендилъ ги нѣма никакъ.

Бѣжанци отъ Гръцка Македония, Сръбска Македония, Западнитѣ покрайнини и Добруджа има въ всички окрѫзи на Царството. Най-много — бѣжанци отъ Гръцка Македония има въ Петричъ, дето тѣ съставяватъ болшинството отъ бѣжанцитѣ; сѫщо и въ Пловдивски окрѫгъ тѣзи бѣжанци сѫ по-вече отъ всички други въ окрѫга. Голѣмо число бѣжанци отъ Гръцка Македония има и въ окрѫгъ Бургасъ, но тамъ тѣ държатъ трето мѣсто, идещи подиръ изт. и зап. тракийскитѣ бѣжанци.

Бѣжанцитѣ отъ Сръбска Македония, които съставятъ най-малкото число отъ бѣжанцитѣ на всичкитѣ области, сѫ разпрьснати равномѣрно изъ всички окрѫзи на Царството. По-значителенъ брой отъ тѣхъ сѫ настанени въ окрѫгъ Петричъ, дето сѫ намѣрили подслонъ повече отъ $^1/_3$ часть отъ бѣжанцитѣ изъ тая область.

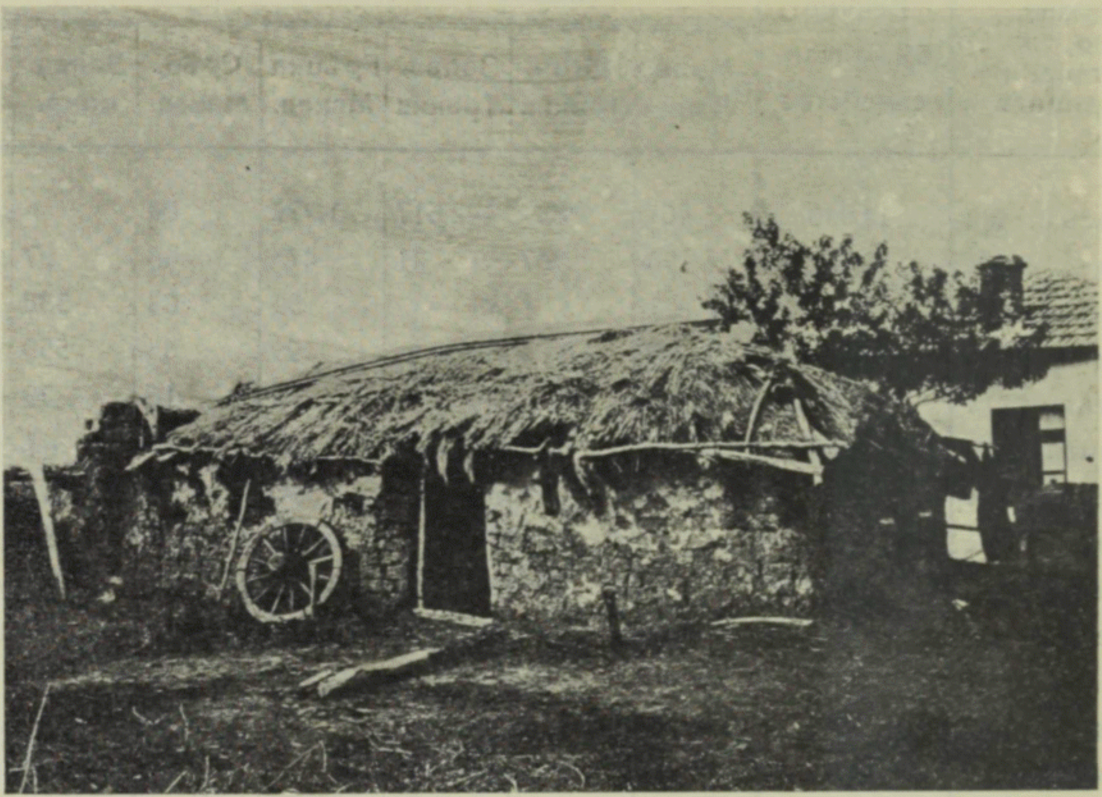

Мизерно жилище на бѣжанецъ преди настаняването му

Бѣжанцитѣ, дошли отъ западнитѣ български покрайнини, останали въ сръбско, сж настанени най-вече въ окржзитѣ Враца, Видинъ, София и Шуменъ.

Компактни маси отъ добружанци има въ Русе и Варна, дето сж най-много отъ всички бѣжанци въ тѣзи окржзи, а на трето мѣсто иде окржгъ Шуменъ, дето тѣ съставятъ повече отъ 1/3 часть отъ бѣжанцитѣ въ окржга. По-значителни маси отъ тѣзи бѣжанци има и въ окржзитѣ Бургасъ, Търново и Плѣвенъ.

Въ тритѣ окржзи, дето сж групирани най-много бѣжанци, а именно въ окржзитѣ Бургасъ, Петричъ и Хасково, по-голѣмата часть отъ бѣжанцитѣ сж: въ първия окржгъ източно-тракийци, въ втория изъ Грѣцка Македония и въ третия — изъ Западна Тракия.

РОДНИ МѢСТА НА БѢЖАНЦИТѢ

А. БѢЖАНЦИ ОТЪ МАЛА-АЗИЯ

Бѣжанци отъ Мала-Азия има изъ 22 български селища, групирани въ каазитѣ Балленъ, Бандерма, Бига и Лапса.

Селищата, отъ които произхождатъ малоазийскитѣ бѣжанци, сж следнитѣ:

а) *Каази Балленъ*

Аладжа-баиръ	56 семейства
Коджа-бунаръ	427 „ „

Сююгъ	125	семейства
Ташъ-кисе	75	„ „
Тюйбеленъ	204	„ „
Всичко въ Балленъ	887	семейства

Мизерно жилище на бѣжанецъ преди настаняването му

б) *Кааза Бандърма*

Килликъ	74	семейства
Кубашъ	12	„ „
Мандъръ	222	„ „
Ново-село (Ени-кьой)	80	„ „
Хаджи-Паункьой	25	„ „
Юренъ	6	„ „
Всичко отъ Бандърма	419	семейства

в) *Кааза Бига-Шехиръ*

Стенгелъ-кьой	73	семейства
Бига-Шехиръ	1	„ „
Всичко въ Бига	74	семейства

г) *Кааза Лапса*

Урумче	44	семейства
Читалъ-тепе (Кьоклю-су)	173	„ „
Всичко въ Лапса	217	семейства

д) *Други и съ неозначена околия селища*

Хаджи-Пунаръ-кьой (Бруса) .	1	семейство
Ходжа-Пунаръ (Бандърма) .	1	" "
Смавло (Балленъ)	21	" "
Колей (Бандърма)	1	" "
гр. Бруса	1	" "
Фандъкли (Ада-пазаръ) . .	1	" "
Фуладжикъ (Кара-мусалъ) .	1	" "
Всичко	27	семейства
А всичко бѣж. семейства отъ Мала-Азия	1.624	

Новъ бѣжански кварталъ, построенъ въ с. Акбунаръ — Ямболско

Тия бѣжанци сѫ разпръснати въ 22 околии и окрѫзитѣ: Бургасъ, Варна, Мастанлѫ, Русе, Пловдивъ, Ст.-Загора, Търново, Хасково и Шуменъ.

Разселването на тѣзи бѣжанци по мѣстопроизходъ и мѣстозаселване може да се види отъ таблицата на стр. 69.

Като изключимъ ония села, отъ които има по едно бѣжанско семейство, ще видимъ, че само бѣжанцитѣ отъ село Стенгелъ-кьой,

отъ каазата Бига, и отъ с. Смавло сѫ се настанили вкупомъ на едно мѣсто, безъ да се разпрѣскатъ по разни околии и окрѫзи; всички останали отъ Мала-Азия сѫ прѣснати и то на твърде далечни разстояния. Относително по-групирани сѫ бѣжанцитѣ и отъ с. Ново-село и Урумче.

Мѣстопроизходъ на бѣжанцитѣ (села)	Мѣстонастаняване (окрѫзи)									Всичко семейства
	Бургасъ	Варна	Мастанли	Пловдивъ	Русе	Стара Загора	Търново	Хасково	Шуменъ	
1. Аладжа-баиръ	37	2	—	—	—	—	—	17	—	56
2. Коджа-бунаръ	47	16	223	—	—	—	—	37	104	427
3. Сюютъ	12	8	21	—	—	—	—	82	2	125
4. Ташъ-кисе	4	2	27	—	—	—	—	42	—	75
5. Тюйбеленъ	20	18	47	7	—	3	2	103	4	204
6. Килликъ	60	—	3	4	—	—	—	3	4	74
7. Кубашъ	2	1	—	—	—	—	1	8	—	12
8. Мандъръ	1	39	148	2	—	—	21	8	3	222
9. Ново-село	70	—	7	—	—	—	—	3	—	80
10. Хаджи-Паунъ-кьой	17	6	1	1	—	—	—	—	—	25
11. Юренъ	1	1	—	—	—	—	—	4	—	6
12. Стенгелъ-кьой	73	—	—	—	—	—	—	—	—	73
13. Бига-Шехиръ	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
14. Урумче	—	—	40	—	—	4	—	—	—	44
15. Читалъ тепе (Куюклу су)	114	—	47	—	—	—	—	3	9	173
16. Хаджи-Паунаръ-кьой	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
17. Ходжа-Пунаръ	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
18. Смавло	—	—	—	—	—	—	—	—	21	21
19. Колей	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
20. Бруса	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
21. Фандъкли	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
22. Фуладжикъ	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Всичко	461	94	564	14	1	7	24	311	148	1624

Б. БѢЖАНЦИ ОТЪ ИЗТОЧНА ТРАКИЯ

Бѣжанцитѣ отъ източна Тракия произхождатъ отъ следнитѣ мѣста (по каази) (Виж. таблицата на стр. 70):

Български селища, следователно, отъ кѫдето сѫ дошли бѣжанци въ България следъ 1912 г., се наброяватъ 248 съ българско население крѫгло 100,000 жители. Трѣбва да се предполага, че цѣлото

това население е изселено въ България, или пъкъ е избито непосрѣдствено подиръ балканската война, презъ време на турската реокупация на тая територия.

Мѣстопроизходъ (каази, околии)	Брой на селищата (родни мѣста на бѣжанцитѣ)	Българско население въ тия селища (семейства)	Бѣжански (семейства)
Баба-ески	8	493	383
Бунаръ-хисаръ	7	1.560	1.183
Виза	9	583	478
Еносъ	6	250	43
Кешанъ	8	528	331
Лозенградъ	33	3.989	2.702
Люле-Бургасъ	3	200	168
Малгара	12	1.346	964
Мидия	3	108	42
Одринъ	62	4.898	2.352
Узунъ-кюпрю	10	1.716	1.643
Хавса	12	798	356
Хайреболъ	4	235	219
Чорлу и Цариградъ	47	2.200	2.184
Софлу (източно отъ Марица)	1	100	97
Василико	4	300	295
М. Търново	19	883	757
Неопредѣлено	—	—	7
Всичко	248	20.187	14.204

Разселването на бѣжанцитѣ по окрѫзи отъ Източна Тракия се вижда отъ таблицата на стр. 71.

Източно-тракийскитѣ бѣжанци, както и изобщо бѣжанцитѣ отъ коя и да е друга область сѫ твърде разпръснати. Рѣдко е едноселячене да бѫдатъ настанени всички на едно мѣсто, защото, общо взето, приижданeто на бѣжанцитѣ въ България не е ставало систематично и планомѣрно. Тѣ сѫ идвали на вълни, ту въ по-голѣми, ту въ по-малки групи, често единично, презъ течение на цѣлия периодъ отъ началото на Балканската война, та дори до последния моментъ. Второ едно обстоятелство, което трѣбва да бѫде сѫщо отбелязано, като обяснение за разпръснастостьта на бѣжанцитѣ отъ една и сѫща область, мѣстность или селище, е това, че следъ първоначалното имъ настаняване, отдѣлни семейства или групи сѫ се премѣствали

Мѣстопроизходъ на бѣжанцитѣ	Бургасъ	Варна	Видинъ	Враца	Мастанлж	Пашмаклж	Петричъ	Пловдивъ	Плѣвенъ	Русе	София	Ст. Загора	Търново	Хасково	Шуменъ	Всичко
Баба-ески	217	3	—	—	25	—	—	—	20	—	—	54	1	62	1	383
Бунаръ-хисаръ .	870	245	—	—	5	—	—	1	1	3	—	—	3	50	5	1183
Виза	463	8	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	5	1	478
Еносъ	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	37	—	43
Кешанъ	279	10	—	1	6	—	—	8	3	2	—	5	6	9	2	331
Лозенградъ . . .	2308	233	1	—	16	—	1	4	11	9	2	23	12	59	23	2702
Люлебургасъ . .	163	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	168
Малгара	748	5	—	—	95	—	—	10	—	—	—	4	—	85	17	964
Мидия	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	42
Одринъ	1427	60	—	—	26	1	—	8	2	2	—	18	3	790	15	2352
Узункьопрю . . .	584	31	—	2	47	—	—	222	26	1	2	336	235	142	5	1643
Хавса	266	14	—	—	1	—	—	—	1	—	—	53	4	16	1	356
Хайреболъ . . .	97	—	—	—	—	—	—	2	—	10	—	—	1	2	107	219
Чорлу и Цариградъ	1325	138	—	1	—	2	1	99	7	8	1	106	9	57	430	2184
Софлу	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	97	—	97
Василико	295	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	295
М. Търново . . .	747	8	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	757
Неопредѣлени .	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	3	—	7
Всичко . .	9837	757	1	4	221	3	2	357	72	36	5	610	274	1417	608	14,204

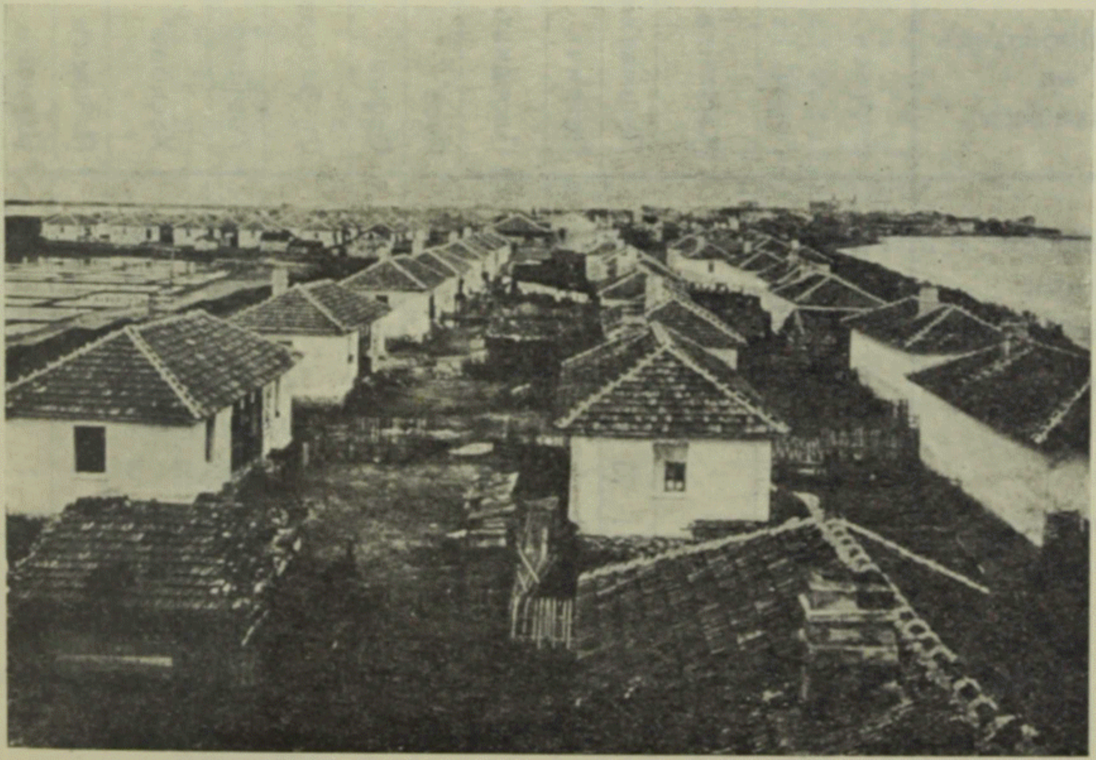

Новия кварталъ „Свети Георги" въ гр. Анхияло

другаде, за да се настанятъ по-удобно. Отъ друга страна не трѣбва да се забравя, че и отсѫтствието на достатъчно земи отначало е налагало да се настаняватъ отъ органитѣ на дирекцията тамъ, гдето се укажатъ повече земи.

Новото бѣжанско селище „Кафка" при гр. Бургасъ

б) *Настанени сѫ по окрѫзи:*

Мѣстопроизходъ на бѣжанцитѣ	Бургасъ	Варна	Мастанли	Пашмакли	Петричъ	Пловдивъ	Русе	София	Ст.-Загора	Търново	Хасково	Плѣвенъ	Шуменъ	Всичко
Гюмюрджина . .	1331	14	614	9	1	275	—	—	2	1	282	—	—	2529
Деде-Агачъ . . .	654	6	112	2	—	314	2	1	229	1	914	1	1	2237
Орта-кьой	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	3
Димотика	303	1	682	—	—	—	—	—	12	—	382	—	44	1424
Софлу	24	—	136	—	—	1	—	—	10	—	197	—	—	368
Ксанти	4	—	4	12	—	125	—	—	1	1	3	—	—	150
Свиленградъ . .	1	—	—	—	—	—	—	—	15	—	584	—	—	600
Всичко . .	2318	21	1548	23	1	715	2	1	270	3	2363	1	45	7311

В. БѢЖАНЦИТѢ ОТЪ ЗАПАДНА ТРАКИЯ се разпредѣлятъ:

а) *по произходъ:*

Гюмюрджинско . . . . 2.529 сем.
Деде-Агачко . . . . 2.237 „

Ортакьойско	3 сем.
Софлийско	368 „
Димотишко	1.424 „
Ксантийско	150 „
Свиленградско	600 „
Всичко:	7.311 сем.

Г. БѢЖАНЦИТѢ ОТЪ ГРЪЦКА МАКЕДОНИЯ се разпредѣлятъ:

а) по приизходъ:

Беръ	15 сем.
Битоля	18 „
Воденъ	75 „
Гевгели	314 „
Демиръ-Хисаръ	2014 „
Дойранъ	71 „
Драма	169 „
Ениджe-Вардаръ	1331 „
Зеляхово	694 „
Кайляръ	30 „
Костуръ	365 „
Кукушъ	981 „
Леринъ	150 „
Лѫгадина	321 „
Неврокопъ	2205 „
Сарѫбашъ	5 „
Солунъ	523 „
Сѣръ	1994 „
Неопредѣлено	1 „
Всичко	11276 сем.

(Таблицата за настаняването на бѣжанцитѣ по окрѫзи е на стр. 74)

Д. БѢЖАНЦИТѢ ОТЪ СРЪБСКА МАКЕДОНИЯ се разпредѣлятъ:

а) *по произходъ:*

Битоля	140 сем.
Велесъ	39 „
Гевгели	72 „
Дойранъ	79 „
Дебъръ-рѣка	120 „
Кичево	21 „
Кочани	25 „
Кратово	30 „
Крива-паланка	23 „

б) Настанени сж по окржзи:

Мѣстопроизходъ на бѣжанцитѣ	Бургазъ	Варна	Видинъ	Враца	Кюстендилъ	Мастанлж	Петричъ	Пашмаклж	Пловдивъ	Плѣвенъ	Русе	София	Стара-Загора	Търново	Хасково	Шуменъ	Всичко
Беръ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	-	10	—	—	3	15
Битоля	—	11	—	1	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	1	1	18
Воденъ	5	7	4	—	1	8	13	1	21	2	—	7	—	4	1	1	75
Гевгели	131	56	4	—	—	2	33	—	25	5	2	3	3	2	47	1	314
Д. Хисаръ	121	1	4	11	—	—	1767	1	84	5	—	2	12	4	1	1	2014
Дойранъ	13	—	—	—	—	4	34	—	7	10	—	3	—	—	—	—	71
Драма	7	—	—	—	—	1	109	2	43	1	—	—	2	—	3	1	169
Ендже Вардаръ	498	257	3	2	—	12	29	1	390	11	—	—	18	91	18	1	1331
Зеляхово	3	—	1	—	—	49	498	5	116	—	2	—	—	—	20	—	694
Кайляръ	5	10	1	—	—	—	1	—	1	10	—	—	—	1	1	—	30
Костуръ	17	64	23	28	—	3	68	1	57	7	6	47	6	6	6	26	365
Кукушъ	162	3	—	29	—	8	420	—	323	7	1	13	1	8	6	—	981
Леринъ	13	22	14	5	—	13	18	1	17	3	6	8	1	12	4	13	150
Лжгадина	3	—	—	3	—	4	304	1	4	—	—	—	—	—	2	—	321
Неврокопъ	115	22	2	2	—	22	1304	19	393	225	1	5	54	4	29	8	2205
Саржбашъ	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	5
Солунъ	418	21	1	2	—	6	16	2	31	—	—	5	2	2	17	—	523
Сѣръ	268	2	2	16	1	1	1206	6	358	36	3	6	15	21	51	2	1994
Неопредѣлено	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Всичко	1780	476	59	99	2	133	5824	40	1875	322	23	99	124	155	207	59	11276

Куманово	19	сем.
Малешево (Пехчево)	80	„
Охридъ-Струга	56	„
Петричъ	37	„
Прешево	1	„
Прилѣпъ	54	„
Радовишъ	36	„
Скопие	39	„
Струмица	79	„
Тетово	54	„
Тиквешъ	25	„
Щипъ	72	„

Стара Сърбия и Албания . . 4 сем.
Непоказани . . . . 1 „

Всичко: . . 1106 сем.

б) *Настаняване по окржзи:*

Мѣстопроизходъ на бѣжанцитѣ	Бургасъ	Варна	Видинъ	Враца	Кюстендилъ	Мастанлж	Пашмаклж	Петричъ	Пловдивъ	Плѣвенъ	Русе	София	Ст.-Загора	Търново	Хасково	Шуменъ	Всичко
Битоля	19	11	16	18	3	2	2	20	8	9	5	8	1	14	2	2	140
Велесъ	4	—	3	—	—	1	4	10	2	3	5	1	—	1	—	5	39
Гевгели	4	—	3	—	—	1	—	40	12	7	1	3	—	—	1	—	72
Дойранъ	15	3	1	—	—	5	—	36	3	2	—	—	—	13	—	1	79
Дебъръ-рѣка	12	3	34	12	—	—	1	3	7	9	5	14	6	11	1	2	120
Кичево	3	—	4	1	—	—	—	3	3	3	2	1	—	—	—	1	21
Кочани	3	-	—	—	3	1	—	13	—	—	1	1	—	1	—	2	25
Кратово	2	1	5	3	4	—	—	4	—	—	1	8	2	—	—	—	30
Крива-паланка . . .	—	—	1	3	2	—	—	4	1	3	—	8	—	—	—	1	23
Куманово	3	1	1	3	—	2	1	2	—	1	1	3	1	—	—	—	19
Малешево	1	—	2	—	—	—	—	76	—	—	—	—	—	1	—	—	80
Охридъ-Струга . . .	3	14	2	5	—	2	1	9	1	4	11	3	—	—	—	1	56
Петричъ	—	—	—	—	—	—	—	36	—	—	1	—	—	—	—	—	37
Прещево	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Прилѣпъ	11	3	1	1	—	3	—	17	5	1	2	5	1	—	3	1	54
Радовишъ	—	1	—	5	—	1	1	25	1	—	—	2	—	—	—	—	36
Скопие	2	2	3	10	—	6	—	5	3	—	2	4	1	—	—	1	39
Струмица	—	1	1	1	—	3	—	69	1	—	1	—	1	—	1	—	79
Тетово	—	5	2	—	—	—	—	5	—	2	29	5	—	4	—	2	54
Тиквешъ	2	1	2	—	—	—	2	8	6	1	1	—	1	—	1	—	25
Щипъ	3	2	2	3	4	1	1	32	1	2	5	10	1	2	2	1	72
Стара Сърбия и Албания	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	4
Непоказани . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Всичко .	89	48	83	65	16	28	13	418	54	49	74	76	15	47	11	20	1106

Е. БѢЖАНЦИТѢ ОТЪ ЗАПАДНИТѢ ПОКРАЙНИНИ се разпредѣлятъ:

а) по произходъ:

Кюстендилъ . . . . 939 сем.
Кула . . . . 57 „
Трънъ . . . . 291 „

Царибродъ . . . . 367 „
Видинъ . . . . 4 „
Неопредѣлени . . . . 6 „

всичко: . . 1665 сем.

б) Настанени сѫ по окрѫзи:

Мѣстопроизходъ на бѣжанцитѣ	Бургасъ	Варна	Видинъ	Враца	Кюстендилъ	Мастанли	Пашмакли	Петричъ	Пловдивъ	Плѣвенъ	Русе	София	Ст.-Загора	Търново	Хасково	Шуменъ	Всичко
Кюстендилъ	3	62	169	333	78	1	2	9	—	37	43	53	—	1	—	148	939
Кула	1	—	51	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	57
Трънъ	1	29	69	101	—	—	—	1	2	24	—	46	1	2	1	14	291
Царибродъ	1	4	45	121	1	—	—	1	—	21	3	165	-	3	—	3	367
Видинъ	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Неопредѣлено	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3	6
Всичко . .	6	97	338	559	79	1	2	11	3	82	46	264	1	7	1	168	1665

Ж. БѢЖАНЦИТѢ ОТЪ ДОБРУДЖА се разпредѣлятъ:

а) по произходъ:

Балчикъ . . . . 383 сем.
Добричъ . . . . 523 „
Куртъ-бунаръ . . . . 308 „
Силистра . . . . 826 „
Тутраканъ . . . . 1063 „
Северна Добруджа . . . . 537 „

Всичко: . . 3640 сем.

б) Настанени сѫ по окрѫзи:

Мѣстопроизходъ на бѣжанцитѣ	Бургасъ	Варна	Видинъ	Враца	Кюстендилъ	Пашмакли	Мастанли	Петричъ	Пловдивъ	Плѣвенъ	Русе	София	Ст.-Загора	Търново	Хасково	Шуменъ	Всичко
Балчикъ	17	196	58	25	—	2	14	3	44	—	2	7	1	2	1	11	383
Добричъ	27	361	5	7	—	1	5	—	8	13	6	9	7	22	6	46	523
Куртъ-бунаръ . .	4	97	2	—	—	—	2	—	—	4	8	2	2	3	—	184	308
Силистра	23	88	16	—	1	1	3	—	12	19	402	21	2	39	—	199	826
Тутраканъ . . .	9	10	16	8	—	—	1	—	3	32	894	5	1	22	—	62	1063
Сев. Добруджа .	41	288	19	8	—	—	—	—	18	35	24	15	8	29	1	51	537
Всичко . .	121	1040	116	48	1	4	25	3	85	103	1336	59	21	117	8	553	3640

ЗЕМИ ЗА БѢЖАНЦИТѢ

Едновременно съ установяването на редовнитѣ бѣжанци по брой, мѣсторождение и мѣстоназначение, Гл. дирекция пристѫпи и къмъ приемане, измѣрване и парцелиране земитѣ за тѣхъ.

Съгласно чл. 9. отъ закона за с. с. н. б., Гл. дирекция за трудовитѣ земледѣлски стопанства бѣ длъжна да представи подробенъ планъ на Гл. дирекция за с. с. н. б. относно мѣстонахождението, произхода и качеството на 1.320.000 дек. земя. Тази земя трѣбваше да бѫде измѣрена, парцелирана отъ Гл. дирекция за т. з. с. подъ контролата и споредъ инструкциитѣ, които щѣха да й се дадатъ отъ Гл. дирекция за н. б. Земитѣ отъ 1.320.000 дек. трѣбваше да бѫдатъ свободни отъ всѣкакви спорове и тяжести.

Ето защо, веднага съ влизането въ сила на закона за с. с. н. б., Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ помоли Гл. дирекция на т. з. с. да й представи въ най-кѫсъ срокъ следнитѣ данни относно опредѣленитѣ 132.000 хектара земя, която българското правителство се бѣ задължило, съгласно чл. VIII отъ протокола, да предостави за настаняване на бѣжанцитѣ:

а) точното мѣстонахождение на тѣзи земи и тѣхното количество по окрѫзи, околии и общини;

б) културниятъ имъ видъ (ниви, пасбища, градини, гори за изкореняване, блата и т. н.);

в) начина, по който тѣзи земи сѫ били причислени къмъ фонда (чл. 6 отъ правилника за прилагане закона за т. з. с.);

г) мѣстонахождение и размѣръ на земитѣ, които сѫ собстевеность на Държавата; кои отъ тѣзи земи не сѫ още платени на предишнитѣ имъ собственици; кога ще се платятъ и на колко възлизатъ сумитѣ, предвидени за това;

д) приблизителната цена на тѣзи земи, споредъ оценката на Гл. дирекция на т. з. с.;

е) количеството на земитѣ, на които сѫ били настанени бѣжанци и при какви условия е станало настаняването имъ (окончателно оземлени, подъ наемъ, платени до сега суми отъ бѣжанцитѣ за наемъ или изплащане на даденитѣ имъ земи).

Въ отговоръ на това искане Главната дирекция на т. з. с. даде сведения за:

а) броятъ на земледѣлскитѣ бѣжански семейства — 21.508 съ 92.781 членове;

б) отъ где сѫ родомъ;

в) какви земи сѫ имъ дадени — общински мери, държавни земи, безстопанствени, емигрантски, горска площь, блата и частни — всичко 306.472.4 декари;

Подновениятъ гр. Каваклий. Виждатъ се новопостроенитѣ (бѣли) кѫщи на бѣжанцитѣ

г) съ какво сж обзаведени — отъ тѣхъ иматъ: кжщи 12.233, едъръ добитъкъ 12.045, кола 9.279 и плугове 6.129 семейства;

д) колко фондови земи сж записани по книгитѣ на Главната дирекция на т. з. с. — около 700.000 декара, безъ да се казва, колко и какви сж дадени на бѣжанцитѣ и колко на мѣстното население и др.

После Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ поиска отъ Главната дирекция на т. з. с. още веднажъ следното:

а) колко и какви видове земи, записани въ книгитѣ на фонда, сж дадени по населени мѣста на бѣжанцитѣ, колко отъ тѣхъ сж дадени или ще бждатъ дадени на други лица и учреждения за оземляване и колко ще останатъ и биха могли да се използуватъ за оземляване на още бѣжанци;

б) точното мѣстонахождение на частнитѣ земи, заети отъ бѣжанцитѣ, чия собственость сж, размѣра на всички културни видове, срѣднитѣ пазарни цени презъ 1923 год, колко и какви бѣжански семейства сж настанени на тѣхъ;

в) колко отъ останалитѣ до 1.320.000 декари сж безстопанствени, емигрантски, държавни, общински, монастирски и частни, като се укаже за всѣка категория — мѣстонахождение, културенъ видъ (ниви, ливади, градини и др.) и размѣръ на отдѣлнитѣ видове;

г) какво е правото на собственость на държавата върху тия земи.

Въ отговоръ на тия въпроси Главната дирекция на т. з. с. изпрати постепенно 26 списъка, съ които се предаваха на книга около 1.700.000 декари и които, впоследствие, бѣха намалени отъ Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ на 1.565.667 декара, защото още отъ начало се не указаха на лице (измѣрени и парцелирани 239.047.6 декара; само измѣрени 526.308.2; измѣрени, но недовършени 15.200 декара; незапочнати 776.111.7 декара). (Вижъ таблицата на страница 80).

ЗЕМЯ, ДАДЕНА ПО СПИСЪЦИ ОТЪ ГЛ. ДИРЕЦИЯ НА Т. З. С.

Специално по положението на фондовитѣ земи, оставени въ разположение на Дирекцията за настаняване бѣжанцитѣ, Гл. дирекция на т. з. с. по-късно съобщи:

а) отъ даденитѣ 213.103 декари общински мери били причислени къмъ фонда само 95.253 декари;

б) отъ 48.538 декари изключени отъ обекта общински гори причислени 26.550˙5 дек.; отъ подлежащитѣ на изключване 27.700 декари нищо не било причислено;

в) отъ 153.712˙6 дек. държавни гори — 37.612˙6 дек. отъ подлежащитѣ на изключване 76.000 — сжщо нищо;

ЗЕМЯ, ДАДЕНА ПО СПИСЪЦИ ОТЪ ДИРЕКЦИЯТА НА Т. З. С. ВЪ РАЗПОЛОЖЕНИЕ НА ГЛАВНАТА ДИРЕКЦИЯ ЗА НАСТАНЯВАНЕ БѢЖАНЦИТѢ

№ по редъ	Окржгъ	Общъ брой на селищата	Въ колко отъ тѣхъ има земя на бѣж.	Пространство на земята (декари)											
				Държавна	Емигрантска	Безстопанска	Горска площь	Блата	Общински пасбища	Частна	Всичко	Отъ нея			
												Ниви	Ливади	Лозя	Други
1	Бургасъ	468	251	10,480^5	226,766	41,751^8	177,907	52,086	95,549	42,403^6	646,944	269,256^9	6,654	2,954^5	42,536^6
2	Варна	179	92	8,331^3	19,826^7	—	69,643	23,207	13,470	—	134,478	19,826^7	—	—	8,331^3
3	Видинъ	200	11	7,264^5	—	—	—	—	769	6,250	14,283^5	6,250	—	—	7,264^5
4	Враца	243	24	9,262^8	—	—	—	—	5,820	—	15,082^8	—	—	—	9,262^8
5	Кюстендилъ . .	270	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Мастанли . . .	558	187	700	2,801^3	83,160^2	15,682	—	18,350	—	120,693^5	67,340^1	795^1	134^9	19,391^4
7	Пашмакли . .	235	62	—	—	99,990^4	—	—	800	—	100,790^4	67,970^8	17,638^4	11,990^5	2,390^7
8	Петричъ	264	117	—	9,494^9	179,657^2	—	—	—	—	189,152^1	182,676^7	4,933^2	625^7	916^5
9	Пловдивъ . . .	363	33	4,770^7	13,978^1	—	2,247	—	4,196	5,562^1	30,753^9	13,565^2	16	4,638	6,091^7
10	Плѣвенъ	406	24	4,375^7	—	—	—	52,000	8,193	—	64,568^7	—	—	—	4,375^7
11	Русе	194	79	780^4	—	—	17,934	—	28,296	1,614^6	48,625	1,614^6	669^4	—	111
12	Ст.-Загора . . .	272	24	1,659	—	—	—	—	3,479^1	—	5,138^1	—	—	—	1,659
13	София	501	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	Търново	967	25	8,939	—	—	—	53,000	8,150	—	70,088	—	—	—	8,938
15	Хасково	234	112	4,032^7	26,101^7	232,139^6	12,689	—	1,641	—	276,604	126,860^2	2,791^5	540	132,082^3
16	Шуменъ	369	87	4,545^2	—	—	4,571^6	—	23,863^2	—	32,980	—	—	—	4,545^2
	Всичко . .	5,723	1,128	65,140^8	298,968^8	636,699^2	300,673^6	180,293	212,576^3	55,830^3	1,750,182	755,361^2	33,497^6	20,883^6	247,896^7

г) емигрантскитѣ земи 298,566˙5 дек. сѫщо сѫ били причислени къмъ фонда;

д) отъ дадениTѣ ни 640,938˙8 дек. безстопанствени земи били причислени само 47,343˙7 декара;

е) отъ частнитѣ земи 36,745 дек. бѣха причислени 13,832˙9;

ж) 22,009˙1 дек. на чужди поданици бѣха изплатени и причислени къмъ фонда.

Вънъ отъ въпроса за сѫществуването, вида, собственостьта и размѣра на земитѣ, Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ помоли Гл. дирекция на т. з. с. да предвиди нуждниTѣ землемѣрни бригади и да се погрижи за тѣхното пълно организиране, за да може да се почне веднага най-усилена работа по приложението на общия планъ за настаняване бѣжанцитѣ. За цельта Главната дирекция за н. б. бѣ съгласна да ѝ остави на разположение суми отъ заема (по 10 лева на бонитиранъ измѣренъ и парцелиранъ декаръ) и

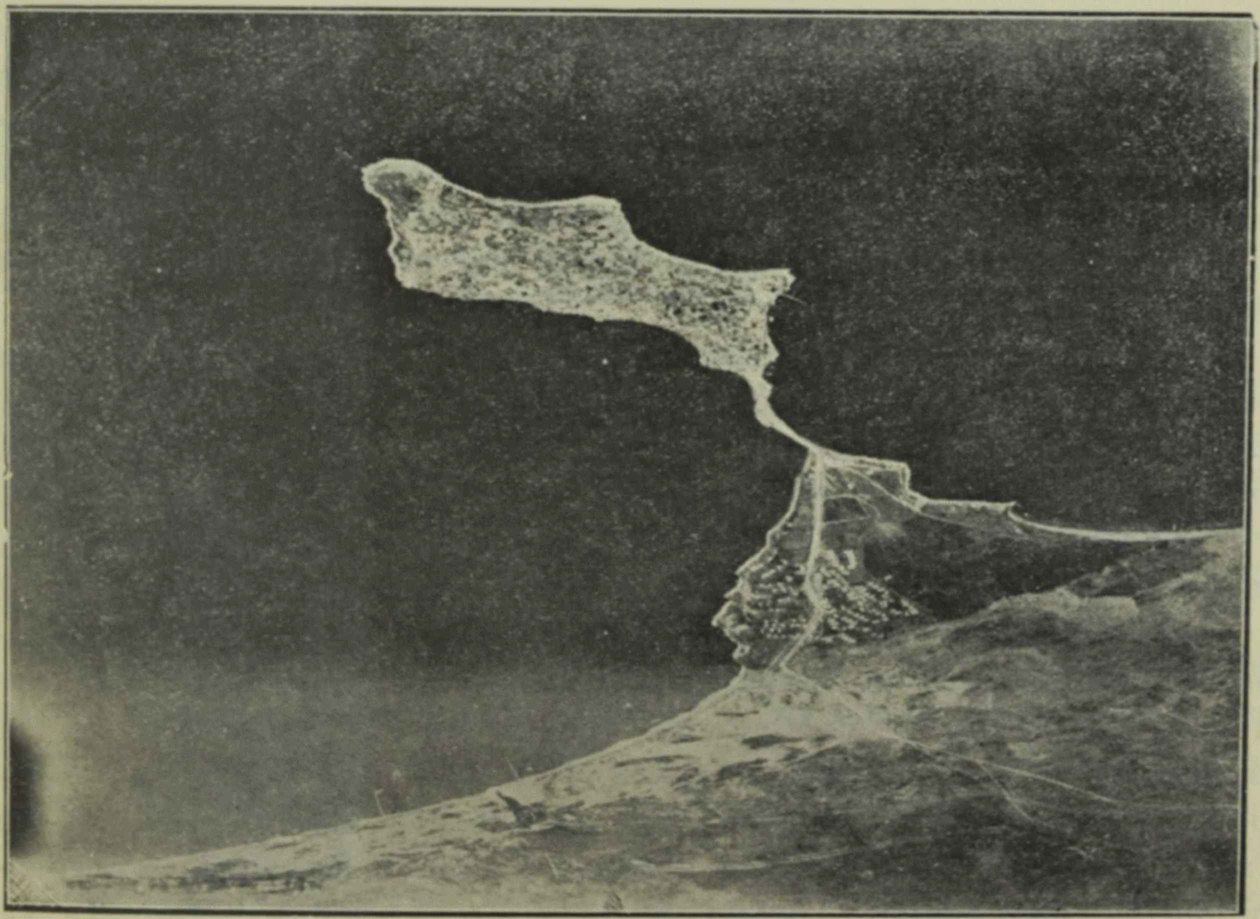

Аеропланна снимка на Месемврия. Предъ кѫсътъ земя, който води къмъ града, се вижда бѣжанския кварталъ разположенъ въ мѣстностьта „Алонитѣ“

помоли Главната дирекция на т. з. с. да представи подробенъ планъ и смѣтка за организирането и действието на тѣзи землемѣрни бригади.

Въ отговоръ на това, Главната дирекция на т. з. с. съобщи, че въ бюджето-проекта на т. з. с. за 1927 година показала въ особенна

глава IV, 6,770,000 лева разходи (лични и веществени), които искаше да ѝ се авансиратъ, за да измѣри и парцелира 500,000 декари.

За да стжпи, обаче, на по-здрава основа, Главната дирекция на н. б. помоли Главната дирекция на т. з. с. да ѝ съобщи бързо:

а) кои отъ предаденитѣ ѝ земи отъ различенъ произходъ сж окончателно измѣрени и парцелирани, въ кои населени мѣста, колко декари отъ всѣки културенъ видъ;

б) кои отъ тѣзи земи сж само измѣрени;

в) кои земи не сж нито измѣрени, нито парцелирани;

г) за кои земи има готови планове;

д) какъвъ технически персоналъ и какви срѣдства ще сж потрѣбни за довършването на всички започнати, ала несвършени работи по измѣрването и парцелирването на земитѣ, предназначени за настаняване бѣжанцитѣ, и въ течение на колко дни биха могли тѣ да се свършатъ.

Въ отговоръ на това писмо, Главната дирекция на т. з. с. поиска обратно нейнитѣ 26 списъка и нанесе съ особени знаци, кои земи сж измѣрени и парцелирани, само измѣрени и пр. Сжщата уведоми Главната дирекция за н. б., че парцелирането на всички неизмѣрени и непарцелирани земи зависѣло отъ много обстоятелства и тя не била въ положение да опредѣли нито времето, нито срѣдствата, до като не ѝ бжде извѣстенъ плана, по който ще става настаняването на бѣжанцитѣ.

Отъ **1,565,864·2-тѣхъ** декари земи, дадени на разположение на Главната дирекция, фактически бѣха, обаче, причислени къмъ поземелния фондъ едва 242,601·8 дек. Независимо отъ това, много по тѣхъ се оспорваха отъ частни лица, общини и пр. Причисляването имъ, следователно, къмъ поземелния фондъ и освобождаването имъ отъ разни спорове и тяжести трѣбваше да става после, едновременно съ оземляването на бѣжанцитѣ. Това забави много работата и причини изразходването на излишни материални срѣдства, защото измѣрвателнитѣ бригади трѣбваше да преустановятъ действията си до разрешаването на спорнитѣ въпроси. При тази неуясненость въ положението на земитѣ, на много мѣста делегатитѣ на Гл. дирекция на т. з. с. (нейни пълномощници за предаване земитѣ, на главнитѣ инспектори-органи на Главната дирекция за с. с. н. б.) се намираха въ затруднение при разрешаването на спорове, поради което се създадоха и много ненуждни преписки.

При това положение на работата, Главната дирекция за н. б., следъ като ѝ се предадоха земитѣ само по списъкъ, трѣбваше да ги приведе въ известность, да ги измѣри и парцелира. За да извърши това Главната дирекция за н. б. влѣзе въ разбирателство съ Гео-

графическия институтъ, Главната дирекция на т. з. с. и частни инженери-землемѣри.

ОРГАНИЗИРАНЕ НА РАБОТАТА. РАЙОНИ И РАБОТА НА ГЕОГРАФИЧЕСКИЯ ИНСТИТУТЪ

На Географическия институтъ се опредѣлиха райони за измѣрване и парцелиране на земи въ Бургаски, Варненски, Шуменски и отчасти въ Русенски и Петрички окрѫзи. Тѣзи райони бѣха сведени

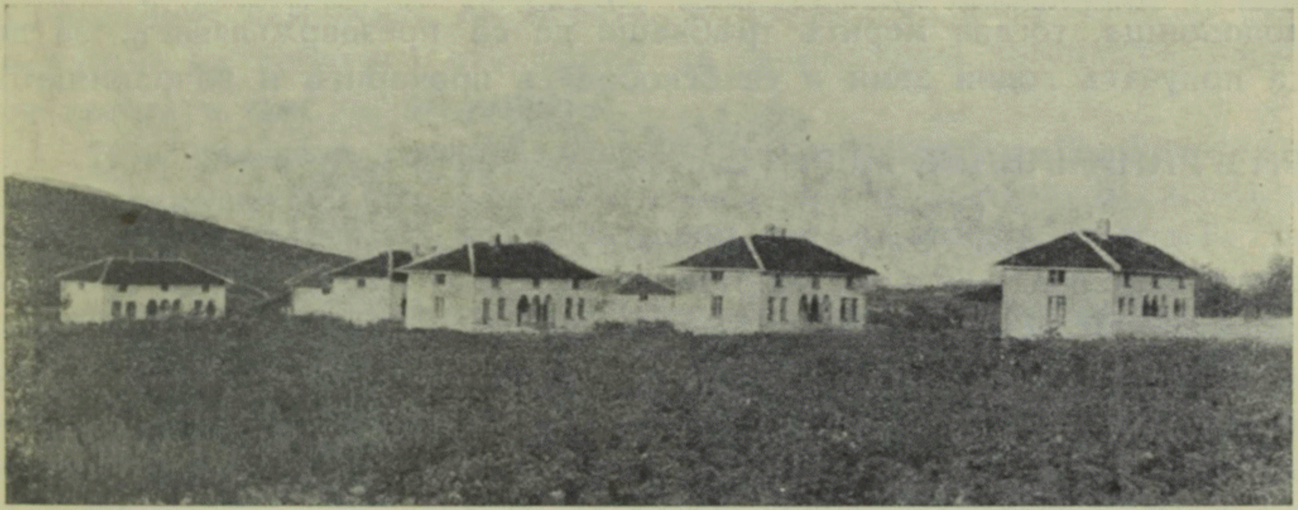

Едно кѫтче отъ гр. Каваклий, съ направенитѣ отъ Гл. д. н. б. тютюнобубарски кѫщи

въ три обекта; първия се състоеше отъ околиитѣ Сливенъ, Ямболъ, Карнобатъ и Елхово съ около 200,000 дек. земя; втория — Анхиало, Айтосъ, Бургасъ, Василико и Малко-Търново съ около 204,000 дек. и третия — Варна, Провадия, Бѣла, Разградъ, Русе, Балбунаръ, Ески-Джумая, Османъ-Пазаръ, Попово, Преславъ и Шуменъ съ около 196,000 дек. или всичко 600,000 декари.

Всѣки обектъ се разпредѣли на етапи по извършване измѣрателната работа, а самия Географически институтъ формира седемь снимачни секции, всѣка отъ които се състоеше отъ по четири снимачни групи или бригади и отъ по една разузнавателна група. Всѣка снимачна секция се състоеше отъ 5 човѣка. Работата се направляваше отъ централно управление съ седалище въ Карнобатъ

ЗАДАЧИ НА РАЗУЗНАВАТЕЛНИТѢ ГРУПИ

Задачитѣ на разузнавателнитѣ групи бѣха да опредѣлятъ за всѣко населено мѣсто онзи размѣръ земя, който Главната дирекция на т. з. с. бѣ насочила за оземляване на бѣжанцитѣ. На пръвъ погледъ лесно осѫществима, понѣкога тази задача предизвикваше затруднения, които обикновенно спъваха и забавиха бързото ѝ постигане.

Това бѣха случаитѣ, когато общинскитѣ мери не бѣха разграничени и закрѫглени, или когато, въпрѣки наличностьта на редовно закрѫгляване къмъ поземелния фондъ бѣха присъединени негодни за разработване земи.

Преди това и за да се опредѣлеше земята за бѣжанцитѣ, на нѣкои мѣста се налагаше оформяването на поземления фондъ, като се разграничаваха и закрѫгляваха меритѣ, а, ако последното бѣ извършено, но къмъ поземелния фондъ бѣха причислени негодни земи за земледѣлски култури, или бѣха присъединени площи за прокари и водопоища, тогава меритѣ трѣбваше да се презакрѫгляватъ, за да се получатъ годни земи и се освободятъ прокаритѣ и водопоищата.

РАЗГРАНИЧАВАНЕ МЕРИТѢ

Първата работа, която предстоеше да се извърши отъ всѣка разузнавателна група въ посетеното населено мѣсто, бѣ да провѣри дали общинската мера е разграничена или не, и, ако отъ направената провѣрка се установеше, че не е разграничена, да се постави началото му, като се дадатъ отъ земледѣлския администраторъ инструкции относително начина на разграничаването и формата на разграничителния протоколъ, следъ което се започваше и самото разграничаване отъ общинския съветъ. Но понеже разграничаването е право и задължение само на общинския съветъ, а за окончателното му извършване бѣ необходимо повече време, разузнавателната група, следъ като дадеше необходимитѣ обяснения и поставяше началото на разграничението, се считаше, че е завършила длъжностьта си и оставяше по-нататъшнитѣ работи да се извършватъ отъ самия общински съветъ.

ЗАКРѪГЛЯВАНЕ МЕРИТѢ

Когато общинската мера бѣ разграничена или следъ като бѣ поставено началото на разграничаването, разузнавателната група пристѫпваше къмъ закрѫгляването ѝ, въ случай, че такова не е извършено, като се рѫководеше отъ постановленията на закона за т. з. с. За да можеше, обаче, да се извърши бързо и напълно закрѫгляването необходимо бѣ да се знае предварително, какъвъ размѣръ земя ще следва да се остави въ владение на населеното мѣсто, съобразявайки се съ постановленията на чл. 95 отъ правилника на закона за т. з. с., споредъ което се опредѣляше, въ зависимость отъ качеството на земята, най-много до 2 декара на глава едъръ добитъкъ и до ½ декаръ на дребенъ.

Като се знаеше пространството на мерата и размѣра, който следваше да се остави въ владение на населението мѣсто, подъ

ржководството и съ участието на земледѣлския администраторъ, общинския съветъ съставяше необходимия протоколъ.

Така опредѣления размѣръ земя за населеното мѣсто се закржгляваше по възможность въ по-правилни фигури и то така, че земята, която оставяше вънъ отъ закржгленитѣ граници на мерата и подлежеше за присъединяване къмъ фонда т. з. с., да бжде годна за разработване и използувана съ земледѣлски култури.

Освенъ това, разузнавателната група при опредѣляне на фондовата земя съблюдаваше, да останатъ нужднитѣ водопоища въ закржгления комплектъ до мерата, а прокаритѣ, необходими за преминаване на добитъка отъ селото до закржгления комплектъ, да се не засѣгатъ при закржглянето.

При спазване горнитѣ условия и опредѣлянето на фондовата земя, геодезистътъ отъ разузнавателната група, съставяше окомѣрна скица, въ която, следъ като нанасяше приблизителната форма на

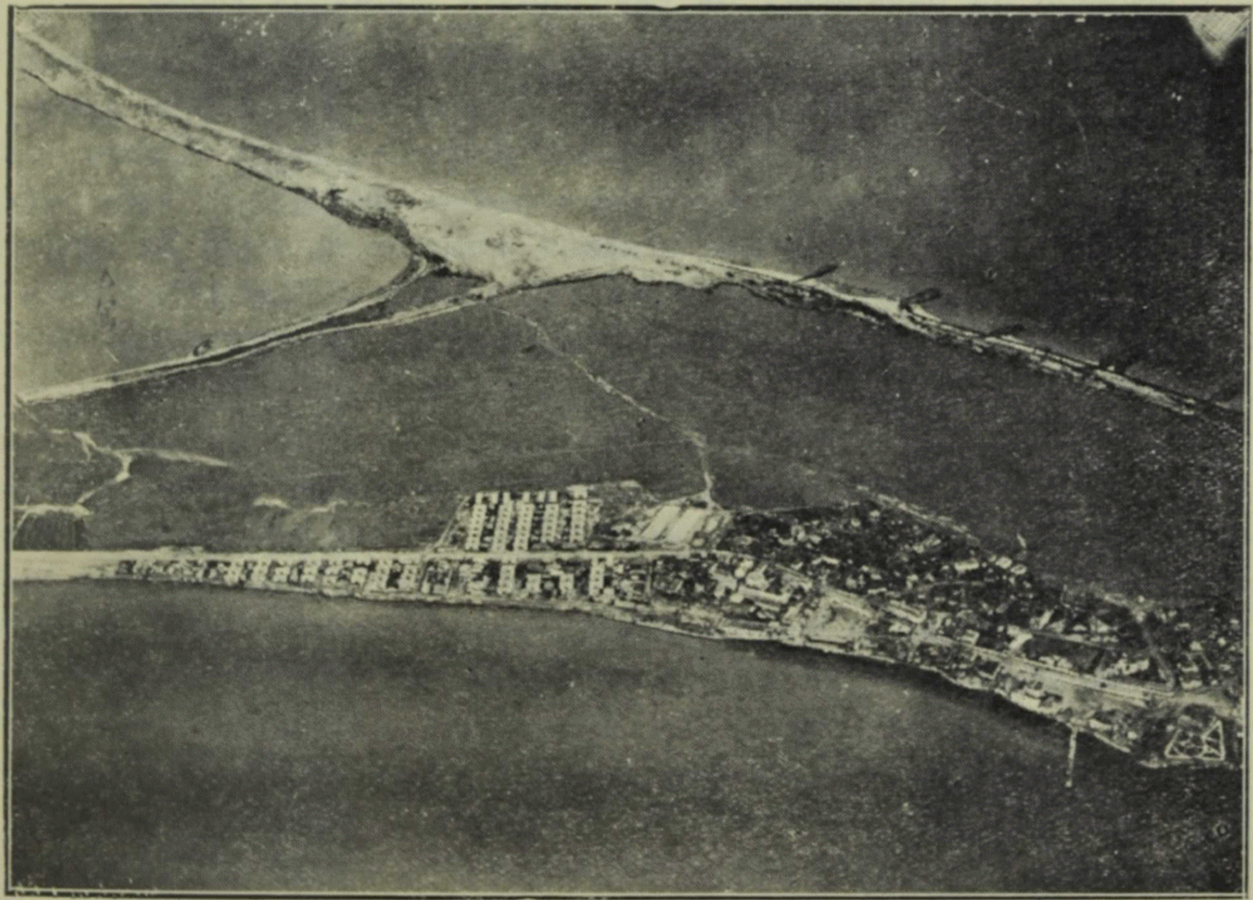

Аеропланна снимка на Анхиало. Виждатъ се правилно очертанитѣ кжщи на бѣжанцитѣ въ квартала „Св. Георги", близо до едноименния манастиръ — стопанство на Бургаската окржжна постоянна комисия

мерата, отбелязваше, по указание на земледѣлския администраторъ, проектираната форма на закржглената мера, нанасяше и номерираше трайнитѣ гранични знаци за окончателно поставяне или издигане. Отъ сжщата скица, за да бжде ясно и точно, кжде се намираше фондовата земя и, ако последната бѣ въ повече отъ единъ комплектъ,

означаваше се цифрено, по очна приблизителна преценка, какъвъ да бжде размѣра на всѣки отъ тѣхъ.

При така изготвената скица, подъ ржководството и при участието на земледѣлския администраторъ, общинскиятъ съветъ държеше протоколъ, съ който се оформяваше проектираното съ очната скица закржгляване. Ако до този моментъ меритѣ не бѣха снемани и точнитѣ данни за голѣмината на жглитѣ при пречупванията и дължината на закржгления комплектъ не можеха да бждатъ измѣрени, въ закржгления протоколъ съответнитѣ мѣста за тѣзи данни се оставяха свободни, за да се нанесатъ следъ извършване на измѣрването и направата на плана отъ снемачната група.

Следъ свършване на тѣзи работи и подписване на протокола отъ общинския съветъ и земледѣлския администраторъ, разузнавателната група го предаваше срещу подписъ, заедно съ изготвената скица, на общинския кметъ или секретарь-бирника за по-нататъшно разпореждане на началника на следващата снемачна група.

Началницитѣ на снемачнитѣ групи, щомъ отидеха въ населеното мѣсто, за което се отнася протокола за закржгляването и скицата, пристжпваха къмъ снемане на цѣлата общинска мера. Следъ това, по указания отъ скицата, измѣрваха точно фондовата земя, установяваха границитѣ й съ закржгления комплектъ, като въ посоченитѣ въ скицата пунктове фиксираха съ колове и малки могилки и сжщевременно възлагаха на общинския съветъ да разпореди да се направятъ голѣми могили или да се натрупатъ камъни.

Следъ това началника на снимачната група, по направения планъ изваждаше всички ония данни, съ които трѣбваше да се попълни евентуалното праздно мѣсто, а именно: да измѣри вжтрешнитѣ жгли при всѣка чупка съ транспортиръ, дължинитѣ на странитѣ, като описателно отбелезваше и направленията имъ. Сжщитѣ данни се вписваха и въ протокола на разузнавателната група. Така окончателно изготвения протоколъ, заедно съ копие отъ плана, се изпращаше на началника на секцията за изпращането имъ до централното управление. Паралелно съ тази работа, щомъ се опредѣлиха границитѣ на фондовата земя една часть отъ снемачната група отдѣляше отъ фондовата земя онази, която бѣ предвидена за оземляване на бѣжанцитѣ и пристжпваше къмъ по-нататъшна работа.

ПРЕЗАКРЖГЛЯВАНЕ МЕРИТѢ

Когато общинската мера на населеното мѣсто бѣ разграничена и закржглена, но къмъ фонда т. з. с. бѣха останали за причисляване или бѣха причислени само малки ивици земя, или се включваха прокари и водопоища, необходими за селото, или когато, най-сетне, тѣзи

СЕВЕРЪ

Главна Дирекция за настаняване бѣжанцитѣ

Глав. Дир. т. з. с.: Земдел. Бюро

СКИЦА

Пореденъ № 16

на парцелитѣ № № 167, 102, 267 отъ планъ I (1), V (2), III (4)

отъ мѣстностьта Совата „Кясъ", „Край Сломерския Пѫть", сов. „Хасърлъка"

село Горня Студеня община Г.-Студенска околия Свищовска

на Петко Недѣлковъ

мѣрка 1:2000

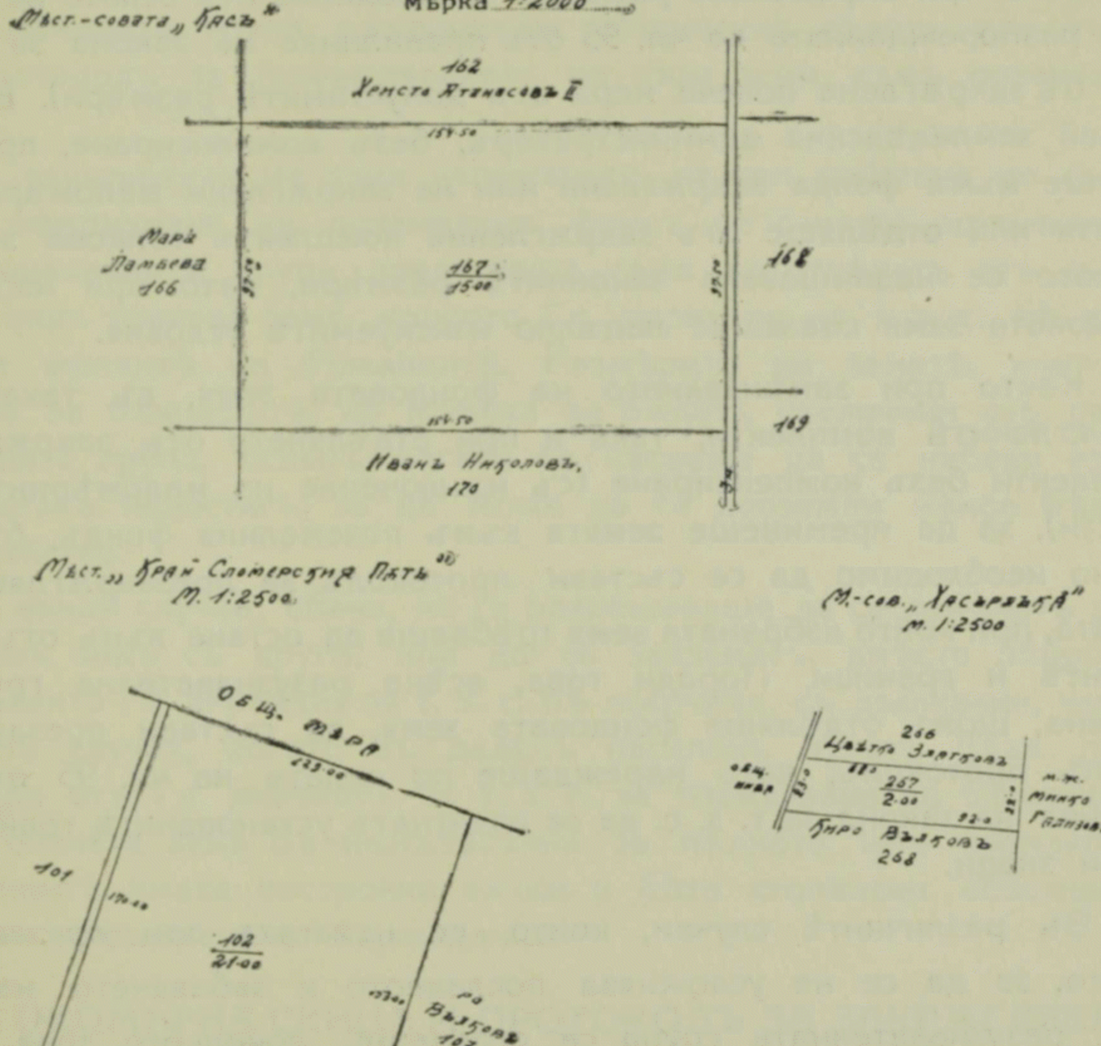

Легенда

Парцелъ №167 – 15.00 д.
" " 267 – 2.00 "
" " 102 – 21.00 "
Всичко 38.00

Нач. служба оземляване: [signature]

Копиралъ: [signature]

Вѣрно съ оригинала:

София, 6-VIII 1930 год.

Н-къ землем. бюро при т. з. с.

ЮГЪ

земи бѣха каменисти, блатисти и изобщо негодни за използуване съ земледѣлски култури, разузнавателната група замѣняваше такива земи съ годни.

Къмъ замѣняване фондовитѣ земи съ такива отъ закржгленитѣ общински комплекти, обаче, не се пристжпваше, щомъ отъ провѣрката, която земледѣлския администраторъ извършваше, се установѣше, че при опредѣляне размѣра за владение отъ селото не сж спазени разпорежданията на чл. 95 отъ правилника на закона за т. з. с. (ако бѣ закржглена повече мера отъ допустимитѣ размѣри). Въ този случай земледѣлския администраторъ, безъ компенсиране, присъединяваше къмъ фонда закржглени или не закржглени маломѣрни комплекти или отдѣляше отъ закржгления комплектъ толкова земя, съ колкото се надвишаваха законнитѣ размѣри, като при избора на фондовата земя спазваше напълно изискуемитѣ условия.

Както при замѣняването на фондовата земя, съ такава отъ закржгленитѣ комплекти, така и при отдѣлянето отъ закржгленитѣ комплекти безъ компенсиране (съ изключение на маломѣрнитѣ комплекти), за да преминеше земята къмъ поземелния фондъ, бѣ абсолютно необходимо да се състави протоколъ за презакржгляване на мерата, при който избраната земя трѣбваше да остане вънъ отъ закржгленитѣ ѝ граници. Поради това, всѣка разузнавателна група бѣ длъжна, щомъ отдѣляше фондовата земя, да състави презакржглителенъ протоколъ, като нареждаше по силата на чл. 95 отъ правилника на закона за т. з. с. да се издигнатъ установенитѣ трайни гранични знаци.

Въ различнитѣ случаи, които се налагаха при презакржглянането, за да се не усложнява последното и забавянето на работитѣ, разузнавателната група се стремеше, доколкото това е възможно, да не измѣни загржглянането на мерата. Когато, обаче, се налагаше пълно презакржгляване, презакржгляваше се цѣлата мера, като се поставяха нови гранични знаци.

За извършеното презакржгляване, геодезиста отъ разузнавателната група бѣ дълженъ да изработи две окомѣрни скици на мерата, отъ които, въ едната, която се предаваше на земледѣлския администраторъ за прилагане къмъ презакржглителния протоколъ, се нанасяше старото закржгляване и се означаваше и новото, като се посочваше добития фондъ и отдѣленитѣ отъ него земи за нуждитѣ на бѣжанцитѣ, а въ другата се означаваше само фонда т. з. с. и нахождението на земитѣ, отдѣлени за бѣжанцитѣ.

ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ ЗЕМИ КЪМЪ ПОЗЕМЛЕНИЯ ФОНДЪ И ОТДѢЛЯНЕ ОТЪ ПОЗЕМЕЛНИЯ ФОНДЪ ЗЕМИ ЗА ОЗЕМЛЯВАНЕ БѢЖАНЦИ

Следъ като се съставеше закрѫглителния протоколъ или презакрѫглителния, при който къмъ фонда подлежаха на причисляване нови земи, които не сѫ били отчуждавани, или при случаитѣ, когато се завземяха маломѣрни комлекти, които сѫщо не бѣха отчуждавани, разузнавателната група рѫководеше общинския съветъ при съставяне протоколъ за причисляването на тѣзи земи къмъ поземелния фондъ.

Съ завършване на така изложеното, всички действия по създаване и оформяване на поземелния фондъ се считаха изпълнени и на разузнавачнитѣ групи предстоеше само да отдѣлятъ отъ създадения фондъ толкова зема, колкото Гл. дирекция на т. з. с. бѣ посочила за нуждитѣ на бѣжанцитѣ. Размѣритѣ на земитѣ, които се отдѣляха за бѣжанцитѣ, не можеха да бѫдатъ увеличени отъ разузнавателната група, освенъ когато се касаеше да се набави известенъ малъкъ недостигъ, за да може да се доземли нѣкое бѣжанско семейство.

Въ никой случай, обаче, не се разрешаваше да се замѣнятъ земи отъ единъ видъ съ други, или да се завзематъ, вмѣсто общински мери, каквито Гл. дирекция за т. з. с. бѣ посочила, съ държавни, частни и др. Въ случая, когато въ даденъ населенъ пунктъ бѣха посочени земи отъ Гл. дирекция за т. з. с. за оземляване на бѣжанцитѣ, или посочената земя бѣ недостатъчна за пълното имъ оземляване, а бѣжанцитѣ имаха построени кѫщи и бѣха стопански обзаведени, се даваха допълнителни нареждания.

ПЪРВА ОКОМѢРНА СКИЦА И ПРОТОКОЛЪ ЗА ЗАКРѪГЛЯВАНЕ НА ОБЩИНСКАТА МЕРА

При така изготвената скица подъ рѫководството на земледѣлския администраторъ, общинския съветъ държеше

ПРОТОКОЛЪ

№..........

за закрѫгляване опредѣления размѣръ мера

Днесъ,............192......год..................общински съветъ..........................околия, въ съставъ:..........................., подъ рѫководството на..........................агрономъ *) и съ участисто на изпратената отъ Главната дирекция на т. з. с. землемѣрна бригада на основание чл. 47 буква „в" отъ закона за т. з. с. и чл. чл...........................отъ правилника за прилагане на сѫщия

РЕШИ

Опредѣления размѣръ съ протоколъ №............отъ............191......г. мера отъ декари да се закржгли отъ следнитѣ комплекти мери:

1) отъ мерата отъ мѣстностьта...................................., да се закржгли съ единъ комплектъ отъ..........декари;

2) отъ мерата въ мѣстностьта...................................., да се закржгли други комплектъ отъ..........декари;

3)..

4)..

Всичко..................................комплекти..................................декари.

Горнитѣ комплекти се закржглиха по отдѣлно както следва:

1) мерата въ мѣстностьта........................№ 1 траенъ граниченъ знакъ........................

2)..№ 2)..

Така закржгленатa мера има** ....форма сь общо пространство ....декари.

За трайни гранични знаци се поставиха..

Мерата въ мѣстностьта ....№ 1..............................№ 2..............................

Настоящия протоколъ подлежи на утвърждение отъ Гл. дирекция за т. з. с.

Общински съветъ:..

Агрономъ:..

*) Респективно земледѣлския администраторъ

**) 4, 5, 6 – 9 – жгълна

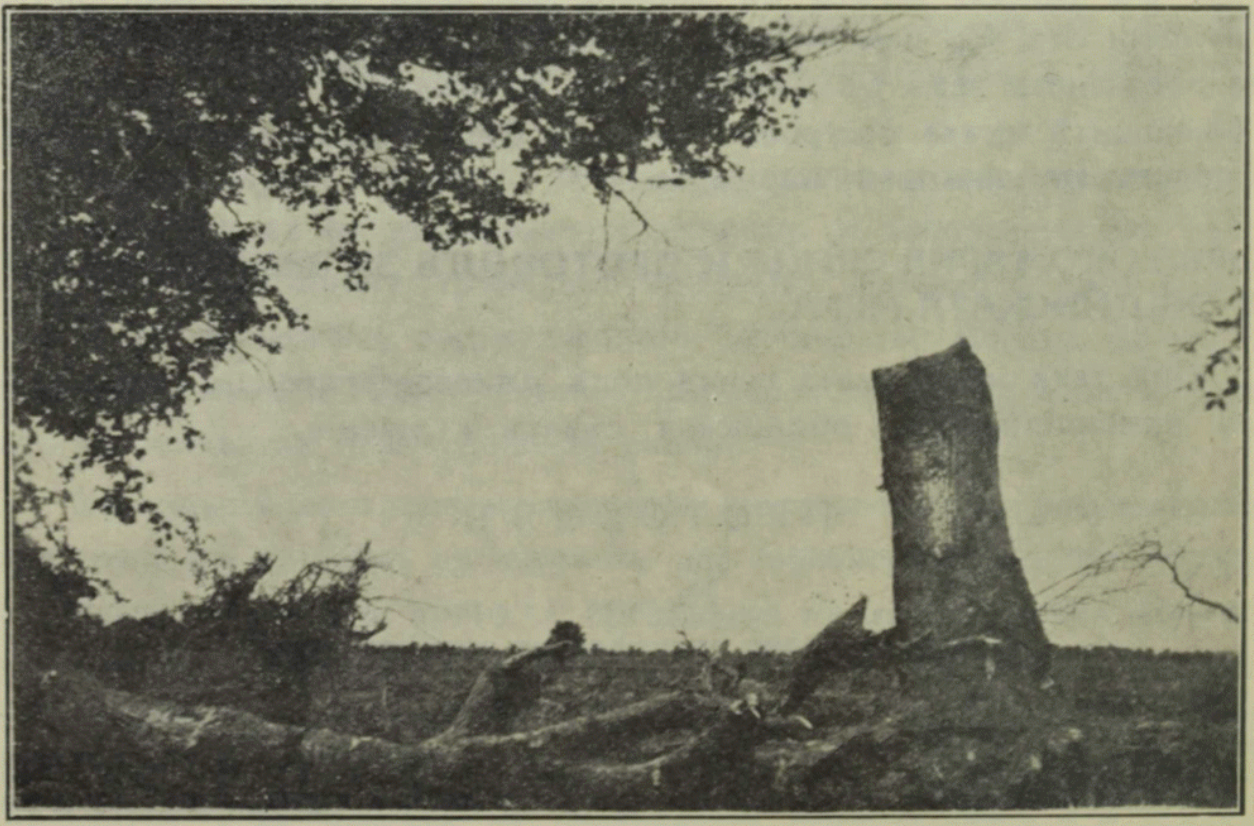

Пейзажъ отъ изкоренена горска площь. Предприемачи Бр. Костови, София

Следъ оформяването на всички книжа разузнавателната група предаваше този протоколъ, заедно съ изготвената скица, на общинския кметъ или секретаръ-бирника, за да бѫдатъ врѫчени на началника на настѫпващата снемачна група. Последната продължаваше измѣрвателната работа по протокола до окончателното завършване, а разузнавателната група подпомагаше общинския съветъ за съставяне протоколъ обр. № 2 отъ правилника на сѫщия законъ за причисляване къмъ поземелния фондъ останалитѣ извънъ границитѣ на закрѫглената мера части отъ нея.

ПРОТОКОЛЪ ЗА ПРИЧИСЛЯВАНЕ ЧАСТИ ОТЪ МЕРИТѢ КЪМЪ ПОЗЕМЕЛНИЯ ФОНДЪ

ПРОТОКОЛЪ

№..........

за предаване общински земи за оземляване бѣжанцитѣ

На .... 193.... г. въ с. ...., община .... околия се състави настоящия протоколъ за следното:

Възъ основа на чл. 9 и 35 отъ закона за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитѣ, подписанитѣ: .... , делегати на Гл. дирекция на т. з. с. и.......................кметъ на.......................община предадохме на.................общинска комисия за настаняване бѣжанцитѣ следнитѣ общински земи, предназначени за оземляване бѣжанцитѣ:

(Точно описание на предаденитѣ земи, тѣхнитѣ граници и размѣри)...........
....

Подписанитѣ председатель и членове на.................общинска комисия за настаняване бѣжанцитѣ приехме отъ делегатитѣ на Гл. дирекция на т. з. с. и кмета на ....община означенитѣ по-горе земи за оземляване бѣжанцитѣ.

Настоящия протоколъ се състави въ 4 екземпляра, отъ които единия остава въ общината, втория въ общинската комисия за настаняване бѣжанцитѣ, а третия и четвъртия се изпращатъ въ Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ и Главната дирекция на т. з. с.

Делегати на Гл. дирекция на т. з. с.:
....
....

Председатель на общин. комисия за настаняване бѣжанцитѣ:
....
....

Общ. кметъ:..

Членове: ....

Означенитѣ въ настоящия протоколъ общински земи не сѫ редовно причислени къмъ поземелния фондъ на т. з. с., но тѣ отговарятъ напълно на условията, изисквани отъ закона за т. з. с., за да бѫдатъ причислени къмъ фонда, което и ще бѫде направено допълнително, съгласно § 3, буква „б“, отъ правилника за оземляването на бѣжанцитѣ.

Делегати на Гл. дирекция т. з. с.:
....

Общински кметъ:..

Възъ основа на § 3, буква „а“, отъ закона за измѣнение и допълнение на закона за т. з. с., публикуванъ въ брой 38 отъ 20. V. 1927 год. на Държ. вестникъ.

обявявамъ изброенитѣ въ настоящия протоколъ общински земи, възлизащи всички на.........................декари за държавна собственость, като съгласно сѫщия законъ, държавата се задължава да ги заплати на общината по начина указанъ въ чл. 18 закона за т. з. с. следъ като държавата получи стойностьта имъ отъ оземленитѣ бѣжанци.

Чиновникъ по държавнитѣ имоти, (данъченъ началникъ, лесничей)
Подписъ:...

Присѫтствувахъ при предаването и приемането на земитѣ,
Инспекторъ при Гл. дирекция за настаняв. бѣжанцитѣ:...

Снемачнитѣ групи, щомъ отидеха въ населеното мѣсто, за което се отнасяше горния протоколъ (закрѫглителния), пристѫпваха къмъ снимане на цѣлата общинска мера. Възъ основа на скицата, тѣ измѣрваха фондовата земя, установяваха границитѣ ѝ и отдѣляха онази часть, която разузнавателната група бѣ опредѣлила за оземляване бѣжанцитѣ и пристѫпваше къмъ по-нататъшна работа-измѣрване и парцелиране. На много мѣста при закрѫгляването на меритѣ

Механическо разораване на цѣлини отъ предприемачитѣ Бр. Костови, София

отъ Главната дирекция за т. з. с. се допуснаха грѣшки: причислявани сѫ, напримѣръ, къмъ поземелния фондъ малки ивици земи или сѫ затваряни прокари и водопоища на селото или пъкъ за фонда т. з. с. сѫ оставяни земи, негодни за земледѣлска култура (каменисти, герен-

ливи и пр.). Всички тия несъобразности и дефекти трѣбваше да се корегиратъ отъ самитѣ разузнавателни групи, като прокаритѣ и водопоищата се освобождаваха и причисленитѣ къмъ поземеления фондъ негодни земи се замѣняваха отчасти съ годни отъ закрѫглената мера.

РАБОТА НА ГЛ. ДИРЕКЦИЯ НА Т. З. С.

За да се ускори измѣрването и парцелирането на бѣжанскитѣ земи, Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ, както се спомена, влѣзе въ разбирателство и съ Гл. дирекция на т. з. с. за съвмѣстна работа въ ония райони, въ които последната имаше да оземлява мѣстни безземлени и малоземленни жители, т. е. дето нейнитѣ землемѣрни бригади, измѣрвайки и парцелирайки земи за мѣстнитѣ жители, да извършватъ това и за бѣжанскитѣ семейства. Дейностьта на измѣрвателнитѣ органи на т. з. с. за смѣтка на Гл. дирекция за н. б. се простираше, обаче, само въ ония мѣста, кѫдето имаше сравнително по-малко бѣжански семейства въ Ломска, Свищовска, Орѣховска, Никополска, Плѣвенска, Бѣло-Слатинска, Бѣленска, Русенска, Разградска, Поповска, Ново-Пазарска и Петричка околии.

ПАРЦЕЛИРАНИ ЗЕМИ

Презъ 1926 г. отъ Дирекцията на т. з. с. измѣри и парцелира за бѣжанцитѣ:

Околия	Ниви декари	Гори декари	Дворни мѣста
1. Анхиало	11.580	—	16
2. Бургасъ	11.033	—	—
3. Варна	2 500	1.500	—
4. Василико	13.337	—	—
5. Елхово	5.132	-	—
6. Неврокопъ	8.715	—	338
7. Пловдивъ	2.206	—	—
8. Провадия	1.449	—	—
9. Петричъ	5.850	—	—
10. Св. Врачъ	9.261	—	—
11. Ямболъ	19.237	—	—
Всичко . .	90.300	1.500	354

Парцелирани презъ 1926 г. . . . 90.300 декари
" до 1925 г. . . . 112.929 " + 1.500 д. гори
Добавено презъ 1927 г. . . . . . 36.000 "
Всичко . 239,000 декари
срещу . 1.320.000 декари,
които трѣбваше да получи Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ.

РАБОТА НА ЧАСТНИТѢ ИНЖЕНЕРИ

Тъй като измѣрвателнитѣ органи на Географическия институтъ и Гл. дирекция за н. б. се указаха недостатъчни, за да се ускори измѣрването, Гл. дирекция за н. б. бѣ принудена да прибѣгне и до услугитѣ на частни инженери — съ по-реномирани инжинерни бюра, отъ които образува четири групи за снимане земитѣ, предназначени за оземляване бѣжанцитѣ въ околиитѣ: Свиленградска, Харманлийска, Т.-Пазарджийска и Пловдивска.

Изброенитѣ до тукъ органи измѣриха всичко земя въ декари

Окржзи	1927 г.	1928 г.	1929 г.	1930 г.	1931 г.	Всичко
1. Бургасъ	420.579	291.510	31.064	3.231	112.324	858.708
2. Варна	44.840	37.601	25.053	602	29.467	137.563
3. Видинъ	7.812	1.030	90	—	204	9.136
4. Враца	19.702	2.392	1.649	—	1.026	24.769
5. Мастанлж	—	99.905	8.950	1.366	4.919	115.140
6. Пашмаклж	—	—	—	192	1.932	2.124
7. Петричъ	56.015	94.272	70.296	2.645	77.563	300.791
8. Пловдивъ	16.423	7.144	2.405	1.785	5.731	33.488
9. Плѣвенъ	18.035	756	87.796	929	—	81.538
10. Русе	27.720	24.760	—	1.328	—	53.808
11. Стара Загора	—	—	14.165	508	2.208	16.881
12. Търново	16.101	1.996	—	—	—	18.097
13. Хасково	229.509	42.725	2.141	—	—	274.375
14. Шуменъ	32.097	10.191	3.850	1.200	871	48.209
Всичко	888.833	614.282	247.459	13.786	236.245	1.974.927

ПРОЦЕДУРА НА ОЗЕМЛЯВАНЕТО

Земитѣ, предназначени за оземляване на бѣжанцитѣ, се предаваха отъ делегатитѣ на т. з. с. и се приемаха отъ органитѣ на Гл. дирекция за н. б., респективно административнитѣ инспектори

(разпредѣлени по произходъ съ специални протоколи за всѣка категория споредъ особени образци). Съ това едновременно се оформяваше правото на собственость на държавата върху тия земи при

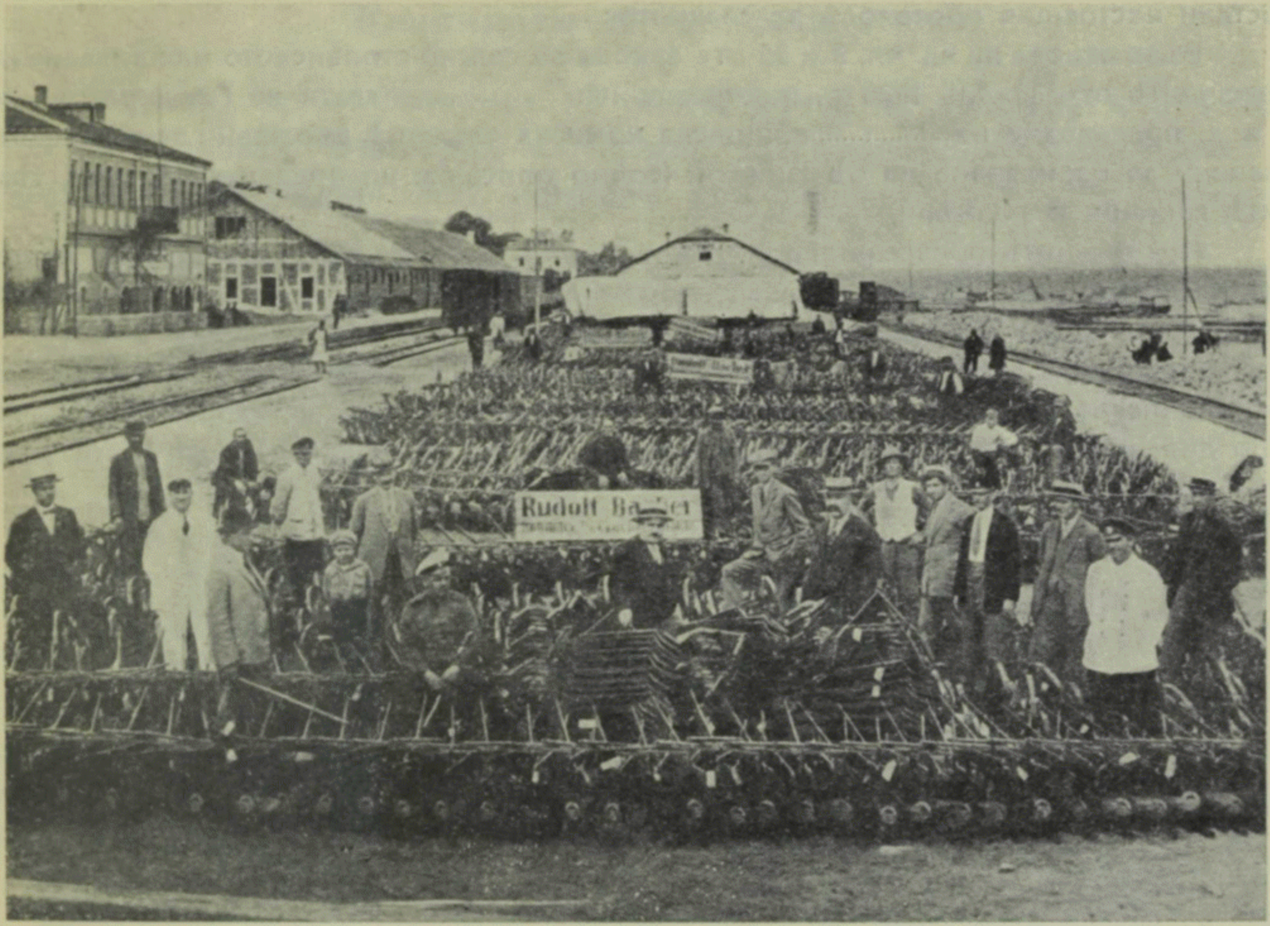

Плугове за бѣжанцитѣ, доставени отъ фирмата Рудолфъ Бехеръ отъ Руднице, Чехославия, на Ломското пристанище

участието на чиновницитѣ отъ съответнитѣ ведомства, подъ чиито грижи се е намирала иззетата земя, но винаги въ присѫтствието и прѣкото участие на чиновника-делегатъ на Гл. дирекция на т. з. с.

ПРЕДАВАНЕ ЗЕМИ

Държавни

Земитѣ, които сѫ били вече държавна собственость (държавни совати, изключени отъ обекта на горското стопанство държавни гори и пр.), се предаваха на мѣстната общинска комисия за н. б. отъ делегатитѣ на Гл. дирекция на т. з. с. въ присѫтствието на респективния чиновникъ по държавнитѣ имоти или данъчния началникъ или лесничея, въ зависимость отъ тѣхния произходъ, и се приемаха отъ делегати на Гл. дирекция за н. б. Горнитѣ чиновници трѣбваше да удостовѣрятъ правото на собственость на държавата върху земитѣ. За цельта съставяха следния протоколъ

ПРОТОКОЛЪ

№

За предаване държавни земи за оземляване бѣжанцитѣ

Днесъ, ...192.....г. въ с.................., община.................., околия................., се състави настоящия протоколъ за следното:

Възъ основа на чл. чл. 9 и 35 отъ закона за селско-стопанското настаняване на бѣжанцитѣ отъ 18. XII. 1926 г., подписавшитѣ..................делегати на Гл. дирекция на т. з. с. предадохме на..................общинска комисия следнитѣ държавни земи, предназначени за оземляване на бѣжанцитѣ: (точно описание на предаденитѣ земи, тѣхнитѣ граници и размѣри)..

Подписанитѣ председатель и членове на..................общинска комисия за настаняване бѣжанцитѣ приехме отъ делегатитѣ на Гл. дирекция на т. з. с. означенитѣ по-горе държавни земи за оземляване бѣжанцитѣ.

Настоящия протоколъ се състави въ три екземпляри, отъ които единия остава въ общинската комисия за настаняване бѣжанцитѣ, другия се изпраща въ Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ, а третия се предава на делегатитѣ на Главната дирекция на т. з. с.

Делегати на Гл. дирекция т. з. с.: ....

Председатель на общинската к. н. б. ....

Членове: { ....

Подписаниятъ..................чиновникъ по държавнитѣ имоти(данъченъ началникъ, л сничей), удостовѣрявамъ, че действително изброенитѣ и описанитѣ въ настоящия протоколъ земи сж държавна собственость, записана на стр...........отъ книгата за държавнитѣ имоти.

гр. (с.)..1927 год.

Подписъ:..

Съ индентични протоколи се приемаха и другитѣ земи.

Общински

Общинскитѣ земи (изключени части отъ обекта на горското стопанство отъ общинскитѣ гори, както и ония части отъ общинскитѣ мери, които сж останали свободни следъ окончателното разпредѣляне и закржгляване на общинската мера), се предаваха на органитѣ на Гл. дирекция за н. б. отъ общинскитѣ съвети въ присътсвието на делегата на Гл. дирекция на т. з. с., съответния държавенъ чиновникъ и се приемаха отъ делегатъ на Гл. дирекция за н. б., както се вече посочи по-горе. За причисляването на тия земи къмъ фондъ т. з. с., ако това не е било сторено до момента, вземаше необходимитѣ мѣрки делегата на т. з. с. и се изготвяше протоколъ обр. № 2.

Безстопанствени

Безстопанствени земи, които по силата на § 3, буква, „б", отъ закона за измѣнение и допълнение закона на т. з. с. ставаха дър-

жавни се предаваха на общинскитѣ комисии за настаняване бѣжанцитѣ отъ делегата на т. з. с., съответния чиновникъ по държавнитѣ имоти и делегата на Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ.

Кандидатъ-емигрантски земи

Земитѣ, принадлежащи на лица, които се ползуватъ отъ конвенцията между България и Гърция за доброволно изселване, се предаватъ на общинскитѣ комисии отъ делегатитѣ на Гл. дирекция

Кола за бѣжанцитѣ, изработени въ Ямболъ

т. з. с., общинския кметъ, чиновника по държавнитѣ имоти и се приемаха отъ делегата на Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ съ протоколъ обр. № 4.

Частни земи

Земитѣ, принадлежащи на частни лица, независимо отъ това, дали сѫ били обявени и за отчуждаване по силата на закона за т. з. с. или сѫ подпадали по чл. 65 отъ закона за с. с. н. б., се предаваха на общинскитѣ комисии отъ делегатитѣ на т. з. с. въ присѫтствието на общинския кметъ, делегата на Гл. дирекция за н. б., а

при земитѣ по чл. 65 — въ присѫтствието и на самитѣ стопани. Комисията съставяше протоколъ.

БОНИТИРАНЕ НА ЗЕМИТѢ — ПРОУЧВАНЕ И РАЗПРЕДѢЛЯНЕ ЗЕМИТѢ

Следъ приемането на земитѣ отъ общинскитѣ комисии, тѣ се проучваха и разпредѣляха отъ дадени въ разположение на Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ органи—държавни агрономи.

Това проучване и разпредѣляне на земитѣ се състоеше въ следното:

а) установяване годностьта на земитѣ за обработване и засѣване съ едногодишни или трайни земледѣлски култури—ниви, ливади, лозя, градини и пр.;

б) положението на земитѣ споредъ естественитѣ условия—височини, низини, равнини, изложение и пр.;

в) опредѣляне качеството на земитѣ отъ хидрологично гледище—сухи, влажни, изложени на наводняване и пр.;

г) установаване състава на почвата—пѣсъклива, глинеста, иловита, пѣсъкливо-глинеста и пр.;

д) обща преценка на земята по отношение плодородностьта;

е) сведение за количеството на валежитѣ, температурата и пр.;

ж) отдалеченостьта на земята отъ населенитѣ мѣста, връзката имъ съ междуселскитѣ пѫтища, шосета и пр.

Следъ проучването на земитѣ, агронома пристѫпваше къмъ качественото имъ категоризиране, т. е. къмъ тѣхното бонитиране, което се извършваше на тѣсни ивици, като се правѣха копки на дълбочина 50—60 см. (гдето бѣше необходимо) за установяване физическитѣ свойства на почвата и подпочвата. Събранитѣ данни отъ това се преценяваха, систематизираха и служеха за квалифициране на почвитѣ по бонитачни пояси. Възъ основа на бонитачнитѣ пояси и направенитѣ проучвания, агронома разпредѣляше после земитѣ на следнитѣ класове:

КЛАСИРАНЕ НА ЗЕМИТѢ

а) *класъ първи* — богата и дълбока почва, безъ недостатъци, безъ особени разлики между почвата и подпочвата (наносни, почви покрай рѣки, близо до населени мѣста, черноземи, изобщо почви съ висока доходность);

б) *класъ втори* — глинесто-иловити почви съ примѣсъ отъ малко пѣсъкъ;

в) *класъ трети* — пѣсъкливо-глинести, слабоиловити и други почви;

г) *класъ четвърти* — пѣсъкливи, глинесто-пѣсъкливи и други съ пропусклива подпочва почви;

д) *класъ пети* — сухи пѣсъкливи, бедни почви.

За опростяването на работата при райони съ по еднообразна почва, бонитацията се ограничаваше само въ три класа. Бонитацията въ три или петь класа се прилагаше спрѣмо всички земи, обработени и необработени-мери, държавни совати, горски площи и пр. Лозята, овощнитѣ, черничеви и други градини се преценяваха въ зависимость отъ тѣхното общо културно състояние, доходность, икономическа изгодность, и пр., въ три класа — добри, срѣдни и слаби. Ливадитѣ се бонитираха сжщо въ три класа. Пасбищата се бонитираха въ две категории — полски и планински.

Бѣжанци на риболовъ

ПАРЦЕЛИРАНЕ ЗЕМИТѢ

Следъ привършване на бонитацията, пристжпваше се къмъ парцелиране на земитѣ, за да може всѣки бѣжанецъ да получи единъ или повече равноценни кжса земя въ размѣръ, опредѣленъ въ чл. 36. Размѣрътъ на парцела (общо) се опредѣляше съ разчетъ, съ цель да се създаде жизнеспособно земледѣлско стопанство въ зависимость отъ мѣстнитѣ естественни и економически условия—стопанство, което може да ангажира цѣлия излишенъ трудъ на едно семейство и да бжде въ състояние да плаща задълженията му по бѣжанския заемъ.

СРѢДЕНЪ ТИПЪ ЗЕМЛЕДѢЛСКО СТОПАНСТВО

Срѣдниятъ типъ земледѣлско стопанство (чл. 36 отъ закона за с. с. н. б.) е показанъ въ съставения предварително генераленъ планъ

по оземляване на бѣжанцитѣ. Агрономътъ и делегатътъ на т. з. с. преценяваха въ всѣки конкретенъ случай положението и даваха мнение, ако се налагаше измѣнението на този типъ въ известенъ районъ. Въ случая тѣ вземаха предъ видъ:

а) обикновенния размѣръ на едно срѣдно мѣстно трудово земледѣлско стопанство, което би осигурило препитанието на петочленно семейство;

б) разполагаемата поземлена фондова земя;

в) преобладаващиятъ характеръ на земледѣлското стопанство въ района, т. е. какви земледѣлски култури предимно се отглеждатъ (зърнени храни, индустриални растения и пр.);

г) изгледи за интензивиране на земледѣлското производство;

д) богатството на почвата, економически условия, близость до пазаря, съобщителни срѣдства и пр.;

Всички тия условия обуславяха размѣра на срѣдния типъ земледѣлско стопанство, което варираше между 15 до 50 декари. Само въ изключителни случаи, когато земята е много бедна и слаба или нѣкое бѣжанско семейство приеме и гарантира прехраната на сираче или самотни старци — мѫжъ и жена, срѣдния типъ е надминавалъ 50 декара и то следъ основно проучване на въпроса.

РАЗПОЛОЖЕНИЕ И КѪСОВЕ НА ЗЕМИТѢ

Земитѣ, които се раздадоха, се намираха обикновенно на една или повече мѣстности, въ зависимость отъ бонитачнитѣ пояси, вида на културитѣ, за каквито сѫ предназначени и пр. За ниви се даваха по-голѣми парцели, съ по-правилна форма и да граничатъ съ пѫть. Рѫководно начало е било земята да се не раздробява. Горепоменатиятъ типъ земледѣлско стопанство е опредѣленъ за бѣжанци, които сѫ били земледѣлци или ще се занимаватъ съ земледѣлие. Бѣжански семейства-рибари, занаятчии и др. получаваха до 50% отъ срѣдния типъ, за да могатъ да допълнятъ поминъка си и се установятъ на постоянно мѣстожителство.

ФОРМА НА ПАРЦЕЛИТѢ

При парцелирането на земитѣ се е обръщало изрично внимание, щото всѣки бѣжански парцелъ да има квадратна или правоѫгълна форма, доколкото е било възможно да извежда на пѫть, като главнитѣ пѫтища да иматъ ширина 6 м., а второстепеннитѣ — 3 метра. Ако парцелитѣ сѫ били пръснати по цѣлото землище, напр. кандидатъ-емигрантскитѣ земи, тѣ оставаха въ сѫщото положение спрѣмо пѫтищата.

РАЗПРЕДѢЛЯНЕ ЗЕМИТѢ ПО ДЕКАРИ

Следъ така бонитираната почва, агронома, съвмѣстно съ общинската комисия, опредѣляше отъ кой културенъ видъ по колко декари трѣбва да се даде на всѣки бѣжанецъ, а началника на землемѣрната бригада парцелираше земята. Негоднитѣ за земледѣлски култури земи се изключваха отъ общата площь. Подиръ това парцелацията се нанасяше на планъ и парцелитѣ се нумерираха и трасираха върху терена.

За годностьта на земята и размѣра на опредѣления срѣденъ типъ се издаваха увѣрения отъ агронома, който е бонитиралъ земитѣ и ръководилъ парцелацията (обр. № 6).

М. З. Д. И.
Държавенъ агрономъ
№..........
......................19........г.
гр.......................

УВѢРЕНИЕ

Съ настоящето увѣрявамъ предъ Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ, че фондовитѣ земи, дадени на..............бѣжански семейства въ с................, община ...., мѣстностьта.................., възлизащи на..........декари или срѣдно по................ декари на едно семейство, сѫ доброкачествени, годни за земледѣлска култура и могатъ да осигурятъ поминъка на новитѣ имъ приобретатели.

Агрономъ:..

ВЪВЕЖДАНЕ БѢЖАНЦИТѢ ВЪ ВЛАДЕНИЕ НА ПАРЦЕЛИТѢ

Парцелиранитѣ земи се раздаваха на бѣжанскитѣ семейства чрезъ теглене на жребие. Жребието се теглѣше лично отъ всѣки бѣжанецъ или въ неговото отсѫтствие отъ опълномощено отъ него лице, но винаги въ присѫтствието на представитель на Гл. дирекция за н. б. — админ. инспекторъ или делегиранъ държавенъ чиновникъ и общинската комисия за настаняване бѣжанцитѣ. Резултатътъ отъ тегленето на жребието се вписваше въ специаленъ протоколъ (обр. № 10), въ който се означаваше името на бѣжанеца, номера на парцела, вида на дадената му земя, размѣра ѝ, мѣстностьта и съседитѣ. (Виж. стр. 102).

Този протоколъ се съставяше въ 3 еднообразни екземпляра, отъ които единъ се изпращаше въ Гл. дирекция за н. б., единъ въ околийската комисия за н. б. и единъ се предаваше на общинската комисия. Следъ тегленето на жребието делегата на Гл. дирекция за н. б., съвмѣстно съ общинската комисия, показваха на всѣки бѣжанецъ падналия му се парцелъ. Така опредѣленитѣ и показани парцели се отбелязваха съ трайни знаци, като напр.: съ копчета, камъни или землени могилки. Бѣжанецътъ подписваше декларация за въвеждане въ владение. (Виж. стр. 103).

ПРОТОКОЛЪ

Днесъ,.............. 19.... г. общинската комисия за наст. бѣжанцитѣ въ с.............. община.............., околия.......... въ присжтствието на инспектора при Гл. дирекция за наст. бѣжанцитѣ пристжпи къмъ разпредѣляне парцелитѣ отъ фонда находящи се въ землището на с.............. въ мѣстностьта.............. между подлежащитѣ на оземляване бѣжанци чрезъ теглене жребие

№ по редъ	Име и презиме на бѣжанеца	Получили парцели и произходящи отъ*) Мера									Всичко			При съседи	Забележка
		Парцелъ	Декари	Кв. метра	Парцелъ	Декари	Кв. метра	Парцелъ	Декари	Кв. метра	Парцелъ	Декари	Кв. метра		

Общинска комисия: Председ., секр.-бирникъ:..............................

членове: гл. учитель:.............................. пред. бѣжан.:..............................

Админ. инспекторъ при Гл. дирекция за наст. бѣжанцитѣ:..............................

*) Изключени отъ обекта на горското стопанство части отъ държавни гори, отъ общ. гори, държавни земи, сувати, безстопански земи, канд. емигрантски и пр.

СКИЦИ

Въ тази декларация, както се вижда, е показано името на бѣжанеца, родното му мѣсто, где се оземлява, колко декари получава, номера на дадения му парцелъ и пр. Декларацията, заедно съ протоколъ обр. № 10, както и книжата по оземляването се изпращаха отъ адм. инспекторъ въ Гл. дирекция за наст. бѣжанцитѣ, която ги провѣряваше, сравняваше съ плана и, следъ като ги намираше за редовни, отправяше ги по нататъкъ за изготвяне скици на бѣжанцитѣ и снабдяването имъ съ нотариаленъ актъ.

ДЕКЛАРАЦИЯ

за въвеждане въ владение

Подписаниятъ бѣжанецъ.................живущъ въ с..................., община........................,
околия ...., увѣрявамъ, че приехъ принадналитѣ ми се .... кѫса фондова земя, всичко ....декари, №...............отъ жребието, протоколъ №...............
отъ .... 19..........год.

с. .... 193...... год.

За неграмотностьта на декларатора и по негова лична молба го подписвамъ азъ:

Подписъ:..

.... общинско управление увѣрява, че декларатора му е познатъ и че, като неграмотенъ, той е подписанъ отъ лицето: ....

отъ с. ....

Кметъ: ....

Секр. бирникъ: ....

Приелъ: ....

Предалъ, представитель на Гл. дирекция за н бѣжанцитѣ

....

ОЗЕМЛЕНИ БѢЖАНЦИ

Следъ установяването, измѣрването и парцелирането на земитѣ се пристѫпи къмъ оземляването на бѣжанцитѣ. Земитѣ се раздаваха не само съ огледъ на находящитѣ си вече бѣжанци въ дадено населено мѣсто, но и споредъ разполагаемитѣ площи. Поради тия причини една малка часть отъ бѣжанцитѣ бидоха премѣстени; болшинството отъ тѣхъ, обаче, останаха по мѣстатата си.

Това може да се види отъ следнитѣ данни за 24.257 оземлени бѣжанци, за които сѫ събрани сведения относно тѣхното размѣстване. Отъ тѣзи 24.257 бѣжанци, оземлени съ въ мѣстото, дето сѫ подали декларации за поданство (първоначалното имъ настаняване) 20.864 семейства. оземлени сѫ въ съседни общини отъ сѫщата околия, отъ сѫщия окрѫгъ — 803 семейства и своеволно сѫ се премѣстили другаде 34 семейства. Това показва, че 86% отъ бѣжанцитѣ сѫ оземлени въ сѫщото мѣсто, дето сѫ били първоначално настанени; 8% сѫ оземлени въ други села на сѫщата околия, 2.7% — въ други околии на сѫщия окрѫгъ и 3.3% — въ другъ окрѫгъ на Царството.

По години парцелираната и приготвена за раздаване на бѣжанцитѣ земя отъ измѣрвателнитѣ бригади се изразява така:

Всичко се парцелираха земи въ декари

Окржзи	1927 г.	1928 г.	1929 г.	1930 г.	1931 г.	Всичко
1. Бургасъ	287.147	225.623	33.898	2.725	52.741	602.134
2. Варна	37.180	6.943	24.503	554	25.846	95.026
3. Видинъ	7.807	841	281	—	159	9.088
4. Враца	18.798	2.364	1.459	—	1.775	24.396
5. Мастанли	—	73.622	7.788	1.301	5.588	88.299
6. Пашмакли	—	—	—	176	1.848	2.024
7. Петричъ	54.165	51.182	13.153	2.163	67.640	188.303
8. Пловдивъ	1.013	20.921	2.405	1.704	2.308	28.351
9. Плѣвенъ	18.034	727	—	801	55.797	75.359
10. Русе	25.948	21.841	—	1.319	797	49.905
11. Стара-Загора	—	—	14.051	488	1.046	15.585
12. Търново	15.381	1.730	—	—	323	17.434
13. Хасково	126.428	28.444	2.004	—	3.750	160.626
14. Шуменъ	28 229	9.038	4.055	1.162	1.048	43.532
Всичко	620.130	443.276	103.597	12.393	220.666	1.400.062

Съ тѣхъ се оземлиха следния брой бѣжански семейства

Окржзи	1927 г.		1928 г.		1929 г.		1930 г.		1931 г.		Всичко	
	Сем.	Декари	Сем.	Декари	Сем.	Декари	Сем.	Дак.	Сем.	Дек.	Сем.	Декари
Бургасъ	2.756	116.715	6.088	251.901	2.751	111.501	172	6.468	250	21.558	12.017	508.144
Варна	601	21.618	428	15.567	521	23.672	33	755	23	1.215	1.606	62.827
Видинъ	206	6.964	46	1.180	30	785	—	—	2	56	284	8.985
Враца	473	16.528	130	4.374	36	970	—	—	16	494	655	22.366
Мастанли	56	1.779	945	34.384	371	13.367	111	3.373	73	2.473	1.556	55.376
Пашмакли	—	—	—	—	—	—	9	176	39	1.460	48	1.636
Петричъ	2.551	50.911	1.883	46.450	433	11.034	95	2.628	159	2.272	5.121	113.295
Пловдивъ	29	1.113	1.118	20.317	136	2.375	87	1.852	31	301	1.401	25.958
Плѣвенъ	382	12.407	119	4.373	8	1.065	—	—	907	36.145	1.416	53.990
Русе	267	10.065	588	21.617	—	—	5	767	1	57	861	32.506
Ст.-Загора	—	—	—	—	360	11.839	75	2.065	35	869	470	14.773
Търново	337	13.819	84	2.677	—	—	34	516	1	61	456	17.073
Хасково	1.617	73.552	1.276	46.236	108	11.675	11	266	9	284	3.021	132.013
Шуменъ	663	24.491	328	10.448	126	3.939	33	1.141	37	1.362	1.190	41 381
Всичко	9.938	349.962	13.033	459.525	4.883	192.222	665	20.007	1.583	68.607	30.102	1.090.323

Най-голѣмъ брой бѣжанци сѫ оземлени и най-много земя е раздадена презъ 1928 г., втората отъ учредяването на Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ. Това се дължи главно на предварителната подготовка на Гл. дирекция. Колкото работитѣ (дирекцията) по оземляването, обаче, се развиваха, толкова, както вече споменахме, по-голѣми затруднения се явяваха, било въ привеждането на предназначенитѣ за бѣжанцитѣ земи въ известность, било въ издирването на нови фондови земи. Трѣбва да прибавимъ и още едно обстоятелство: презъ първитѣ две години се настаняваха бѣжанцитѣ въ завареннитѣ имъ мѣстожителства и тѣхното оземляване се извърши безъ особенни мѫчнотии, защото и земята и бѣжанцитѣ бѣха на лице. После, когато земитѣ намаляваха, дори и съвсемъ липсваха, оземляването се съпровождаше съ размѣстването на бѣжанци отъ едно мѣсто въ друго и то тамъ, гдето се откриваха нови земи.

Въ числото 30,102 оземлени бѣжански семейства не влизатъ 1093 временно оземлени и необзаведени бѣжански семейства съ резервни парцели отъ запретителнитѣ зони, а именно:

а) Сръбската зона

Петричка	околия	77	семейства
Г. Джумайска	„	8	„
Св. Врачка	„	2	„
Видинска	„	3	„
Вратчанска	„	5	„
Фердинандска	„	9	„
	Всичко	104	семейства

б) Ромънската зона

Варненска	околия	16	семейства
Провадийска	„	61	„
Ески Джумайска	„	10	„
Н. Пазарска	„	17	„
Шуменска	„	15	„
Бѣленска	„	4	„
Балбунарска	„	106	„
Кеманларска	„	114	„
Разградска	„	39	„
Русенска	„	195	„
	Всичко	577	семейства

в) Гръцката зона

Ортакьойска	околия	352	семейства
Свиленградска	„	11	„
Неврокопска	„	45	„
Мастанлийска	„	4	„
	Всичко	412	семейства
	А всичко въ зонитѣ	1,093	семейства

Ако прибавимъ и тѣхъ къмъ редовно оземленитѣ бѣжанци, то числото на всички оземлени бѣжанци ще възлѣзе на 31,195 семейства.

ЗАПАЗВАНЕ ПОЗЕМЛЕНАТА СОБСТВЕНОСТЬ НА БѢЖАЦИТѢ ДО ИЗДАВАНЕ НОТАРИАЛЕНЪ АКТЪ

Въпрѣки законниятъ и свършенъ фактъ по оземляването на бѣжанцитѣ, въ нѣкои сѫдилища се заведоха дѣла отъ частни лица за земи, раздадени на бѣжанцитѣ и отнети отъ последнитѣ по сѫдебни решения, издадени въ полза на частни лица; за земи, раздадени на бѣжанцитѣ, присѫдени на частни лица и издадени изпълнителни листове за отсранение на бѣжанцитѣ и за земи, раздадени на бѣжанцитѣ, за които частни лица иматъ редовни документи за право на собственость.

По този поводъ се обясни, че новата алинея къмъ чл. 3 отъ закона за с. с. н. б. гласи: Ако нѣкои земи, съ които сѫ одворени и оземлени бѣжанци, се укажатъ, че не сѫ държавни, а частна собственость, считатъ се причислени къмъ категорията на земитѣ, по чл. 65 отъ закона и, като такива, се заплащатъ на собственицитѣ по действителнитѣ имъ пазарни цени по закона за отчуждаване недвижими имоти за държавна и обществена полза.

Съ това постановление на закона, отъ публикуването му въ „Държавенъ вестникъ", бр. 264 отъ 26. II. 1931 г., всички собственици на земи, раздадени на бѣжанцитѣ, губѣха право на собственость върху тѣхъ, защото закона обявяваше земитѣ за Държавни и признаваше правото да имъ бѫдатъ заплатени отъ държавата по действителнитѣ пазарни цени и по процедурата на закона за отчуждаване недвижими имоти за държавна и обществена полза.

Ето защо всички бѣжанци, противъ които имаше заведени дѣла въ сѫдилищата за раздаденитѣ имъ земи, бѣха длъжни да заявятъ, когато се разглеждатъ дѣлата имъ отъ сѫдилищата, че тѣ, по силата на чл. 3 отъ закона за с. с. н. б., сѫ собственици на земитѣ, въ които сѫ настанени, и че само Държавата има право на собственость върху тѣзи земи.

Ако бѣжанеца, по нѣкоя причина, не можеше да се яви въ сѫда, когато му се гледа дѣлото, той можеше съ заявление до сѫда

Провѣрката по оземляването се извършваше редовно по следнитѣ сведения

за хода на работитѣ по настаняването на бѣжанцитѣ, които административнитѣ инспектори на Гл. дирекция й изпращаха периодично и най-редовно:

Община и населено мѣсто	Предвидено по общия планъ								Извършено									Остава да се извършва				
	Бѣжански семейства				Земя дадена отъ Гл. дирекция за т. з. с.	Постройки			Бѣжански семейства				Земя			Срѣденъ типъ стопанство декари	Подадени декларации за строежъ	Бѣжански семейства останали неоземлени	Земя			Забележка
	Име	Ще дойдатъ	Ще останатъ	Ще излѣзатъ		Има	Ще се поправятъ	Ще се построятъ нови	Иматъ право на ползуване отъ заема	Доведени отъ другъ населенъ пунктъ	Преселени въ другъ населенъ пунктъ	Всичко настанени	Окончателно получени декари	Измѣрени и парцелирани декари	Раздадени на бѣжанцитѣ декари				Остава да се получава	Остава да се измѣрва и парцелира	Остава да се раздава на бѣжанцитѣ	

да направи горното възражение и изпрати удостовѣрение, отъ което да се вижда, кога е оземленъ.

Въ случаитѣ, когато се явеше сѫдията-изпълнитель или се получеше покана отъ него за доброволно напущане на земята, съ която бѣжанеца е билъ оземленъ, последния правеше сѫщото възражение, като прибавяше, че присѫдената земя на ищеца не е вече негова, а на Държавата. Ако сѫдия-изпълнительтъ не уважеше това възражение, бѣжанеца, обжалвайки действията му предъ сѫда, който е издалъ изпълнителния листъ, съобщаваше това на Главната дирек-

ция за да се направи потрѣбното, относно явяването на държавния адвокатъ по дѣлото, като помагачъ отъ името на Държавата.

Понеже въ новата алинея на чл. 3 отъ закона се анулирваха и всички права на собственость върху раздаденитѣ на бѣжанцитѣ земи, поканваха се въ опредѣленъ срокъ и срещу разписка всички онѣзи лица, които по сѫдебно решение бѣха въведени въ владение на земи, раздадени предварително на бѣжанци, да освободятъ земитѣ, за да може бѣжанеца да влѣзе наново въ владението имъ.

Най-много бѣжанци сѫ оземлени въ Бургаския окрѫгъ, после въ Петрички, Хасковски, Варненски, Мастанлийски, Пловдивски и т. н.

По мѣстонастаняването на бѣжанцитѣ, Бургаски окрѫгъ държи първо мѣсто.

БУРГАСКИ ОКРѪГЪ

1. Пространство

Бургаския окрѫгъ наистина замѣсти донѣкжде изгубена Добруджа, защото е най-голѣмъ. Той заема югоисточната часть отъ нашето отечество и граничи на изтокъ съ Черно море, на югъ съ Турция, на западъ съ Хасковски и Старозагорски окрѫзи, а на северъ съ Варненски и Шуменски окрѫзи. Общото му пространство възлиза на 13,389 кв. километра.

Голѣма часть отъ повръхностьта му е планинско-хълмиста и обрасла съ гори. Въ него има обаче и 2648 кв. клм. блата:

Мандренско	180	кв. клм.
Бург. (Анхиалско)	612	„ „
Алмадеренско (Айтоско)	46	„ „
Айтоско	108	„ „
Карнобатско	315	„ „
Сливенъ (Стралджанско)	827	„ „
Ямболско	560	„ „
Всичко	2648	кв. клм.

Тѣ могатъ да се раздѣлятъ на две групи: езера и блата покрити съ блатна растителность (гьолове).

Ето сведения за вида и пространството на всѣко блато:

Наименование	Видъ	Декари
а) Езера:		
Ваякьойско	езеро	28,000
Атанаскьойско	„	17,100
Мандренско	„	16,700
Анхиалско (солено)	„	6,400
Каябашко	„	1,000
б) Гьолове:		
Стралджански	гьолъ	20,000
Инджекьойски (Анх.)	„	10,000
Сазлѫкьойски (Бург.)	„	8,000
Карнобатски	„	6,000
Ерселийский (Слив.)	„	1,000
Всичко		114,200

Освенъ горнитѣ блата, край черноморското крайбрѣжие, южно отъ Бургасъ, има и други малки блата, като: Алепу, Узунджа, Дяволско и др., които сж обрасли съ растителность и представляватъ добри условия за развъждането на комаритѣ — носители на маларията.

Езерата въ Бургаско иматъ плитки води. Въ време на суша нѣкои отъ тѣхъ пресъхватъ, напр. Атанаскьойското.

2. Население

Макаръ че Бургаскиятъ окржгъ не е гжсто населенъ, той заема едно отъ мѣстата на окржзитѣ съ многобройно население.

Споредъ преброяването на 31. XII. 1926 год., въ него има 484,028 жители. На единъ квадратенъ километъръ се падатъ 36 души.

3. Земледѣлие

Споредъ земледѣлската статистика за 1926 год., отъ общата повърхность на окржга обработваемата земя е била само 33.45%. Останалата е необработваема: гори, пасища, блата, сазлжци и др. Значителна часть отъ необработваемата земя би могла да се преобърне въ обработваема и да се създаде възможность да се увеличи земледѣлското производство въ окржга.

По пространство тази земя е възлизала на 358,428˙73 хект. и угарь 97,128˙82 хектара, всичко 455,557˙55 хектара.

Бургаскиятъ окржгъ се отличава съ своитѣ дълбоки черноземи.

Презъ 1928 г. земледѣлското производство е било малко по-горе отъ срѣдното въ страната. Това се вижда отъ следнитѣ цифри:

Срѣдно производство на декаръ

	Въ Бургаски окржгъ за 1928 год.	Въ Царството за с. год.
Пшеница	113 кгр.	117 кгр.
Ръжь	112 „	104 „
Ечмикъ	149 „	138 „
Овесъ	84 „	73 „
Просо	64 „	80 „
Царевица . . .	82 „	79 „

4. Скотовъдство

Развъждането на добитъка въ Бургаския окржгъ заема значително голѣми размѣри, макаръ, че скотовъдството е още примитивно. Грижи за правилното отглеждане и хранене на добитъка, обаче, се полагатъ малко. Добитъка се оставя да прекарва по-голѣмата часть отъ годината на пасбището и да търси самъ храната си. Това се практикува особено много тамъ, гдето има горски пасбища и зимата е мека и слабоснѣжна. По добре се храни и отглежда само работния добитъкъ.

Презъ 1926 год. е имало въобще добитъкъ: коне 44,874, мулета 1728, магарета 26,740, биволи 69,613, говеда 168,784, овци 1,350,776, кози 181,939. свине 135,105.

Работенъ добитъкъ е имало:

Биволици и биволи	26,464	глави
Волове и крави	63,286	„
Коне и кобили	15,158	„

5. Лозарство

По рано лозарството е давало поминъкъ на значителна часть отъ населението. Сега то е развито повечето въ Сливенъ, Кавакли, Бургасъ, Анхиало, Месемврия, Созополъ и нѣкои села въ Сунгуларската долина (Карнобатско). Въ 1928 год. е имало: обикновени лозя 30,402 декара, американски 72,913 дек.

Производството на лозовия материялъ е много силно въ Сливенъ, кѫдето ежегодно се облагородяватъ 8—10 милиона лози. Пипинериститѣ въ Сливенъ сѫ се сдружили и образували кооперация „Американска лоза," която продава произведениятъ лозовъ материалъ. Тукъ има и една винарска изба „Шевка," въ която се преработва гроздето въ вино.

6. Градини

Изъ окрѫга има много мѣста — долини и котловини, въ които може да се развие овощарството, обаче, населението не е дошло още до онова съзнание, което е потрѣбно, за да разбере ползата и значението на овощарството.

Преди 1928 година е имало 1969 декара овощни градини.

7. Пчеларство

Старото пчеларство е било доста разширено. Такова е то и днесъ, понеже новото пчеларство не е успѣло да го измѣсти още. Презъ 1926 год. е имало: обикновени кошери 25,216 и нови 3,733.

8. Гори

Горското богатство е голѣмо. Макаръ че по-голѣмата часть отъ горитѣ, поради липса на пѫтища, не могатъ да се експлоатиратъ, все пакъ часть отъ дървения материалъ се отсича и използува. Ако се създадатъ условия за експлоатация, както изисква лесовъдната наука, би могло да се създаде работа и добро благосъстояние на населението.

Презъ 1924 год. е имало горска площь: залесено пространство 417,085, незалесено пространство 15,356 и пасища 12,355 хектара.

Горитѣ въ Василиковско и Малко-Търновско, Бургаско, въ балкана на Анхиалска, Айтоска, Карнобатска, Котленска и Сливенска околии представляватъ грамадно богатство, което сега ненапълно се използува.

9. Индустрия

Презъ 1922 год. въ окрѫга е имало 151 индустриални заведения. Въ това отношение Бургаския окрѫгъ стои на четвърто мѣсто спрѣмо другитѣ окрѫзи, вънъ отъ грамадното производство на соль около 30—40,000,000 кгр. годишно

10. Производство на руди

Окрѫга е богатъ и на подземни богатства. Въ него има открити мини за добиване на камени вѫглища, а така сѫщо и на желѣзни, медни и манганови руди.

Споредъ статистическия годишникъ за 1922 год., презъ 1921 год. въ Царството е имало частни концесии за производство на вѫглища и руди по окрѫзи, както следва:

Окржгъ	
София	15 концесии
Бургасъ	10 „
Стара-Загора (Хаск.)	10 „
Търново	7 „
Враца	4 „
Видинъ	2 „
Пашмаклж	2 „
Варна	2 „
Пловдивъ	1 „
Кюстендилъ	1 „
Всичко	54 концесии

Именно, защото е такъвъ Бургаския окржгъ, въ него сж оземлени 12,017 семейства съ общо пространство—обработваема площь за тѣхъ 508,144 декара—почти една половина отъ всичката земя, опредѣлена за раздаване на бѣжанцитѣ въ цѣлото Царство.

ПЕТРИЧКИ ОКРЖГЪ

На второ мѣсто идва Петричкия окржгъ съ 5121 оземлени бѣжански семейства. Какви сж въобще условията за настаняване на тия бѣжанци тамъ, се вижда отъ стопанскитѣ описания на отдѣлнитѣ околии. Тѣзи условия, обаче, не бѣха най-сжществени за настаняването, оземляването и обзавеждането на бѣжанцитѣ. За последнитѣ бѣ по-важно да отседнатъ при свои близки и познати.

ГОРНА ДЖУМАЯ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОКОЛИЯТА

А. Население, численость, гжстота

Населението възлиза на 38,896 души, въ грамадното си болшинство българи, а по-малко турци, власи, евреи и др. Има 18 общини съ 38 селища, нѣкои отъ които сж пръснати въ махали. На единъ квадр. килом. се падатъ 39 души. Главното занятие на хората е земледѣлието; само една малка часть отъ тѣхъ се занимаватъ съ търговия, желѣзарство, зидарство, работничество и пр.

Б. Естествено-исторични условия.

Терентъ е полубалкански, съ изключение на Горно-Джумайското поле по двата брѣга на р. Струма, което заема едно пространство отъ 7,000 дек.

По отношение на климата може да се каже, че зимата е мека, пролѣтьта ранна и топла, безъ слани, лѣтото горещо, а есеньта късна и прохладна. Срѣдниятъ годишенъ валежъ се дѣли между 500 — 600 литри.

Почвата е изобщо пѣсъкливо-глинеста, на мѣста наносна и богата. Често, обаче и пѣсъкливо-глинестата почва е примѣсена съ чакълъ и тѣзи ниви се използуватъ почти изключително за тютюни.

В. Икономически условия.

По течението на р. Струма минава тѣснопжтната линия Радомиръ — Гор. Джумая — Петричъ, посрѣдствомъ която населението си доставя недостига на храни и изнася своя тютюнъ. Шосейната мрежа — около 120 клм. — е добра.

Пазаренъ центъръ е града. Индустрията е слаба. Има една маслобойна и една цигларска фабрика. Въ града има нѣколко тютюневи складове: Бохча, Енидже листъ, Консорциумъ за тютюни, Ориентъ-Табако, въ който намиратъ препитание много работници.

II. ЗЕМЛЕДѢЛИЕ И КЛОНОВЕТѢ МУ

Земледѣлскитѣ стопанства сѫ дребни, поземлената собственость разпокѫсана. По размѣръ стопанствата се разпредѣлятъ:

0 — 50 дек.	3,800
50 — 100 „	1,003
отъ 100 нагоре	194
Всичко	4,997

Стопанската система е екстензивна. Отъ сѣитбообращенията най-типични сѫ: 1) еднополното — всѣка година се сѣе тютюнъ; 2) двуполно — една година пшеница и после тютюнъ; 3) царевица — пшеница; 4) угарь — пшеница или ръжь и царевица.

Нивитѣ се заематъ общо съ: з ъ р н е н и х р а н и — пшеница 20,427 дек., ръжь 24,000, смѣсь 160, ечмикъ 6,705, овесъ 5,315, просо 128 и царевица 7,094 дек.: м а с л е н и и и н д у с т р и а л н и р а с т е н и я — тютюнъ 8,302 дек., макъ 50, памукъ 10; б о б о в и — 486 дек.; ф у р а ж н и — 1941 дек. И н д у с т р и а л н и л и в а д и има 175 дек., а е с т е с т в е н и — 4661 дек.

Р а б о т е н ъ д о б и т ъ к ъ има: волове, 6,184, крави 1,416, биволи 82, коне 1,748, кобили 1,069 мулета 290, магарета 1,135.

М ъ р т в и я т ъ з е м л е д ѣ л с к и и н в е н т а р ъ е слабо разпространенъ. Населението си служи съ обикновеното дървено орало. На мѣста то е замѣстено съ обратлива трупица. Съ плугъ работятъ повече въ равнитѣ мѣста. Сѣялки, жетзарки и вършачки нѣма. Дървени орала има 3,345, трупици 144, плугове 138 обратливи плугове 248, грапи 1.

Л о з а р с т в о т о е слабо, защото филоксерата е унищожила старитѣ лозя. Има 238 дек. американски и 351 дек. обикновени лозя.

Такова е и о в о щ а р с т в о т о. Овощнитѣ градини възлизатъ на 976 дек.

Б у б и се отглеждатъ само за домашни нужди. Има 18 дек. нови черничеви градини.

РАЗЛОГЪ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОКОЛИЯТА

А. Население, численось, гѫстота

Споредъ последното преброяване, Разложка околия има 32,147 жители, отъ които 7,600 сѫ помаци. На глава се пада 5·2 дек. обработваема земя. Една часть отъ населението отива на гурбетъ въ вѫтрешностьта на Царството дето изучава различни дребни занятия: друга сѣче и обработва дървенъ строителенъ материалъ въ Рилскитѣ гори; трета се занимава съ катранджийство; четвърта обработва земята и развъжда добитъкъ.

Б. Естествено-исторични условия

Т е р е н ъ т ъ е изключително планински. Презъ околията тече р. Мѣста съ нейнитѣ малки притоци — Гладна и Изтокъ. Водата имъ е изобилна.

Климатътъ е балкански — хладно лѣто, не много остра зима и продължителна есень. Срѣдниятъ годишенъ валежъ е 650 литри.

Почвата е глинесто-пѣсъклива съ плитка, чакълеста подпочва. Изобщо е бедна. Нивитѣ иматъ голѣмъ наклонъ.

В. Икономически условия

Желѣзопѫтна линия нѣма. Градътъ отстои на 38 клм. отъ тѣснолинейката Радомиръ — Петричъ, а отъ Сарамбей — 60 клм. Шосето Гор. Джумая — Неврокопъ минава презъ 6 по-важни населени мѣста. Добъръ пазаренъ центъръ нѣма. Въ гр. Банско се работятъ столарски предмети. Фабрики липсватъ. Тукъ-тамъ изъ Рила и Пиринъ има чаркове за бичене грубъ дървенъ материалъ.

II. ЗЕМЛЕДѢЛИЕ И КЛОНОВЕТѢ МУ

Обработваемата земя възлиза на 166,642 дек. Цѣлата поземлена собственость е групирана въ 6,737 стопанства, както следва:

0 — 5 дек.	1,086
5 — 10 „	1,504
10 — 20 „	1,383
20 — 30 „	1,065
30 — 40 „	656
40 — 50 „	481
50 — 70 „	410
70 — 100 „	207
100 — 150 „	74
надъ 150 „	20

Понеже много отъ мѫжетѣ сѫ гурбетчии, голѣмъ брой земледѣлски стопанства се рѫководятъ отъ женитѣ.

Отъ зърненитѣ храни най-много се сѣе ръжь, а по-малко пшеница, ечмикъ, овесъ и царевица. Отглеждатъ се и въ незначителенъ размѣръ ленъ, конопъ и тютюнъ.

Работниятъ добитъкъ се състои въ повечето случаи отъ два вола или две впрѣгатни крави. Продуктивния добитъкъ, обаче, е доста много. Въобще скотовъдството е главния поминъкъ на населението.

Обикновения мъртавъ земледѣлски инвентаръ е една обикновена кола или проста двуколка, едно рало и единъ влакъ отъ тръне. Желѣзнитѣ плугове се броятъ на пръсти. Редосѣялкитѣ, валяцитѣ и вършачкитѣ сѫ непознати.

Лозарство нѣма.

Работи се най-много за развитието на овощарството. До сега има около 300 дек. овощни градини, а въ проектъ 650 дек.

Бубарството е много слабо.

НЕВРОКОПЪ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОКОЛИЯТА

А. Население, численость, гѫстота, занятия

Въ Неврокопска околия има 50,886 жители, отъ които 31,765 българи 16,523 помаци и 2,598 турци и други, заселени въ 69 мѣста съ центъръ гр. Неврокопъ. На единъ квадр. километъръ се падатъ 37 души. Главното занятие на населението е земледѣлие и скотовъдство.

Б. Естествено-исторически условия.

Теренътъ е планински, съ изключение на едно пространство по долината на р. Мѣста около 70,000 дек. Мѣстностьта е силно пресечена и представлява единъ обширенъ лабиринтъ отъ върхове, склонове и ридове, между които сѫ се образували множество сухи дерета. Рѣка Мѣста събира всички притоци, по течението на които и покрай брѣговетѣ на деретата се срещатъ малки котловинки, годни за земледѣлски цели.

Климатътъ не е остъръ, напротивъ—зимата е умѣрена, а лѣтото—горещо. Въ полето и низинитѣ край рѣкитѣ снѣга се не задържа много. Валежитѣ сѫ достатъчни.

Почвата по високитѣ мѣста е плитка, суха и бедна, чакълеста и пѣсъклива, а въ долинитѣ и полето — дълбока, рохка, наносна, глинесто-пѣсъклива, доста богата.

В. Икономически условия.

Желѣзопѫтна линия нѣма. Дековилната гара Изворитѣ отстои на 95 клм., а гара Бѣльово на 160 клм. Единственото шосе води за Симитли. Индустриални заведения, фабрики нѣма. Транспортътъ на произведенията и хранителнитѣ материали е много скѫпъ.

II. ЗЕМЛЕДѢЛИЕ И КЛОНОВЕТѢ МУ

Въ околията има 9,314 земледѣлски стопанства, отъ които 58 надъ 100 дек., 768 отъ 50 — 100 дек., 7,132 отъ 1 — 50 дек. и 404 безимотни стопани. Поради маломѣрностьта на многото стопанства, часть отъ мѫжкото население е принудено да дири външни странични доходи. Като главна работна сила въ стопанството остава жената, подпомогната отъ децата.

Производството на зърнени храни не е достатъчно за прехраната на населението. Затова силно е застѫпена културата на тютюна.

Презъ 1926 г. сѫ били засѣти (декари):

1. Пшеница	23,170
2. Ръжь	28,673
3. Смѣсь	2,830
4. Ечмикъ	4,030
5. Овесъ	6,015
6. Царевица	37,737
7. Просо	70
8. Тютюнъ	16,630
9. Фасулъ	1,623
10. Леща	47
11. Картофи	630
12. Оризъ	274
Всичко	121,729 дек.

Живиятъ и мъртавъ инвентаръ сѫ въ много лошо състояние, Добитъка е слабъ и непроизводителенъ. Главното земледѣлско орѫдие е оралото.

Лозарството е унищожено отъ филоксерата. Сега се зарежда новото лозарство. Основани сѫ вече 90 дек. американски лозя. Условията благоприятствуватъ.

Овощарството е слабо. Овощни градини нѣма. Дърветата сѫ пръснати тукъ-тамъ.

Бубарството е било нѣкога развито (въ турско време), но днесъ не.

Пчеларството е тоже слабо.

ПЕТРИЧЪ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОКОЛИЯТА

А. Население, численость, гѫстота, занятия

Споредъ последното преброяване, въ Петричка околия има 32,744 жители.

Б. Естествено-исторически условия

По-голѣмата часть отъ околията е балканска. Полето е много малко. Презъ него тече р. Струмешница.

Климатътъ е топълъ, благоприятенъ. Сведения за валежитѣ нѣма.

Почвата е предимно лека, пѣсъкливо-глинеста.

В. Икономически условия

Най-важенъ съобщителенъ нервъ е тѣснопѫтната линия Радомиръ — Петричъ. На второ мѣсто иде шосето Петричъ — Горна-Джумая. Пазарния центъръ е града. Индустриални заведения, фабрики нѣма. Само въ Петричъ има малки дърводѣлски и желѣзарски работилници.

II. ЗЕМЛЕДѢЛИЕ И КЛОНОВЕТѢ МУ

Има около 4,800 стопанства, отъ които 3,699 притежаватъ до 50 дек., 738 отъ 50 — 100 дек., а 267 надъ 100 дек.

Въ балканскитѣ мѣста се сѣе повече ръжь, овесъ и отчасти се садятъ картофи, а въ полето се отглеждатъ главно търговски растения, най-много тютюнъ, по-малко памукъ, макъ и др.

Добитъкътъ е изроденъ, дребенъ, почти негоденъ да изпълнява предназначението си.

Мъртвиятъ земледѣлски инвентаръ се състои въ повечето случаи отъ обикновено орало и мотика. Модернитѣ земледѣлски орѫдия и машини не сѫ познати въ този край.

Лозарството е занемарено. Въ нѣкои села сѫ останали тукъ-тамъ стари асми, които не се поддържатъ по правилата на науката.

Овощарството е самородно. Срещатъ се отдѣлни овощни дървета въ политѣ на Бѣласица и въ котловинитѣ на малкитѣ рѣки, но никой не се грижи за тѣхъ. Тютюненъ сортиментъ нѣма.

Бубарството е неизвестно.

ХАСКОВСКИ ОКРѪГЪ

Много бѣжанци бидоха оземлени и въ Хасковски окрѫгъ — 3021 бѣж. семейства. Той заема трето мѣсто въ това отношение. Характеристиката на нѣкои негови околии се установява отъ следнитѣ описания:

ХАСКОВО

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОКОЛИЯТА

А. Население, численость, гжстота, занятия

Хасковска околия има 93,099 жители. На единъ кв. клм. се падатъ 76 души. Селянитѣ сж почти изключително земледѣлци, а гражданитѣ — търговци, занаятчии, а въ крайнитѣ квартали земледѣлци и скотовъдци.

Б. Естествено-исторични условия

По двата брѣга на рѣкитѣ Марица и Олу-дере терена е равенъ, край Родопитѣ планински, а всичко друго е вълнисто, — равнини, прошарени съ малки хълмове. Западната часть на околията се мие отъ р. Банска.

Климатътъ е изобщо умѣренъ, край Родопитѣ по-остъръ.

Почвата въ порѣчията е богата и наносна, въ Родопитѣ пѣсъклива и камениста, а другаде — глинесто-пѣсъклива, пѣсъкливо-глинеста, рѣдко черноземъ.

В. Икономически условия

Въ северната часть на околията минава нормалната желѣзопжтна линия (31 клм.). Тѣснопжтната съединява гр. Хасково съ гара Раковски (23 клм.). Шосетата (268 клм.) сж добри и достатъчни. Панаири за добитъкъ се откриватъ презъ августъ въ Хасково и с. Раднево, септемврий въ с. Узунджово и юний с. Тракиецъ. Градътъ е прочутъ съ своитѣ тютюневи складове. Има единъ моторенъ маганъ, фабрика за растителни масла, сапунена фабрика, фабрика за точене коприна, петь моторни мелници въ града и 12 въ селата.

II. ЗЕМЛЕДѢЛИЕ И КЛОНОВЕТѢ МУ

Земледѣлието въ Хасковска околия е предимно дребно. Стопанствата отъ 30 — 50 дек. възлизатъ на 70%, отъ 50 — 100 дек. — 20% и отъ 100 — 150 дек. — 10%. Надъ 200 дек. сж голѣма рѣдкость. Отъ зърненитѣ храни се сѣятъ (1926 г.) най-малко: пшеница 189,985 дек., ръжь 42,620 дек., смѣсь 38,195 дек., ечмикъ 33,129 дек. и царевица 230,075 дек. Отъ южнитѣ култури: сусамъ 5673, памукъ 5870, анасонъ 2067. Тютюна заема едно пространство отъ 14,299 дек., фасула 17,240. Угарьта е сравнително малко — 27,796 дек., а неразораната площь — 25,015 дек.

Работниятъ добитъкъ се състои отъ следнитѣ двойки: биволски 812, волски 6390, конски 420.

Мъртвиятъ земледѣлски инвентаръ: каруци 763, кола 8,791, орала 9,786, дървени плугове 206, желѣзни плугове 5,305, трактори 3, редосѣялки 10, брани 91, косачки 1, жетварки 22, вършачки 2, веялки 1,777, триори 149, роначки 702.

Лозарството се развива постепенно. Има 1,282 дек. стари и 3,514 дек. американски лозя.

Овощарството е слабо. Насадени сж само 35 дек. съ овощни дръвчета. Такова е и бубарството. Черничевитѣ градини възлизатъ на 264 дек. Сжщо и пчеларството. Има 137 стари и 215 разборни кошери. —

ХАРМАНЛИ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОКОЛИЯТА

А. Население, численость, гжстота, занятия

Харманлийска околия се населява отъ 67,731 души въ 55 общини съ 80 села. Болшинството отъ населението е българско, съ изключение на нѣколко

общини въ югозападния край, кѫдето живѣятъ повече турци. На единъ кв. клм. се падатъ 34 човѣка. Главното занятие на жителитѣ е земледѣлието и клоноветѣ му.

Б. Естествено-исторични условия

Теренътъ е балкански и полубалкански. Главнитѣ водни артерии сѫ: въ източната часть на околията р. Марица, въ южната — р. Арда и въ северната — Олу-дере.

Климатътъ е умѣрено-топълъ. Зимата е мека. Снѣгъ вали рѣдко и, ако вали, не се задържа много. Студоветѣ сѫ изключение. Лѣтото, обаче, е горещо и сухо. Най-благоприятна е есеньта. Тогава, както и презъ зимата, валежитѣ сѫ напоителни.

Почвитѣ въ източната часть на околията — на изтокъ отъ лѣвия брѣгъ на Марица — сѫ слаби, защото произхождатъ отъ примитивни скали съ доста кварцовъ примѣсъ. Такива сѫ и въ типичнитѣ балкански мѣста изъ западния и югозападния край. Въ останалитѣ части почвата е наносна (въ долинитѣ на рѣкитѣ), глинесто-хумузна, въ по-високитѣ мѣста пѣсъклива и пѣсъкливо-глинеста, мергелна.

В. Икономически условия

Презъ околията минаватъ желѣзо-пѫтнитѣ линии София — Цариградъ и Н. Загора—Т. Сейменъ. Само държавното шосе София—Пловдивъ—Цариградъ е сравнително добро. Има други шосета въ проектъ. Междуселскитѣ пѫтища сѫ лоши, особенно зимно време. Въобще въ околията нѣма достатъчни и добри пѫтища. Въ града има единъ есененъ панаиръ за добитъкъ и за колониалъ, манифактура и пр., който се открива всѣка година отъ 15 до 25 октомврий и единъ въ Търново-Сейменъ за сѫщата цель. Пазари ставатъ въ с. с. Главанъ, Мъдрецъ, Шишманово. Въ града има 1 фабрика за растителни масла и 7 работилници за растителни масла и 7 работилници за тахънъ и сусаменъ шарланъ, а въ околията — 9 памучни магазини, 8 дараци и 4 бояжийници за копринени и вълнени платове. Освенъ това, въ града има една модерна държавна печкосушилня за пашкули съ антрепозитъ. Въ проектъ е да се построи и една филатура за точене коприна.

II. ЗЕМЛЕДѢЛИЕ И КЛОНОВЕТѢ МУ

Въ Харманлийска околия има 1,974,200 дек. обработваема земя, която се владѣе и използува отъ 11,315 домакинства. Изобщо земледѣлскитѣ стопанства сѫ дребни; по-голѣми отъ 200 дек. се срещатъ обикновенно въ селища, дето земята е слаба и се оставя на залежъ отъ 5 — 20 години.

Преобладаващата стопанска система е зърнена съ дву или триполно сѣитбообръщение и угарь. Освенъ зърнени храни, отглеждатъ се твърде много индустриални и маслодайни растения, особенно тютюнъ, сусамъ, памукъ и нахутъ. Благодарение на тѣзи южни култури, стопанствата иматъ добри изгледи за развитие.

За работенъ добитъкъ се употрѣбява главно вола, следъ това бивола. Коньтъ служи въ повечето случаи само за разораване черничеви градини и за превозване черничевъ листъ.

Мъртвиятъ земледѣлски инвентаръ е изобщо примитивенъ и недостатъченъ. Плуга и браната сѫ малко разпространени.

Отъ клоноветѣ на земедѣлието значение има само бубарството. Черничевитѣ градини, възлизащи на по-вече отъ 10,000 дек. даватъ възможность да се отглеждатъ около 3,000 унции бубено семе, отъ което се добиватъ 150 — 200,000 кгр. пашкули годишно.

СВИЛЕНГРАДЪ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОКОЛИЯТА

А. Население, численость, гжстота, занятия

Свиленградска околия се населява отъ 41,625 души, които се занимаватъ главно съ земледѣлие и скотовъдство.

Б. Естествено-исторични условия

Теренътъ е повечето хълмистъ. Една часть отъ околията се заема отъ склонове на Родопитѣ. Нѣколко села и града сж въ равнина, презъ която тече р. Марица.

Климатътъ е умѣренъ, ала лѣтото е много горещо и сухо.

Почвата е предимно глинесто-пѣсъклива.

В. Икономически условия

Презъ околията минава желѣзопжтната линия София-Цариградъ. Има две шосета: Любимецъ-Свиленградъ-Виранъ-теке и Любимецъ-Ортакьой. Тѣ, обаче, не сж достатъчни. Пжтнитѣ съобщения сж много трудни. Индустриални заведения и фабрики нѣма. Въ Свиленградъ има малки желѣзарски и др. работилници.

II. ЗЕМЛЕДѢЛИЕ И КЛОНОВЕТѢ МУ

Поземлената собственость е дребна, производството главно зърнено. Обработването на земята е още примитивно въ смисъль, че се не полагатъ особенни грижи за нея.

Презъ 1925/26 г. е имало работенъ добитъкъ 7,622 волове, 2,221 коне, 1,513 биволи.

Мъртавъ земледѣлски инвентаръ: плугове 3,205 орала 4,089 брани 100.

Лозарството се зарежда сега.

Овощарството е много слабо.

Най-развитото е бубарството, защото въ този край има много добри условия за него. Рѣдко се среща кжща, която да не отглежда буби и то въ доста голѣмъ размѣръ. За това способствуватъ наличнитѣ 9,531 дек. черничеви градини. Добиванитѣ пашкули сж първокачествени.

Следъ това идатъ вече окржзитѣ Варна, Мастанлж, Плѣвенъ, Пловдивъ, Шуменъ, Търново, Стара Загора и др.

По-характерни отъ тѣхъ сж Варненския, Мастанлийския и Старо Загорския, като различни типове райони въ стопанско отношение.

ВАРНЕНСКИ ОКРЖГЪ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОКОЛИЯТА

А. Население, численость, гжстота, занятия

Въ селата (85 на брой въ 31 общини) има 68,856 жители, болшинството отъ които сж българи. Следъ тѣхъ идватъ турцитѣ. Има и гагаузи, гърци и казълбаши. Много отъ българитѣ сж преселници отъ Балкана, Тракия, Македония и другаде. На единъ кв. километъръ се падатъ 39 души. Населението се занимава най-много съ земледѣлие и скотовъдство, а по-малко съ лозарство овощарство и рибарство.

Б. Естествено-исторични условия

Северната часть на околията е полска, а южната планинска и гориста. Презъ последната тече р. Камчия, която се влива въ Черно море. Характерни сѫ Варненското и Девненското езера, които сѫ свързани съ каналъ. Съ корегирането и разширението на този каналъ преди 3 години сѫ пресушени хиляди декари доброкачественна земя, главно около спирка Раздѣлна, кѫдето сѫ се настанили 17 бѣжански семейства.

Климата е морски. Срѣдния годишенъ валежъ е 490 литри. Презъ зимата често духатъ силни, студени вѣтрове, а презъ лѣтото — топли, които причиняватъ преждевременното узрѣване на житата и изсушаватъ земята.

Повечето почви сѫ глинесто-пѣсъкливи; срещатъ се, обаче, и черноземи, наносни, пѣсъкливи и варовити. Изобщо може да се каже, че почвитѣ сѫ сухи и бедни, вследствие на което плодородието е доста колебливо.

В. Икономически условия

Варненската околия се преполовява отъ централната желѣзо-пѫтна линия, отъ която при спирка Раздѣлна се отправя клонъ за Ромъния къмъ северъ. Въ южната часть свършва ж. п. линия Синделъ-Доленъ Чифликъ, отъ кѫдето и започва тѣснолинейката за превозъ на дървенъ материалъ отъ държавното трудово горско стопанство „Тича." Шосейната мрежа свързва почти всички по голѣми населени мѣста.

Най-важния пазаренъ и промишленъ центъръ е Варна, а следъ него идатъ селата Девня, Козлуджа и гара Оборище. Въ с. Девня е развита силно брашнената индустрия. Но мелници има и въ Варна, гара Гебедже (Бѣлево), спирка „Раздѣлна" и с. Козлуджа. На гара Гебедже има, освенъ това, една стъкларна и една каолинова фабрика.

II. ЗЕМЛЕДѢЛИЕ И КЛОНОВЕТѢ МУ

Земледѣлскитѣ стопанства се групиратъ приблизително така:

до — 20	декара	3,714 стопанства
отъ 20— 50	„	2,966 „
„ 50—100	„	2,854 „
„ 100—150	„	1,150 „
„ 150—200	„	478 „
„ 200—300	„	276 „

Преобладаващата стопанска система е зърнената съ доловима тенденция къмъ подобряване.

Презъ 1923/24 година въ Варненско е имало 575,501.2 декара ниви, които сѫ били заети съ: зърнени храни 77.41%, фуражи 9.90%, варива 0.07%, маслобойни 1.60%, бостани 1.10%, индустриални 1.10% и угари 5.72%.

Въ 1925/26 год. работния добитъкъ е възлизалъ на 10,551 глави, а мъртвия земледѣлски инвентаръ се е състоялъ отъ: 11,282 плуга, 5.15 брани, 6 редосѣялки, 44 жътварки, 4 косачки, 37 вършачки, 34 триори, 340 кукурузороначки, 913 веялки и 9 трактора.

Новото лозарство се постепенно възобновява: отъ 1,430 декара нови лозя презъ 1921 година тѣ сѫ се увеличили на 4,038 декара презъ 1926 година. Има добри условия за развитието му.

Овощарството напредва тоже. Презъ 1921 година е имало 831 декара овощни градини, а презъ 1926 г. — 1964 декара. Развива се главно въ южната часть на околията.

Бубарството е слабо.

Сжщо и пчеларството. Това се вижда отъ малкото модерни кошери— 265 срещу десетина хиляди обикновенни тревни.

ПРОВАДИЯ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОКОЛИЯТА

А. Население, численость, гжстота, занятия

Провадийска околия заема една площь отъ 1,985,700 дек. Отъ тѣхъ 818,000 декара сж гори. Населена е съ повече отъ 100,765 жители, отъ които голѣмъ процентъ сж турци. На единъ кв. килом. се падатъ 49 души. Селянитѣ (96 села) и голѣма часть отъ гражданитѣ (1 градъ) се занимаватъ изключително съ земледѣлие.

Б. Естествено-исторични условия

Южната часть на околията е много пресечена и гориста, а северната — сравнително по-малко. Най-голѣмата рѣка е Камчията, отъ двет̀ѣ страни на която се образува „Камчийската долина," известна съ своитѣ твърде благоприятни условия за овощарството. Друга, но по-малка рѣка е „Провадийската рѣка": тя нанася значителни пакости на неселението, защото често излиза отъ коритото си.

Общо взето климата и почвата позволяватъ да се отглеждатъ всички земледѣлски растения, съ изключение на южнитѣ култури.

В. Икономически условия

Централната и Добричката желѣзо-пжтни линии иматъ голѣмо икономическо значение за околията. Шосейната мрежа е достатъчна и добра.

Главниятъ пазаренъ центъръ е града, който се намира почти въ срѣдата на околията. Тукъ се продава по-голѣмата часть отъ земледѣлскитѣ произведения и се купува всичко, необходимо за земледѣлскитѣ стопанства. По-малки пазарни центрове сж гаритѣ Вълчидолъ, Синделъ и Невша.

Освенъ нѣколко по-голѣми мелници въ околията, въ града има една фабрика за ленени платове и една за производство на соль. Въ с. Елесъ-факж се откри една фабрика за изработване на земледѣлски орждия—грапи окопавачки и др.

II. ЗЕМЛЕДѢЛИЕ И КЛОНОВЕТѢ МУ

Въ Провадийска околия преобладаватъ земледѣлски стопанства отъ 25 до 100 декара. По-голѣми стопанства отъ 500 декара има само 5. Отглеждатъ се предимно зърнени храни. Презъ 1925/26 г. сж били засѣти или заети съ:

1	Зърнени храни	607,609.2	декара
2.	Варива	43.221.4	„
3.	Фуражи	65,613.3	„
4.	Индустриялни	3,725.6	„
5.	Бостани	9,096.3	„
6.	Зеленчуци	729.9	„
7.	Естествени ливади . . .	26,574.5	„
8.	Изкуствени „	1,130.0	„
9.	Орници	531.6	„
10.	Угари	142,182.6	„
	Всичко . .	900,411.4	декара

Работния добитъкъ е възлизалъ на: 4,950 биволи, 2,076 биволици, 13,974 волове, 9,121 крави, 7,049 коне и 2,929 кобили — всичко 40,099.

Мъртвия земледѣлски инвентаръ се е състоялъ отъ: 4,813 каруци, 9,409 кола, 9,768 орала, 5,485 плуга, 10 трактора, 6 сѣялки, 15 редосѣялки, 3 широкосѣялки, 777 брани, 4 косачки, 6 сѣносъбирачки, 308 жътварки, 51 вършачки, 1,369 веялки, 121 триори и 217 роначки.

Следъ земледѣлието и скотовъдството, почти навсѣкжде е застжпено лозарството. Презъ 1926 год. въ Провадийска околия е имало 3,789.6 декара обикновенни и 4,978.4 декара американски лозя.

Овощарството е по-развито въ Камчийската долина. Въ цѣлата околия има 1,793.2 декара овощни градини.

Бубарството е слабо.

МАСТАНЛИЙСКИ ОКРЖГЪ

Мастанлийскиятъ окржгъ е създаденъ следъ Ньойския миренъ договоръ презъ 1920 г. Общото му пространство възлиза на 4,035,5 кв. клм., което по околии се разпредѣля така:

Егри-Дере	703·3	кв. клм.
Кушу-Кавакъ	1,198·8	„ „
Мастанли	542·5	„ „
Орта-Кьой	838·4	„ „
Кърджали	747·3	„ „
Всичко	4,030·4	кв. клм.

Въ него има следния брой населени мѣста:

Околии	Градове	Села	Колиби	Всичко
Егри-Дере	—	58	31	89
Кушу-Кавакъ	1	128	—	129
Мастанли	1	115	—	116
Орта-Кьой	1	67	—	68
Кърджали	1	98	72	171
Всичко	4	466	103	573

Презъ 1920 г. населението е бояло:

Околии	Мжже	Жени	Всичко
Егри-Деде	17,477	19,198	36,675
Кушу-Кавакъ	18,601	20,009	38,611
Мастанли	12,320	12,672	24,992
Орта-Кьой	6,749	6,964	13,713
Кърджали	21,886	21,781	43,667
Всичко	77,034	80,624	157,658

Презъ 1926 г. населението се е увеличило на 183,793 души.

Съ прииждането на бѣжанцитѣ това население се увеличи. Все пакъ, обаче, Мастанлийския окржгъ е сравнително малко населенъ. На кв. клм. се падатъ 47 човѣка. Това се дължи главно на недостатъчнитѣ срѣдства за поминъкъ и тежкитѣ условия за животъ. До неотдавна часть отъ мжжкото население напущало роднитѣ си огнища и е отивало да търси прехраната си другаде — по-рано къмъ Бѣло море, а днесъ въ вжтрешностьта на Царството, въ тютюневитѣ складове, открити въ южно-българскитѣ градове и въ самия Мастанлийски окржгъ.

Общо взето, този окржгъ е планински, единъ лабиринъ отъ ридове, образуващи многобройни дерета (каменливи и пѣсъкливи, лѣте сухи), котловинки и пр.

Най-силно е пресечена областьта, която заема северната, северо-западната и западната часть на окржга.

Най-голѣмата рѣка е Арда, въ която се вливатъ многобройни малки притоци.

Климатътъ въ Мастанлийски окржгъ е умѣренъ; нито зимата е много студена, нито лѣтото много топло. Срѣдниятъ валежъ е 550 литри на кв. м. Вали главно презъ ноемврий, декемврий, мартъ и априлъ. Лѣтото се смѣта изобщо за сухо. Слънчеви дни има достатъчно.

Въ почвено отношение Мастанлийския окржгъ е твърде разнообразенъ. Въ височинитѣ преобладаватъ плиткитѣ, сухи и бедни чакълести почви, а въ низинитѣ и котловинитѣ, покрай коритото на Арда и притоцитѣ й — дълбоки богати, наносни глинесто-пѣсъкливи почви; на мѣста има обикновени срѣдни глинесто-пѣсъкливи, но въ повечето случаи тѣ сж сухи, плитки и бедни.

Поради особеностьта на терена, климата и почвата, земледѣлското производство не е много развито.

Общото пространство и ораната земя възлизатъ:

Околии	Общо простр. хектари	Орна земя хектари	%
Кърджали	79,232	14,193	17,50
Егри-Деде	70,430	7,384	10,48
Кушу-Кавакъ . . .	119,800	14,841	12,39
Мастанлж	54,250	9,997	18,43
Орта-Кьой	83,840	4,708	5,62
Всичко . .	328,320	36,930	12,42

Отъ самата орна земя обикновено се засѣва около ³/₄, а другата остава подъ орница и угаръ.

Общо въ окржга има 24,039 домакинства. Срѣдно на едно домакинство се пада само 15 декара работна земя.

Мъртвиятъ и живъ инвентаръ е твърде оскжденъ. Най-много е разпространено дървеното орало, а въ Мастанлийско и Егри-Деренско липсватъ и колата. Срѣдно едно орало се пада на две домакинства, а единъ плугъ — на петь. Повече плугове има въ Орта-кьойско, едноколести за обработване черничеви насаждания. Въ цѣлия окржгъ има само 11 брани, 16 триори, 4 роначки. Вършачки нѣма никжде.

Отъ зърненитѣ храни най-много се отглеждатъ царевицата и пшеницата, а следъ тѣхъ ечмикъ и ржжь. Царевицата е главната храна на населението. Отъ индустриалнитѣ растения най-много е разпространенъ тютюна; отъ варивата — фасуля. Садятъ се и картофи.

Реколтата, обаче, отъ зърненитѣ храни е много слаба. Срѣдното производство на единъ декаръ въ окржга се движи отъ 40—75 кгр. При най-добра реколта производството на зърненитѣ храни може да изхрани населението отъ 6—7 месеци.

Само тютюна е и ще остане главна земледѣлска култура, единственъ източникъ за добъръ поминъкъ. Въ Мастанлийския окржгъ се отглеждатъ най-доброкачествени и най-ценни тютюни, които въ миналото сж пълнили Ксантийскитѣ складове и сж изнасяни въ чужбина подъ етикета „ксантийски тютюнъ".

Презъ 1925 г. тютюневото производство е възлизало:

Околии	Декари	Килограми
Егри-Дере	6,600	619,676
Кушу-Кавакъ . . .	13,874	1,493,333
Мастанлж	11,213	1,051,686
Орта-Кьой	8,170	787,498
Кърджали	9,294	759,643
Всичко . .	49,151	4,711,839

Само това милионно производство осигурява поминъка на населението. Най-доброкачествения тютюнъ „Басма" се отглежда въ Шехъ-джумайско, Егриденско, Кърджалийско и Кушукавашко.

Що се отнася до скотовъдството, поради планинския теренъ на окръга, тука има добри условия за дребенъ добитъкъ. Почти навсѣкѫде въ миналото сѫ отглеждани голѣми стада овце и кози, които зимно време сѫ слизали на югъ, край морето, кѫдето сѫ пасѣли до пролѣтьта. Съ откѫсването, обаче, на тѣзи земи отъ България скотовъдството е западнало. Липсва главно фуражъ за изхранването на добитъка презъ зимата. Истина, часть отъ стадата преминаватъ и сега въ Тракийско за презимуване, но това е съпроводено съ голѣми неприятности и рискове. Пасбищата въ окръга сѫ предимно планински, обрасли съ слаби трѣви. Само въ Кушукавашко и Ортакьойско се срещатъ по-обширни пасища. Мери край селата почти нѣма.

По сведенията на статистиката срѣдно на едно домакинство се падатъ: 1 конь, муле и магаре, 3 говеда, 8 овце и 6 кози. Много сѫ мулетата и магаретата, защото тѣ сѫ почти единственитѣ транспортни срѣдства на населението, особено въ Егридеренско, Шехъ-джумайско и другаде, кѫдето, освенъ кози пѫтеки, други пѫтища нѣма.

Говеждиятъ добитъкъ е дребенъ, слабъ и непродуктивенъ. Отглеждатъ го за проданъ.

Биволи има само малко въ Ортакьойско и Кушукавашко.

Свинитѣ сѫ малко, защото населението е повече турско.

Птицевъдството, обаче, е добре застѫпено.

Въ Мастанлийски окръгъ има доста добри условия за овощарството. Въ голѣмия лабиринтъ отъ котловини, дерета, ридове, долини и пр., защитени отъ вѣтроветѣ, се срещатъ много подходящи мѣстоположения за устройството на овощни градини, каквито сега още не сѫществуватъ. Овощнитѣ дървета сѫ пръснати изъ нивитѣ, по синури и чаири, въ горитѣ и двороветѣ. Нѣкѫде се срещатъ групи загиващи овощни горички, остатъци отъ бивши насаждения, между които и облагородени дръвчета, запазени отъ изсичане. Всичко друго е изсѣчено, за да се добие земя за тютюнопроизводство.

Да се говори при тия условия за нѣкакво модерно овощарство е невъзможно. Овощнитѣ дръвчета се саморазвъждатъ, като горскитѣ дръвчета. Всѣки бере още отъ зелено, безъ да се интересува чия собственость е плода. Овощниятъ плодоберъ е общъ. Обикновено овощнитѣ дървета биватъ обрулени съ пърти или очукани съ камъни. Часть отъ плодоветѣ се продаватъ, а другата се изяжда. Съ идването на наши хора започнаха да варятъ и ракия.

Най-много ябълки има въ Егридеренско. Въ Кушукавашко преобладаватъ сливитѣ. Въ Ортакьойско има много бадеми; годишно се добиватъ около 50,000 кгр., които се продаватъ по 10—12 лева. Орѣхи има почти навсѣкѫде.

Лозарството е западнало. Преди двадесетина години въ Мастанлийския окръгъ е имало достатъчно лозя за домашно употрѣбление. Турското и помашкото население е използувало гроздето въ пресно или консервирано състояние. Сега най-много лозя се възобновяватъ въ Ортакьойско; тамъ има вече около 1,000 декари нови лозя.

За зеленичарството пъкъ не може и да се говори дори; толкова малко сѫ зеленчуковитѣ градини въ Мастанлийския край. Макаръ край р. Арда да има добри условия за зеленчуковото производство, зеленчуцитѣ идатъ скѫпо и прескѫпо отъ Хасково. Все пакъ напоследъкъ се забелезва едно засилване на зеленичарството, главно въ Кърджалийско, Кушукавашко и Ортакьойско.

Макаръ, че почти въ цѣлия окржгъ има добри условия за вирѣенето на черницата, само въ Ортакьойско сж засадени по-голѣми комплекти съ черници, затова само тази околия може да се смѣта за промишлена въ бубарско отношение. Срѣдно годишно Ортакьойската околия произвежда около 60,000 кгр. пашкули; следъ нея иде Кушукавашката съ 20,000 кгр. Въ другитѣ околии се отглеждатъ по-малко буби.

Пчеларството е още примитивно.

СТАРО ЗАГОРСКИ ОКРЖГЪ

I. Пространство и население

Ст. Загорскиятъ окржгъ заема едно пространство отъ 6,730·2 кв. клм. и има 326,503 жители, населени въ 4 градски и 232 селски общини.

По околии тази повръхность се разпредѣля:

1. Казанлъшка	1,755·3	кв. клм.
2. Н. Загорска	1,882·0	„ „
3. Ст. Загорска	1,692·8	„ „
4. Чирпанска	1,400·1	„ „
Всичко	6,730·2	кв. клм.

II. Земледѣлие и клоноветѣ му

Отъ нея 52% е обработваема, 28% гори и 20% неизползуваема площь — рѣки, скали и пр.

Презъ 1926 г. обработваемата земя е била заета отъ

1. Ниви	2,804,216	дек.
2. Ливади	93,130	„
3. Лозя	92,620	„
4. Гюлища	16,624	„
5. Овощни градини	4,508	„
6. Черничеви градини	838	„
7. Зеленчукови градини	7,270	„
8. Пасбища и мери	477,359	„
Всичко	3,496,565	дек.

Цѣлата културна площь се експлоатира отъ 39,057 домакинства, между които тя е разпредѣлена (въ декари) така:

Околии	1—25	25—30	50—75	75—100	100—150	150—300	надъ 300	Всичко
Казанлъшка	7828	1050	1550	1406	1421	50	1	13271
Н. Загорска	1491	1554	1692	1351	2115	491	116	8810
Ст. Загорска	1961	1358	1562	1426	2132	455	152	9056
Чирпанска	1747	1427	1271	1068	1808	467	132	7920
Всичко	13027	5354	6075	5251	7446	1463	411	39057
%	33·3	13·5	16·5	13·0	18·7	4·7	1·3	100

Работната земя въ окржга е била заета отъ: зърнени храни 2,071,408·7 дек. — 85%, фуражни 221,010 дек. — 9%, варива 38,842 дек. — 1·4%, маслодайни 30,438 дек. — 1·3%, предивни 4,693 дек. — 0.2%, бостани 54,064 дек. — 2%, тютюни 2,513 дек. — 1·1%. Най-много зърнени храни се сѣятъ въ Ст. Загорско, следъ

това Н. Загорско, Чирпанско и Казанлъшко. Въ последната околия се сѣе сравнително повече фасулъ и тютюнъ.

Презъ сжщата година е имало следното количество земледѣлски орждия и машини:

Видъ	Казанлъкъ	Н. Загора	Ст. Загора	Чирпанъ	Всичко
Орала	6,588	6,305	7,050	6,161	26,104
Плугове	1,783	1,582	3,334	3,274	9,973
Брани	24	39	279	52	394
Редосѣялки	8	6	11	5	30
Сортировачи	6	7	16	17	46
Жетварки	9	698	760	114	1,586
Вършачки	3	14	17	14	48
Роначки	36	330	590	689	1,645
Сѣялки	880	3,406	4,527	3,771	12,512
Пръскачки	233	646	2,860	2,146	5,885

По отношение скотовъдството въобще могатъ да се дадатъ следнитѣ данни за главитѣ на добитъка въ цѣлия окржгъ:

Коневъдство	34,943
Говедовъдство	137,830
Овцевъдство	483,660
Козевъдство	72,505
Свиневъдство	38,590
Птицевъдство	386,450

Лозарството е единъ първостепененъ клонъ отъ земледѣлието въ Ст. Загорския окржгъ. Това се вижда отъ следнитѣ сведения за старитѣ и нови лозя въ декари:

Околии	Стари лозя	Нови лозя (американски)
Ст. Загорска	160	35,426
Н. Загорска	4,604	13,395
Чирпанска	—	38,562
Казанлъшка	4,506	3,127
Всичко . .	9,270	90,510

Овощарството и градинарството се изразяватъ въ следнитѣ цифри за 1926 г. (декари):

Околии	Овощни градини	Зеленчукови градини	Всичко
Казанлъшка	2,875	2,100	4,975
Н. Загорска	432	1,785	2,217
Ст. Загорска	978	3,660	4,638
Чирпанска	786	1,525	2,311
Всичко . .	5,071	9,070	14,141

Розопроизводството. Благодарение на мѣркитѣ, които се взеха напоследъкъ отъ страна на Държавата за проучване и борба съ болеститѣ и неприятелитѣ на розата, както и мѣркитѣ за борба съ фалшификацията на розовото масло посрѣдствомъ кооперативното розоварение, розопроизводството се засили. Това се чувствува особенно силно въ Казанлъшка околия, дето този клонъ отъ земледѣлието е единъ отъ главнитѣ поминъци на населението.

Ето нѣкои данни за розопроизводството въ окржга:

Околии	Засадено пространство дек.	Добитъ цвѣтъ килограми.	Получени мускали	Масло гр.
Казанлъшка	12,296	1,844,400	92,220	461,100
Н. Загорска	2,402	360,300	18,015	90,100
Ст. Загора	794	119,100	5,955	29,700
Чирпанска	1.535	202,950	10,147	50,150
Всичко . .	17,027	2,526,750	126,337	631,050

Бубарството е сравнително слабо. Въ цѣлия окржгъ има 838 дек. черничеви градини. Презъ 1926 год. сж отгледани 1,854 унции бубено семе, отъ което сж получени 82,785 кгр. пашкули.

Пчеларството се развива постепенно. Презъ сжщата година въ окржга е имало 9,604 стари и 4,604 разборни кошери.

ОЦЕНКА НА ЗЕМИТѢ

Следъ бонитирането и парцелирането на земитѣ пристжпваше се къмъ тѣхната оценка, като за основа се вземаха даннитѣ отъ бонитацията, извършена отъ агронома, както и културния видъ и качеството на почвата, нейното плодородие, близостьта или отдалеченостьта ѝ отъ нѣкои малъкъ или голѣмъ пазаренъ центъръ и пр.. За общо ржководно начало, по отношение на пазарнитѣ центрове, служеше следното: окржжнитѣ градове се смѣтаха за голѣмъ пазаренъ центъръ, околийскитѣ за срѣденъ, а по-значителнитѣ села и гари за по-малки пазарни центрове. При оценката на земитѣ, се държеше смѣтка и за срѣднитѣ имъ пазарни цени въ района. Ливади, които се косятъ единъ-два пжти презъ годината, се оценяваха съ около 50% по-високо, отколкото нивитѣ отъ сжщата категория. Трайнитѣ културни видове, като лозя, градини (черничеви, зеленчукови), тютюнища и др., се оценяваха съ 100% повече, отколкото нивитѣ отъ сжщата категория. Пасбищата добиваха около 50% по-низка цена отъ нивитѣ въ сжщата категория. Не се забравяха и разходитѣ по привеждането на земитѣ въ културно състояние (коренежъ, орань и осушаване).

Първоначалната оценка се извършваше отъ общинската комисия за наст. бѣжанцитѣ. Тя съставляваше протоколъ, въ който се обозначаваше културния видъ на всѣки парцелъ по отдѣлно, причисленъ къмъ съответния класъ и оценка.

ПРОТОКОЛЪ

№.........

Днесь...192........ год. общинската комисия за настаняване бѣжанцитѣ въ с.. , община.................................., околия.................................., въ съставъ: председатель, секретарь-бирникъ........................ и членове: гл. учитель и представитель на бѣжанцитѣ..........................се събра на заседание, за да опредѣли размѣра на поземлената собственость на.............................. бѣжанецъ отъ........................ и ценитѣ на различнитѣ му видове земи и, като взе предъ видъ:

1. Че сжщия е доказалъ своето качество на бѣжанецъ съ удостовѣрение №.......... отъ...................... 192..... год., издадено отъ..................................
2. Че той е подписалъ декларация за поданство на..........................192.....год.
3. Че семейството му се състои отъ .... члена.
4. Че по занятие е ....,

РЕШИ:

Опредѣля (одобрява опредѣления размѣръ) размѣра на поземлената му собственость на .... декара .... ара и оценява отдѣлнитѣ му културни видове, както следва:

1. Нива въ мѣстностьта...................... граничаща съ...................... причислена къмъ .... класъ отъ.......... декара .... ара по .... лева, всичко................лева.
2. ....
3. ....
4. Ливада въ мѣстностьта......................граничаща съ...................... причислена къмъ.......... класъ отъ..........декара .... ара по.......... лева, всичко................ лева.
5. ....
6. Парцелъ отъ общинската мера №..........въ мѣстностьта...................... гранищащъ съ...................... причисленъ къмъ .... класъ отъ .... декара .... ара по .... лева, всичко .... лева.
7. ....
8. ....
9. Парцелъ отъ изключена отъ обекта на горското стопанство часть отъ държавна (общинска) гора въ мѣстностьта .... №.......... граничащъ съ .... причисленъ къмъ .... класъ отъ .... декара .... ара по .... лева, всичко .... лева.
10. ....
11. Лозе въ мѣстностьта...................... граничащо съ...................... причислено къмъ.......... класъ отъ .... декара ....ара по.......... лева, всичко................ лева.
12. Зеленчукова градина подъ вода въ мѣстностьта .... граничаща съ .... причислена къмъ .... класъ отъ .... декара .... ара по .... лева, всичко .... лева.
13. Овощна градина въ мѣстностьта .... граничаща съ .... причислена къмъ..........класъ отъ..........дек..........ара по..........лв., всичко ....лв.
14. Черничева градина въ мѣстностьта......................граничаща съ.................. причислена къмъ..........класъ отъ..........дек..........ара по..........лв., всичко..............лв,

Всичко .... кжса, възлизащи на .... декара.
за (словомъ, ... лева, ... ст.

Председатель,
Секретарь-бирникъ: ....
Членове:
Главенъ учитель; ....
Представитель на бѣжанцитѣ: ....

Всички протоколи по оценката на общинската комисия се препращаха на съответнитѣ околийски комисии, които ги преглеждаха и съставляваха следния протоколъ за цѣлата околия по общини:

ПРОТОКОЛЪ

№..........

Днесъ .... 192..... г. околийската комисия за настаняване бѣжанцитѣ въ гр. .... въ съставъ: председатель, околийски началникъ .... и членове: началникъ на Б. з. банка ...., държавенъ агрономъ (землед. администраторъ) ...., данъченъ началникъ .... и представитель на бѣжанцитѣ .... се събра на заседание, за да се произнесе по ценитѣ на земитѣ, определени отъ общинската комисия въ с. ...., община .... и, като взе предъ видъ правилника за оземляване на бѣжанцитѣ и срѣднитѣ пазарни цени, одобри (измѣни) ценитѣ на сжщата общинска комисия, както следва:

КУЛТУРЕНЪ ВИДЪ:	КЛАСОВЕ: 1	2	3	4	5
а) Ливади	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.
б) Ниви	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.
в) Парцели отъ гора	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.
г) Парцели отъ мера	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.
д) Лозя	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.
е) Зеленчукови градини	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.
ж) Овощни градини	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.
з) Черничеви градини	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.
и)	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.
к)	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.	.... лв.

Председатель,

Околийски началникъ: ....

Членове:

Началникъ на Б. з. банка: ....

Агрономъ: ....

Данъченъ началникъ: ....

Представитель на бѣжанцитѣ: ....

Въ тоя протоколъ се изброяваха всички видове земи въ общината или населеното мѣсто по класове и оценки. Протоколитѣ на околийскитѣ комисии, заедно съ протоколитѣ обр. № 8 (на общинскитѣ комисии), се изпращаха за окончателна оценка отъ Върховната комисия при Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ (чл. 49 отъ закона за с. с. н. б.), решенията на която сж окончателни и безапелационни. Тази комисия опредѣли следнитѣ срѣдни цени на земитѣ:

Кварталъ Св. Георги — Анхиало.

ЦЕНИ НА ЗЕМИТѢ ПО КУЛТУРНИ ВИДОВЕ И КАТЕГОРИИ

№ по редъ	Околии и окржзи	Мери				Горски площи						Ниви						Тютюнища			Ливади						Лозя		
		I	II	III	IV	I	II	III	IV	V	VI	I	II	III	IV	V	VI	I	II	III	I	II	III	IV	V	VI	I	II	III
1	Айтосъ	850	550	630	—	800	500	450	—	—	—	800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Анхиало	800	550	530	—	525	500	400	—	—	—	900	775	650	200	100	—	—	—	—	1000	1100	—	—	—	—	3000	2500	2000
3	Бургасъ	600	575	450	—	350	425	300	200	250	100	7/0	640	560	300	200	200	—	—	—	—	—	500	—	—	—	—	—	—
4	Василико	—	400	300	150	300	300	150	100	100	—	500	300	200	130	—	—	—	—	—	600	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Елхово	820	550	300	—	460	350	300	200	100	100	550	500	350	300	250	200	700	650	300	625	600	—	400	400	—	2500	1100	700
6	Карабунаръ	700	480	—	—	300	330	150	150	100	—	300	200	—	200	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	Карнобатъ	750	—	—	—	800	—	400	—	—	—	—	900	700	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8	М. Търново	—	—	—	—	—	—	200	100	100	—	400	300	200	100	100	—	—	—	—	—	400	—	—	300	—	—	—	—
9	Сливенъ	600	680	550	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Ямболъ	650	600	500	400	—	—	—	—	—	—	700	650	550	400	300	—	—	—	—	750	600	500	400	300	—	—	—	—
	I окр. Бургасъ	**721**	**548**	**493**	**283**	**487**	**381**	**300**	**150**	**175**	**100**	**609**	**533**	**459**	**226**	**213**	**200**	**700**	**650**	**300**	**744**	**700**	**500**	**400**	**350**	—	**2750**	**1800**	**1350**
1	Варна	—	700	—	—	550	433	400	300	—	—	750	550	400	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2500	—	—
2	Провадия	750	600	500	—	650	500	400	400	—	—	600	600	550	—	—	—	—	—	—	—	500	—	—	—	—	—	—	—
	II окр. Варна	**750**	**650**	**500**	—	**600**	**417**	**400**	**350**	—	—	**675**	**575**	**475**	**300**	—	—	—	—	—	—	**500**	—	—	—	—	**2500**	—	—
1	Видинъ	1200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Ломъ	1400	1300	—	—	—	—	—	—	—	—	1300	1150	1000	—	400	—	—	—	—	—	—	1000	—	—	—	—	—	—
	III окр. Видинъ	**1300**	**1300**	—	—	—	—	—	—	—	—	**1300**	**1150**	**1000**	—	**400**	—	—	—	—	—	—	**1000**	—	—	—	—	—	—
1	Бѣла Слатина	1450	1375	1150	1000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Враца	1400	1200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	750	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Орѣхово	1150	900	900	—	—	—	—	—	—	—	1300	1040	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	IV окр. Вратца	**1333**	**1158**	**1025**	**1000**	—	—	—	—	—	—	**1300**	**895**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	Дарж-дере	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	700	500	300	—	—	—	—	—	—	—	500	300	—	—	—	—	—	—
2	Дьовленъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	300	250	150	100	—	—	—	—	—	400	300	200	—	—	—	—	—	—
3	Пашмакли	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	750	660	433	250	200	—	—	—	—	800	620	467	350	300	—	—	—	—
	V окр. Пашмаклж	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**650**	**470**	**294**	**175**	**200**	—	—	—	—	**600**	**473**	**322**	**350**	**300**	—	—	—	—
1	Кошукавакъ	—	—	—	500	—	—	—	—	—	—	—	350	425	333	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Кърджалий	500	450	300	—	—	—	—	—	—	—	—	550	500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3	Мастанлж	—	—	—	500	—	—	—	—	—	—	850	700	600	500	350	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4	Орта кьой	—	—	200	200	—	—	—	—	—	—	425	500	400	275	150	—	—	—	—	500	400	300	200	100	—	500	400	300
	VI окр. Мастанлж	**500**	**450**	**250**	**400**	—	—	—	—	—	—	**638**	**525**	**481**	**369**	**250**	—	—	—	—	**500**	**400**	**300**	**200**	**100**	—	**500**	**400**	**300**
1	Горна Джумая	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1650	1000	450	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	800
2	Неврокопъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	936	775	[illegible]	—	—	—	—	—	—	1125	1017	633	—	—	—	1200	1000	—
3	Петричъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	811	611	450	267	100	—	—	—	—	900	780	450	—	—	—	—	—	200
4	Разлогъ	—	—	—	—	—	—	600	—	—	—	1000	700	400	300	200	—	—	—	—	1100	900	500	—	—	—	—	—	—
5	Св.-Врачъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1233	833	583	400	—	—	—	—	—	1533	—	—	—	—	—	600	—	—

	VII окр. Петричъ	—	—	—	—	—	—	600	—	—	—	1126	784	473	317	150	—	—	—	—	1165	899	528	—	—	—	900	1000	500
1	Луковитъ	1600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1500	—	1400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Никополь	—	—	700	650	—	—	—	—	—	—	1050	867	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Плѣвенъ	1000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1175	967	867	—	—	—	—	—	—	—	1100	—	—	—	—	—	—	—
	VIII окр. Плѣвенъ	1300	—	700	650	—	—	—	—	—	—	1242	917	889	—	—	—	—	—	—	—	1100	—	—	—	—	—	—	—
1	Пловдивъ	1100	867	700	400	800	600	700	—	—	—	1767	1180	867	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Пещера	—	600	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Пазарджикъ	1250	1267	1075	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Станимака	—	—	—	—	500	400	400	—	—	—	1640	1125	800	500	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2500	1325	900
5	Карлово	2000	1150	700	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	IX окр. Пловдивъ	1450	971	669	—	650	500	550	—	—	—	1704	1153	834	500	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2500	1325	900
1	Севлиево	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Свищовъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1067	900	675	—	—	—	—	—	—	—	900	—	—	—	—	—	—	—
3	Търново	1230	1100	1000	—	—	—	—	—	—	—	1200	1200	900	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	X окр. Търново	1230	1100	1000	—	—	—	—	—	—	—	1089	1050	788	—	—	—	—	—	—	—	900	—	—	—	—	—	—	—
1	Казанлъкъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1550	1300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Ст. Загора	800	820	680	—	—	—	—	—	—	—	950	600	800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Н. Загора	1150	800	500	—	—	—	500	—	—	—	000	775	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Чирпанъ	1225	975	700	—	1050	900	700	—	—	—	1200	1100	800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	XI окр. Ст. Загора	1058	865	627	—	1050	900	600	—	—	—	1175	1258	800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	Балбунаръ	—	550	400	—	—	450	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Бѣла	1000	800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Кеманларъ	—	400	350	—	—	450	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Разградъ	—	700	600	—	—	—	—	—	—	—	1000	750	500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Русе	—	650	300	—	—	500	500	—	—	—	900	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	XII окр. Русе	1000	620	413	—	—	467	434	—	—	—	950	675	500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	Свиленградъ	750	600	450	—	—	—	—	300	—	—	750	529	400	250	200	—	—	—	—	1000	600	467	300	—	—	450	—	300
2	Харманли	—	500	500	500	—	475	420	400	—	—	667	617	467	267	100	—	—	—	—	900	750	400	—	—	—	850	650	550
3	Хасково	—	—	—	—	—	400	400	—	—	—	—	700	500	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	XIII окр. Хасковски	750	550	475	500	—	438	410	350	—	—	709	615	456	306	150	—	—	—	—	950	675	434	300	—	—	650	650	425
1	Ески Джумая	750	600	500	—	500	400	300	—	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Нови Пазаръ	700	567	467	—	700	567	—	—	—	—	900	500	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Осм. Пазаръ	500	600	550	—	—	—	300	—	—	—	600	400	400	—	—	—	—	—	—	—	—	300	—	—	—	—	—	—
4	Попово	—	—	500	—	—	400	350	250	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Прѣславъ	700	550	350	—	—	550	400	300	—	—	700	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Шуменъ	800	750	600	—	—	—	500	—	—	—	800	600	500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	XIV окр. Шуменъ	690	613	495	—	600	479	370	275	200	—	750	500	500	—	—	—	—	—	—	—	—	300	—	—	—	—	—	—
	Срѣдно за Царството	980	802	604	539	697	512	438	258	188	100	971	793	621	313	252	200	700	650	300	792	706	514	313	250	—	1633	1035	695

Следва на следующата страница

Продължение

№ по редъ	Околии и окржзи	Лозя			Мѣста за лозя					Зеленчукови градини					Овощни градини				Бадемови градини	Черничеви градини					Мѣсто за чернич. градини
		IV	V	VI	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV		I	II	III	IV	V	
1	Айтосъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Анхиало	—	—	—	600	500	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Бургасъ	—	—	—	—	—	—	—	—	1000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Василико	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Елхово	300	250	200	—	—	560	—	—	1000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Карабунаръ	—	—	—	—	—	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	Карнобатъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8	М. Търново	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Сливенъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Ямболъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	I окр. Бургасъ	**300**	**250**	**200**	**600**	**500**	**387**	**—**	**—**	**1000**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**
1	Варна	—	—	—	500	400	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Провадия	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	II окр. Варна	**—**	**—**	**—**	**500**	**400**	**300**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**
1	Видинъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Ломъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	III окр. Видинъ	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**
1	Бѣла Слатина	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Вратца	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Орѣхово	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	IV окр. Вратца	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	300
1	Дарж-дере	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Дьовленъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Пашмакли	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	V окр. Пашмакли	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**300**
1	Кошукавакъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Кърджалий	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Мастанлж	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	300
4	Орта кой	—	—	—	500	350	—	200	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	700	1280	843	643	200	150	300 и 200
	VI окр. Мастанлж	**—**	**—**	**—**	**500**	**350**	**—**	**200**	**100**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**700**	**1280**	**843**	**643**	**200**	**150**	**300 и 200**
1	Горна Джумая	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Неврокопъ	—	—	—	1000	800	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1600	1050	850	—	—	—
3	Петричъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1100	—	—	—	—	—
4	Разлогъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Св. Врачъ	—	—	—	850	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	800	—	—	—	1625	—	—	—	—	—

	VII окр. Петричъ	—	—	—	925	700	600	—	—	—	—	—	—	—	—	800	—	—	—	1442	1050	850	—	—	—
1	Луковитъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Никополъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Плѣвенъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	VIII окр. Плѣвенъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	Пловдивъ	—	—	—	1000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Пещера	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Пазарджикъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Станимака	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Карлово	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2250	1600	1000	700	—	2250	1600	1000	700	500	—
	IX окр. Пловдивъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2250	1600	1000	700	—	2250	1600	1000	700	500	—
1	Севлиево	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Свищовъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Търново	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	X окр. Търново	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	Казанлъкъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Ст. Загора	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Н. Загора	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Чирпанъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	XI окр. Ст. Загора	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	Балбунаръ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Бѣла	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Кеманларъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Разградъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Русе	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	XII окр. Русе	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	Свиленградъ	200	—	—	350	—	250	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	200	—	1167	500	—	—	—	500 и 400
2	Харманли	300	—	—	—	—	400	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1500	1100	—	—	—
3	Хасково	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	XIII окр. Хасковски	250	—	—	350	—	325	250	—	—	—	—	—	—	—	—	—	200	—	1167	1000	1100	—	—	500 и 400
1	Ески Джумая	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Нови Пазаръ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Осм. Пазаръ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Попово	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Прѣславъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Шуменъ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	XIV окр. Шуменъ																								
	Срѣдно за Царството	275	250	200	675	488	403	225	100	1000	—	—	—	—	2250	1200	600	450	700	1535	1123	898	450	32	366 и 300

ПРИГАЖДАНЕ ЗЕМИТѢ КЪМЪ КУЛТУРНО СЪСТОЯНИЕ

Едновременно съ бонитирането, парцелирането и раздаването на земитѣ, агронома, съвмѣстно съ административния инспекторъ на Гл. дирекция за н. б., приготвиха за всѣко населено мѣсто подробни сведения за земитѣ, които трѣбваше да се пригодятъ къмъ културно състояние — изорване, изкореняване горски площи, отводняване и пр. За цельта се съставяше сведение (протоколъ) обр. № 7.

СВЕДЕНИЕ

за земитѣ въ .... околия, които трѣбва да бждатъ пригодени за обработване

№ по редъ	Населено мѣсто	Община	Произходъ на земята отъ общинска мера, държ. сув., изключена отъ обекта на гор. стопанство и пр.	Характеръ на земята — физически свойства, растителность, горски насаждания и пр. видътъ на последнитѣ.	Декари	Забележка

Административенъ инспекторъ при Гл. дирекция за наст. бѣжанцитѣ:

Агрономъ: ....

Възъ основа на даннитѣ въ тия протоколи, Гл. дирекция приготвяше книжата и отдаваше на предприемачъ извършването на тия културни подобрения чрезъ търгъ или по доброволно съгласие въ зависимость отъ мѣстнитѣ условия.

ОРАНЪ

Отъ срѣдствата на бѣжанския заемъ сж изорани:

		Изоранн земи (декари)	Изплатени суми (лева)
Околия	Сливенъ	3.979	795.072
„	Ямболъ	20.787	5.048.994
„	Карнобатъ	8.976	1.654.573
„	Елхово	16.053	5.291.249
„	Осм.-Пазаръ	563	77.500
„	Бѣла	320	44.800
„	Анхиало	1.489	316.839
„	Айтосъ	140	33,320

		Изорани земи (декари)	Изплатени суми (лева)
Околия	Никополъ	717	71.720
„	Чирпанъ	77	13.806
„	Т.-Пазарджикъ	193	34.794
„	Бургасъ	3.818	4.243.128
„	Нова-Загора	4.190	610,258
„	Стара-Загора	2,571	647,791

Всичко: 63.873 дек. за 18.883.844

Или ораньта на единъ декаръ струва 295.64 лева.

ИЗКОРЕНЯВАНЕ ГОРСКИ ПЛОЩИ

Отъ фондовитѣ земи, съ които разполагаше Гл. дирекция за наст. бѣжанцитѣ, около 240.000 дек. бѣха по произходъ отъ изключени отъ обекта на горското стопанство общински и държавни горски площи, които, за да могатъ да се разработятъ, трѣбваше предварително да се изкоренятъ. Това, обаче, не бѣ по силитѣ на ония бѣжански семейства, които имаха малко работоспособни членове, както и на тия, които имаха такива, но гжстотата и възрастьта на горскитѣ насаждения изискваха упоренъ и продължителенъ трудъ, за да бждатъ изкоренени. Все пакъ още отъ начало бѣжанцитѣ изявиха желание да изкоренятъ сами около 200.000 дек., а на предприемачи да се отдадатъ 40.000 декари. Поради това Гл. дирекция изиска отъ общинскитѣ комисии за наст. бѣжанцитѣ, да представятъ сведение за бѣжанцитѣ, които се нуждаятъ отъ кредитъ за изкореняване на даденитѣ имъ парцели отъ горска площь. Такива сведения бѣха представени до 15. IX. 1928 г. само отъ 85 населени мѣста за изкореняване 30.491 декари. За тѣхъ се искаха 17.448.190 лева. При събирането на тия сведения много отъ бѣжанцитѣ се въздържаха да поискатъ кредитъ, разчитайки, че ще могатъ съ свои срѣдства и сили да изкоренятъ парцелитѣ си и не искаха да се обременяватъ съ задълженията за други не можа да се стори нищо, защото за тѣхнитѣ земи не бѣха още изпълнени формалноститѣ по изключването на горскитѣ площи отъ обекта на горското стопанство.

При това положение на въпроса, дирекцията изготви една „временна наредба за изкореняване горски площи отъ самитѣ бѣжанци за оземляването имъ", която трѣбваше да се приложи веднага отъ всички общински комисии, въ района на които имаше бѣжанци, оземлени съ горска площь. Падналитѣ, обаче, дебели снѣгове презъ 1928 г. на много мѣста не дадоха възможность на тѣзи комисии да установятъ навреме гжстотата и дебелината на горскитѣ насаждения, както и качеството на почвата — данни, необходими при съставяне

протоколитѣ за искане кредити за коренежъ. Едва въ януарий 1929 г. почнаха да постжпватъ въ дирекцията първитѣ протоколи за тази цель.

Въ течение на 1929 и 1930 г. последва изключването отъ обекта на горското стопанство и на ония горски площи, съ които бѣха оземлени бѣжанцитѣ, но които до тогава не бѣха изключени. Почти всички бѣжанци, оземлени съ тия новоизключени горски площи, се възползуваха отъ наредбата и поискаха да имъ бждатъ отпуснати кредити за изкореняване парцелитѣ.

Съ тѣзи кредити бидоха изкоренени следнитѣ горски площи лично отъ бѣжанцитѣ:

№ по редъ	Околии	Изкоренени горски площи (декари)	Изплатени суми лева	Забележка
1	Анхиало	5,995.914	2,598,380	
2	Айтосъ	5,582.758	2,550,151	
3	Бургасъ	6,825.080	4,205,639	
4	Балбунаръ	509.700	248,470	
5	Василико	330.200	198,375	
6	Видинъ	124.300	55,935	
7	Варна	11,553.620	6,134,075	
8	Ески-Джумая	179.500	80,775	
9	Елхово	7,111.900	3,464,069	
10	Карабунаръ	9,818.150	5,230,120	
11	Карнобатъ	2,840.150	1,504,263	
12	Кеманларъ	2,166.800	770,765	
13	М.-Търново	8. —	4,000	
14	Нови-Пазаръ	2,187.900	820,557	
15	Попово	106,500	63,330	
16	Преславъ	1,699.370	759,676	
17	Провадия	3,131. —	1,620,445	
18	Русе	321. —	181,750	
19	Т.-Пазарджикъ	38.600	27,020	
20	Харманлий	428.200	95,680	
21	Чирпанъ	423. —	260,550	
22	Шуменъ	738. —	332,750	
23	Ямболъ	1,358.740	472,240	
	Всичко . .	**63,478.382**	**31,679,015**	

Единъ изкорененъ декаръ струва **495.90** лева.

СНАБДЯВАНЕ БѢЖАНЦИТѢ СЪ ИНВЕНТАРЪ, ДОБИТЪКЪ, СЕМЕНА И ПР.

Когато бѣжанцитѣ дойдоха въ предѣлитѣ на Царството, повече отъ тѣхъ нѣмаха комплектъ живъ и мъртавъ земледѣлски инвентаръ, годенъ да преобърне даванитѣ имъ мери (обрасли съ гѫсти драки), горски площи (покрити съ високостеблени и низкостеблени насаждения отъ разни видове) и залѣжали дълго време държавни, безстопанствени и кандидатъ-емигрантски непокрити имоти въ културна, обработваема земя. Мнозина отъ тѣхъ дойдоха съ изхабени и примитивни орждия, съ недобре храненъ и остарѣлъ добитъкъ, безъ всѣкакви семена за посѣвъ и пр.. Ето защо, още презъ есеньта на 1926 г. Гл. дирекция за наст. бѣжанцитѣ започна да снабдява найнуждающитѣ се бѣжанци съ работенъ добитъкъ и семена, защото бедата бѣ голѣма; бѣжанскитѣ семейства търпѣха лишения, децата имъ умираха отъ болести и гладъ. После, когато презъ пролѣтьта на 1927 г. се изработи окончателния общъ планъ за настаняване бѣжанцитѣ, работата се разшири върху всички бѣжанци, които можеха да обработватъ временно даденитѣ имъ фондови земи или щѣха въ най-непродължително време да получатъ такива.

СНАБДЯВАНЕ БѢЖАНЦИТѢ СЪ ИНВЕНТАРЪ И МАТЕРИАЛИ СЕМЕНА

Купуването и раздаването на семена и земледѣлски инвентаръ ставаше по следнитѣ искания.

Щомъ станеше известно, какви количества и видове *семена* трѣбваше да се закупятъ за всички населени мѣста по отдѣлно и общо за цѣлата околия, съгласно наряда, даванъ отъ дирекцията, покупателната комисия, опредѣлена отъ Б. з. банка, се събираше веднага на заседание, за да размѣни мисли и реши най-напредъ какъ, отъ кѫде и отъ кого да се купятъ семената. За цельта тя имаше предъ видъ, че тѣ не бива да представятъ обикновена търговска стока, примѣсена отъ различни реколти, съ чужди примѣси, произходяща отъ противоположни краища на Царството, спарена, съ непълни зърна и пр., а една типична за вида, еднообразна, чиста маса, отъ последна реколта, съ сравнително най-голѣма кълняемость и реална стойность, добита по възможность на самото мѣсто, дето се раздаваха или въ съседни райони. Не се купуваха семена, каквито мѣстното население редовно не сѣе и които, следователно, не бѣха сигурни за даденъ районъ.

Съобразно съ това, покупателната комисия установяваше, кѫде наблизо или въ съседнитѣ околии се произвеждаха по-добри и по-подходящи семена, има ли такива въ достатъчно количество на лице и кой би далъ най-добра гаранция за тѣхъ: кооперациитѣ, самитѣ

производителитѣ или търговцитѣ-житари. Въ това отношение комисията бѣ длъжна да предпочете еднитѣ предъ другитѣ не съ огледъ на тѣхнитѣ интереси, социални положения и пр., а да се ржководи изключително отъ необходимостьта да се доставятъ абсолютно подходящи и доброкачествени семена. Нѣма съмнение, че на първо мѣсто се вземаха подъ внимание ония организации и лица, които бѣха отдавна известни, като добросъвестни продавачи на семена и които имаха вече доказана опитность по този браншъ. Началницитѣ на банковитѣ клонове и агрономитѣ, които не веднажъ сж снабдявали мѣстното население съ различни семена, вземаха най-голѣмъ дѣль въ тази работа, безъ да чакатъ нѣкакви особени допълнителни упжтвания и нареждания по нея.

За да можеше, обаче, да се извърши доставката, колкото е възможно по-скоро. Покупателната комисия закупваше семената на по-голѣми партиди, като завеждаше най-бързи и енергични преговори съ продавачитѣ. Освенъ това за намаляване разноскитѣ по доставката на семената до минимумъ, покупателната комисия бѣше длъжна да изработи предварително единъ планъ, не само за мѣстонахождението на организациитѣ и лицата, отъ които купуваше семена, но и за начина и срѣдствата, съ които се принасятъ до съответнитѣ населени пунктове, дето имаше населени и оземлени бѣжански семейства. Това се отнасяше до всички ония партиди, които се вземаха било отъ нѣкоя гара, било отъ нѣкой складъ на кооперация или търговецъ, било пъкъ отъ нѣкой производитель въ по-централни села. Въ плана се опредѣляха точно датитѣ, на които бѣжанцитѣ-превозачи, по нареждане на общинскитѣ комисии, се явяваха на уреченитѣ мѣста за семената. Превозенитѣ отъ другаде или закупенитѣ въ населено мѣсто семена се раздаваха подъ личната контрола на комисиитѣ, които внимаваха, щото всѣки бѣжанецъ да получи поржчанитѣ отъ него количества семена, та да не оставатъ никакви излишъци.

РАБОТЕНЪ ДОБИТЪКЪ

На бѣжанцитѣ се купуваше *работенъ добитъкъ*. Ако нѣкои отъ тѣхъ искаха биволици или крави, тѣ трѣбваше да бждатъ непремѣнно впрѣгатни. На всѣки случай, избора на вида на добитъка бѣ пълно право на бѣжанцитѣ, тъй като едни отъ тѣхъ отъ по-рано бѣха свикнали да работятъ съ коне, други съ волове и пр. При липсата на единъ видъ добитъкъ не се натрапваше на бѣжанцитѣ другъ видъ. Ако въ дадения моментъ не е имало на лице искания добитъкъ, покупката се отлагаше за по-благоприятно време.

Въобще съ покупката на всичкия добитъкъ на бѣжанцитѣ не се бързаше много, а се разпредѣляше презъ течение на цѣлия

пролѣтенъ или есененъ сезонъ, за да се предотврати покачването на цената му, както и набавянето на неподходящъ и негоденъ добитъкъ. Тукъ ветеринарния лѣкарь бѣ много необходимъ; за евентуално купуване на боленъ, злокръвенъ или старъ добитъкъ той понасяше най-голѣмата отговорность. Негова повелителна длъжность бѣ да преглежда лично всѣка глава добитъкъ, за да се не набавятъ на бѣжанцитѣ добитъци съ недостатъци. Комисията купуваше абсолютно здравъ добитъкъ, добре охраненъ, непосрѣдствено годенъ за земледѣлска работа, съ добъръ изгледъ, нито младъ, нито много старъ, подходящъ на мѣстнитѣ стопанско-икономически условия. При покупката на добитъка, следователно, комисията се увѣряваше, дали той може да се впрѣга или не, какъвъ е нрава му, на колко години е, какъ е билъ гледанъ, отъ какво мѣсто произхожда (планинско, полско) и пр.

За да се извърши покупката добре и изгодно, покупателната комисия се справяше, разбира се, предварително за обикновенитѣ (седмични) пазари и периодични (сезонни) пролѣтни панаири за добитъкъ (въ кои населени пунктове и на коя дата ставатъ тѣ), отъ какви мѣста се довеждатъ добитъци, какви видове добитъкъ най-много се предлагатъ, какви сѫ били ценитѣ на добитъка презъ последнитѣ нѣколко години и пр. и се съставяше планъ за цѣлата работа. Въ този планъ се опредѣляше, какви видове и колко добитъци ще се купятъ на всѣки седмиченъ пазаръ и сезоненъ панаиръ, кои бѣжанци трѣбва да се явятъ въ опредѣленитѣ дни за покупка (отъ кои села колко души) и каква храна трѣбва да се набави за добитъка за единъ или два дена, ако това е нуждно. Ако на седмичнитѣ пазари не довеждаха достатъчно и добъръ добитъкъ, покупателната комисия разгласяваше чрезъ общинскитѣ комисии за настаняване бѣжанцитѣ, че на този или онзи пазаренъ день ще купува добитъкъ и поканваше интересующитѣ се продавачи да се явятъ на пазарището. За тази работа помагаха и самитѣ бѣжанци, като предварително поканваха нѣкои мѣстни продавачи да заведатъ добитъкъ за проданъ или предварително се споразумѣваха съ тѣхъ и сами го завеждаха на прегледъ.

ПЛУГОВЕ

На бѣжанцитѣ се купуваха сѫщо *плугове* само отъ известни и специални фирми. Клоноветѣ на Б. з. банка и агрономитѣ знаяха, че у насъ сѫ най-добре реномирани саковитѣ, бехеровитѣ и ебер-хартовитѣ плугове (типови и оригинални). Отъ саковитѣ плугове Б. з. банка бѣ пласирала преди години най-много марката D 6 R, а по-малко D 7 M N, които сѫ и по-тежки, а отъ 1923 г. насамъ — бехерови плугове отъ маркитѣ E 6 S O и D 6 R, както и обрат-

ливи плугове U W 4 и U W S t (съ едно колело). Презъ 1925 г. м-вото на земледѣлието и държавнитѣ имоти бѣ доставило и похарчило най-много еберхартови плугове, марка E S B 5 (въ Северна България). Началницитѣ на банковитѣ клонове и агрономитѣ, членове на покупателнитѣ комисии, следователно имаха предъ видъ разпро-

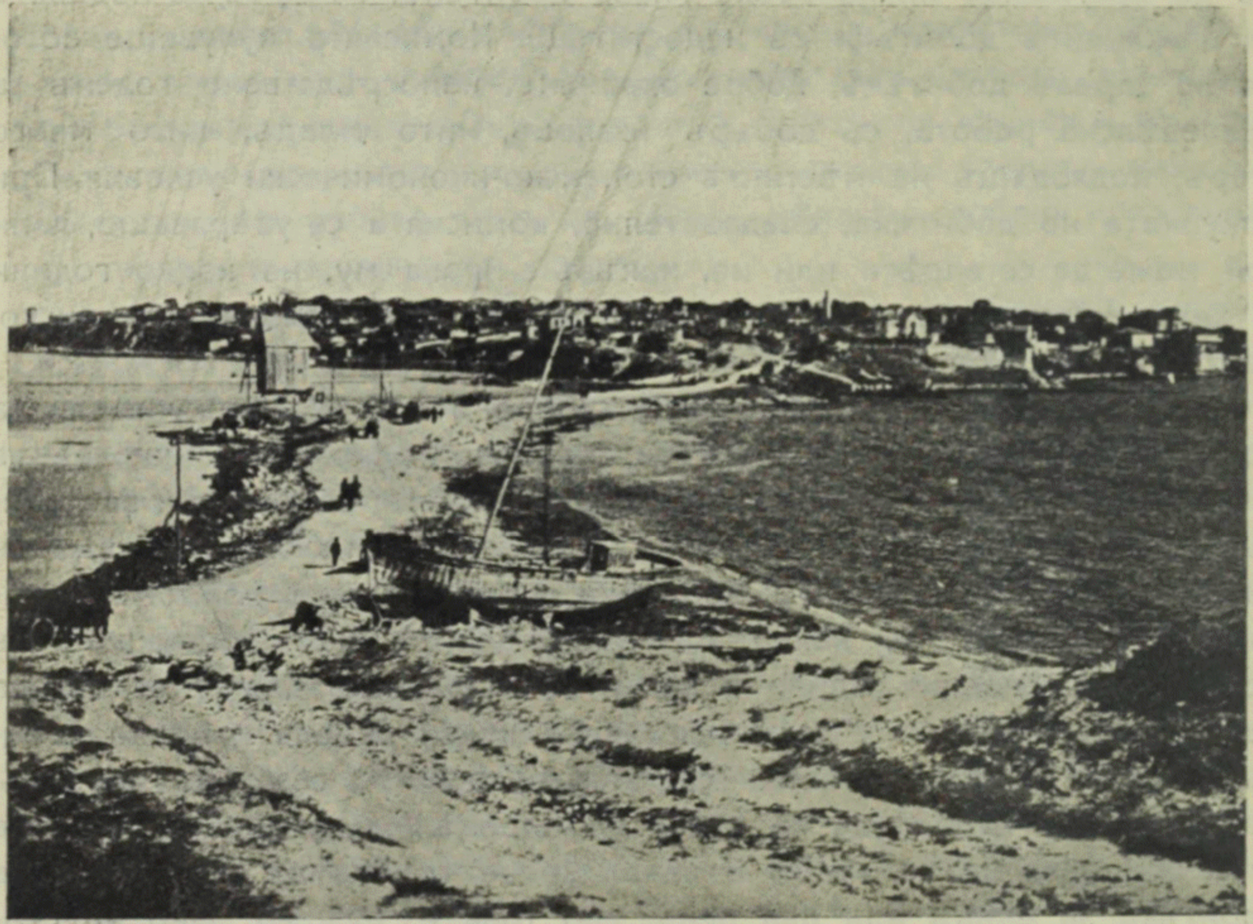

Гр. Месемврия

страненитѣ у насъ марки и типове плугове и не допущаха при поржчкитѣ голѣми отклонения отъ тѣхъ. Ако нѣкои бѣжанци, въпрѣки категоричната подходящность на нормалнитѣ плугове, поискаха, по незнание, други несъответствуващи плугове, агрономитѣ ги разубеждаваха отъ това, защото единъ лекъ плугъ не може да оре въ тежка почва и защото не всѣкога специалнитѣ конструкции сж най-пригодни.

БРАНИ

Що се отнася до покупката на *бранитѣ* (грапитѣ), Главната дирекция за настаняване на бѣжанцитѣ не считаше за нуждно да даде нѣкакви особени инструкции, защото тѣхната форма и направа бѣха и сж много добре известни не само на агрономитѣ, но и на всѣки интелигентенъ земледѣлецъ. На всѣки случай, обаче, не се

поржчваха много тежки брани, а се предпочитаха винаги срѣдно-тежкитѣ двукрилни брани.

КОЛА И КАРУЦИ

Въобще снабдяването на бѣжанцитѣ съ такъвъ инвентаръ ставаше по предварително изработени планове, било за плугове и брани, било за коне и каруци, рибарски уреди и мрѣжи и пр. За примѣръ посочваме само единъ планъ за доставка на кола и каруци, състоящъ се въ следното:

1) Право да получи кола или каруца има всѣко бѣжанско семейство, което е признато за такова, подало е декларация за поданство и е оземлено или е получило фондова земя за обработване.

2) Колата и каруцитѣ се работятъ въ селскитѣ и градски работилници, находящи се въ района на околията.

3) Наряда за каруцитѣ и колата се изпълнява отъ околийскитѣ комисии за настаняване бѣжанцитѣ.

4) Всѣка околийска комисия, като има предъ видъ числото на колата и каруцитѣ, които трѣбва да се направятъ за бѣжанцитѣ, настанени въ района ѝ, съгласно исканията представени отъ самитѣ бѣжанци, и числото на коларскитѣ работилници въ различнитѣ населени пунктове въ околията и тѣхната работоспособность, опредѣля по колко кола и каруци може да изработи всѣка работилница, влиза въ споразумение съ стопанитѣ на тѣзи работилници и имъ възлага направата на известно количество кола и каруци, като сключва съ всѣки стопанинъ договоръ. При сключване на договора всѣки стопанинъ на коларска работилница, който е предложилъ направата на каруци и кола, е длъженъ да представи удостовѣрение отъ Бълг. народна банка, респект. Бълг. центр. кооперат. банка, Българската земледѣлска банка или отъ нѣкоя популярна банка, че е внесълъ, като залогъ 2% отъ стойностьта на каруцитѣ и колата, които той предприема да достави.

На предприемачитѣ, които желаятъ, може да се даватъ аванси въ размѣръ до 30% отъ стойностьта на предприетитѣ отъ тѣхъ кола и каруци, срещу гаранция отъ Бълг. народна банка или Бълг. земледѣл. банка, Бълг. центр. коопер. банка или нѣкоя популярна банка, членъ на Б. Ц. К. Б. Аванса се отпуска отъ клона на Б. З. Б., по искане на председателя на околийската комисия за настаняване бѣжанцитѣ, като сигурностьта на гаранцията за него се провѣрява отъ началника на сжщия банковъ клонъ. Този авансъ се удържа на два пжти: 50% при първото изплащане на доставенитѣ отъ предприемача каруци, а 50% при второто изплащане.

Гербовия налогъ и данъцитѣ по сключване на договора и изпълнение на предприятието сж за смѣтка на предприемача.

Сключенитѣ договори съ стопанитѣ на коларскитѣ работилници се представляватъ за одобрение отъ Гл. директоръ за настаняване бѣжанцитѣ.

Всѣка комисия трѣбва да поржча точно толкова кола и каруци, колкото искания е получила за такива отъ бѣжанцитѣ, като има предъ видъ, че по никакъвъ начинъ не бива да оставатъ недадени на бѣжанцитѣ каруци и кола.

5. Колата и каруцитѣ трѣбва да се предадатъ на околийската комисия най-късно до . . . . Следъ тази дата съ залога на стопанитѣ на коларскитѣ работилници, които не сж предали предприетитѣ отъ тѣхъ кола и каруци, се постжпва съгласно закона за бюджета, отчетностьта и предприятията.

6. Колата и каруцитѣ ще се изработватъ по специални описания за тѣхъ. Отклонения отъ тия описания се допускатъ само въ изключителни случаи, ако топографическитѣ условия на мѣстностьта или състоянието на пжтищата налагатъ това. Това измѣнение може да засѣга само размѣритѣ на колелетата и остьта (вмѣсто желѣзна-дървена). За такива измѣнения околийската комисия държи мотивирано протоколно решение и го представя въ Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ за одобрение.

7. Приемането на колата и каруцитѣ става въ околийския градъ отъ околийската комисия за настаняване бѣжанцитѣ, като тази комисия се допълни съ единъ специалистъ-коларь, на който не е възложено работенето на кола и каруци. Този специалистъ се избира отъ мѣстнитѣ такива съ протоколно решение на комисията.

8. Колата и каруцитѣ се приематъ на партиди, най-малко 1/3 отъ количеството, предприето отъ всѣки стопанинъ на коларска работилница. Каруци и кола, неотговарящи на описанията, не се приематъ и на предприемача се дава 15 дни срокъ да приготви други.

9. Следъ всѣка приета партида кола и каруци, околийската комисия извиква бѣжанцитѣ, за които тѣ сж предназначени, и ги разпредѣля между тѣхъ. Всѣки бѣжанецъ подписва договоръ за поетото задължение предъ банката за стойностьта на получената отъ него кола или каруца и разписка. Околийската комисия съставлява протоколъ за разпредѣление колата и каруцитѣ между бѣжанскитѣ семейства.

10. Изплащането на приетитѣ отъ комисията кола и каруци става отъ клона на Бълг. землед. банка въ околийския градъ срещу писменно искане отъ околийската комисия за настаняване бѣжанцитѣ, която къмъ това си искане прилага: а) преписъ отъ одобрения договоръ, сключенъ между нея и предприемача на колата и каруцитѣ; б) оригиналенъ протоколъ за приемането на колата и каруцитѣ отъ комисията: в) преписъ отъ протокола за разпредѣляне

колата и каруцитѣ между бѣжанцитѣ; г) договоритѣ съ бѣжанцитѣ и д) квитанция за изплатени данъци, съгласно закона за измѣнение закона за данъка върху приходитѣ на лицата и дружествата, публикуванъ въ Държавенъ вестникъ бр. 15 отъ 19 априлъ т. г.

11. Всѣки клонъ на Б. з. банка, който е изплащалъ кола и каруци, изпраща въ Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ, чрезъ централното управление на Б. з. банка, следующитѣ документи: а) оргиналнитѣ протоколи за приемане на колата и каруцитѣ отъ околийската комисия; б) преписъ отъ протокола за разпредѣлението

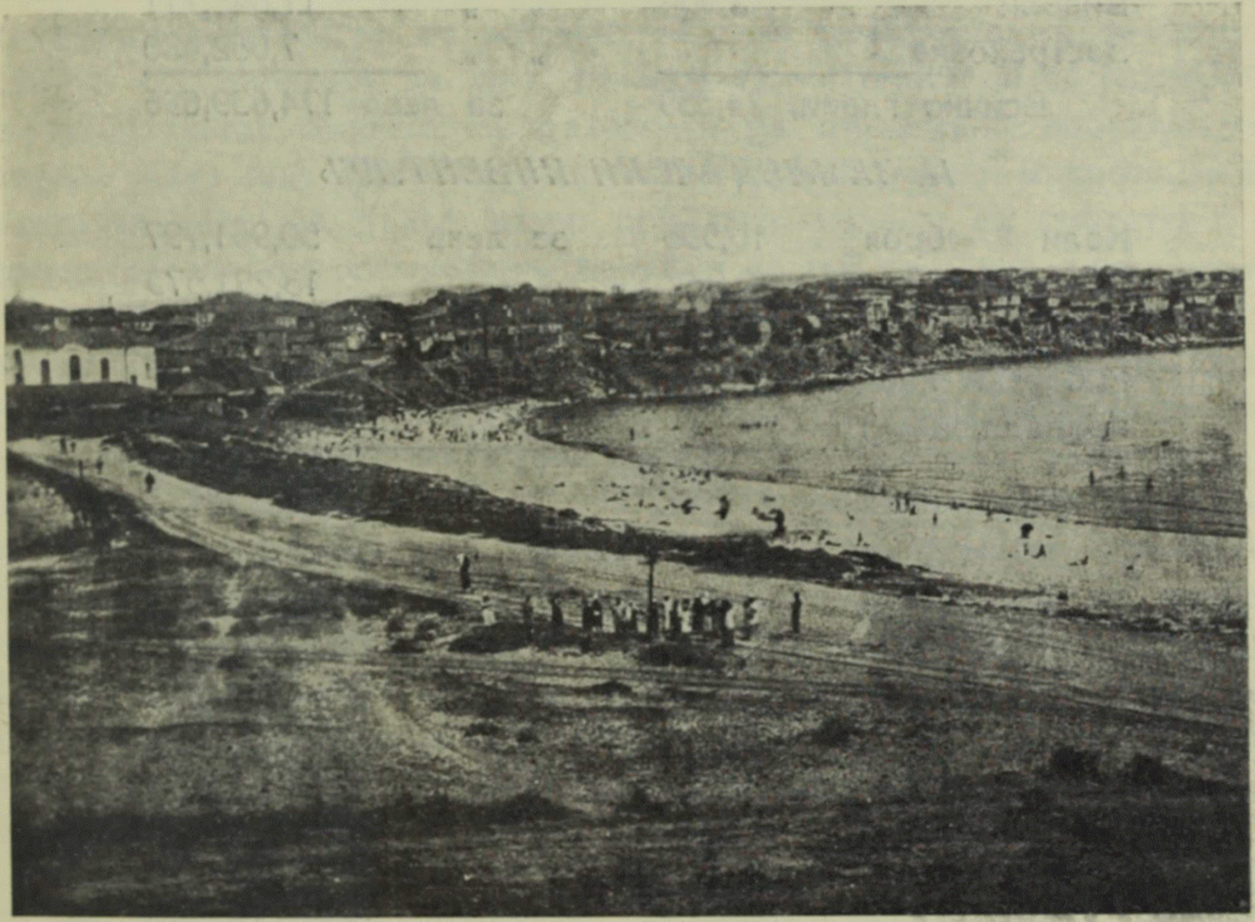

гр. Созополъ

между бѣжанцитѣ; в) преписъ отъ сключения договоръ между околийската комисия и предприемача на колата и каруцитѣ, а при свършване на поржчката и оргиналния договоръ; г) смѣтко-разписка, адлежно обгербована и датирана съ точенъ адресъ на предприемача, който е получилъ сумата и д) списъкъ на поетото задължение отъ бѣжанцитѣ за раздаденитѣ имъ кола или каруци. Този списъкъ е поименненъ за всѣки бѣжанецъ съ следующитѣ графи: № по редъ, име и презиме на бѣжанеца — глава на семейство, мѣстожителство, получена кола или каруца, стойность — общъ размѣръ на поетото задължение, дата на сключения договоръ за изплащане, две графи праздни и забележка.

12. Околийскитѣ комисии изпращатъ въ Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ: а) разписка отъ всѣки бѣжанецъ за получената отъ него кола или каруца и б) оргиналния протоколъ за разпредѣление на колата и каруцитѣ между бѣжанцитѣ.

ДОСТАВКА НА СЕМЕНА, ДОБИТЪКЪ, МЪРТАВЪ ЗЕМЛ. ИНВЕНТАРЪ И ПР.

I. РАБОТЕНЪ ДОБИТЪКЪ

Коне	глави	7,499	за лева	67,419,868
Волове	„	13,956	„ „	82,308,637
Биволи	„	2,904	„ „	17,848,711
Застраховка			„ „	7,062,480
Всичко	глави,	24,359	за лева	174,639,696

II. ЗЕМЛЕДѢЛСКИ ИНВЕНТАРЪ

Коли	броя	10,555	за лева	50,961,797
Плугове	„	10,042	„ „	13,291,575
Брани	„	3,605	„ „	2,320,190
Рибарски лодки и други принадлежности			„ „	7,114,936
		Всичко	„ „	73,688,498

III. СЕМЕНА

Пшеница	килограми	6,254,655	за лева	44,087,132
Ръжъ	„	897,189	„ „	4,688,032
Ечемикъ	„	3,905,987	„ „	19,200,982
Овесъ	„	584,853	„ „	3,065,488
Царевица	„	341,760	„ „	1,713,801
Фий	„	109,285	„ „	868,457
Разни (просо и др.)		95,847	„ „	810,302
Разноски			„ „	733,612
Всичко	килограми	12,189,576	„ „	75,167,806

IV.

Сѣра и синь камъкъ 4,097 кгр. за лева 77,120

V.

Лозови пръчки броя 75,350 за лева 198,992

IV.

СПЕЦИАЛНО ЗА БѢЖАНЦИТѢ ВЪ КАРА-БОАЗКАТА НИЗИНА СѪ ДОСТАВЕНИ;

Добитъкъ	1,017	глави	за	5,200,820	лв.
Семена	304,150	кгр.	за	982,046	лв.

Кола и каруци	553	за	1,986,395 лв.
Плугове	500	за	591,117 лв.
Брани	250	за	147,500 лв.
		Всичко за	8,907,878 лв.

ОСИГУРОВКА НА ДОБИТЪКА

Голѣмиятъ брой работенъ добитъкъ, закупванъ отъ Гл. дирекция за наст. бѣжанцитѣ, представяше значителенъ капиталъ, който не биваше да се излага на рискъ. Съгласно закона за с. с. н. б. и разбиранията на дирекцията, раздадения добитъкъ на бѣжанцитѣ трѣбваше веднага да се осигури. За тази цель още въ течение на 1927 г. Гл. дирекция за наст. бѣжанцитѣ се опита да се разбере съ Б. ц. к. банка относно застраховката на бѣжанския добитъкъ, но, поради една или друга причина, тази банка отсрочи въпроса, вследствие на което за дълго време добитъка, купенъ съ срѣдствата на заема, остана незастрахованъ, въпрѣки че той се закупваше напълно здравословенъ отъ специялни покупателни комисии, въ състава на които влизаше и държавенъ ветеринаренъ лѣкарь или, при липса на такъвъ, съответния ветеринаренъ фелдшеръ. Тѣзи комисии се отнасяха винаги внимателно къмъ купувания добитъкъ, довежданъ за прегледъ въ повечето случай отъ самитѣ бѣжанци, така че за сравнително голѣмъ процентъ негодность и пр. и дума не можеше да става. Но понеже Б. ц. к. банка, застанала веднажъ на особено становище, не искаше бързо да застрахова бѣжанския добитъкъ, Гл. дирекция за наст. бѣжанцитѣ намѣри за добре да учреди свой специяленъ застрахователенъ фондъ, като за осигурителни премии задължаваше смѣткитѣ на бѣжанцитѣ. Този фондъ се образува за 3 години — отъ 1928 г. до. 1. I. 1930 г.

Презъ това време при дирекцията бѣха осигурени всичко 15.710 глави едъръ добитъкъ, закупенъ за 91.719.031 лева на 10.004 бѣжански семейства. Събранитѣ премии възлизаха на 6.091.209 лв. (5.711.360 лв. отъ премии 3% и 379.849 отъ остатъци отъ умрѣлъ добитъкъ).

Осигурени при дирекцията: 15.710 глави за 10.004 сем.

А при Б. ц. кооперативна банка: 4.142 глави за 3.066 сем.

респективно при мѣстнитѣ сдружения за застраховка на добитъка.

Къмъ края на 1929 г. следъ като дирекцията влезе повторно въ преговори съ Б. ц. к. банка последната се съгласи да осигури при мѣстнитѣ си сдружения всичкия бѣжански добитъкъ, поради което отъ 1. I. 1930 г. специялния фондъ на Гл. дирекция престана да сѫществува. За прехвърлянето на осигуровката на бѣжанския добитъкъ къмъ Б. ц. к. б., Гл. дирекция издаде нужднитѣ упѫтвания

съ окржжни писма и хвърчящи листа до всички околийски и общински комисии, както и до клоноветѣ на Б. з. банка.

УМРѢЛЪ ДОБИТЪКЪ

Когато функционираше застрахователния фондъ при Гл. дирекция за н. б. до 31. XII. 1929 г. умрѣ следния добитъкъ въ глави: 486 волове, 339 коне, 241 биволи, 149 крави и 2 катъри или всичко 1.217 глави, собственость на 1207 бѣж. семейства. За този умрѣлъ добитъкъ Гл. дирекция е изплатила 8.438.480 лв., отъ които се одържаха 627.486 лева. за кожи и пр. Умрѣлия добитъкъ съставя 1/18 отъ всичкия закупенъ добитъкъ или 5.6% отъ него.

РИБОЛОВЕНЪ ИНВЕНТАРЪ

Понеже при настаняването и оземляването на бѣжанцитѣ Гл. дирекция обръщаше внимание и върху бившитѣ имъ занаятия, тя успѣ да отлжчи отъ тѣхъ една партида около 300 бѣжанци-рибари, които настани главно по брѣга на Черно-море, а много малко

Кооперация или група		Първоначално образували групата	Напуснали	Новозаписани	Останали да членуватъ
I Бургаска група		16	—	—	16
„ „		15	6	—	9
Созополска коопер. „Тракия“		14	1	—	9
Василиковска коопер. “Тракиецъ“		53	6	—	52
I и II Месемврийски групи образували коопер. „Тракия“		41	5	7	43
III Месемврийска група . .		15	—	—	15
IV Месемврийска група . .		13	—	—	13
с. Варвара коопер. „Черноморецъ“		22	—	—	22
с. Ембелецъ коопер. „Страндженецъ“		23	—	—	23
Свищовска кооперац. „Дойранско езеро“		19	—	—	19
Ахтополски кооперации	Тракия . . .	58*)	23	—	33
	Ц. Борисъ	15**)	—	—	15
		304	41	7	269

на Дунава. Това бѣ особено важно не само за личнитѣ интереси на бѣжанцитѣ-рибари, но и за тия на Държавата, тъй като до 1927 г. болшинството отъ рибаритѣ край Черно-море бѣха инородници съ мѣняваще се мѣстожителство. Сега бѣжанцитѣ сѫ преодоляващия процентъ отъ всички черноморски рибари, организирани сѫ въ самостоятелни рибарски групи или кооперации, действуващи възъ основа на устави, одобрени отъ М. з. д. и.

Къмъ 1. XI. 1930 г. е имало следнитѣ бѣжански групи или кооперации край Черно-море и Дунавъ, описани въ таблицата на стр. 145

БРОЙ И ВИДЪ НА РИБАРСКИЯ ИНВЕНТАРЪ

За тѣзи бѣжанци-рибари дирекцията е доставила следния инвентаръ: 12 гъръ-гъра, 12 гриба, 4 таляна, 9 гребчийски лодки, 9 сефер-джийски лодки, 24 алармански лодки, 3 мауни, 3 лодки за мауни, 18 рѣчни рибарски лодки, 3 моторни лодки, материали за мрежи. Този инвентаръ е раздаденъ така:

	Гъръ-гъри	Гриба	Таляни	Лодки			Мауни	Лодкимауни	Рѣч. лодки	Мот. лодки	Мат. мрежи
				Греб.	Сеф.	Алам.					
I Бургаска група	1	3	—	—	—	2	—	—	—	—	—
II „ „	1	2	—	3	3	2	—	—	—	—	—
Коопер. Тракия—Василико . .	2	1	1	—	—	4	1	1	—	1	—
Коопер. Тракия—Созополъ .	1	1	1	1	1	2	1	1	—	1	—
I Месемврийска група . . .	1	1	—	1	1	2	—	—	—	—	—
II Месемврийска група—кооп. Тракия	1	1	1	1	1	2	—	—	—	1	—
III Месемврийска група . . .	1	1	—	1	1	2	—	—	—	—	—
IV Месемврийска група . . .	2	2	—	2	2	4	—	—	—	—	—
Рибарска група с. Варвара .	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Рибарска група „Странджанецъ" — с. Емберецъ . .	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Ахтополски кооперации . . .	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—
Коопер. „Дойранско-езеро"—Свищовъ	—	—	—	—	—	—	—	—	18	—	да
Всичко . .	12	12	4	9	9	24	3	3	18	3	да

*) 11 чл. бѣжанци, които не се ползуватъ отъ облагитѣ на закона.

17 чл. бѣжанци земедѣлци, които презъ риболовния сезонъ само участвуватъ като рибари.

16 чл. изключително земедѣлци, на които нѣкои членове отъ семействата участвуватъ въ риболова.

14 чл. рибари.

**) 11 чл отдѣлени отъ кооперация Тракия.

4 чл нови (тѣзи данни се отнасятъ къмъ таблицата на стр. 146).

ОСИГУРОВКА НА РИБАРСКИЯ ИНВЕНТАРЪ

Рибарскиятъ инвентаръ е осигуренъ при „Чиновническото застр. д-во“ и „д-во Английски фениксъ“, както следва:

а) при Чиновническото застр. д-во“ по 9%:

2 гъръ—гъра, 2 гриба, 1 талянъ, 9 гребчийски лодки, 9 сефер-джийски лодки, 24 аламански лодки, 2 мауни, 2 лодки за мауни и 3 моторни лодки;

б) при „Д-во Английски фениксъ“ по 9%:

10 гъръ—гъра, 9 гриба, 1 талянъ и 18 рѣчни рибарски лодки.

ПОЕТО ЗАДЪЛЖЕНИЕ ОТЪ БѢЖАНЦИТѢ.

Съгласно представенитѣ отчитания на Б. з. банка сѫ поели задължения въ:

гр. Бургасъ	Стойность	Разноски	Обща сума
I Риболовна група	504.000	8.800	512.800
II „ „	493.780	8.007	501.787
I Созополска група	698.127.68	9.163	707.290.68
	1.695.907.68	25.970	1.721.877.68

гр. Василико	Стойность	Разноски	Обща сума
Коопер. Тракиецъ	948.867.68	20.419	969.286.68
Кооп. Страдженецъ	285.000	11.884	296.884
	1.233.867.68	32.303	1.266.170.68

гр. Анхиало	Стойность	Разноски	Обща сума
Коопер. Тракиецъ	1.386.960	23.425	1.410.385
III Рибол. група	384.260	7.202	391.462
IV Рибол. група	384.260	7.202	391.462
	2.155.480	37.829	2.193.309
	5.085.255.36	96.103	5.181.357.36

Не сѫ поели задължения:

За гр. Ахтополъ 1 талянъ	234.180 лв.
„ „ „ 1 мауна и 1 лодка	63.000 лв.
Както и осигуровката за 1 талянъ, 1 мауна и 1 лодка за мауна въ гр. Ахтополъ	2.675 лв.
2 аламански лодки	110.000 лв.
1 гъръ—гъръ	175.000 лв.
Всичко:	584.855 лв.

Изразходвани сж още:

За вжжа дебели	131.610 лв.
За поправка на 1 мауна	18.000 лв.
За поправка на 1 аламанска лодка	20.000 лв.
Всичко	169.610 лв.

IV
ДВОРНИ МѢСТА И ЖИЛИЩА

ДВОРНИ МѢСТА И ЖИЛИЩА

СТРОЕЖЪ НА КѪЩИ

Преди да се почне съ строежа на кѫщи за бѣжанцитѣ, по разпореждане на Гл. дир. за н. б., окрѫжния инженеръ възлагаше на техническия си персоналъ, участъковитѣ инженери, архитекта и кондукторитѣ да съператъ на самото мѣсто и изпратятъ въ Гл. дирекция за н. б. следнитѣ данни:

1. Числото на сградитѣ, които ще трѣбва да се построятъ: а) колко и кои, по именно, отъ бѣжанцитѣ сѫ получили дворни мѣста и кои не; б) какви сѫ основанията, по които сѫ раздадени тия дворни мѣста, отъ какви земи произхождатъ, по какъвъ начинъ е оформено раздаването; в) на кои отъ тѣхъ сѫ предадени и опредѣлени границитѣ на дворнитѣ мѣста отъ бѣжанцитѣ, какви постройки сѫ направени (кѫща, оборъ, навесъ и пр., масивни, плетъ и пр.); д) какви поправки или пристройки сѫ належащи къмъ направенитѣ вече постройки (ако има такива), за да се направятъ годни; е) колко и какви нови постройки сѫ потрѣбни и пр.;

2. Строителни материали: а) отъ где ще се набавятъ, кои отъ тѣхъ могатъ да се вниматъ отъ селото (мѣстостроението) и кои отъ другаде, като се означи и пазарната имъ цена; б) по какъвъ начинъ ще се превозятъ тия материали и стойностьта на превоза; в) ако има приготвени или стоварени на мѣстото на бѣжанската кѫща материали, какви сѫ и какво ще е потрѣбно още за строежа.

3. Начинъ за извършване работитѣ: какъвъ начинъ се препорѫчва на работене при всѣки даденъ случай, като се има предъ видъ най-икономичното, всичко на кутурица — изцѣло, или да се даде само работата изцѣло, а материала да се купува, или да се извършва всичко по стопански начинъ.

А. Обекти и условия

Следъ получаването на тия данни въ Гл. дирекция, опредѣляше се съвмѣстно съ агронома и инспекторитѣ при нея въ кои села ще се строи, на кого поименно, какво ще му се строи (кѫща, оборъ и пр.), колко постройки и въ колко групи ще се групиратъ, ако сѫ на лице даннитѣ за този строежъ. Необходимо бѣ: а) бѣжанеца да има опредѣленъ дворъ (въ кв. м.); б) да има земя (въ декари): в) да е подалъ

декларация, че желае да му се строи кѫща отъ Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ и г) да сѫ разрешени регулачнитѣ и благоустройственитѣ въпроси.

Б. Тръжни книжа

Тѣ се състояха отъ:

1. Поемни условия, 2. Описание на работитѣ, 3. Допълнителни единични цени, 4. Планове и детайли и 5. Обявление.

В. Сключване на договоръ

Сключване договоръ въ София, или окр. градъ, или въ околийския градъ.

Поименненъ списъкъ на всички предприемачи, които взимаха групи отъ предприятието, като се отбелезваха допълнителнитѣ цени на всѣки.

Предаване по единъ екземпляръ отъ тръжнитѣ книжа въ Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ, на окрѫжн. инженеръ, на участъковия инженеръ и на предприемача и единъ екземпляръ въ преписъ, всичко 5 екземпляра.

Преди почване на работитѣ контролата (участ. инженеръ или окр. инженеръ) отиваха на мѣстостроението съ предприемача и въ

Пълна редовна кѫща струваща отъ 64,000—68,000 лв.

негово присѫтствие и това на бѣжанеца, ако е тамъ, трасираха и забиваха колчетата на всѣка отдѣлна кѫща, която ще се строи,

като я номерирваха и съставяха актъ, подписанъ отъ контролата и предприемача. Следъ това само можеше да се почне строежа.

Поемнитѣ условия за строежъ на бѣжански кѫщи, съдържаха следнитѣ точки: 1) предметъ на предприятието, 2) предлагани цени, 3) срокъ на предприятието, 4) обемъ на предприятието, 5) залогъ, 6) основни документи, 7) качество на материялитѣ, 8) качество на работитѣ, 9) начинъ на извършване работитѣ, 10) непредписани работи, 11) срокъ на подписване на договора, 12) дневникъ-заповѣдна книга, 13) даване сведения при извършване работитѣ, 14) плащанията на работницитѣ, 15) повреди причинени при строенето, 16) временно покриване постройката, 17) врѫчване на предписанията, 18) приемане на материялитѣ, 19) приемане на извършенитѣ работи, 20) привременно приемане на постройкитѣ, 21) отлагане привременното приемане на постройкитѣ, 22) отстраняване на недостатъцитѣ, 23) окончателно приемане на постройкитѣ, 24) повреди между привременното и окончателното приемане, 25) отлагане окончателното приемане, 26) протоколи за привременното и окончателно приемане, 27) изплащания, 28) гаранция, 29) връщане залога и гаранцията, 30) разноски за гербъ и др., 31) производство въ случай унищожаване на договора.

СТРОЕЖЪ ПО СТОПАНСКИ НАЧИНЪ ОТЪ БѢЖАНЦИТѢ

Когато бѣжанцитѣ искаха да строятъ свои кѫщи по стопански начинъ дирекцията се съобразяваше съ следнитѣ условия:

1. Отъ какви материали сѫ построени въобще кѫщитѣ въ селото (ломени камъни, тухли, кирпичъ, дървенъ материалъ и т. н.).

2. Ломени какъни. Мѣстонахождение. Растояние до бѣжанския кварталъ, видъ на камънитѣ, кариери открити или за откриване, цена на единъ кубически метъръ извадени и доставени камъни (или по-отдѣлни цени за изваждане и за превозъ).

3. Тухли. Имало ли е тухларница и где, има ли условие за правене тухли, форматъ и цена на 1000 тухли на тухларницата и тая за тухли, доставени въ селото.

4. Пѣсъкъ. Мѣстностьта или рѣката, отъ где може да се доставя, растояние, видъ, качество, цена на единъ кубически метъръ, доставенъ на мѣстото пѣсъкъ. Сѫщото и за баластра (смѣсъ отъ чакълъ и пѣсъкъ).

5. Дървенъ материалъ. Чамовъ (греди, дъски, летви), отъ где се доставя, на какво растояние и цена на единъ кубически метъръ. Сѫщото за дѫбовъ, каваковъ, брѣстовъ, тополовъ, буковъ и другъ находящъ се въ мѣстностьта или наблизо дървенъ строителенъ материалъ.

6. Варь. Мѣстонахождение, разстояние, качество, покупна цена на варницата и превозна цена до селото.

7. Керемиди марсилски типъ. Мѣсто на керемидарницата, разстояние, стойность и превозъ до селата.

8. Майстори и работници. Има ли въ селото майстори и прости работници, надница и при какви усл вия работятъ (съ храна, квартира и безъ тѣхъ).

Строежътъ по стопански начинъ лично отъ бѣжанеца се позволяваха само въ населени мѣста, дето трѣбваше да се направятъ не повече отъ три бѣжански кѫщи — тамъ, дето работата не е могла да се отдаде на предприемачъ. Въ такива случаи заинтересованитѣ бѣжанци, ако пожелаеха, можеха да си построятъ кѫщи по следнитѣ приблизителни нормални цени:

Типъ кѫща	отъ кирпичъ	отъ камъкъ	отъ тухли
пълна редова	54.000	58.000	62.000
централна	48.000	52.000	56 000
редова	44.000	48.000	52.000
минимална	33.000	37.000	40.000
тютюнобубарска	—	—	62.000

За тази цель общинската комисия за н. б. съставяше списъкъ на бѣжанцитѣ отъ района си, всѣки отъ които желаеше да построи по стопански начинъ една отъ тѣзи кѫщи, следъ което Гл. дирекция за н. б. извършваше следното:

а) предписваше на участъковия инженеръ да се яви въ селото, за да установи разположението на всѣки типъ кѫща, да даде строителна линия и да упѫти общинската комисия и бѣжанцитѣ по организиране работата по строежа и изпълнението на плана;

б) изпращаше на общинската комисия за н. б. по единъ екземпляръ планъ-типъ, по които точно се строеше кѫщата, за предаване на всѣки бѣжанецъ-строитель, заедно съ списъка за количеството на необходимия строителенъ материалъ;

в) предаваше на отдѣлението за счетоводството и контрола единия екземпляръ отъ изпратения отъ общинската комисия за н. б. списъкъ на желающитѣ да си строятъ по стопански начинъ типове кѫщи, бѣжанци, като провѣряваше предварително изложенитѣ въ него данни, съ мнение за отпускане на бѣжанцитѣ авансъ и размѣра му.

Възъ основа на даннитѣ въ получения списъкъ и съ разрешение на гл. директоръ, отдѣлението за счетоводството и контрола отпускаше чрезъ околийската комисия за н. б. въ мѣстния клонъ на Българската земедѣлска банка авансъ за всѣки бѣжанецъ. Аванса се даваше на части и се оправдаваше съгласно правилника на счетоводството и контролата при Главната дирекция за нас. бѣжанцитѣ.

ДВОРНИ МѢСТА

Съгласно § 4 отъ закона за измѣнение и допълнение закона за трудовитѣ земедѣлски стопанства, публикуванъ въ бр. 38. на „Дър-

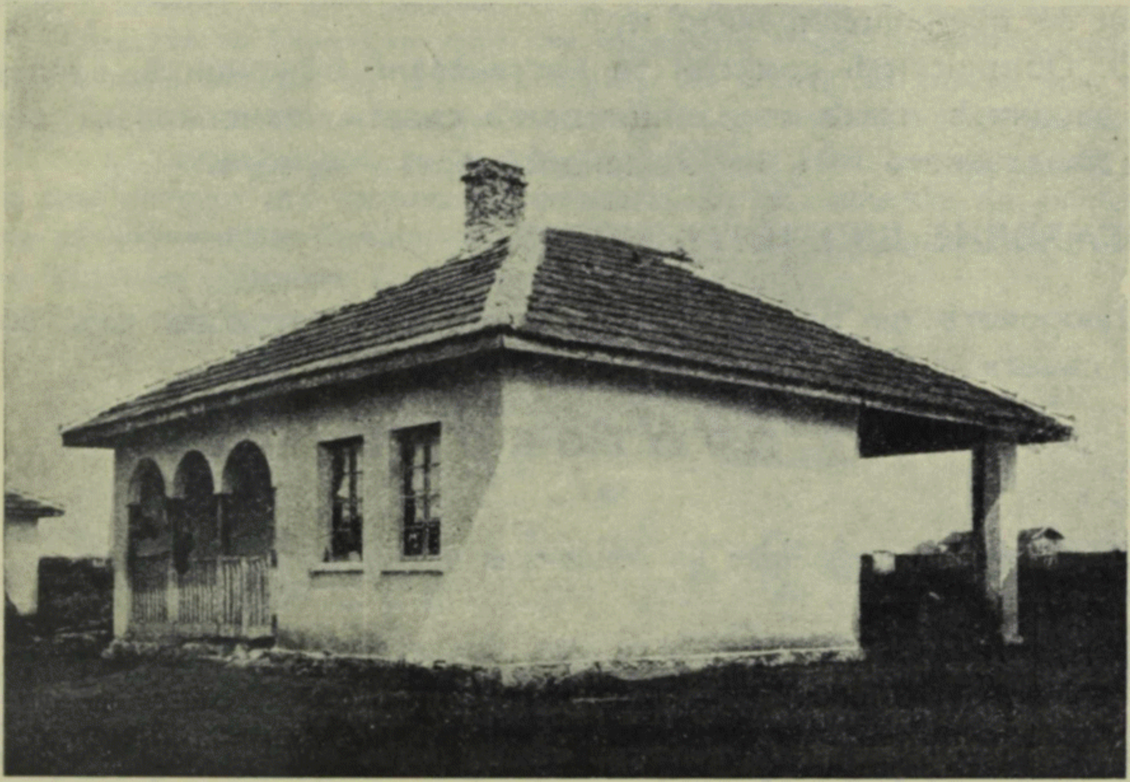

Централна кѫща струваща отъ 60,000—65,000 лв.

жавенъ вестникъ", отъ 20. V. т. г., общинитѣ, въ които се настаняваха бѣжанци, бѣха длъжни да опредѣлятъ отъ общински мѣста нуждното пространство за стопански дворове, въ размѣръ най-малко 800 кв. м. за едно стопанство.

При извършване на тая работа, общинскитѣ съвети се рѫководеха отъ следното:

1. Общини, които имаха утвърдени регулационни планове на селата и свободни парцели (дворни мѣста) отъ общински земи, раздаваха тия мѣста, като се стремеха размѣра на всѣко мѣсто да не е по-малко отъ 800 и по-голѣмо отъ 1200 кв. м. и парцелитѣ, при възможность, да бѫдатъ групирани въ квартали.

2. Общини, които нѣмаха свободни мѣста по регулационния планъ или въобще нѣмаха изработенъ такъвъ, опредѣляха мѣстата

за бѣжански квартали отъ общински мѣри, непосрѣдствено до селата. При определяне мѣстата за тѣзи квартали се имаха предъ видъ:

а) да сж изложени на слънце и да иматъ слабъ, юженъ наклонъ,

б) почвата да е суха и подпочвената вода да е по-дълбока, за да не бждатъ влажни зданията, и

в) да сж запазени отъ порои и наводнения.

3. Когато опредѣленитѣ мѣста попадаха въ регулационния планъ на селото, общинскитѣ съвети изискваха отъ Гл. дирекция за н. б. да се опредѣли оценката имъ, съгласно чл. 18 отъ закона за т. з. с.

4 Ако мѣстото бѣ опредѣлено отъ мѣрата, но не бѣ парцелирана, общинския съветъ изискваше отъ окржжния инжинеръ да нареди за препарцелирането му.

5. Общинскитѣ комисии за настаняване бѣжанцитѣ, като приемаха дворнитѣ мѣста отъ общинскитѣ съвети, пристжпваха веднага къмъ раздаването имъ на бѣжанцитѣ чрезъ жребие.

ОФОРМЯВАНЕ ДВОРНИТѢ МѢСТА

Дворовeтѣ се опредѣляха съ следния протоколъ отъ общинскитѣ съвети:

ПРОТОКОЛЪ

№............

Държанъ въ заседанието на общинския съветъ въ с. ...., околия ...., на .... 19............ год.

Присжтствуватъ: ....

Разгледа се въпроса: опредѣляне дворни мѣста за раздаване на бѣжанцитѣ. Съвета, като се занима съ тоя въпросъ, и като взе предъ видъ, че Глав. дирекция за наст. бѣжанцитѣ, съгласно общия планъ е предвидила да се настанятъ въ селото ни (ако е общинския центъръ) или с. .... (ако е съставно село на общината) .... бѣжански семейства, на които съгласно § 4 отъ закона за измѣнение и допълнение закона за т. з. с., публикуванъ въ бр. 33 отъ 20. V. 1927 г. на Държавенъ вестникъ, общината е длъжна да даде дворни мѣста отъ земи, реши:

1. Да се дадатъ въ разположение на общинската комисия за настаняване бѣжанцитѣ за одворяване последнитѣ .... парцели дворни мѣста отъ общиски земи, намиращи се въ чертата на регулационния планъ на селото, а именно: кварталъ № ...., парцели: № .... отъ кв. м. ...., № .... отъ кв. м. отъ .... кв. м. и пр.

2. Възлага на общинския кметъ веднага да предаде тия дворни мѣста, заедно съ копие отъ плана на общинската комисия за настаняване бѣжанцитѣ за раздаване на последнитѣ.

3. Два преписа отъ настоящия протоколъ, заедно съ копие отъ плана на мѣстата, да се изпратятъ чрезъ околийската комисия за настаняване бѣжанцитѣ, на Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ за оценяване мѣстата, съгласно поменатия параграфъ отъ закона за измѣнение и допълнение закона за т. з. с.

Общински съветници: ....

ПРОТОКОЛЪ

№..........

Държанъ въ заседанието на общинския съветъ въ с. ...., околия ...., на .... 19.......... год.

Присжтствуватъ: ....

Разгледа се въпроса: опредѣляне мѣстото отъ общинска мера за бѣжански кварталъ.

Съвета, като се занима съ тоя въпросъ и като взе предъ видъ, че Глав. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ, съгласно общия планъ, е предвидила да се настанятъ въ селото ни (ако е общински центъръ) .... бѣжански семейства, на които, съгласно § 4 отъ закона за измѣнение и допълнение закона за т. з. с., публикуванъ въ бр. 38 отъ 20. V. 1827 год. на Държавенъ вестникъ, общината е длъжна да даде дворни мѣста отъ общински земи, реши:

1. Опредѣля за бѣжански кварталъ праздното общинско мѣсто, намиращо се на (източната, западната), споредъ случая на страна на селото при съседи ...., на общо пространство .... декара, което да се парцелира на .... дворни мѣста съ размѣри отъ 800 до 1,200 кв. м. единия дворъ.

2. Два преписа отъ настоящия протоколъ да се изпратятъ на околийската комисия за настаняване бѣжанцитѣ, за да нареди парцелирането на мѣстото и уведоми Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ.

Общински съветници: ....

ПРОТОКОЛЪ

№..........

Днесъ, ... 19........../.......... год. с.. ...., община ...., околия ...., се състави настоящия протоколъ за следното:

Възъ основа протоколъ №.......... отъ .... на общинския съветъ въ с. ...., околия ...., прие опредѣленитѣ въ горния протоколъ отъ съвета дворни мѣста, възлизащи въ регулационния планъ на селото (града) или образувани отъ парцелирането на опредѣленото отъ съвета общинско мѣсто за бѣжански кварталъ съ протоколъ №.......... отъ..........................., (заедно съ копие отъ плана на мѣстото, за раздаване на бѣжанцитѣ, а именно: кварталъ №.........., парцелъ №.......... отъ................ кв. м., №.......... отъ .... кв. м. и пр. (изброяватъ се всички квартали и парцили).

Общински съветници: ....

Общинска комисия за настаняване бѣжанцитѣ: ....

Когато дворовенѣ се опредѣляха отъ общинскитѣ съвети, предаваха се на общинскитѣ комисии, които отъ своя страна ги разпредѣляха между бѣжанцитѣ чрезъ жребие.

ПРОТОКОЛЪ

№..........

Днесъ .... 19.......... год. общинската комисия за настаняване бѣжанцитѣ въ с. ...., околия ...., въ съставъ: ...., пристжпи къмъ раздаване дворнитѣ мѣста, предадени й съ протоколъ (обр. № 3) отъ .... година.

Раздаването стана чрезъ теглене на жребие.

Резултата отъ тегленето на жребието е следния;

1. Бѣжанецътъ .... отъ .... взема парцелъ №......... отъ кварталъ №......... отъ .... кв. метра.

2. ....

3. ....

4. ....

(изброяватъ се всички, на които сж дадени парцели).

Следъ теглене на жребието, на всички бѣжанци се показаха падналитѣ имъ се дворни мѣста и имъ се предадоха въ владение.

Всѣки бѣжанецъ, получилъ дворно мѣсто, даде декларация за получаването му съ задължение, че е съгласенъ да поеме изплащането стойностьта на мѣстото по цена, каквато бжде опредѣлена отъ Главната диреккия за настаняване бѣжанцитѣ.

Настоящия протоколъ, заедно съ декларациитѣ отъ бѣжанцитѣ, се изпраща чрезъ околийската комисия за настаняване бѣжанцитѣ въ Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ.

Общинска комисия за настаняване бѣжанцитѣ: ....

За получаване дворни мѣста, бѣжанцитѣ подписваха декларация, която заедно съ скицитѣ и протоколитѣ се представяха въ дирекцията.

ДЕКЛАРАЦИЯ

за въвеждане въ владение.

Подписаниятъ бѣжанецъ .... отъ .... живущъ въ с. .... община ...., околия ...., увѣрявамъ, че приехъ падналото ми се по жребие дворно мѣсто, находящо се въ с. ...., отъ .... кв. м. при съседи .... въ което се въведохъ въ владение.

Стойностьта му се задължавамъ да заплатя на Държавата въ размѣръ и срокъ, опредѣленъ въ чл. 35 ал. нова въ закона за т. з. с. и чл. 50, 54 и 55 отъ закона за селско-стопанско настаняване бѣжанцитѣ.

с. .... 19......... г.

Предалъ: Представитель на Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ: ....

Приелъ: .... като неграмотенъ и по личната му молба, го подписвамъ азъ: ....

Подписанитѣ увѣряваме, че декларатора .... лично се подписа, за неграмотностьта отъ .... въ наше присжтствие на .... община.

Кметъ: ....

Секретарь-бирникъ: ....

Декларацията съдържаше и задължение, че бѣжанеца ще заплати дворното мѣсто по цена, опредѣлена отъ дирекцията. За основа при

Забележка: Въ увѣрение, подписано отъ кмета и секретарь-бирника, ако декларатора се е подписалъ лично, думитѣ „за неграмотностьта отъ" се зачерква, а ако е подписанъ за неграмотность отъ друго лице думата „лично" се зачерква.

оценката служеше чл. 18 отъ закона за т. з. с. За опредѣляне ценитѣ на дворнитѣ мѣста на безстопанственитѣ и канд. емигрантски кѫщи, дирекцията бѣше принудена да назначи специални комисии. Това стана, поради обстоятелството, че нито общинитѣ, нито М. з. д. и. можеха да дадатъ нѣкакви установени ценни за дворнитѣ мѣста.

ОФОРМЯВАНЕ ПОИСКАНИЯ СТРОЕЖЪ

Всѣки бѣжанецъ, който искаше да му се построи кѫща отъ бѣжанския заемъ, подписваше следната декларация за строежъ на жилище:

ДЕКЛАРАЦИЯ

за строежъ на жилище

Подписаниятъ .... по народность българинъ, бѣжанецъ, родомъ отъ с. ...., околия .... държава .... настаненъ на мѣстожителство въ с. ...., околия .... презъ 19.......... год., заявявамъ, че съгласно закона за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитѣ, чрезъ срѣдствата на заема и пр., приемамъ за моя смѣтка да ми се построи жилище отъ Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ.

с. .... 19...... год.

За неграмотностьта на декларатора и по неговата лична молба, го подписвамъ азъ: ....

.... общинско управление увѣрява, че декларатора му е познатъ и като неграмотенъ, той е подписанъ отъ лицето: ....
отъ с. ....

Кметъ: ....
Секретарь-бирникъ: ....

Подписъ: ....
общинско управление удостовѣрявамъ, че лицето му е познато и че то е подписало саморѫчно тая декларация за строежъ на жилище.

Кметъ: ....

Секретарь-бирникъ: ....

СИТУАЦИОННО РАЗПОЛОЖЕНИЕ НА КѪЩИТѢ

Въ общия планъ за строене на кѫщитѣ се имаше предъ видъ, изгодностьта, когато кварталитѣ сѫ разположени съ дългата си ось по направление югъ-северъ или северо-изтокъ — юго-западъ, или северо-западъ — юго-истокъ. Разположенитѣ съ кѫсата си ось по сѫщото направление квартали даватъ по-ограничена свобода при разположението на кѫщитѣ, затова първитѣ бѣха за предпочитание.

При парцелирането на кварталитѣ съ кѫсата ось югъ-северъ (или съ малки отклонения) се предпочиташе четно число парцелни двойки, което дава преимущество при разположението на кѫщитѣ.

Строителнитѣ линии на селскитѣ кѫщи бѣха почти винаги разположени на 5 метра разстояние, успоредно съ уличната линия, благодарение на което предната ивица се използуваше за цвѣтна градина.

При разположението на кжщитѣ се внимаваше, щото:

а) жглитѣ на жгловитѣ парцели въ кварталитѣ да сж застроени съ жилищната часть на сградата на 5 м. разстояние отъ жгловитѣ страни на улицата;

б) чердака и главното лице да гледатъ винаги южно къмъ двора: само въ специални случаи тѣ можеха да бждатъ поставени напрѣчно на двора;

в) по вжтрешнитѣ парцели жилищнитѣ части на кжщитѣ биваха обърнати къмъ дворищата на югъ, въ краенъ случай на изтокъ или западъ;

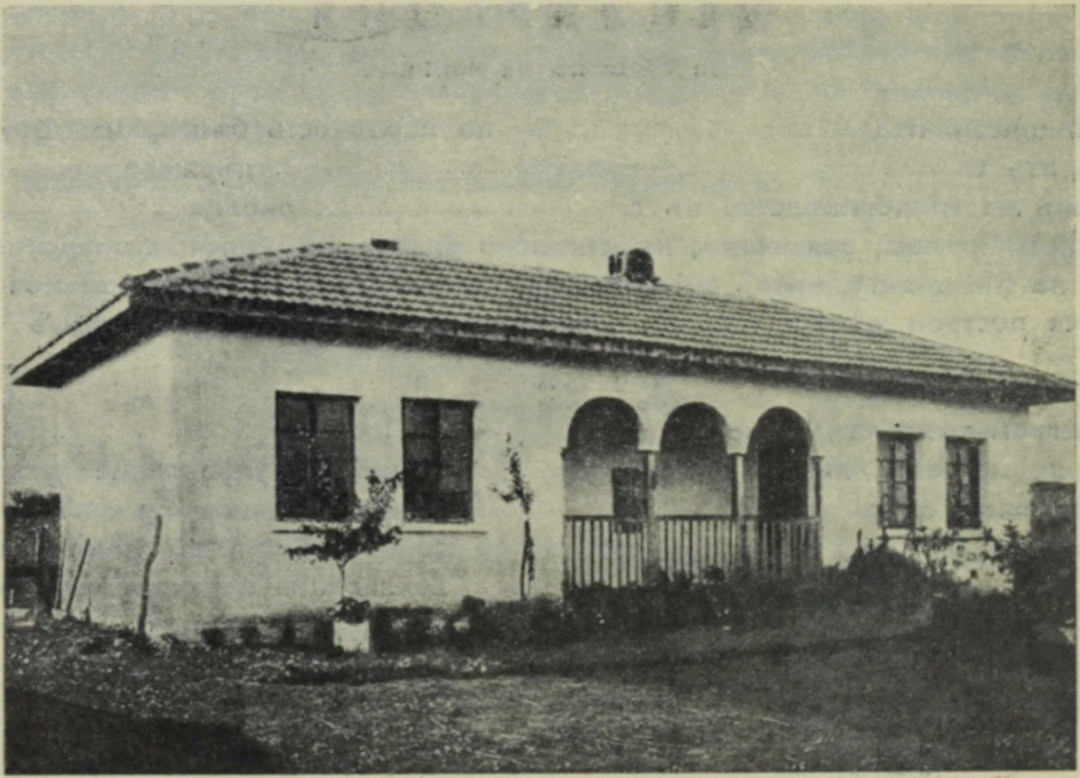

Редовна кжща струваща отъ 53,000—54,000 лв.

г) никога се не поставяха въ съседство едно до друго жилището съ обора на кжщата, а се търсѣше съседство между жилищата на отдѣлнитѣ кжщи;

д) страничнитѣ жилищни лица на кжщитѣ можеха да бждатъ обърнати къмъ изтокъ, западъ и северъ;

е) оборитѣ заемаха най-лошото положение на северъ или западъ, като се поставяха въ съседство единъ до други, по нѣкога можеха да бждатъ съ лицата си и къмъ улицитѣ.

ТИПОВИ КЖЩИ

Следъ подробни проучвания, дирекцията бѣ възприела да се строятъ 5 типа бѣжански кжщи: пълна редова, централна, редова, минимална и тютюнобубарска.

Пълната редова кжща се състои отъ стая за живѣене, навесъ и оборъ — всички наредени въ една линия, едно до друго;

Централната кжща има сжщитѣ помещения съ тази разлика само, че обора и навеса сж задъ кухнята и стаята за живѣене.

Редовата кжща има кухня, стая за живѣене и оборъ, всички въ единъ редъ.

Минималната кжща се състои само отъ кухня и стая за живѣене.

Тютюнобубарската кжща е съ кухня по срѣдата и 2 стаи отъ страни. Кжщата е съ надзидъ 1 м. високъ, тъй че представлява удобство да се отглеждатъ буби въ една отъ стаитѣ и да се суши тютюнъ на тавана.

Всички типове кжщи иматъ предъ входа си чардаче.

Типътъ на кжщитѣ въ градоветѣ е редовъ, но кухнята е въ срѣдата между обора и стаята за живѣене.

Всички типове кжщи по своя планъ даватъ възможность да се разширяватъ въ всички страни. Изключение прави само централната, която представя една завършена форма и мжчно може да се развива. Този типъ се строи най-малко. Отъ тѣхъ по типове сж построени:

Отъ предприемачи

Години	Въ колко		Типове кжщи					
	Околии	Насел. мѣста	Пълни редови	Централни	Редови	Минимални	Тютюн. бубар.	Всичко
1927	15	55	828	115	66	156	29	1,194
1928	20	63	492	25	260	126	10	913
1929	18	86	1,120	237	270	56	39	1,722
1930	33	181	896	132	555	213	234	2,030
1931	8	11	1,336	119	540	85	426	2,506
1932	—	—	—	—	—	—	—	—
Всичко . .	94	393	4,672	628	1,691	636	738	8,365

Отъ бѣжанцитѣ по стопански начинъ

Години	Въ колко		Типове кжщи					
	Околии	Насел. мѣста	Пълни	Централни	Редови	Минимални	Тютюн. бубар.	Всичко
Отъ 1927 до 1932	29	161	274	134	116	103	13	640
Всичко . .	29	161	274	134	116	103	13	640

Отъ Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ по стопански начинъ

Години	Въ колко		Типове кжщи					
	Околии	Насел. мѣста	Пълни редови	Централни	Редови	Минимални	Тютюн. бубар.	Всичко
Отъ 1927 до 1932	6	53	769	4	102	67	246	1,260
Всичко . .	6	53	769	4	102	67	246	1,260

ПОСТРОЕНИ КЖЩИ

Построени сж всичко кжщи

Окржгъ	Постжпили искания отъ бѣжанцитѣ	Построени кжщи	Непостроени, поради липса на срѣдства
Бургасъ	6,102	6,013	89
Варна	747	682	65
Видинъ	41	43	2*)
Враца	264	228	36
Мастанлж	45	2	43
Петричъ	1,034	959	75
Плѣвенъ	1,126	1,123	3
Русе	18	18	—
Ст. Загора	207	174	33
Търново	230	230	—
Шуменъ	173	172	1
Пловдивъ	175	170	5
Хасково	449	417	32
Всичко . .	10,611	10,231	384

Отъ тѣхъ построени:	Отъ дирекцията	1,206
	„ бѣжанцитѣ	600
	„ предприемачи	8,365
		10,231

ПРИЕМАНЕ НА ПОСТРОЕНИТѢ КЖЩИ

Построенитѣ кжщи се приемаха най-напредъ временно отъ комисия, назначена отъ Гл. дирекция въ съставъ: заведующия предприятието участъковъ инженеръ или архитектъ и общинската комисия за настаняване бѣжанцитѣ въ съставъ: секретарь-бирника, главния учитель и представителя на бѣжанцитѣ.

*) Построени 2 кжщи въ повече

Приемателната комисия бѣ длъжна:

а) да изследва по отдѣлно и последователно всѣка извършена работа и материалитѣ ѝ по качество, да ги сравни съ описанието имъ въ поемнитѣ книжа и въ договора съ плановетѣ, подробнитѣ чертежи и одобренитѣ проби и намѣреното да отбележи въ протокола;

б) да разкопае на нѣкои бѣжански кѫщи основитѣ на опредѣлени мѣста, за да види качеството на зидарията;

Минимална кѫща струваща отъ 42,000—48,000 лв.

в) да се произнесе за материалитѣ и работитѣ, въ случай че тѣ не отговарятъ напълно на поемнитѣ условия, но могатъ да служатъ за цельта;

г) да изучи, дали предприемача е свършилъ кѫщитѣ въ задължителнитѣ срокове и, ако тия срокове не сѫ спазени, по кои причини е станало пресрочването на предприятието;

д) ако комисията намѣри кѫщитѣ недовършени или, вследствие установени недостатъци, нѣкои или часть отъ тѣхъ не може да се приематъ, да се отложи приемането имъ до довършването на недоправенитѣ кѫщи или до отстранението на намѣренитѣ недостатъци.

Окончателното приемане на кѫщитѣ ставаше отъ комисии въ съставъ, какъвто е тоя по привременното приемане.

При това приемане комисията установяваше, дали сѫ се запазили работитѣ, въ добро състояние и, ако сѫ се явили повреди, дали тѣ сѫ последствие отъ не добре извършени работи и недобро-

качествени материяли, или пъкъ се дължатъ на невнимателность на обитателитѣ на кжщитѣ.

Следъ окончателното приемане на кжщитѣ се съставляваше следния

АКТЪ

Днесъ на .... подписанитѣ: .... членове на комисията, назначена съ заповѣдь на Главния директоръ за настаняване бѣжанцитѣ подъ № .... отъ .... 193 ..... г. за .... приемане на построената отъ предприемача .... кжща на бѣжанеца .... въ с. .... , околия .... , окржгъ .... , предадохме на бѣжанеца .... сжщата кжща, съсояща се отъ ....

....

Предали комисия:
- Инженеръ или архитектъ: ....
- Секретарь-бирникъ: ....
- Представитель на бѣжанцитѣ: ....

Този знакъ е положенъ въ наше присжтствие съ палеца на дѣсната ржка на неграмотния ....

Свидетели:
- 1. ....
- 2. ....

.... общинско управление удостовѣрява, че лицето .... му е познато и че то е подписало саморжчно този актъ (положило горния знакъ съ палеца на дѣсната си ржка въ присжтствието на лично намъ познатитѣ свидетели .... и ....)

Гр. (с.) .... 193 ..... г.

Кметъ: ....

Секр. бирникъ: ....

Забележка: 1. Когато бѣжанеца е грамотенъ текста въ скоба „положило горния знакъ“ и пр. се зачертава.

2. Когато бѣжанеца е неграмотенъ текста „подписало саморжчно този актъ“ се зачертава“.

КАНДИДАТЪ — ЕМИГРАНТСКИ КЖЩИ

Освенъ кжщитѣ, построени отъ срѣдствата на заема, на бѣжанцитѣ следваше да се раздадатъ и кандидатъ-емигрантски кжщи въ населени пунктове, кждето имаше такива, годни за живѣене. Съ стойностьта на всѣка отъ тѣзи кжщи трѣбваше да се задължи смѣтката на бѣжанеца, който получава кжща, но понеже оценкитѣ по кандидатъ-емигрантскитѣ кжщи се извършваха отъ смѣсената гръцко-българска комисия, която ликвидираше съ тѣхъ, Гл. дирекция се отнесе до нея да й даде данни за тия оценки. За голѣмо съжаление, смѣсената комисия отговори, че не разполага съ такива данни подредени въ списъци, че тя своевременно е уведомила Министерството на земледѣлието и д. имоти за всѣки разгледанъ отъ нея случай и че дирекцията трѣбва да се отнесе до това министерство за получаване исканитѣ сведения.

Възъ основа на горното, дирекцията помоли Министерството на земледѣлието и д. имоти да даде исканитѣ сведения. Последното отговори, че оценкитѣ може да се поискатъ отъ данъчнитѣ началници, на които то ги е изпратило следъ получаването имъ отъ смѣсената комисия.

Въ тази смисъль дирекцията се отнесе до данъчнитѣ началници и поиска отъ тѣхъ съответнитѣ списъци за извършенитѣ отъ смѣсената комисия оценки. Искането на дирекцията, обаче, и тукъ остана безъ резултатъ, защото се оказа, че въ повечето мѣста не сѫ водени редовни регистри за държавнитѣ имоти, а тамъ, кѫдето сѫ водени, нѣма пълни сведения, особено за ценитѣ. Вследствие на това, дирекцията помоли Министерството на земледѣлието и д. имоти да назначи оценителни комисии за всѣки районъ, кѫдето има кандидатъ-емигрантски кѫщи, които комисии да извършатъ оценката и дадатъ преписи отъ тѣхъ. Министерството отговори, че, поради липса на кредитъ, не му било възможно да назначи такива комисии.

При това положение на нѣщата, Главната дирекция остана на кръстопѫть. За да не спратъ работитѣ по приключване задълженията на бѣжанцитѣ, тя се съгласи да поеме разходитѣ по тая комисия, стига Министерството на земледѣлието и д. имоти да се заеме съ разрешението на тоя въпросъ, като такъвъ, съвпадащъ въ неговата компетентность. Министерството на земледѣлието и д. имоти настоя щото комисиитѣ да бѫдатъ назначени отъ дирекцията, като въ тѣхъ се назначатъ чиновника по държавнитѣ имоти и представитель на данъчната общинска власть.

Дирекцията изпълни това искане на Министерството на земледѣлието и д. имоти и комисиитѣ почнаха да действуватъ, при условие, че тѣхнитѣ протоколи ще подлежатъ на одобрение отъ Министерството на земледѣлието и д. имоти и подъ резерва, че действията на тия комисии ще бѫдатъ потвърдени отъ едно споразумение между г. г. министритѣ на земледѣлието и д. имоти и министра на финанситѣ

Раздадоха се 3412 кандидатъ-емигрантски кѫщи.

Една голѣма пречка за строежа на бѣжанскитѣ кѫщи бѣ

ЛИПСА НА ДОСТАТЪЧЕНЪ ДЪРВЕНЪ СТРОИТЕЛЕНЪ МАТЕРИАЛЪ

Схващайки голѣмото влияние, което указва върху добрия и редовенъ вървежъ на работитѣ по строежа на бѣжанскитѣ кѫщи, изобилието или липсата на пазаря на дървенъ строителенъ материалъ, Гл. д. н. б. предприе още презъ августъ 1928 г. едно проучване на възможностьта да се снабди пазаря съ такъвъ материалъ и то предимно отъ български произходъ.

Предложенитѣ отъ дирекцията мѣрки за постигане горната цель бидоха обсѫждани, проучвани въ продължение на петь месеца отъ заинтересованитѣ държавни институти, отъ разни организации и търговци, безъ обаче, да се стигне до задоволителенъ резултатъ.

Всички търговски фирми и кооперации, занимващи се съ доставка и продажба на дървенъ строителенъ материалъ, се изредиха

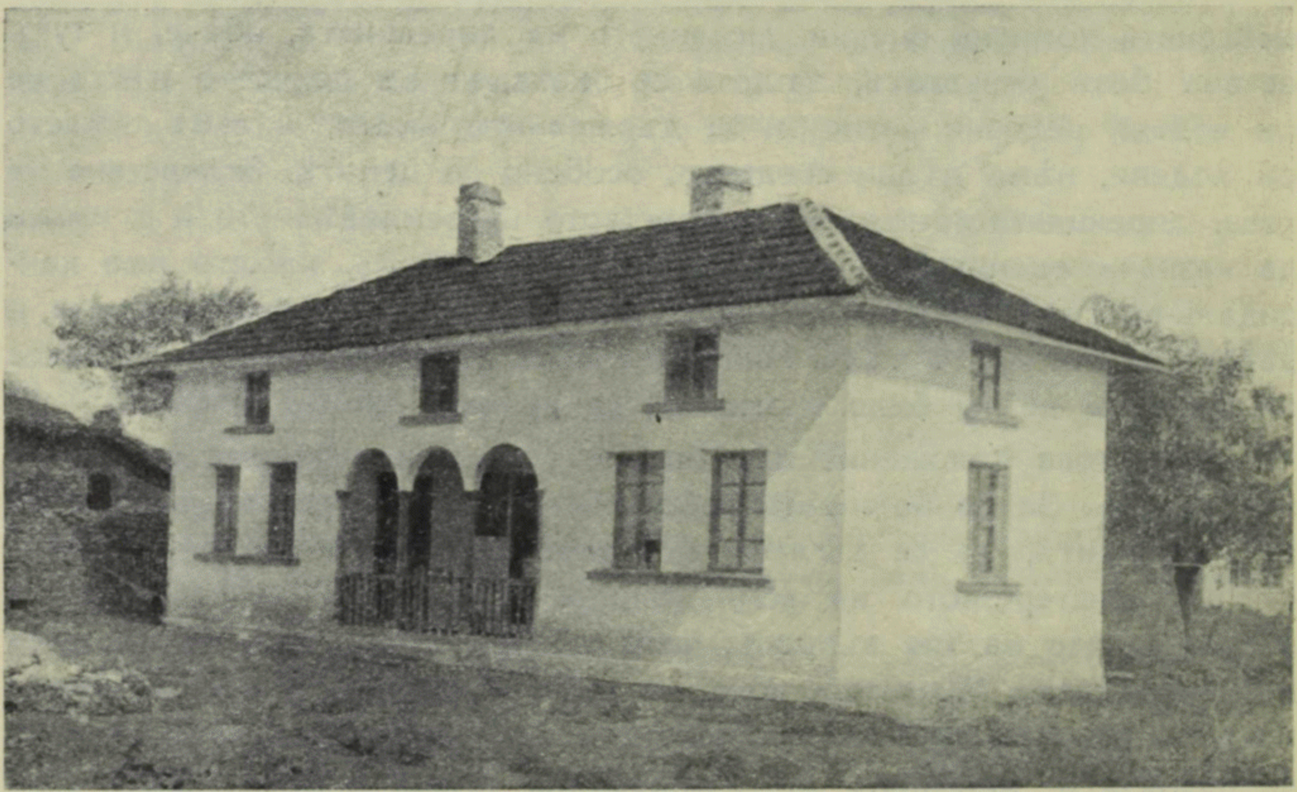

Тютюнобубарска кѫща струваща отъ 68,000—72,000 лв.

устно, писмено и чрезъ печата, да заявятъ, че сѫ готови да снабдятъ складоветѣ си съ необходимия за нуждитѣ на страната дървенъ материалъ и да не повишаватъ ценитѣ му презъ 1928 г., стига горскитѣ власти да разрешатъ да се изсѣче презъ есеньта за 1927 г., но и тоя за 1928 година и, ако се допусне това сѣчение, да се извърши отъ самитѣ фирми и кооперации, както това е било до тогава.

Горскитѣ власти, отъ друга страна, считайки че досегашния планъ на сѣчене горитѣ е пакостенъ за тѣхната горска политика, бѣха на противно мнение и искаха да приложатъ замислената отъ по-рано своя програма за държавното стопанисване на горитѣ.

Знаейки положително, че държавното стопанисване на горитѣ, колкото и да има своитѣ оправдания, не ще може, особенно въ началото на неговото прилагане, да снаби страната съ необходимия за презъ 1928 г. дървенъ строителенъ материалъ, Г. д. н. б. помоли горскитѣ власти да отложатъ прилагането му за по-късно, или да приложатъ презъ нея есень двата начина, като, покрай държавното

стопанисване на горитѣ, оставятъ да се продължи и старата система чрезъ сѣчища, използувани направо отъ търговскитѣ фирми и кооперации, или най-малко, ако останатъ на своето становище, да вематъ надлежното решение безъ забава.

Тия три схващания бѣха предметъ на всестранни проучвания, краятъ на които завърши съ декларацията на горскитѣ власти, че тѣ сж взели грижата да снабдятъ своевременно пазаря съ необходимия за презъ 1928 г. дървенъ строителенъ материалъ.

Предчуствайки, обаче, че всички предвиждания на горскитѣ власти нѣма да се сбжднатъ, Гл. дирекция счете за нуждно да се подготви за посрещането на всѣка евентуалность, като помоли Министерския съветъ да се съгласи, щото чл. 46 отъ закона за с. с. н. б. да се допълни съ едно постановление, позволяващо вноса на дървенъ сроителенъ материалъ отъ странство безъ мито. Министерския съветъ не одобри това искане на дирекцията, „понеже Министерството на земедѣлието и д. и. щѣло да внесе отъ своя страна единъ законопроектъ, уреждащъ материята по тоя членъ".

Такъвъ законопроектъ не се внесе и работитѣ по сѣченето и доставянето на дървенъ материалъ продължиха споредъ програмата на горскитѣ власти, обаче, добития резултатъ не постигна цельта, нито по отношение изобилието на дървения материялъ, нито по неговитѣ цени, които, напротивъ, започнаха съ едно малко повишение презъ лѣтото, за да стигнатъ съ около 400 лева куб. метъръ надъ обикновенитѣ цени.

При това положение на нѣщата, Гл. дирекция, която бѣше приготвила да построи презъ 1928 г. около 5300 кжщи, неможа да започне строежа освенъ на 2350 отъ тѣхъ, тъй като на търговетѣ за останалитѣ 3000 кжщи предприемачитѣ предлагаха високи и неприемливи за Дирекцията цени, като се оправдаваха, че на пазаря не се намиралъ достатъчно дървенъ строителенъ материалъ и че, отъ друга страна, търговцитѣ повишили значително ценитѣ на тоя материалъ.

УРЕЖДАНЕ ДВОРА И ЗАПАЗВАНЕ КЖЩИТѢ

Всѣки бѣжанецъ, който бѣ получилъ отъ Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ кжща и дворно мѣсто, бѣ длъженъ да изпълнява следното:

1. Да загради двора си съ прилична дъсчена ограда, съ бодлива тель или съ живъ плетъ или съ обикновенъ плетъ и тръни.
2. Да уравни двора си така, щото дъждовната вода да се изтича вънъ отъ основитѣ на кжщата, съ направление къмъ улицата.
3. Да разпредѣли двора си на две: едната часть да се използува за кжщенъ дворъ, другата за стопански.

Въ първия (кѫщния) дворъ да направи: пещь за хлѣбъ съ покривъ и навесъ отъ предъ, хамбаръ, градинка, посадена съ плодни дървета, съ зеленчукъ и цвѣтя. Въ тоя дворъ може да изкопае кладенецъ. Въ втория (стопанския) дворъ да складира храната за добитъка — сено, слама и др., да направи кошара за дребенъ добитъкъ, (ако има такъвъ), гумно, торище, кочина и курникъ.

4. Отходното мѣсто да построи въ стопанския дворъ до торището върху изкопана яма и да бѫде покрито и оградено съ стени отъ плетъ, измазани съ глина.

5. Отъ вратата на улицата до стѫлбата на кѫщата около кѫщата и отъ тамъ до пещьта и до отходното мѣсто да направи каменна настилка, а при стълбитѣ на чардака да постави желѣзна стъргалка за чистене обущата, за да не се внася каль въ кѫщата.

6. Кѫщата да се подържа чисто и въ изправностъ, а именно: а) насипътъ на кухнята, чардака, обора и навеса да се набие (тромбова) и изравни добре до нужното ниво, като тоя на кухнята и чардака се измазва редовно съ глина, смѣсена съ плѣва; б) таванитѣ и стенитѣ, отвънъ и отвѫтре два пѫти презъ годината (по Великдень и Димитровдень) да се варосватъ, като отпадалата или попукана и подкужушена мазилка, особенно отъ западната и северната лицеви страни, се поправятъ предварително; в) дъсченитѣ подове, вратитѣ и прозорцитѣ редовно да се чистятъ и да се измиватъ. Вратитѣ и прозорцитѣ внимателно да се затварятъ безъ да се тръшкатъ и повредитѣ имъ незабавно да се отстраняватъ. Прозорцитѣ при вѣтъръ да се закачватъ съ кукитѣ; г) при буря и дъждъ да се следи, ако покрива нѣгде протече, веднага на таванитѣ въ тия мѣста да се поставятъ сѫдове, за да се не поврежда мазилката. Следъ дъжда да се поправятъ повреденитѣ мѣста на покрива, а особенно тия около коминитѣ.

7. Ако нѣма дъсчена обшивка подъ керемидитѣ и последнитѣ сѫ положени върху летви, то, за да се избѣгне навяването на снѣгъ и протичането на дъждовна вода, междинитѣ отъ къмъ таванската страна да се измажатъ съ варовъ разтворъ въ смѣсь съ чопъ.

СЪЗДАДЕНИ НОВИ СЕЛИЩА

1. с. Домузъ-Орманъ, Айтоска околия, съ 92 кѫщи.
2. с. Урдовица (Урузово), Василиковска околия, съ 14 кѫщи.
3. с. Атолово, Ямболска околия, 59 и 50 отъ Английската фондация „Спасете децата".

КВАРТАЛИ СЪ ПОВЕЧЕ ОТЪ 25 КѪЩИ

Айтоска околия

1. Уланлий 46 кѫщи
2. с. Урумъ-ени-кьой 54 кѫщи

Анхиалска околия

1. с. Аликария 70 кжщи
2. г. Анхиало 252 „
3. с. Бараклий 35 „
4. с. Баня 35 „
5. с. Гьозекенъ 30 „
6. с. Даутлий 45 „
7. с. Ески-пасли 30 кжщи
8. с. инжен. Ст. Сарафово 143 кжщи
9. с. Равда 88 „
10. с. Св. Власъ 33 „
11. с. Чимосъ 114 „
12. г. Месемврия 116 „

Бургаска околия

1. с. Атанасъ-кьой 33 кжщи
2. с. Ахренлий 102 „
3. с. Ваякьой 78 „
4. с. Джанъ-кардашъ 73 „
5. с. Кафка 64 „
6. с. Кара-тепе 32 кжщи
7. с. Лжджа-кьой 27 „
8. с. Равадиново 152 „
9. с. Саржмуса 36 „
10. гр. Созополъ 50 „
11. с. Якезлий 49 „

Василиковска околия

1. гр. Ахтополъ 115 кжщи
2. гр. Василико 207 „
3. с. Варвара 64 „
4. с. Ембелецъ 38 кжщи
5. с. Каланджа 54 „

Елховска околия

1. с. Голѣмъ Боялъкъ 50 кжщи
2. с. Гол. Монастиръ 137 „
3. гр. Елхово 35 „
4. с. Ени-Беглий 35 „
5. с. Есе-Беглий 26 „
6. гр. Кавеклий 264 „
7. с. Мал. Боялъкъ 72 „
8. с. Мал. Монастиръ 107 кжщи
9. с. Мураданлий 99 „
10. с. Мурсатлий 31 „
11. с. Паша-кьой 43 „
12. с. Синаплий 137 „
13. с. Хасанъ-беглий 27 „
14. с. Гючъ-Бейлеръ 35 „

Карнобатска околия

1. с. Аладаглий 77 „
2. с. Бюкюрджалий 35 „
3. гр. Карнобатъ 194 „

М. Търновска околия

1. с. Евренезово 50 кжщи

Ямболска околия

1. с. Акъ-Бунаръ 115 кжщи
2. с. Ботево 55 „
3. с. Емерлий 36 „
4. с. Каяджикъ 32 „
5. с. Мансарлий 25 кжщи
6. с. Сейменъ 48 „
7. с. Странджа 36 „

Варненска околия

1. с. Бѣла	221 „	4. с. Ходжа-кьой	29 кжщи
2. с. Джаферъ	48 „	5. с. Челеби-кьой	27 „
3. с. Курукьой	43 „		

Орѣховска околия

1. с. Бешлий 25 кжщи

Неврокопска околия

1. с. Долна Сингартия	65 кжщи	3. с. Мусомище	32 кжщи
2. с. Копривленъ	29 „		

Петричка околия

1. с. Старчево	27 кжщи	3. гр. Петричъ	197 кжщи
2. с. Нова Тополница	84 „	4. с. Покровникъ	51 „

Св. Врачка околия

1. с. Кулата	79 кжщи	3. с. Чучулигово	45 кжщи
2. гр. Св. Врачъ	43 „	4. с. Марно-поле	30 „

Пловдивска околия

1. с. Ени-кьой 27 кжщи

Станимашка околия

1. с. Долни Воденъ 36 кжщи

Никополска околия

1. с. Брѣстъ	190 кжщи	4. с. Ерменлуй	43 кжщи
2. с. Гулянци	303 „	5. с. Магура	160 „
3. с. Гигенъ	110 „	6. с. Черчеланъ	150 „

Свищовска околия

1. с. Горна Студена 26 кжщи

Свиленградска околия

1. с. Виранъ теке	116 кжщи	4. гр. Свиленградъ	69 кжши
2. с. Евджилеръ	52 „	5. с. Хаскьой	34 „
3. с. Михаличъ	40 „		

V

ОСУШАВАНЕ, ПОДОБРЕНИЕ И ОЗДРАВЯВАНЕ БЛАТА СЪ СРѢДСТВА ОТЪ БѢЖАНСКИЯ ЗАЕМЪ

ОСУШАВАНЕ, ПОДОБРЕНИЕ И ОЗДРАВЯВАНЕ БЛАТА СЪ СРѢДСТВАТА ОТЪ БѢЖАНСКИЯ ЗАЕМЪ

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА БЛАТАТА

Блатата въ България сѫ неравномѣрно пръснати. Срещаме ги на разни надморски височини: въ низинитѣ, равнищата, а даже и въ планинитѣ. Тѣ сѫ разположени въ групи или уединено, главно въ устията на рѣкитѣ, втичащи се въ Дунава и Черно-море. Споредъ положението, което заематъ, можемъ да ги разпредѣлимъ на крайдунавски, приморски и вѫтрешни блата.

Крайдунавскитѣ блата сѫ разположени надлъжъ по рѣката, като едни отъ тѣхъ сѫ напълно блатни, а други представятъ низини, които ежегодно презъ време на високитѣ пролѣтни води на Дунава биватъ заливани и сѫ негодни за земледѣлска култура.

Въ геологично отношение, теренътъ, въ който спадатъ дунавскитѣ блата, е наслоенъ съ материали отъ кредна, младотерциерна, квартерна и съвременна геологична възрасть. Почти цѣлата западна половина отъ р. Тимокъ до устието на р. Витъ се състои отъ младотерциарни, сарматски и плиоценски образувания, льосъ и алувиумъ. Низинитѣ, въ които сѫ разположени блатата, съставятъ алувиални наноси. Отъ Самовитъ до Русе крайбрѣжната ивица се състои изключително отъ кредни образувания, льосъ и алувиални и льосови наслаги въ низинитѣ и блатата. Отъ Русе до Ромѫнската граница теренътъ е младотерциаленъ и льосовъ, но низинитѣ сѫ пакъ алувиални.

Самитѣ блата иматъ различна форма, която се дължи на начина на образуването си. Тѣ иматъ приточни и оточни канали отъ къмъ Дунавъ, наричани „гърла". Повърхнината на дунавскитѣ блата е покрита повечето съ блатна и водна растителность, а нѣкѫде остава съвсемъ свободна. Покритата съ висока растителность блатна повърхность е въ периферията и по-плиткитѣ мѣста, но често покрива и цѣлитѣ блата.

Водата въ блатата е главно дунавска, но въ много отъ тѣхъ се втичатъ и рѣчни притоци, както и валежитѣ въ водосборнитѣ имъ басейни. Пролѣтнитѣ води на Дунавъ сѫ най-голѣми и най-дълготрайни. Презъ лѣтото почти въ всички блата водата намалява, следователно, и размѣра на нейната повърхность. Когато лѣтото е сухо, блатата изсъхватъ много, а нѣкои отъ тѣхъ даже пресъхватъ. Тогава се появява блатна растителность или пъкъ блатата се превръщатъ на пасища, ливади или тресавища.

Флората на блатото по дунавското крайбрѣжие наброява до 80 вида висши растения и около 120 нисши. По-важни отъ тѣхъ сж: тръстъ, дзука или каракофа, папуръ, острица и др. За риболовнитѣ басейни иматъ стойность: тръста, джулионя, воднитѣ тикви, марицата, гленътъ, жабунчето, водната мехурка, лейката и др.

Фауната е сжщо разнообразна и зависи отъ условията, при които се намиратъ блатата. Рибата въ дунавскитѣ блата нѣма голѣмо видово и родово разнобразие, но затова пъкъ има голѣми количества отъ застжпенитѣ видове.

Повече отъ дунавскитѣ блата сж държавна *собственость*, а по-малко общинска и частна. Държавата, като стопанинъ не ги експлоатира сама, а ги отдава на наематели.

Черноморскитѣ блата сж разположени надлъжъ по морския ни брѣгъ и се намиратъ въ нискитѣ отдѣли и повечето отъ тѣхъ сж привързани къмъ рѣчнитѣ устия. Тѣ сж на височина почти еднаква съ морското равнище.

Въ сравнение съ дунавското крайбрѣжие, не по-малко разнообразенъ е и теренътъ на черноморското. Въ северната половина до Бургасъ той е седиментенъ, а въ южната — предимно масивенъ. До Варна (Евксиноградъ) образуванията сж терциални и самарски, а отъ тамъ до устието на р. Камчия — спаниодонски терциерни. Около устието на р. Камчия се намиратъ плиоценски образувания. Прибрѣжието въ отдѣла на носъ Емине е заето отъ горнокредни сенонски образувания, които се простиратъ чакъ до селата Ени-кьой и Гьозикенъ. Отъ тамъ до Анхиало прибрѣжието е пакъ терциерно, а въ зоната около Бургасъ — плиоценъ и олигоценъ.

Двѣтѣ блата Вая и Мандра се опасватъ главно отъ олигоценъ. Северната граница на Мандренското блато образува андезидовиятъ ридъ Кара-баиръ. Отъ югъ то е ограничено съ андезити, а само въ западния му секторъ го обграждатъ кварцово-чакълни плиоценски седименти. Ниските мѣста около брѣга и въ преднитѣ участъци на блатата сж заети отъ морски пѣсъци, нѣкжде развити въ дюни.

За образуването на черноморскитѣ блата има две мнения: споредъ едното, тѣ сж се оформили вследствие колебанието на морското ниво, а споредъ другото — сж резултатъ отъ флексуарно снишаване на черноморското крайбрѣжие. Отъ тѣзи блата само нѣкои въ по-голѣмата си часть сж покрити съ висока блатна растителность (Девненското, Кара-агачкото и Месемврийското), а другитѣ сж открити е представятъ езера.

Въ хидрографично отношение черноморскитѣ блата сж полусолени или солени. Едни се пълнятъ само отъ морето чрезъ просмукване отъ пѣсъчна ивица или се осоляватъ въ време на развълну-

вано море и неблагоприятни вѣтрове, а полусоленитѣ иматъ сладководни притоци, но чрезъ гърлата се получаватъ и солена вода.

Приморскитѣ блата сѫ държавна собственость, но въ тѣхъ има тукъ-тамъ и общинска и частна собственость.

Вжтрешнитѣ блата сѫ пръснати навсѣкѫде изъ Царството и сѫ повечето уединени. По-важно отъ тѣхъ е Сталджанското, при с. Сталджа, Ямболско, което лежи на 151 м. надъ морското равнище съ геологична структура илеистоценъ.

ИЗПОЛЗУВАНЕ И ПОДОБРЕНИЕ НА БЛАТАТА ВЪ СТОПАНСКО И ЗДРАВНО ОТНОШЕНИЕ ДО 1927 Г.

Ако се вематъ за основа официалнитѣ данни, България разполага съ около 600.000 декари държавни блата, отъ които презъ 1911 г. (нормална година) сѫ получени 255.000 лв. доходъ. Отъ този доходъ по-голѣмата часть се пада на дунавскитѣ блата — 206.000 лв., малка часть на приморскитѣ блата — 45.000 лв. и само 4.000 лв. на вжтрешнитѣ. Този сравнително малъкъ доходъ се дължа главно на обстоятелството, че повечето отъ нашитѣ блата сѫ малки, че

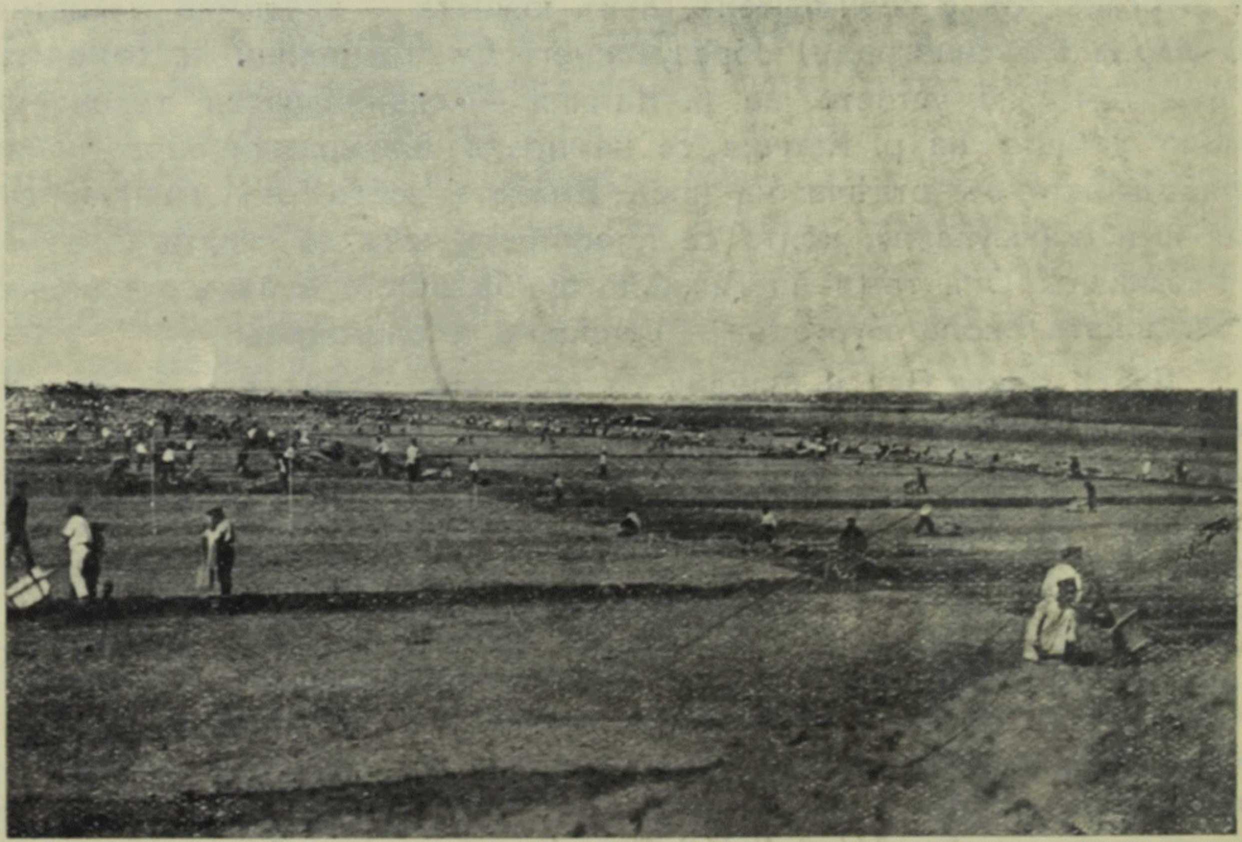

Насипване дигата въ Карабоазъ

всички почти сѫ изгубили доста много отъ качествата си на добри риболовни корита, обрасли сѫ съ буйна растителность и въ тѣхъ се пуща добитъкъ на паша и водопой.

Общо взето отъ дунавскитѣ блата около 460.000 декари оставатъ на произвола на сждбата, понеже всѣка година изцѣло или отчасти се заливатъ, а следъ това въ късно лѣто или началото на на есеньта пресъхватъ съвършенно, вследствие на което не могатъ да бждатъ използувани нито за риболовни цели, нито за земледѣлско производство. Това неосушено пространство отъ 460.000 декари, при стойность на 1 декаръ отъ 1—1.500 лева представя единъ мъртавъ капиталъ отъ около 500.000.000 лв.

Изхождайки отъ тия съображения, държавата още съ основаването на отдѣлението за водитѣ при М-вото на земледѣлието, презъ 1905 год., замисли за тѣхното осушаване и подобрение въ стопанско и хигиенично отношение, като пристжпи къмъ подробното имъ проучване, а отъ части и къмъ нѣкои подобрения. Така, напримѣръ, презъ 1908 год. се пристжпи къмъ направата на Искърската охранителна дига въ Карабоазката низина, а презъ 1912 г. се прокопа канала въ852Сталджанското блато.

Поради Балканската война, обаче, работитѣ се преустановиха. Продължиха се проучванията на приморскитѣ блата и Кара-боазката низина презъ 1911 и 1915 год. и се отдаде на търгъ отводняването на Баташкото блато. Европейската война спрѣ по-нататъшния развой на работитѣ въ тази насока. Следъ войната се продължиха отново проучванията на нѣкои блата, като се пристжпи къмъ изготвянето на проектитѣ.

Презъ 1924 год. се реши съ специаленъ законъ да се изпълни предприятието за запазването и подобрението на Кара-боазката низина отъ М-вото на земледѣлито, но държавата нѣмаше и не можеше да има за редица години достатъчно срѣдства за това. Ето защо, само благодарение на О. Н., което прецени много добре работата по оземляването на бѣжанцитѣ, България получи заемъ, часть отъ който се изразходва изключително за пресушаване на блата и за охрана на заливани земи. Очакваше се да се добиятъ 210.000 декари държавни земи и да се спасятъ отъ наводнение други 450.000 декари. Условията, обаче, при които се даде заема ограничиха това пространство, като се изключиха нѣкои близки до съседнитѣ ни държави блатисти мѣста.

Между земитѣ за запазване отъ наводнения на р. Дунавъ спадатъ: низината между р. Искъръ и р. Витъ, наречена „Кара-боазъ" и низината между гр. Никополъ — с. Белени — гр. Свищовъ, наречена Бѣленско и Свищовско блата. Отъ приморскитѣ блата се включваха: Месемврийското, Мандра-Якезлийското и Дяволското блата. Отъ вжтрешнитѣ блата Карнобатското и Сталджанското.

Тѣзи мѣста се прегледаха отъ комисаря на Обществото на народитѣ, г. Р. Шаронъ, и отъ експерта на О. Н. инженеръ В.

Форнари, който се произнесе по проектитѣ на отдѣлението за водитѣ при М. з. д. и. и се възрие, щото работитѣ по тѣхъ да се изпълнятъ отъ бѣжанския заемъ.

Възъ основа на чл. XIV отъ конвенцията за окончателния статутъ на Дунава, обаче извършването на проектиранитѣ мероприятия покрай Динава, — Кара-боазката низина и Бѣленското и Свищовското блата — не можеше да остане безъ знанието и разрешението на Международната дунавска комисия. Ето защо тѣзи проекти ѝ бѣха представени на одобрение и едва следъ това се пристѫпи къмъ работа, като, поради голѣмата стойность и стопански неоправдаеми разходи се изоставиха следнитѣ блата: отъ крайдунавскитѣ — Бѣлене — Свищовско, отъ приморскитѣ — Дяволското и отъ вѫтрешнитѣ — Карнобатското.

Съ срѣдства на бѣжанския заемъ се извършиха, следователно, следнитѣ предприятия:

1). Предпазване Кара-боазката низина отъ заливанията на р. Дунавъ.

2). Осушаване Месемврийското блато.

3). Пресушаване Мандренското и Якезлийското блата и

4). Подобрение Стралджанското блато.

КАРА-БОАЗКА НИЗИНА

Една много плодородна долина между устията на р. Искъръ и р. Витъ, въ подножието на с. с. Гигенъ, Брѣстъ и Гулянци, дето нѣкога римлянитѣ установили свой легионъ и основали града Ескусъ (Escus), чийто развалини и до днесъ се виждатъ въ мѣстностьта „Селище“ до с. Гигенъ.

Тази низина се образува чрезъ чувствително отстѫпване на високия български брѣгъ навѫтре въ територията, при една дължина около 25 клм. и дълбочина отъ 6 до 9·5 клм.

Цѣлата низина има трапецовидна форма съ пространство около 187.000 декари, заливаемо отъ високитѣ води на р. Дунавъ.

Въ източната часть на низината се намиратъ три голѣми държавни блата: „Десна“ съ площь по ситуационния планъ отъ 4.800 дек., „Видра“ — 11.180 дек. и „Краище“ — 12.520 дек. Тѣ сѫ продълговати, почти успоредни съ Дунавъ и сѫ скачени съ него посрѣдствомъ множество гърла, презъ които водата навлиза въ низината, когато водитѣ на Дунавъ се повишатъ.

Само най-низкитѣ две гърла — Кара-боазъ и Капъ де феръ — оставатъ за оттичане водитѣ при спадане нивото на Дунава.

Освенъ горнитѣ голѣми блата, въ низината има и нѣколко други по-малки — две около с. Гигенъ и две между с. с. Брѣстъ и

Гулянци, наречени „Триптъ" — 812 дек. и „Стръпче" — 105 дек. Тѣзи блата сѫ останали отъ по-раншното корито на р. Дунавъ, което нѣкога е минавало непосрѣдствено край високия ни брѣгъ и, вѣроятно, при нѣкое катастрофално наводнение на р. р. Искъръ и Витъ е било отбито отъ сегашното си положение. Съ това се обяснява въобще голѣмата дълбочина на дунавскитѣ блата, намаляващи се постепенно отъ уталожения въ тѣхъ тлакъ.

Трудоваци на работа върху дигата на Кара-боазъ

Въпрѣки грамадната площь и блатната наносна почва, *Карабоазката низина оставаше неизползуваема въ земледѣлско отношение*, понеже презъ вегетационния периодъ на културнитѣ растения дунавскитѣ води я заливатъ презъ цѣли седмици и по такъвъ начинъ унищожаватъ всички сѣитби. Низкитѣ блатисти мѣста стоятъ почти винаги покрити съ вода, съ изключение въ сушави години, каквито бѣха 1917, 1918, 1921 г., когато блатата бѣха напълно пресъхнали. Отъ наблюденията на водитѣ на р. Дунавъ по лимниметъра на най-близката водочетна станция въ гр. Свищовъ се вижда, че въ течение на последнитѣ 16 години дунавскитѣ води сѫ преливали терена на Карабоазката низина между р. Искъръ и с. Мѫгура, съставящъ най-високата крайбрѣжна ивица на низината, срѣдно годишно 40 дни,

като за този периодъ надвишението на водното ниво е варирало до максимумъ 1.27 м., а при най-високи води, каквито до сега сѫ били отбѣлязани презъ 1897 г., когато Дунава е достигналъ до кота 27.78 при устието на р. Искъръ и до 27.29 при гърлото Кара-боазъ, заливаното пространство е достигнало 186.750 декари.

Като се изключатъ нѣкои голѣми, но ограничени дълбочини въ блатата, общата дълбочина на дъното имъ стои на кота 20.50, съ повърхнина 1275 дек. и тѣхната граница се опредѣля срѣдно съ кота 22.50, при която тѣ заематъ около 28,500 дек.

Приблизително презъ половината отъ разликата въ днитѣ на повишението нивото на Дунавъ отъ кота 21.75 до кота 25.50, водитѣ текатъ къмъ низината, а презъ другата половина — изтичатъ отъ низината въ Дунавъ. Срѣдно взето за 16 години (отъ 1911 — 1927) презъ 220 дни въ годината водата отъ р. Дунавъ пълни низината, въ 20 дни тя е почти стояща и покрива цѣлата низина съ вода, а въ 100 дни изтича въ р. Дунавъ.

Споредъ събранитѣ сведения отъ емлячнитѣ регистри на селскитѣ общини, землищата на които се простиратъ въ низината, *поземлената собственость* въ Кара-боазъ се разпредѣля така:

Собственость	Ниви	Ливади	Пасища	Треса-вица	Блата	Гори	Общо декари
	Д е к а р и						
Държавна . . .	—	—	9,000	—	55,505	6,000	70,506
Общинска . . .	10,062	17,181	25,085	2,500	5,050	4,334	64,027
Частна	9,850	25,085	—	—	—	3,100	38,035
Общо . .	19,912	42,266	34,800	2,500	60,555	13,434	173,567

Преди осушаването на Кара-боазъ:

единъ декаръ ниви е струвалъ срѣдно отъ 800 до 1000 лв.
„ „ ливади . . . . „ 1000 „ 1500 „
„ „ тресавища . . . . „ 300 „ 400 „
„ „ гори . . . . „ 1000 „ 2000 „

Следъ осушаването декара се оценява вече отъ 3000 до 4000 лв.

Всички неосушени по-рано блата, възлизащи на 52.600 дек., които държавата е отдавала на търгъ или на концесия за риболовъ, сѫ давали единъ сравнително малъкъ доходъ, а именно презъ:

1921 г. — 453.000 лева, наловена риба — 210.200 кгр.; 1922 г. — 941.842 лева, риба — 221.734 кгр.; 1923 г. — 1.918.208 лева, риба — 257.439 кгр.; 1924 г. — 1.243.521 лева, риба — 217.811 кгр.; 1925 г.

— 1.299.541 лева, риба — 236.379 кгр.; 1926 г. — 1.171.854. лева, риба — 324.090 кгр.

Срѣдния годишенъ доходъ, следователно, отъ 1 декаръ блато е билъ само 24.50 лева при наловена риба 4.7 кгр.

Както споменахме, заблатенитѣ мѣста въ низината иматъ плитки води, но тѣ сѫ обрасли съ много водорасли и представляватъ доста благоприятни условия за развитието на маларията въ този край. По сведенията на инспектората по маларията за 1927 г., заболява-

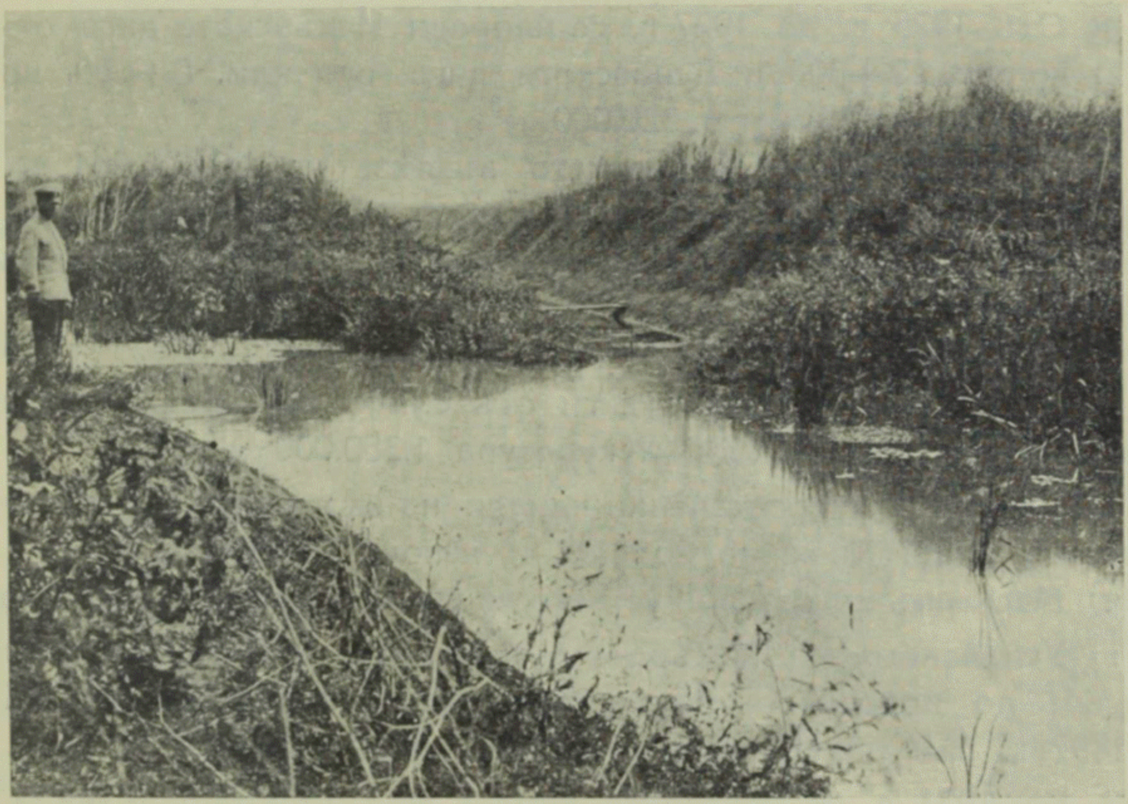

Затлаченъ каналъ на Стралджанското блато

нията сѫ се изразявали въ % отъ населението, както следва: село Гигенъ — 13%, село Мѫгура — 21%, село Черчеланъ — 20% и село Гулянци — 38%.

Картината за хидрологичното положение на Карабоазката низина и сетественото богатство на почвата ѝ очертаватъ главната цель за нейното подобрение: преобрѫщането ѝ въ културна земя.

Тази цель се постигна:

1. Чрезъ направа на дига около низината за предпазване отъ високи води на р. р. Дунавъ, Искъръ и Витъ.

2. Външнитѣ води, текущи къмъ низината да се отведатъ отдѣлно и чрезъ специаленъ каналъ и шлюзъ да се изпущатъ по гравитация въ р. Дунавъ.

3. Направа на отводнителна канална система за отвеждане дъждовнитѣ и проникналитѣ подъ и презъ дигата дренажни води по

гравитация къмъ шлюза и изпущането имъ въ р. Дунавъ при низко водно ниво на последнята.

4. Направа на помпена станция при шлюза за черпене и изхвърляне насъбралитѣ се дъждовни и дренажни води при високо водно ниво на р. Дунавъ.

Съ огледъ на тѣзи задачи сѫ съставени плановетѣ за осушаването и хигиеничното подобрение на низината, както и програмата за изпълнението имъ.

Предвиденитѣ работи въ проекта сѫ изпълнени, както следва:

1. Отъ 1925 г. до 1927 г. се направи Искърската дига отъ клм. 4+500 до клм. 7+800 и Дунавската дига отъ клм. 0+000 до клм. 7+800 (с. Мѫгура) изкопъ 320.000 м^3.

Стойностьта на предприятието възлѣзе на 10.408.644 лв. и се извърши отъ предприемачъ за смѣтка на Държавата при една помощъ отъ Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ въ размѣръ на 2.834.316 лева.

2. Отъ 1929 г. до 1931 г. се направи:

а) Дунавската и Витска диги отъ с. Мѫгура до с. Гулянци, при обща дължина отъ 23 клм. и кубатура 1.380.000 м^3.

б) Главни и второстепенни канали на вѫтрешната отводнителна мрежа, съ обща дължина 26 клм. и изкопи 395.000 м^3.

в) Масивенъ шлюзъ при устието на главния отводнителенъ каналъ.

г) Усилването на Искърската дига отъ с. Гигенска махла до с. Гигенъ до положение на короната на дигата 1 м. надъ Н. в. в. отъ 1897 г. при обща кубатура 220.000 м^3. за 44.739.000 лева.

3. Въ 1931 г. се построиха четири желѣзобетонови моста надъ каналитѣ на вѫтрешната отводнителна мрежа отъ предприемачъ за смѣтка на Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ за 620.000 лева;

4. Презъ сѫщата година се направиха осемь кантона за пазачи на дигата на сума 1.006.000 лева.

Като се вземе предъ видъ и сумата, която ще бѫде необходима за постройката на предвиденета помпена станция, около 6.000.000 лева, общо разходътъ за окончателното изграждане на всички строежи за подобрение на Карабоазката низина ще възлѣзе крѫгло на 63.000.000 лева, или около 370 лева за 1 декаръ подобрена земя.

МЕСЕМВРИИСКО БЛАТО

Месемврийското блато е зарегистрирано въ държавнитѣ книжа като държавенъ имотъ „Инжекьойски сазлъкъ" и възлиза на 10.667 дек. То е разположено между дюнитѣ на гр. Месемврия и с. Инджекьой — Бургаско. Представя низина, образувана, по всѣка вѣроятность, отъ слягането на терена по тектонически причини, как-

МЕСЕМВРИЙСКО БЛАТО

КЪМЪ ОТДѢЛЪ V, ГЛЕДАЙ МЕСЕМВРИЙСКО БЛАТО, стр. 180.

вито случаи сж забелязани въ тази область. Заградено отъ къмъ морето съ голѣми пѣсъчни дюни, образуваниятъ отъ него резервуаръ се пълни съ вода главно отъ р. Хаджи-дере, чийто водосборенъ басейнъ е 242.9 кв. клм., и притока ѝ Бѣла-рѣка съ басейнъ 90.6 кв. клм. Собствениятъ водосборенъ басейнъ на блатото е 515 кв. километри.

Рѣка Хаджи-дере, при влизането си въ блатото, има добре оформено легло, но по-надолу то криволичи и изчезва. Въ най-близката часть на блатото до морето се оформява ново рѣчно корито, презъ което, когато рѣкитѣ изпълнятъ блатото, водата му се изтича въ морето, като отнася натрупания въ гърлото морски пѣсъкъ, и обратно — когато водата въ блатото спадне и изтичането намали, наново започва натрупване на морски пѣсъкъ въ гърлото. Отъ изучванията се установи, че, когато водата въ блатото се повдига съ 0.50 м. надъ срѣдното морско ниво, нахвърлениятъ пѣсъкъ въ гърлото започва да се отвлича и устието се открива, а следъ намалението имъ гърлото постепенно пакъ се засипва. Тази вѣчна борба между морето и водата на блатото продължава споредъ положението на сладката и солена вода въ него.

Изпаренията въ блатото сж много силни. Така на 23. VIII. 1923 г. се установи, че р. Хаджи-дере вливаше въ блатото 350 л. сек. вода, а това не пречеше всѣкидневно нивото му да спада съ по 10 м. м. При голѣма суша, когато рѣкитѣ намалеятъ или даже пресъхнатъ, водата въ блатото сжщо пресъхва; такива сж случаитѣ презъ 1922 и 1923 год. Често пжти вълнитѣ при бурно море прехвърлятъ пѣсъчния наносъ при гърлото и пълнятъ блатото съ морска вода, затова водата въ блатото е полусолена. Срещатъ се, обаче, въ него, както локви, така и подпочвени легловиша съ силенъ разтворъ отъ соль, достигащъ 7^0 B.

Дълбочината на отливния ржкавъ, гърлото наречено „Бабата," е около 2.5 — 3 метра. Ширината му достига въ долния край 55 — 65 метра.

Самото дъно на блатото е силно натлачено и е твърде плодородно. Източното му крайбрѣжие е покрито съ отлични лозя, запазени отъ филоксерата, поради високитѣ полусолени подпочвени води.

Държавата е използувала цѣлото Месемврийско блато, като го е отдавала на търгъ подъ наемъ за неговитѣ тревни произведения. Отъ тѣхъ тя е получавала: 1921 г. — 44.162 лв.; 1922 г. — 42.000 лв.; 1923 г. — 122.000 лв.; 1924 г. — 166.200 лв.; 1925 г. — 135.000 лв. и 1926 г. — 186.000 лв.

Както при всички блата, *маларичностьта* въ района на Месемврийското блато се дължи до голѣма степень и на разлтѣитѣ си изворни води, които бликатъ изъ пукнатинитѣ на андензитнитѣ ска-

ли, съставляващи основата на теренната формация въ този край. Основната причина на маларията въ Бургаско е, следователно, геологичното устройство на терена, отъ което се поражда особно хидрологично положение при изворнитѣ води—меки, сладки и постоянни. Тѣзи води, именно, поддържатъ развитието на комаритѣ и маларията. Подобни изворни води има главно по западното крайбрѣжие на блатото, както и въ самитѣ пѣсъчни дюни.

Поради всички тѣзи причини, *принципътъ, залѣгналъ въ проекта за осушване и оздравяване на месемврийското блато*, бѣ да се отведатъ рѣчнитѣ води, които пълнятъ блатото, съ два поясни канали въ морето, като последнитѣ се защитатъ съ диги, непозволяващи на високи води да се разливатъ въ блатото. Вѫтрешнитѣ дъждовни и дренажни води да се отведатъ въ дренажна канална система къмъ гърлото „Бабата", отъ кѫдето, посрѣдствомъ помпажна станция, да се изчерпватъ и изхвърлятъ въ морето.

Проучванията за осушаване и оздравяване на месеврийското блато бѣха започнати презъ 1923 г. отъ инспектора по маларията.

Прокопване централния каналъ на Стралджанското блато

Вследствие тѣзи проучвания се продължиха отъ отдѣлението за водитѣ и се изготвиха проектитѣ и, следъ одобрението имъ отъ експерта инженеръ г. В. Форнари, се пристѫпи къмъ изпълнение на първия етапъ отъ работитѣ, т. е. направта на поясни тѣ канали и

МАНДРЕНСКО БЛАТО

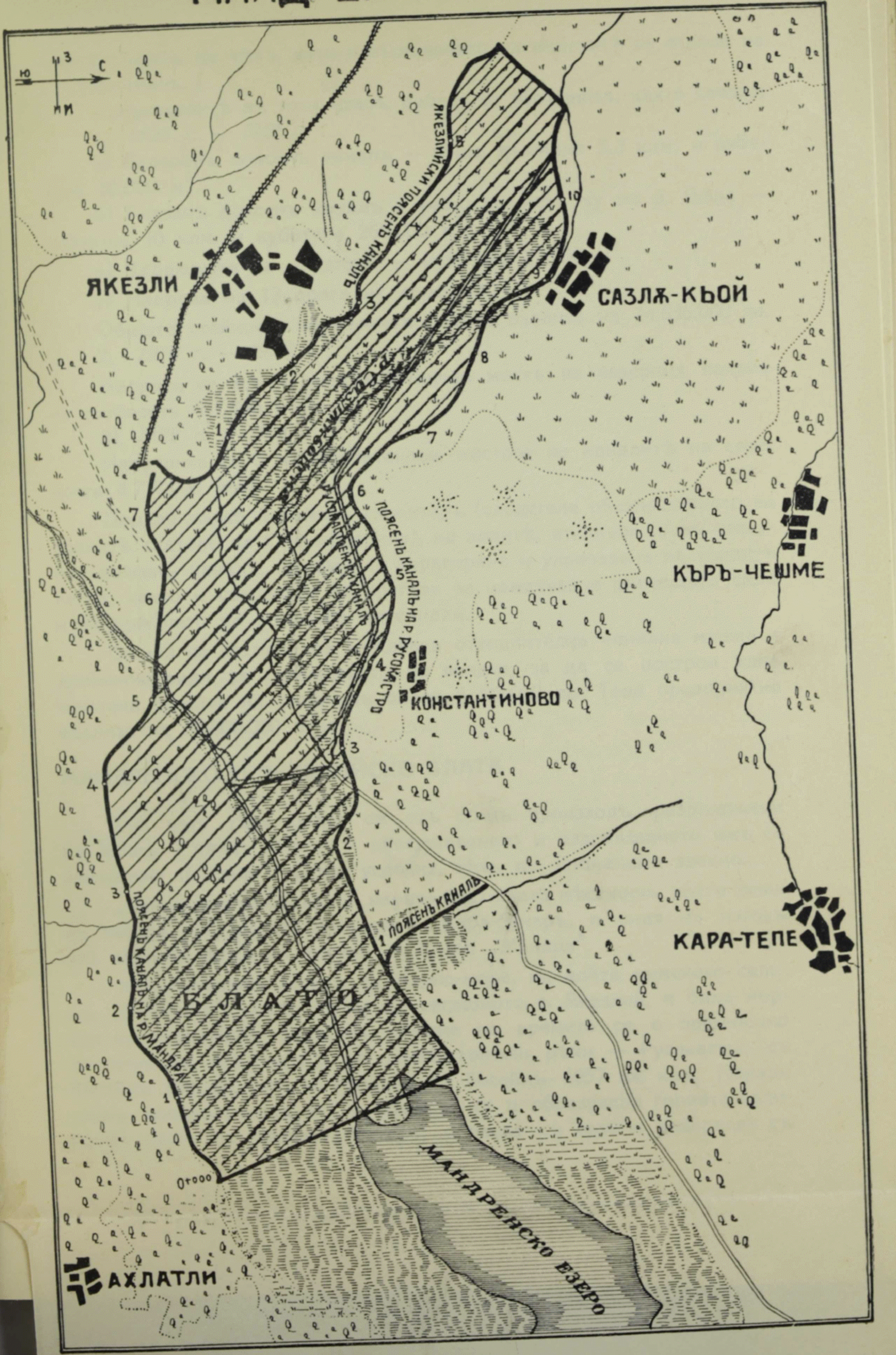

съоржженията по тѣхъ, като извършването на работитѣ се отдаде на предприемачъ.

Предвиденитѣ въ този етапъ работи се изпълниха, както следва:

1). *1928 г. — 1931 г.:*

а) Северенъ поясенъ каналъ — обща дължина 5.3 клм. и кубатура 50.000 $м^3$.

б) Главенъ поясенъ каналъ и разклонението му по р. Бѣла — дължина 10 клм. и кубатура 260.000 $м^3$.;

в) Корекцията на деретата — кубатура 22.000 $м^3$.

г) Направа на 13 прага на деретата.

Общата стойность на горнитѣ работи възлиза на 14.636.000 лв.

2. *1929 г. — 1930 г.*

Направи се единъ желѣзобетоновъ мостъ на северния каналъ на стойность 457.855 лева.

3). *1929 г. — 1931 г.*

Направиха се 6 желѣзобетонови мостове на каналитѣ на стойность 4.717.000 лева.

Поради силно поройния характеръ (следствие обезлесяването на южнитѣ скатове на Стара-планина), на водитѣ, втичащи се въ северния поясенъ каналъ, наложи се корегиране и укрепяване на тѣхнитѣ легла, както и създаване на прагове за намаляване влечещата сила и задържането на носенитѣ материали.

Остава да се прокара нуждната отводнителна канална мрежа и дренажни вади за отвеждането на водата, за да се построи една помпена станция на стойность около 6.000.000 лв. Това предприятие възлиза на 30.000.000 лева.

МАНДРЕНСКО И ЯКЕЗЛИЙСКО БЛАТА

Тъй като тѣзи блата сж отъ общъ произходъ, разположени въ единъ и сжщъ заливъ и пресушаването и оздравяването имъ се извършва по едни и сжщи условия, тѣхъ ще споменеме заедно.

„Якезлийското блато“ се нарича блатистата мѣстность, която лежи на западъ отъ шосето Бургасъ — Кара-бунаръ, а оная на изтокъ отъ сжщото шосе до морето — блато „Мандра“.

Нѣкогашниятъ заливъ на Черно-море, въ който римското селище „Debeltum“, разположено до сегашното с. Якезлий, е било морски пристанищенъ градъ, съ течение на времето се е постепенно затлачавалъ отъ наноса на двѣтѣ голѣми рѣки — Русокастро съ басейнъ 464 кв. клм. и Мандра съ басейнъ 1057 кв. клм. Поради тлака, носенъ главно отъ р. Мандра, се е образувала горната заливаема часть на блатото Мандра, обрасла съ сазъ и водорасли съ

обща площь около 10.000 дек. Този наносъ е отдѣленъ отъ горната часть на залива — сегашното Якезлийско блато.

Р. Мандра лжкатуши по насипания си конусъ и при наводнение се разлива ту къмъ южнитѣ склонове на залива, ту къмъ отсѣче-

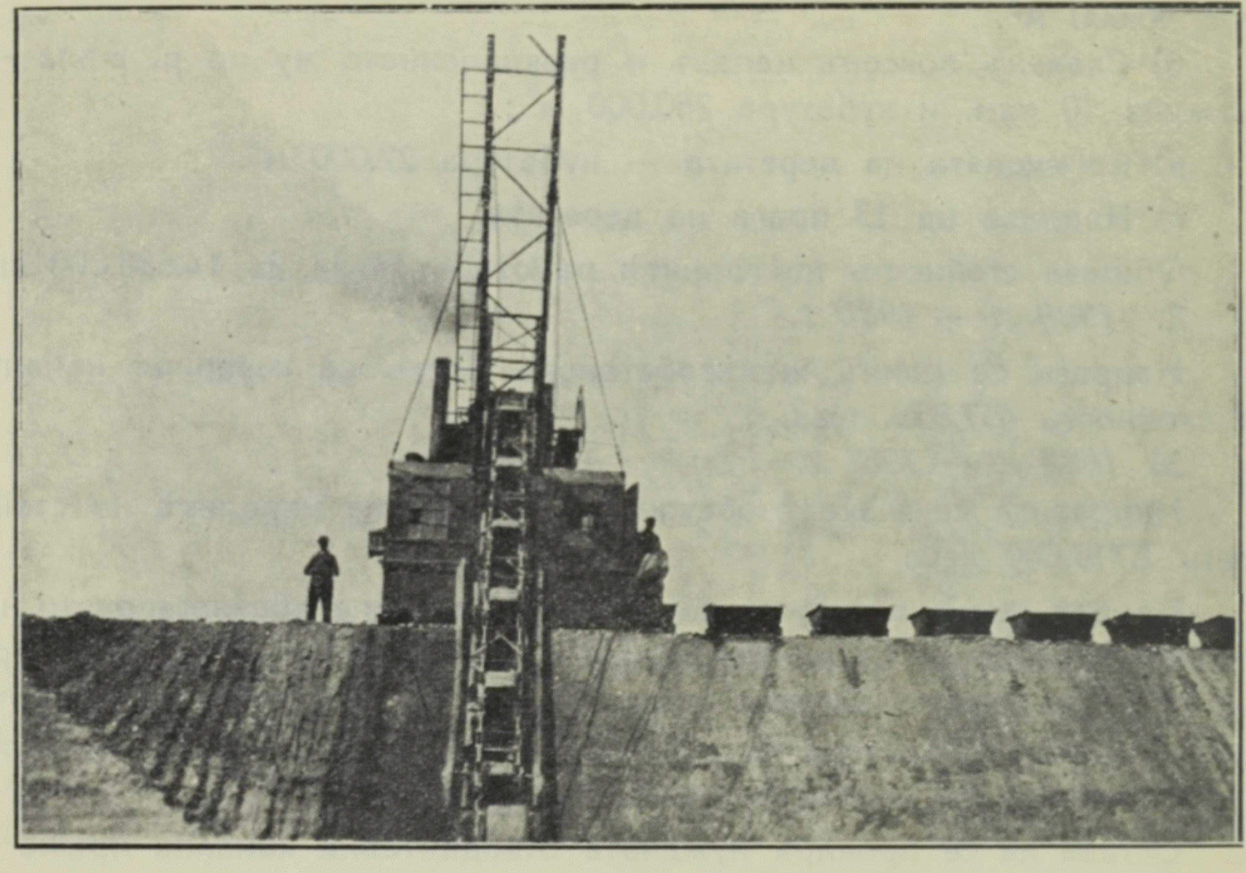

Багеръ на Бр. Костови отъ София въ действие при Мандра

ната низина на Якезлийското блато. Поройнитѣ ӣ води подпиратъ тия на Русокастренската рѣка, вследствие на което цѣлата низина се залива.

Стари хора помнятъ най-силното прииждане на р. Мандра въ 1887 г. презъ м. августъ. Тогава нивото на рѣката се е подигнало съ около 2 м. надъ брѣговетѣ. По-слаби наводнения е имало презъ 1892 г., 1910 г., 1914 г., 1919 г. и 1923 г.

Така се залива блатото и при неблагоприятенъ източенъ морски вѣтъръ, който повдига нивото на морето и спира изтичането на придошлитѣ води отъ рѣкитѣ.

Приморскитѣ блата Мандра и близкото до него Вая, както и Якезлийското блато, сж държавни имоти, които се използуваха отъ нея чрезъ отдаване на търгъ за риболовство и добиване тревни произведения отъ околнитѣ мочури, наричани „сазлъци“. Годишниятъ приходъ отъ блато Якезлий и сазлъцитѣ на блатото Мандра е билъ: 1921 г. — 30.050 лв.; 1922 г. — 76.120 лв.; 1923 г. — 85.000 лева; 1924 г. — 152,200 лв.; 1925 г. — 35.000 лв.; 1926 г. — 112.000 лева.

Риболовството въ блатата Мандра и Вая е пренасяло следния доходъ: 1922 г. наемъ 348.017 лв., фондъ 142.252 лв.; 1923 г. наемъ 861,823 лв., фондь 287.274 лева; 1924 г. наемъ 649·352 лв., фондъ 194.524 лева; 1925 г. наемъ 531.992 лв., фондъ 176.940 лева; 1926 г. наемъ 346.246 лв., фондъ 115.747 лева.

Поради голѣмото стопанско значение на черноморскитѣ държавни блата въ Бургаския окрѫгъ, проучването имъ бѣ започнало още презъ 1911 г. и завърши въ 1915 г. Следъ войнитѣ първиятъ въпросъ, който се наложи, бѣ пресушването на Якезлийското блато, по-лесно изпълнимо мероприятие, не само за припечелване работна площь, но главно за спасяване отъ малария околнитѣ три села: Якезлий, Суватитѣ и Сазлѫ-кьой. Тѣзи села се считаха за едни отъ най-маларичнитѣ въ цѣлото Царство, въ които по необходимость, обаче, трѣбваше да бѫдатъ настанени бѣжанци отъ Кешанъ и Булгаръ-кьой, най-много въ новото селище Константиново, намиращо се въ близко съседство съ споменатитѣ три села.

Работитѣ по пресушаването на Якезлийското блато, обаче, започнаха едва въ 1921 г. и се извършиха съ срѣдства отъ инспектората по маларията. Тѣ не бѣха напълно довършени, защото значителна часть отъ осушенитѣ до тогава земи бѣха раздадени за обработване на бѣжанци, настанени въ с. Константиново.

Споредъ снимкитѣ отъ отдѣлението за водитѣ, Якезлийското блато възлиза на 7.350 дек. Отъ него сѫ отдѣлени и дадени на с. Сазлѫ-кьой за паша 1.450 дек., така че държавния имотъ въ блатото остана 5.900 дек. Осушената до 1924 г. земя е извънредно плодородна. Най-ценното, обаче, което се постигна отъ това осушаване е, че въ цѣлата зона маларията намалѣ значително.

Мандренското блато, смѣтано отъ селището „Debeltum“ и стария междуселски пѫть Мандра — Ахлатлий на изтокъ до Черно-море и до подножията на височинитѣ на северъ и югъ, догдето достигатъ обикновеннитѣ заливания, обхваща едно пространство отъ 15.000 дек. Отъ тѣхъ горната часть заема около 14.600 дек. Въ това мѣсто спадатъ държавнитѣ сазлъци, общински пасбища и частни имоти, заемащи по-високитѣ и мѫчно заливаеми площи.

Цѣлото Мандренско блато се залива отъ водитѣ на рѣкитѣ Мандра и Русокастро, както и отъ подигането на морското ниво при неблагоприятни източни вѣтрове. При прииждане на тѣзи две рѣки, водитѣ имъ се срещатъ, но, поради липса на правилно легло за бързо оттичане къмъ морето, тѣ заливатъ цѣлата низина. Морето отъ своя страна, тласкано отъ продължителния източенъ вѣтъръ, който най-често духа по Черноморското ни крайбрѣжие, нахлува въ залива на Мандра, повдига значително нивото на водата въ блатото и спира оттичането на водитѣ отъ рѣкитѣ къмъ морето. По този

начинъ се създаватъ, между другото и много добри условия за разпространението на маларията. Даже леки лѣтни зефири причиняватъ денонощни колебания на водната повърхность отъ 0.15 — 0.20 м., при които слабосолената вода периодически изпълня и подържа съ чиста вода направенитѣ стжпки отъ добитъка по тинестото край-

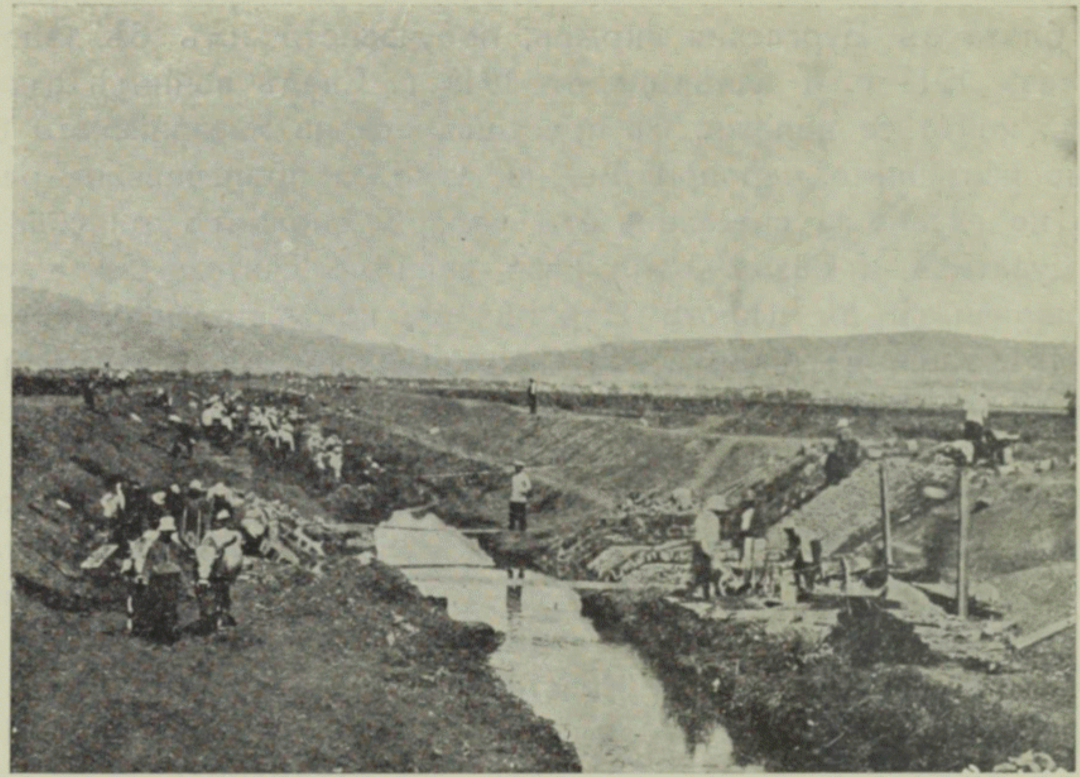

Централния каналъ на Сралджанското блато, прокопаванъ отъ трудоваци

брѣжие на блатото. Така образуванитѣ малки легловища отъ чиста вода ставатъ гнѣзда за развъждане на маларичния комаръ. Отъ тукъ започва, именно, „комарната вълна", която последователно се разнася въ цѣлата околность.

По-късно, когато се сключи бѣжанския заемъ, приготвиха се окончателно проектитѣ за пресушаването и оздравяването на Мандренското и Якезлийското блата отъ отдѣлението за водитѣ въ 1927 и 1928 г. и, следъ одобрението имъ отъ експерта-инженеръ г. В. Форнари, работитѣ се отдадоха на търгъ. Тѣзи проекти целѣха:

1) За да се намалятъ пакостнитѣ наводнения на р. Мандра и р. Русокастро, да се направятъ два поясни канали, андинирани отъ къмъ страната на блатата, за да се предпази низината отъ заливане и при най-високи води.

2) Съ една преградна дига отъ 2·6 клм. дължина да се отдѣля натлачената часть отъ Мандренското блато за защита отъ влиянието на морето.

3) По сжщия начинъ да се защити съ дига и горната часть на Якезлийското блато, та да не се залива отъ високитѣ води на р. Русокастро.

4) За да може земитѣ въ блатата да бждатъ обработваеми и оздравени, предвидена бѣ една отводнителна канална мрежа за дъждовнитѣ и подпочвени води, които съ единъ шлюзъ на предпазителната дига да се изпущатъ при нормално морско ниво.

5) Независимо отъ горнитѣ работи, при шлюза бѣ предвидено да се направи и помпена станция за черпене и изхвърляне на водитѣ отъ отводнителната канална система при високо морско ниво, предизвикано отъ неблагоприятни морски вѣтрове.

Отъ изброенитѣ така работи се отдадоха на търгъ най-напредъ пояснитѣ канали, насочителната и преградна диги и шлюза. Тѣ се изпълниха така:

1) Направа на каналитѣ:

а) каналъ Русокастро — дължина 10,980 м. и изкопъ 331,064 м³.;

б) каналъ Мандра — 7,415 м. и изкопъ 256,140 м³.;

в) каналъ А7 — 1,639 м. и изкопъ 17,740 м³.;

г) преградна дига дълга 2,600 м. и употрѣбенъ изкопъ за насипъ 55,000 м³.

д) насочителна дига 990 м. и употрѣбенъ изкопъ за насипъ 12,800 м³.

2) Постройка на 2 желѣзобетонови моста на Русокастренския каналъ на стойность 2,574,000 лв.

За отводняване на земитѣ е необходимо извършването още на следнитѣ работи:

а) Дренажна канална система на стойность около 3,000,000 лв.

б) Водочерпна станция на стойность 6,000,000 лева.

Или общо за цѣлото отводняване и заздравяване на низината ще се изразходватъ кржгло 30,000,000 лева.

Отъ всички отводнителни предприятия, извършени съ срѣдства отъ бѣжанския заемъ, пресушаването на Мандренското и Якезлийското блата представляватъ най-трудния обектъ за изпълнение.

СТРАЛДЖАНСКО БЛАТО

Стралджанското блато е разположено на изтокъ отъ с. Стралджа, Ямболско, и представя една низина, образувана отъ слѣгане на терена. Пълни се отъ водитѣ на р. Марашъ и р. Дерменъ-дере, като и двете рѣки, следъ навлизането въ блатото, си губятъ коритата, а при излизането се оформява наново коритото на р. Марашъ. Заливаемата площь е около 22,000 декари, отъ които 18,243 държавна собственость.

По-рано, може би въ началото на историческата епоха, Стралджанското блато е било много по-обширно. На югъ то е достигало до височинитѣ на с. Дерменкьой, а на изтокъ е допирало до с. Стралджа. Съ понижаване коритото на р. Тунджа, Стралджанското блато е нама-

лявало, докато стигнало днешното си очертание. Земитѣ, които се освобождавали отъ водитѣ на блатото, постепенно бивали превръщани въ културна площь, чиято сиво-черна почва имала синкавъ отенъкъ. Съ спадането водитѣ на блатото, което и безъ това не било дълбоко, се създали условия за развитие на блатна разстителность: тръстика, камъшъ, острица и юнкусъ. Въ течение на вѣковетѣ

Единъ отъ изработванитѣ канали на Мандренското блато отъ предприемачитѣ Бр. Костови, София

тази растителна покривка е дала материалъ за образуване торфенъ пластъ съ срѣдна дабелина 80 см. Този пластъ се състои отъ два слоя: рохъкъ, свѣтло-кафявъ, около 50 см., и доленъ — сбитъ, мазенъ, тъмно-кафявъ до черенъ, около 30 см. Границата между първия и втория слой отъ торфъ не е рѣзка, сѫществува единъ постояненъ преходъ.

Въ стопанско отношение блатото е било ценно съ своитѣ водорасли, а на по-високитѣ мѣста — съ ливадитѣ. Нѣкога блатото е имало и доста риба.

И тукъ маларията е имала уютни гнѣзда.

После, обаче, поради нуждата да се припечели работна земя, Държавата е замислила и оздравяването на Стралджанското благо,

като още презъ 1905 г. го е отдала за осушаване на концесия, но която не биде изпълнена. Поради това, работата се възложи на отдѣлението за водитѣ при М. з. д. и., което презъ 1912 г. изпълни първия етапъ; прокопа единъ каналъ 4 клм. дългъ за 37,000 лева. Отъ това предприятие водитѣ спаднаха на 1·35 м. и почти половината отъ блатото се почти изсуши.

Едва по-късно, когато следъ войната английското хуманитарно дружество „Спасете децата", въ споразумение съ Държавата и съдействието на Главната дирекция за т. з. с. основа с. Атолово, работитѣ по осушаването и охраната на добитата зема започнаха отново презъ 1925 г. Прокопа се главния каналъ 12·5 клм. и единъ второстепененъ 6·8 клм. Стойностьта на тази работа възлѣзе на 3,200,000 лева и се изплати отъ следнитѣ източници:

1. Инспектората по маларията при Дирекцията на народното здраве	200,000 лв.
2. Редовниятъ държавенъ бюджетъ за разходи по водитѣ	2,250,000 лв.
3. Заемъ отъ Дирекцията на т. з. с. съ условие да се повърне	750,000 лв.
Всичко . .	3,200,000 лв.

Всичко се изработи по стопански начинъ отъ отдѣлението на водитѣ, но това не осигуряваше напълно земитѣ отъ заливания, още повече, че около 200 декари, най-низката часть, наречена „Лжщене", бѣше оставена да се запълни отъ втичащата се въ нея р. Дерменъ-дере и пороитѣ на р. Ала-дагли. При преглеждането на работитѣ отъ експерта г. инженеръ В. Форнари презъ 1927 г. се възприе да се удължатъ, разширятъ и вдълбочатъ старитѣ канали и се направятъ нови, които да предпазватъ блатото отъ разливанията на рѣкитѣ, сжщо и отъ навлизането на външни води, както и да се прокара и единъ вжтрешенъ каналъ. Възъ основа на така изготвения проектъ, работитѣ по пресушаване на блатото бѣха отдадени на предприемачъ отъ Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ презъ 1928 год. за 15,075,000 лева.

Презъ 1930 г., поради не добра организация, предприемача ликвидира и предприятието бѣше дадено за изпълнение на Главната дирекция на трудовата повинность за 16,480,000 лева.

I. Предвиденитѣ работи въ проекта се изпълниха, както следва:

1. Марашки каналъ — на обща дължина 14,920 м. и общъ изкопъ 370,232 м³.

2. Каналъ Дерменъ-дере — 7,300 м. и изкопъ 58,750 м³.

3. Централенъ и Аладаглийски канали и изкопъ 80,300 м³.

4. Касаплийски каналъ — 7,700 м. и кубатура на изкопа 40,000м³.

5. Каналъ „Селски“ — 1,200 м. и изкопъ 3,300 м³.

6. Просѣка на р. Азмакъ — 2,600 м. изкопъ 21,900 м³.

II. Направенитѣ по проекта 8 желѣзо-бетонови мостове надъ каналитѣ на блатото струватъ 5,076,000 лева.

ОБЩИ СВЕДЕНИЯ ЗА БЛАТАТА И КАРАБОАЗКАТА НИЗИНА

Месемврийско блато

Площь 11,640 дек. Изразходвани къмъ 1. XII. 1932 година около 20,000,000 лева. Срѣдно на декаръ се падатъ — 1,700 лева.

За окончателното отводняване на това блато ще трѣбва да се построи помпажна станция и прокара вжтрешна канална мрежа.

Отъ осушенитѣ земи сж раздадени на бѣжанцитѣ въ Месемврия 8954 декари, а остатъка около 1000 декари на тия въ с. Св. Власъ, 500 декари за пасища на с. Равда и около 1000 декари неотводнени, оставени за пасища на Месемврия.

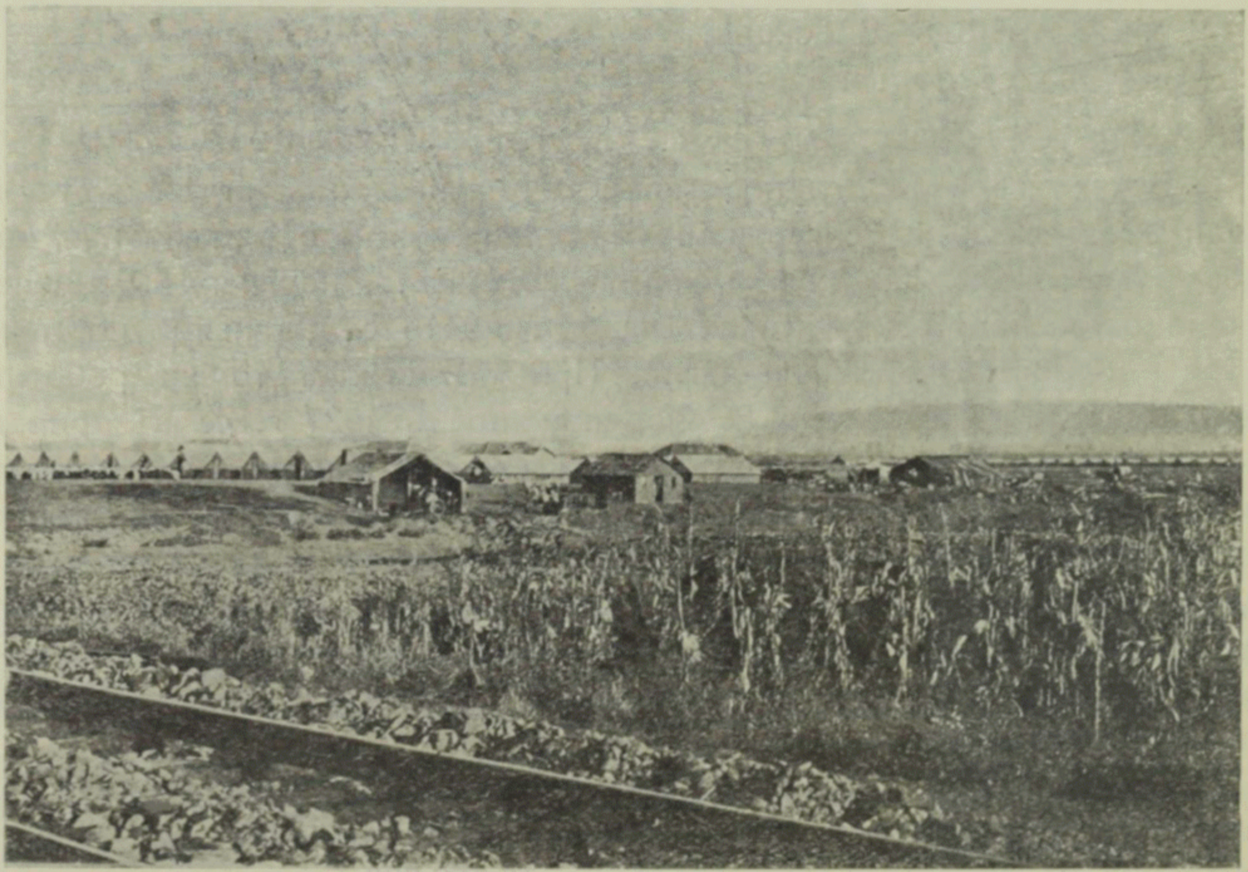

Трудовашки лагеръ

Въ Месемврия сж настанени 232 бѣжански семейства и сж построени кжщи на 166 бѣжански семейства; въ с. Св. Власъ — 106 семейства, кжщи сж построени на 33; въ с. Равда 139 — бѣж. семейства, построени кжщи на 88 бѣжански семейства.

Стралджанско блато

Площь 24,854 декари; отъ нея държавни сѫ 18,243 декари и частни 6,611 декари.

За отводняването на това блато сѫ изразходвани 25,000,000 лв. Срѣдно на декаръ се падатъ по 1000 лева.

Отъ земитѣ на блатото сѫ измѣрени за оземляване на:

1. Бѣжанцитѣ въ с. Атолово, Ямболско 7,937 декари. Оземлени сѫ тамъ 150 бѣжански семейства съ по 40—50 декари.

2. Бѣжанцитѣ въ с. Аладаглий, Карнобатско, 341 дек. Оземлени сѫ 79 бѣжанци, които сѫ получили и други земи.

3. Бѣжанцитѣ въ с. Сейменъ, Ямболско, 3,012 дек. Оземлени сѫ 53 семейства.

4. Бѣжанцитѣ въ с. Стралджа, Ямболско, 2,525 дек. Оземлени сѫ 43 семейства.

Построени кѫщи отъ дирекцията: въ с. Атолово—58, въ с. Сейменъ — 48, въ с. Стралджа — 36, въ с. Аладаглий — 77.

Или всичко измѣрени земи за бѣжанцитѣ отъ това блато 16,918 декари. Оземлени 325 бѣжанци. Свободни парцели 39.

Мандренско и Якезлийско блата

Площьта на Мандренското блато е	12,590	декари
„ „ Якезлийското „	8,500	„
Всичко . .	21,090	декари
Отъ тая площь сѫ: държавни	15,650	декари
общински	1,450	„
частни	3,990	„

До 1. XII. 1932 год. сѫ изразходвани за осушаването на тия блата 24,500,000 лева. Срѣдно на декаръ се падатъ 1,100 лева. За окончателното извършване на работата ще сѫ нуждни, обаче, още 5.500.000 лв. — така че всичко ще станатъ крѫгло 30,000,000 лв. Тогава срѣдно единъ декарь ще струва 1,430 лева.

Отъ тия две блата сѫ измѣрени земи за бѣжанцитѣ въ село

Якезлий	3,275	декари
с. Константиново	6,261	„
Всичко . .	9,536	декари

Оземлени сѫ въ с. Якезлий	82	бѣжански семейства
въ Константиново	152	„ „
Всичко . .	234	бѣжански семейства

Построени отъ дирекцията кѫщи: с. Якезлий 49, с. Константиново 18.

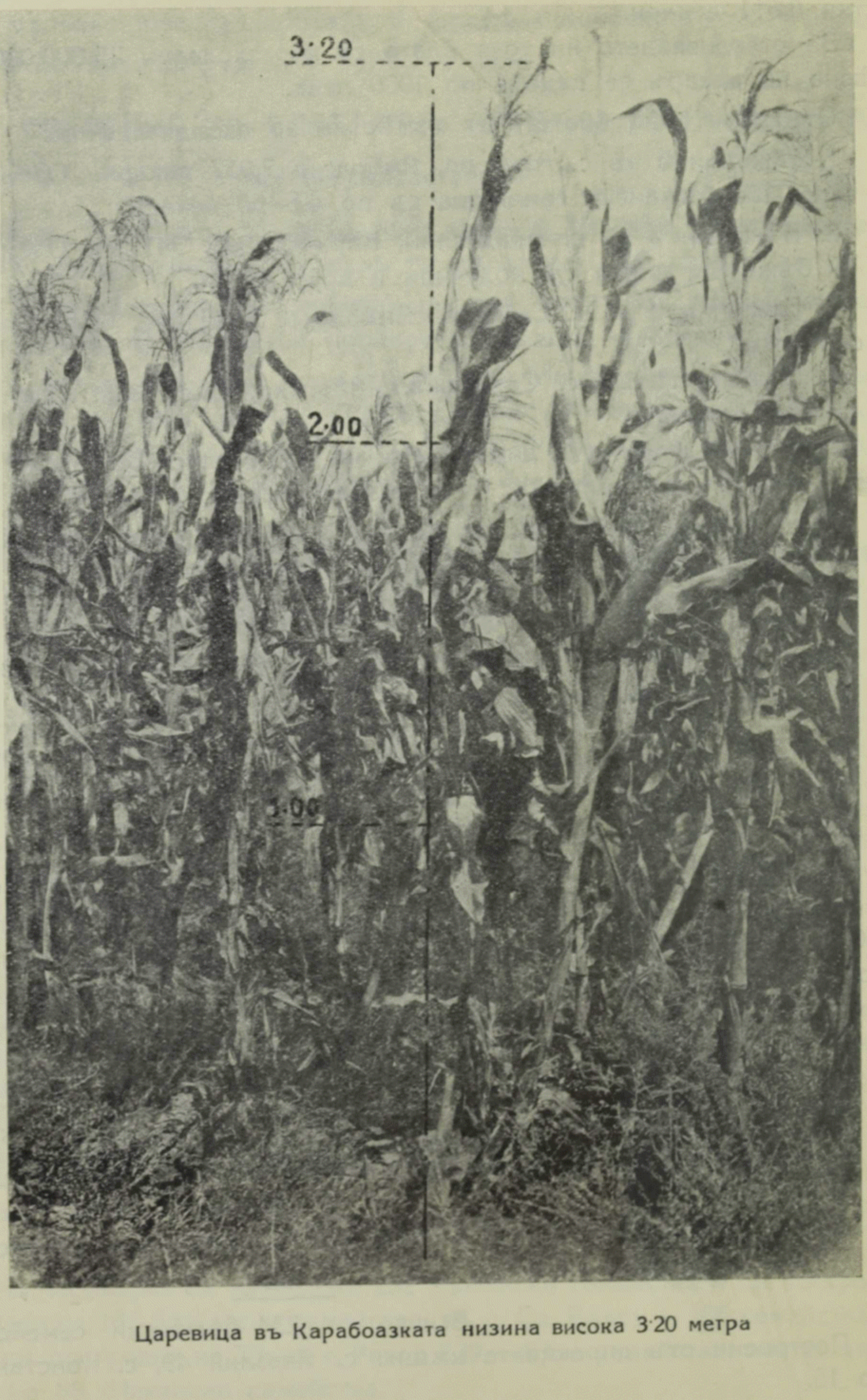

Царевица въ Карабоазката низина висока 3·20 метра

4. Карабоазка низина (Никополска околия)

Обща площь — 173,467 декари. Отъ нея: държавни 70,505 дек., общински 64,927 дек. и частни 38,035 декари.

За направата на дигата и каналитѣ сѫ изразходвани 56,000,000 лв., включително сумитѣ, дадени отъ Държавата. Срѣдно единъ декаръ струва 320 лева. За направа на помпажна станция и др. ще сѫ нужди още 6,000,000 лева.

Измѣрени и парцелирани земи:

а) с. Гулянци	— 15,986·7	дек.	(8728·7 общ.,	7,258	държ.)	390 парцели
б) с. Брѣстъ	— 9,937·6	„	(4,346·6 „	5,591	„)	250 „
в) с. Черчеланъ	10,491·4	„	(6,787·4 „	3,704	„)	249 „
г) с. Гигенъ	— 8,932·0	„	(8,932·0 „	—	„)	192 „
д) с. Мѫгура	— 9,327·8	„	(4,476·8 „	4,861	„)	228 „
или всичко	· · 54,675·5	дек.	(33,271·5 общ.,	21,404	държ.)	1,309 парцели

Построени жилища

с. Гулянци 303, с. Брѣстъ 190, с. Черчеланъ 150, с. Гигенъ 110 и с. Мѫгура 160 или всичко 913 кѫщи.

Общо по осушаването

Общо по осушаването на Карабоазката низина и блатата Главната дирекция е получила 231,051 декари земи годни за обработване. Отъ тѣхъ на бѣжанцитѣ сѫ раздадени до 1.XII. 932 г. 90,083 декари, а остатъка отъ 140,968 дек. се използува за пасбища и евентуално за нови оземлявания.

Въ така осушенитѣ блата сѫ настанени 1856 бѣжански семейства и сѫ построени 1486 кѫщи.

Всичко до сѫщата дата по осушаването сѫ разходвани 125,500,000 лева—сума, въ която влиза и стойностьта на всички оздравителни работи отъ хигиенично и санитарно естество.

VI

ВОДОСНАБДЯВАНЕ

ВОДОСНАБДЯВАНЕ

НУЖДИ

Известно е, че водоснабдяването на българскитѣ села е съвършенно примитивно и недостатъчно. Като изключение се срещатъ въ всѣка околия по 1—2 села, облагодетелствувани отъ природата съ чиста и изобилна вода. Обикновено такива села сж въ политѣ на планинитѣ при устието на дефилетата. Полскитѣ села, въ които сж настанени главно бѣжанцитѣ, сж при трудни условия на водоснабдяване: тѣ се ползуватъ отъ водата на дерета и аязми, на стари кладенци и чешми съ примитивни каптажи и грънчарски тржбопроводи. Както подпочвената вода на кладенцитѣ, така и текущата вода на тия дерета, извори и чешми — стигатъ до населението нечисти, често пжти заразени. Кладенцитѣ сж обикновени дупки въ земята, безъ зидъ и безъ покривка, които да не пропущатъ дъждовната и разливани води да проникватъ въ кладенцитѣ. Такива води увличатъ съ себе си нечистотии и зараза. Освенъ това, на много мѣста кладенцитѣ нѣматъ постоянна кофа за вадене вода, и за това отъ такива кладенци всѣки взима вода съ собствени сждове, които обикновено сж нечисти. Що се отнася до старитѣ водопроводи на чешмитѣ, тѣ сж слаби, напукани, често счупени и задръстени съ тиня и водорасли. Това е общото впечатление, което добива човѣкъ, когато спре вниманието си върху водоснабдяването на българскитѣ села: за хигиена, чистота, здрава и доброкачественна вода може само ограничено да се говори. Поради лошото поддържане на воднитѣ източници и поради тѣхната примитивна направа, тифузната зараза взима своитѣ жертви ежегодно, независимо отъ това, че водата е недостатъчна.

Положението въ всички населени мѣста, дето сж настанени бѣжанци, бѣ печално. А тѣ сж настанени масово въ слабо населенитѣ околии. Тия околии въ благоустройствено отношение, до създаването на Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ, никога не сж били сериозенъ обектъ на държавни грижи за водоснабдяване. Мѣстното население отъ турски и гръцки произходъ, доколкото е останало тамъ следъ войнитѣ, продължаваше да живѣе при отсжтствие на добри понятия за удобство, лична хигиена и благоустройство. Въ множество напустнати села има кладенци, които сж се сринали и затрупали; нѣгде има чешми, които сж отдавна пресъхнали, поради повреда на водопроводитѣ имъ или поради пресъхване на изворитѣ

имъ; тѣхнитѣ зидове само напомнятъ, че нѣкога сж служили на населението, но сега безъ ремонтъ тѣ стърчатъ като паметници на едно далечно минало. Отъ друга страна, изсичането на горитѣ около населенитѣ мѣста е способствувало да намаляватъ воднитѣ източници и да се затрудни водоснабдяването на селата. Населението се принуждава да търси вода вънъ отъ селото на единъ, два и повече километри. Копането на кладенци не дава навсѣкжде добри резултати — или защото нѣма вода, или защото терена е скалистъ, поради което населението съ примитивнитѣ си сѣчива не е могло да изкопае кладенци, или защото подпочвената вода е горчива.

Водоснабдяването на бѣжанскитѣ квартали, които се образуваха при сжществуващи села, се затрудни значително отъ разположението на тия квартали. Обикновенно дворовeтѣ на мѣстнитѣ жители сж групирани около нѣкой воденъ източникъ (гиранъ, кладенецъ, чешма), а кварталитѣ на бѣжанцитѣ сж разположени вънъ отъ естествената черта на старото село, надалечъ и на високо отъ водния източникъ. Изборътъ на високи мѣста за настаняване бѣжанцитѣ въ нѣкои случаи може да се мотивира съ това, че тия мѣста действително сж по-хигиенични, особено въ маларичнитѣ райони. Но на тия високи мѣста подпочвената вода е дълбоко, кладенци мжчно се копаятъ, а донасянето на водата отъ сжществующитѣ източници е трудно, особено зимно време при вѣтрове и студъ—съ пълни сждове бѣжанцитѣ сж принудени да изнасятъ водата, изкачвайки височини, за да стигнатъ жилищата си.

Картината за доскорошното положение на водоснабдяването на мѣстното и бѣжанско население може да се допълни съ леднитѣ нѣколко конкректни примѣри:

1. Въ гр. Созополъ мѣстното население и настаненитѣ 85 бѣжански семейства се водоснабдяваха отъ една чешма далечъ 4 клм. вънъ отъ града;

2. Въ гр. Месемврия мѣстното население и настаненитѣ 316 бѣжански семейства се водоснабдяваха отъ 2 кладенци далечъ 1½ клм. вънъ отъ града;

3. Въ гр. Елхово 42 бѣжански семейства сж настанени на найвисоката часть и вода носѣха отъ кладенецъ, който се намира на 2 клм. далечъ отъ тѣхнитѣ квартали. Отъ сжщия кладенецъ се водоснабдяваше цѣлия градъ;

4. Въ с. Голѣмъ Монастиръ, Елховско, водата за 212 бѣжански семейства се носеше отъ 1 клм. Има заявления отъ бѣжанцитѣ, че, ако не се подобри водоснабдяването, ще напустнатъ жилищата, които Дирекцията имъ е направила;

5. Въ с. Малъкъ Боялъкъ, Елховско, 110 бѣжански семейства ходѣха за вода вънъ отъ селото на 1½ клм. Бѣжанскитѣ квар-

тали сѫ на една стръмна височина. Общината съобщи, че, поради недостатъчно и трудно водоснабдяване, много бѣжанци не искатъ да заематъ построенитѣ имъ кѫщи;

6. Въ с. Малъкъ Монастиръ, Елховско, 81 парцели земя (4050 дек.) не сѫ заети, поради нежеланието на бѣжанскитѣ семей-

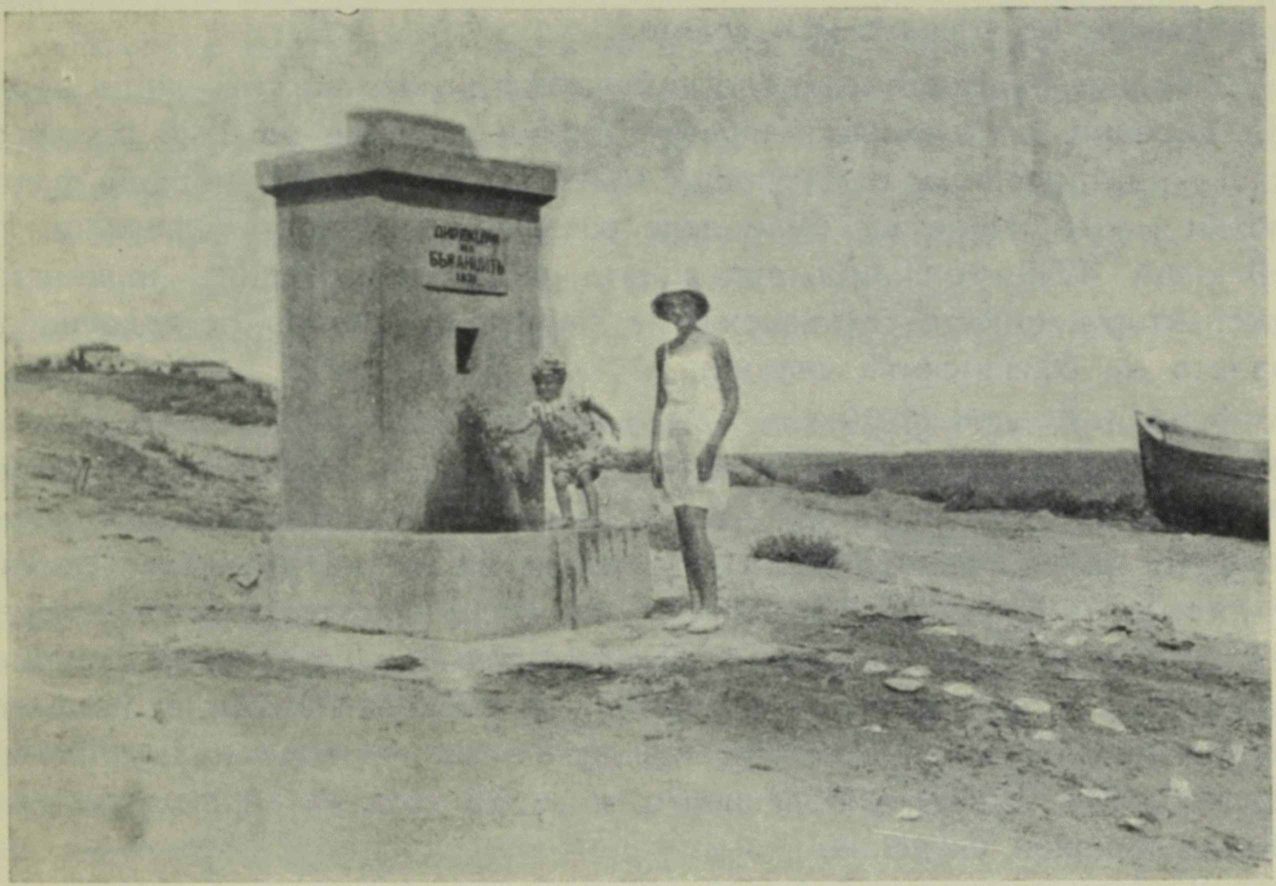

Чешма въ гр. Месемврия

ства да се подложатъ на изтезание при снабдяването си съ вода. Водоснабдяването става отъ кладенецъ, далечъ на $1\frac{1}{2}$ клм. отъ селото. Водата е недостатъчна и лоша по качество;

7. Въ с. Синаплий, Елховско, 326 бѣжански семейства се обслужваха само съ 1 кладенецъ;

8. Въ с. Сарафово, Анхиалско, чисто бѣжанско село съ 150 бѣжански семейства, за чиста вода бѣжанцитѣ отиваха въ гр. Анхиало, на 6 клм. растояние;

9. Въ с. Ения, Свиленградско, бѣжанско село, водата се носеше отъ 3 клм. —

Примѣритѣ биха могли да продължатъ, но и тѣзи сѫ достатъчни да дадатъ представа за положението и нуждитѣ за водоснабдяването въ бѣжанскитѣ селища.

ИЗВЪРШЕНИ РАБОТИ

Съ настаняване на бѣжанцитѣ нуждата отъ вода въ старитѣ селища се почуствува още по-силно и затова Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ, следъ като преодоля голѣмитѣ трудности по оземляването, одворяването и направата на кѫщи, пристѫпи къмъ края на 1929 год., съгласно плана за настаняването, и къмъ водоснабдяване на бѣжанскитѣ селища.

Първитѣ искания за водоснабдявания на бѣжански селища предъ Гл. дирекция за н. б. бѣха зарегистрирани въ края на 1928 г.; презъ следующата година тия искания бързо се увеличиха, поради факта, че на много мѣста сѫ били вече оземлени и одворени бѣжанци. На 10 юлий 1929 год. при дирекцията се назначи единъ инжинеръ-инспекторъ, комуто се възложи да работи специално по водоснабдяването на бѣжанскитѣ селища.

До 1 августъ 1929 год. 62 бѣжански селища бѣха поискали да бѫдатъ снабдени съ вода, отъ които въ едно село (Домузъ-орманъ, Айтоско) водоснабдяването е било започнато подъ техническото рѫководство на окрѫжното водоснабдително бюро; въ две села (Ботево, Ямболско и Букьовци, Орѣховско) сѫ били започнати 3 кладенци и въ две села (Виранъ-теке и Паша-кьой, Свиленградско) сѫ били доставени 5 елеватори за кладенци; за 30 села сѫ били получени частични сведения, какви сѫ нуждитѣ имъ за вода и за размѣра на работитѣ по водоснабдяването, а за 26 села — дирекцията не е имала никакви сведения.

Едновременно съ събирането на нужднитѣ сведения, презъ септемврий 1929 год. се изработи *Временна наредба за водоснабдяването на бѣжанскитѣ селища*. Тази наредба съдържаше директиви за службата, за техническото рѫководство, за доставкитѣ и отчитането на разходитѣ.

Споредъ наредбата службата при Гл. дирекция преценяваше нуждитѣ, разпредѣляше кредититѣ, упѫтваше и контролираше строежитѣ, които сѫ подъ непосрѣдственото техническо рѫководство на техническитѣ служби при разнитѣ учреждения въ страната.

Исканията за водоснабдяването на бѣжанскитѣ селища и квартали се получаваха:

а) отъ бѣжанцитѣ — чрезъ общинскитѣ комисии за н. б.;

б) отъ самитѣ общински комисии и

в) отъ общинскитѣ управления, въ чийто районъ бѣха построени бѣжански квартали.

Гл. дирекция за н. б. проучвà основателностьта на тия искания отъ гледище на целитѣ, за които бѣ предназначенъ заема на бѣжанцитѣ и, ако намѣреше, че тѣ сѫ умѣстни и трѣбва да се задоволятъ,

нареждаше до мѣстнитѣ технически власти (окржженъ инженеръ, окржжното кооперативно водоснабдително бюро, участъковъ инженеръ и пр.) да опредѣлятъ:

а) кои сжществуващи водни източници могатъ да се подобрятъ, като се извършатъ поправки и

б) какви нови източници за вода могатъ да се построятъ, като фиксиратъ и мѣстата имъ.

Ремонта на старитѣ водни източници и строежа на новитѣ кладенци и чешми се опредѣляше отъ една огледна комисия, въ състава на която влизаха едно техническо лице и по единъ представитель на общинската комисия за н. б. и на общинското управление.

Ако предприятието се изпълняваше по стопански начинъ, Главната дирекция за н. б. даваше съгласие за стойностьта на работитѣ възъ основа на една приблизителна смѣтка и разрешаваше необходимитѣ аванси за започване на работитѣ.

Ако предприятието се изпълняваше чрезъ предприемачъ, съобщаваше се на техническото лице, което е работило проектитѣ, да състави поемни условия, ведомость за ценитѣ и смѣтка за това предприятие. Следъ одобрението на тия книжа отъ гл. директоръ, предприятието се извършваше съобразно закона за бюджета, отчетностьта и предприятията или съгласно предписанията, които Гл. дирекция за н. б. даваше за всѣки отдѣленъ случай.

Непосрѣдствената техническа контрола и ржководството на всички строежи по водоснабдяването на бѣжанскитѣ селища се възложи на технически ржководители (окржженъ инженеръ, инженери отъ окржжното кооперативно водоснабдително бюро, участъкови инженери и др.).

Водоснабдяването на бѣжанскитѣ селища по стопански начинъ се извършваше по следния редъ:

Техническиятъ ржководитель изразходваше и оправдаваше отпустнатитѣ му аванси за плащане надници на работници и майстори за купуване на материали, за пжтни и дневни пари на ангажирания въ работитѣ по водоснабдяването служебенъ технически персоналъ.

Доставката на материали отъ единъ и сжщъ видъ, които се употрѣбяваха въ голѣмо количество, като тржби, циментъ, помпи и др., се извършваше обикновено отъ самата Гл. дирекция за н. б.

Когато тия материали не се доставяха отъ Гл. дирекция, доставката имъ се извършваше отъ техническия ржководитель съобразно нарежданията, които Гл. дирекция за н. б. му даваше при всѣки отдѣленъ случай.

Следъ свършване на работитѣ по водоснабдяването на всѣко бѣжанско селище, техническия ржководитель трѣбваше да даде подробенъ отчетъ, въ който да изложи: кога е започната и кога е свър-

шена работата, какво е ремонтирано и какво е строено ново, какви суми сж похарчени за работници и какви за материали, какви и колко материали сж закупени, какви и колко материали сж получени по доставка отъ Гл. дирекция за н. б., употрѣбени ли сж всички материали, разходитѣ за пжтни и дневни пари и най-сетне, какви резултати сж получени за подобрение водоснабдяването на бѣжанскитѣ селища.

За улесняване на техническитѣ ржководители се съставиха образци отъ протоколи на огледни комисии и протоколи за спазаряване работитѣ, когато се отдаватъ на акордъ. Дадоха се и подробни упжтвания, съ цель да се улесни материалната и парична отчетность на техническитѣ ржководители.

Поради сложностьта на въпроса за водоснабдяването (всѣко водоснабдяване представлява специаленъ обектъ), времето отъ мес. августъ 1929 г. до м. априлъ 1930 г. мина въ проучвания, организация на работата и въ подготвяне на доставки. Нови строежи бѣха започнати само въ Свиленградско. По усилена и системна строителна работа започна отъ м. априлъ 1930 г. и трая цѣлата година.

Презъ пролѣтьта на 1931 г., следъ като се прецениха резултатитѣ отъ работитѣ презъ 1930 г. и следъ като се установи, че, ако тѣ продължатъ по сжщия начинъ презъ 1931 г., нуждата отъ вода за бѣжанцитѣ въ Бургаския окржгъ ще остане незадоволена, дирекцията възложи непосрѣдственото ржководство на работитѣ въ този окржгъ на своя инженеръ-инспекторъ и на единъ отъ контрольоритѣ при дирекцията, съгласно специалната наредба за водоснабдяването на бѣжнцитѣ въ този окржгъ. Презъ 1932 год. сжщата наредба се разшири и за водоснабдявания на нѣкои селища въ други окржзи.

Обикновено за по-важнитѣ обекти по водоснабдяването окржжнитѣ водоснабдителни бюра изработваха проекти, които своевременно се одобряваха въ техническо отношение отъ Министерството на благоустройството.

Презъ 1931 и 1932 години работитѣ по водоснабдяването на бѣжанскитѣ селища се развиха особено силно въ Бургаския и Хасковския окржзи, кждето сравнително има настанени най-много бѣжанци.

За да се даде представа за направеното по водоснабдяването на бѣжанцитѣ по-нататъкъ накратко се изброяватъ по-важнитѣ обекти, извършени по окржзи, околии и села:

I. БУРГАСКИ ОКРЖГЪ

а) Айтоска околия

1. — с. Домузъ-орманъ: построи се модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: каптажъ, желѣзобетоновъ резервуаръ, водо-

проводъ, мрежа съ манесманови тржби на обща дължина 900 м. и 3 обществени чешми.

2. — с. Урумени-кьой: построи се модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: каптажъ, два желѣзобетонови резервуари

Чешма въ гр. Месемврия

42 куб. м., водопроводъ и мрежа съ манесманови тржби на обща дължина 2578 м. и 8 обществени чешми, отъ които 2 водопойни.

б) Анхиалска околия

1. — с. Аликария: построи се модерно водоснабдяване: каптажъ, желѣзобетоновъ резервуаръ 40 куб. м., водопроводъ и водопроводна

мрежа съ манесманови тржби на обща дължина 2210 м. и 6 обществени чешми, отъ които 2 водопойни.

2. — гр. Анхиало: разшири се градската мрежа съ манесманови тржби 1005 м., построиха се 5 обществени чешми, отъ които 1 водопойна. Въ строежъ е единъ желѣзобетоновъ резервуаръ въ града съ вмѣстимость 150 куб. м. и единъ каптажъ.

3. — с. Даутли: построи се модерно водоснабдяване: единъ каптажъ, три желѣзобетонови резервуари съ обща кубатура 84 куб. м., водопроводъ и водопроводна мрежа съ манесманови тржби на обща дължина 4705 м., 16 обществени чешми, отъ които 6 водопойни.

4. — гр. Месемврия: построи се модерно водоснабдяване: каптажъ на два извора, желѣзобетоновъ резервуаръ съ вмѣстимость 196 куб. м., водопроводъ и мрежа въ града съ манесманови тржби на обща дължина 16,194 м,, 18 обществени чешми, отъ които 1 водопойна.

5. — с. Равда: построи се модерно водоснабдяване съ клонъ отъ водопровода на гр. Месемврия, желѣзобетоновъ резервуаръ съ вмѣстимость 45 куб. м., водопроводъ и мрежа въ селото съ манесманови тржби на обща дължина 2,060 м., 5 обществени чешми, отъ които 2 водопойни.

6. — с. Сарафово: построи се модерно водоснабдяване: каптажъ, желѣзобетоновъ резервуаръ съ вмѣстимость 86 куб. м., водопроводъ и мрежа въ селото съ манесманови тржби на обща дължина 11,877 м.; 11 обществени чешми, отъ които 3 водопойни. Мрежата е разширена съ манесманови тржби до укрепения пунктъ край селото съ 1030 м. и до гарата — съ 90 метра, кждето сж направени сжщо чешми.

7. — с. Чимосъ: построи се модерно водоснабдяване съ клонъ отъ водопровода на гр. Месемврия, желѣзобетоновъ резервуаръ съ вмѣстимость 45 куб. м., водопроводъ и мрежа въ селото съ манесманови тржби на обща дължина 2156 м., 5 обществени чешми, отъ които 1 водопойна.

в) Бургаска околия

1. — с. Ахранли: построенъ единъ новъ кладенецъ съ 14˙60 м. дълбочина, облицованъ съ бетонови грвини, бетонова площадка и е монтиранъ единъ елеваторъ съ 30 м. лента.

2. — с. Константиново: ремонтираха се 4 кладенци и имъ се поставиха 4 елеватори система „Струя“ съ 128˙60 м. спирала.

3. — с. Равадиново: построи се модерно водоснабдяване съ водопроводъ и мрежа отъ манесманови тржби съ обща дължина 5,397 м. и 4 обществени чешми, отъ които 1 водопойна, и 1 желѣзобетоновъ резервуаръ съ вмѣстимость 45 куб. м. Водопровода е свързанъ съ резервуара на гр. Созополъ.

4. — гр. Созополъ: подпомогна се финансово водоснабдяването и електроснабдяването на града и бѣжанцитѣ: положиха се тржбитѣ отъ каптажа до резервуара и отъ резервуара въ града. Построиха се резервуаръ, градска водопроводна и електропроводна мрежи и 12 обществени чешми.

г) Елховска околия

1. — с. Башатли: направенъ е 1 новъ кладенецъ съ дълбочина 17 м., иззиданъ, построена е бетонова площадка, корито и е поставенъ желѣзенъ чекржкъ съ кофа.

2. — с. Голѣмъ монастиръ: направени сж 2 каптажа, 2 водопровода съ манесманови тржби на обща дължина 248 м., 2 водопойни чешми; построени сж 3 кладенци съ срѣдна дълбочина 12 м., облицовани сж съ бетонови гривни, направени сж три бетонови площадки и монтирани 3 елеватори съ 75 м. верига.

3. — с. Даутбегли: направени сж каптажъ, желѣзобетоненъ резервуаръ 6 куб. м., водопроводъ съ галванизирани тржби 224 м. и 1 обществена водопойна чешма.

4. — с. Евренли: построенъ е единъ новъ кладенецъ съ дълбочина 5 метра, иззиданъ съ камъкъ, направена бетонова площадка, доставенъ и монтиранъ единъ елеваторъ съ 11 м. верига.

5. — гр. Елхово: подпомогнато е съ 700,000 лв. довършването на градското водоснабдяване, отъ което ще се ползуватъ и бѣжанскитѣ семейства, направени сж 10 обществени чешми, отъ които 3 за бѣжанцитѣ.

6. — с. Енибегли: построенъ е единъ кладенецъ съ дълбочина 11 м., иззиданъ съ камъкъ, направена бетонова площадка, доставенъ и монтиранъ желѣзенъ чекржкъ съ кофа.

7. — с. Есебегли: построенъ е единъ новъ кладенецъ съ дълбочина 10 м., иззиданъ, съ бетонова площадка, доставенъ и поставенъ единъ елеваторъ система „Струя" съ 20 м. спирала.

8. — с. Малъкъ боялъкъ: построи се модерно водоснабдяване: два каптажи, водопроводъ отъ грънчарски тржби, поставени въ обща бетонова обвивка, съ дължина 4220 м. и сж направени 5 обществени чешми, отъ които 2 водопойни.

9. — с. Малъкъ монастиръ: построенъ е каптажъ, водопроводъ и една водопойна чешма.

10. — с. Мураданли: направенъ е каптажъ, водопроводъ и една чешма, освенъ това построени сж три кладенци съ дълбочина 10, 11 и 9 м., иззидани сж съ камъкъ и бетонови гривни, направени сж три площадки и сж монтирани 3 елеватори.

11. — с. Мурсатли: построени сж 2 нови кладенци съ дълбочина 10 и 9 м., направени сж площадки, доставени сж и сж монтирани 2 елеватори съ 40 м. спирала.

12. — с. Синапли: построено е модерно водоснабдяване: каптажъ, утайна камара, водопроводъ и водопроводна мрежа на обща дължина 2148 м. съ металически тржби, 660 м. грънчарски водопроводъ и 6 обществени чешми.

13. — с. Хасанбегли: построенъ е единъ новъ кладенецъ съ дълбочина 9'50 м., иззиданъ, направенъ съ бетонова площадка и корито, монтиранъ е единъ елеваторъ система „Струя" съ 20 м. спирала.

14. — с. Чукурово: направени сж 2 кладенци съ дълбочина 12 и 5 м., иззидани съ камъкъ, направени бетонови площадки, доставени и монтирани 2 елеватори съ 25 м. верига и 10 м. спирала.

д) Карнобатска околия

1. — с. Българско-бейкьой: построенъ е каптажъ, резервуаръ, водопроводъ и една обществена чешма съ корито за водопой.

2. — гр. Карнобатъ: направено е модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: каптажъ, водопроводъ съ манесманови тржби 2450 м. дължина, желѣзобетоненъ резервуаръ и сж построени 5 обществени чешми.

е) Малко-Търновска околия

1. — гр. Ахтополъ: направено е модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: каптажъ, водопроводъ съ манесманови тржби и разпредѣлителна мрежа на обща дължина 3,963 метра, резервуаръ 30. куб. м. и 15 обществени чешми.

2. — гр. Василико: направено е модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: 4 каптажни кладенци съ срѣдна дълбочина по 10 м., съ зидъ отъ бетонови блокове, желѣзобетоненъ резервуаръ 86 куб. м., водопроводъ и водопроводна мрежа съ манесманови тржби на обща дължина 2558 м. Произведенъ е търгъ за помпена инсталация, която да черпи вода отъ каденцитѣ и да я издига въ резервуара. Доставката предстои да се извърши.

ж) Ямболска околия

1. — с. Атолово: направено е модерно водоснабдяване: каптажъ, желѣзобетоненъ резервуаръ съ вмѣстимость 25 куб. м., водопроводъ и мрежа въ селото съ манесманови тржби на обща дължина 7,383 м., направени сж 9 обществени чешми.

2. — с. Ботево: построенъ единъ новъ кладенецъ съ дълбочина 31 м., облицованъ съ бетонови гривни, направена е бетонова

площадка, монтиранъ е единъ елеваторъ система „Катарактъ“ съ 65 м., верига.

3. — с. Гюлеменово: построенъ е единъ новъ кладенецъ, който е иззиданъ и снабденъ съ елеваторъ.

4. — с. Гюбелкурфалий: направени сѫ 2 нови кладенци съ дълбочина 7 и 15 м., иззидани сѫ и сѫ снабдени съ елеватори.

5. — с. Калфакьой: построенъ е единъ кладенецъ, иззиданъ съ камъни и снабденъ съ елеваторъ.

6. — с. Сейменъ: направено е модерно водоснабдяване: каптажъ, желѣзобетоновъ резервуаръ съ вмѣстимость 25 куб. м., водопроводъ и мрежа съ мансманови трѫби на обща дължина 1098 м., и 3 обществени чешми.

7. — с. Странджа: разширена е водопроводната мрежа на селото съ манесманови трѫби на обща дължина 816 м., и сѫ направени 2 обществени чешми.

II. ХАСКОВСКИ ОКРѪГЪ

а) Свилендградска околия

1. — с. Адачалѫ: построенъ е водопроводъ съ манесманови трѫби 511 м. и една чешма; направени сѫ три нови кладенци съ дълбочина 11, 10 и 6 м., облицовани сѫ съ 54 бетонови гривни,

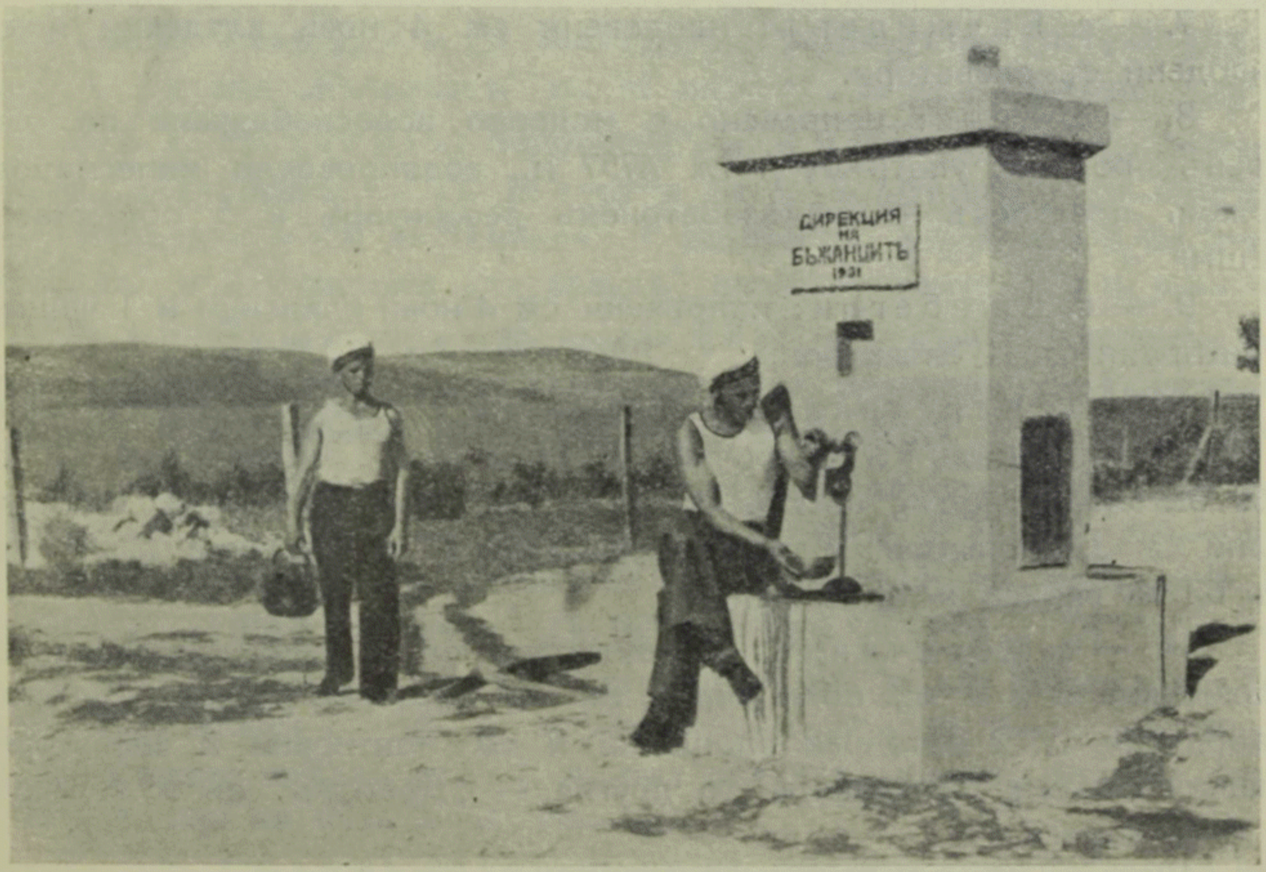

Чешма въ гр. Месемврия

направени сж 3 бетонови площадки и сж инсталирани 3 елеватори, отъ които 2 система „Катарактъ“ и 1 система „Драгоръ“ заедно съ 38 м., верига и 22 м. лента.

2. — с. Армутлукъ: ремонтирани сж 3 стари кладенци съ дълбочина 9, 6 и 7 м., облицовани сж съ 44 бетонови гривни, направени сж 3 бетонови площадки, инсталирани сж 3 елеватори, отъ които 2 система „Драгоръ“ и система „Катарактъ“ заедно съ 28 м. лента и 19 м. верига.

3. — с. Вирантеке: направено е модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: употребени сж 1772 м. водопроводни манесманови тржби и сж построени 2 обществени чешми.

4. — с. Гедиклеръ: доставенъ и монтиранъ е единъ елеваторъ система „Драгоръ“ съ 22 м. лента на обществения кладенецъ.

5. — с. Гюргенъ: ремонтиранъ е 1 кладенецъ съ дълбочина 12 м., иззиданъ е съ камъкъ на циментовъ разтворъ, направена е бетонова площадка, монтиранъ е 1 елеваторъ система „Катарактъ“ съ 26 м. верига.

6. — с. Димитрикьой: направенъ е 1 новъ кладенецъ съ дълбочина 3·50 м., ремонтиранъ е единъ старъ кладенецъ. Двата кладенци сж облицовани съ 14 бетонни гривни, направени имъ сж бетонови площадки и сж инсталирани 2 елеватори: единия система „Катарактъ“ съ 9 м. лента и 9 м. верига.

7. — с. Евджилеръ: направени сж 4 нови кладенци и сж снабдени съ елеватори.

8. — с. Ения: направено е модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: употрѣбени сж 4757 м., водопроводни манесманови тржби, построенъ е желѣзобетоненъ резервуаръ и 5 обществени чешми.

9. — с. Ешебегли: направени сж 4 нови кладенци и 1 чешма, монтирани сж 4 елеватори.

10. — с. Керезликъ: направени сж 2 нови и е ремонтиранъ 1 старъ кладенецъ съ дълбочина 8, 14 и 15 м., облицовани сж съ 108 бетонови гривни, построени сж 3 бетонови площадки, инсталирани сж 3 елеватори: 2 система „Катарактъ“ и 1 система „Драгоръ“ съ 62 м. верига и 18 м. лента.

11. — с. Керечликъ: ремонтирани сж 2 стари кладенци съ дълбочина 8 и 5 м., облицовани сж съ бетонови гривни 13 броя, направени сж 2 бетонови площадки и сж монтирани 2 елеватори: единия система „Катарактъ“, а другия — „Драгоръ“ съ 9 м. лента и 6 м. верига.

12. — с. Коджааплий: направени сж 4 нови кладенци съ дълбочина 18, 13, 14 и 15 м. и е ремонтиранъ 1 старъ кладенецъ,

облицовани сѫ съ 123 бетонови гривни, направени сѫ 5 площадки и сѫ монтирани 5 елеватори, отъ които 2 система „Драгоръ“ и 3 „Катарактъ“ съ 63 м. лента и 80 м. верига.

13. — с. Козлубюкъ: ремонтирани сѫ 2 стари кладенци съ дълбочина 6 и 5 м., поставени сѫ 15 бетонови гривни, направени сѫ бетонови площадки и сѫ монтирани 2 елеватори: единия система „Катарактъ“, а другия система „Драгоръ“ съ 11 м. верига и 14 м. лента.

14. — с. Костикьой: направени 5 нови кладенци съ дълбочина отъ 5 до 8·50 м., облицовани сѫ съ 64 бетонови гривни, направени сѫ бетонови площадки и сѫ монтирани 5 елеватори, отъ които 3 система „Драгоръ“ и 2 — система „Катарактъ“ съ 43 м. верига.

15. — с. Кочашъ: ремонтирани сѫ 3 стари кладенци съ дълбочина отъ 6 до 13 м., облицовани сѫ съ 51 бетонови гривни, направени сѫ бетонови площадки, монтирани сѫ 3 елеватори: единия система „Драгоръ“, двата система „Катарактъ“ съ 11 м. лента и 46 м. верига.

16. — с. Любимецъ: направенъ е единъ новъ кладенецъ съ дълбочина 12 м., облицованъ съ 24 бетонни гривни, площадка и сѫ монтирани 2 елеватори.

17. — с. Мангафъ: ремонтирани сѫ два кладенци съ срѣдна дълбочина по 6 м., облицовани сѫ съ 23 бетонни гривни, направени сѫ бетонови площадки и сѫ инсталирани 2 елеватори система „Драгоръ“ и система „Катарактъ“ съ 14 м. лента и 13 м. верига.

18. — с. Михаличъ: направени сѫ 4 кладенци съ дълбочина 4—5 м., облицовани сѫ съ 37 гривни бетонни, направени сѫ 4 бетонови площадки и сѫ инсталирани 4 елеватори, отъ които 2 система „Драгоръ“ и 2 — система „Катарактъ“ съ 23 м. лента и 20 м. верига.

19. — с. Пашакьой: построени сѫ 3 артезиански кладенци съ обща дълбочина 140 м., доставени сѫ и сѫ монтирани 3 смукателни помпи за тия кладенци и 2 елеватори за други 2 стари кладенци.

20. — с. Пашамахле: построи се по одобренъ проектъ водопроводъ 1600 м. дължина, каптажъ, резервуаръ и чешма. Ремонтирани сѫ 2 кладенци съ дълбочина 14 и 16 м. и сѫ монтирани 2 елеватори система „Драгоръ“ съ 60 м. лента.

21. — гр. Свиленградъ: доставени сѫ и сѫ монтирани 24 смукателни помпи съ 336 м. поцинковани трѫби за получаване вода отъ дълбочина срѣдно отъ 15 м. при всѣки кладенецъ, понеже горнитѣ пластове на водата сѫ горчиви.

22. — с. Сюлбюкюнъ: направено е модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: употрѣбени сѫ 1096 м. металически трѫби, постро-

ени сѫ каптажъ, желѣзобетоненъ резервуаръ, 3 чешми отъ които една съ водопойни корита.

23. — с. Турска Левка: ремонтирани сѫ водопровода и чешмата. Построени сѫ 2 кладенци и сѫ монтирани 2 елеватори.

24. — с. Фикелъ: ремонтирана е селската чешма по одобренъ проектъ, направени сѫ два кладенци съ дълбочина 11 и 10 метра, облицовани сѫ съ 45 бетонови гривни, построени сѫ площадки и сѫ инсталирани 2 елеватори съ 22 м. верига и 21 м. лента.

25. — с. Хамидие: направено е модерно водоснабдяване; каптажъ, водопроводъ 1778 м. съ манесманови трѫби и 4 обществени чешми. Ремонтиранъ е 1 кладенецъ съ дълбочина 8·50 м., облицованъ е съ бетонови гривни, направена е бетонова площадка, монтиранъ е единъ елеваторъ система „Драгоръ" съ 15 м. лента.

26. — с. Хамзачъ: построени сѫ 2 нови кладенци, ремонтирани сѫ 2 стари кладенци съ дълбочина 9, 2, 23 и 14 метра, облицовани сѫ съ 97 бетонови гривни, направени сѫ площадки, монтирани сѫ 4 елеватори, отъ които 2 система „Драгоръ" и 2 система „Катарактъ" съ 69 м. верига и 36 м. лента.

27. — с. Хасково: построено е модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: каптажъ, желѣзобетоненъ резервуаръ, водопроводъ и мрежа съ манесманови трѫби 1407 м. и 6 обществени чешми.

28. — с. Ходжакьой: ремонтирани сѫ два кладенци съ дълбочина 2.50 и 8.40 м., облицовани сѫ съ бетонови гривни, направена е площадка и сѫ монтирани 2 елеватори: единия система „Драгоръ", другия система „Катарактъ" съ 18 м. лента и 7 м. верига.

29. — с. Ювабюкъ: направено е водоснабдяване по одобренъ проектъ. Построени сѫ водопроводъ 1808 м, каптажъ, резервуаръ и водопойна чешма съ 10 корита.

30. — с. Юскюдаръ: построенъ е модеренъ водопроводъ съ 2910 метра, каптажъ, резервуаръ, 3 обществени чешми и сѫ ремонтирани 2 стари кладенци съ дълбочина 7 и 12 м., облицовани съ 37 бетонови гривни, направени сѫ площадки и сѫ монтирани 2 елеватори съ 25 м. верига и 15 м. лента.

31. — с. Ятаджикъ: ремонтирани сѫ 4 кладенци съ дълбочина 5·50 до 11·60 м., облицовани сѫ съ 55 бетонови гривни, направени сѫ бетонови площадки, монтирани сѫ 4 елеватори: 2 система „Драгоръ", 2 система „Катарактъ" съ 39 м. лента и 25 метра верига.

б) Харманлийска околия

1. — с. Ефремъ: направено е модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: желѣзобетоновъ резервуаръ, употрѣбени сѫ 2494 м. водопроводни манесманови трѫби, построени сѫ 6 обществени чешми.

2. — с. Махмутли: направенъ е модеренъ водопроводъ по одобренъ проектъ: употрѣбени сж 165 м. водопроводни манесманови тржби, каптажъ, резервуаръ и 4 обществени чешми, отъ които една водопойна съ 10 корита.

3. — гр. Харманлий: направенъ е единъ кладенецъ съ дълбочина 15 м., облицованъ е съ 30 броя бетонови гривни, направена е една площадка, монтиранъ е 1 елеваторъ система „Катарактъ" съ 33 м. верига и сж направени 6 бетонови корита.

в) Хасковска околия

1. — с. Бейкьой: подпомогнато е общото водоснабдяване, като сж дадени 3,478 метра водопроводни тржби и нуждното количество фасонни части и арматури за водопровода на селото.

III. — ПЕТРИЧКИ ОКРЖГЪ

а) Свети Врачка околия

1. — с. Кулата: построени сж четири кладенци, доставени сж и сж монтирани 4 елеватори система „Каруелъ" съ 120 метра лента.

2. — с. Чучулигово: направено е модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: каптажъ, желѣзобетоновъ резервуаръ, водопроводъ и мрежа съ манесманови тржби на обща дължина 1411 м. и 5 обществени чешми.

3. — с. Марино поле: направено е модерно водоснабдяване: каптажъ, водопроводъ и мрежа съ манесманови тржби на обща дължина 1341 м. и 4 обществени чешми.

б) Петричка околия

1. — с. Нова Тополница; направени сж 4 нови кладенци и сж снабдени съ 4 елеватори система „Каруелъ" съ 120 м. лента.

2. — гр. Петричъ: разширена е водопроводната мрежа на града съ 1720 метра манесманови тржби и сж направени 3 обществени чешми въ бѣжанския кварталъ.

3. — с. Покровникъ: направено е модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: каптажъ, резервуаръ, водопроводъ съ манесманови тржби и мрежа на обща дължина 1370 метра и 8 обществени чешми.

4. — с. Скъртъ: направено е модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ: каптажъ, водопроводъ и мрежа съ манесманови тржби на обща дължина 969 м. и 5 обществени чешми.

5. — с. Ширбаново: направени сж 2 нови кладенци и сж снабдени съ 2 елеватори система „Каруелъ" и 60 метра лента.

в) Неврокопска околия

1. — с. Горна Сингартия: направени сж 4 нови кладенци, облицовани съ бетонови гривни, доставени сж и сж монтирани 4 елеватори. Направенъ е единъ резервуаръ и една обществена чешма.

2. — с. Долна Синграти я: направени сж 5 нови кладенци, облицовани съ гривни, доставени и сж монтирани 5 елеватори.

г) Горна Джумайска околия

1. — с. Симитли: финансира се довършването на резервуара за общото водоснабдяване на цѣлото село.

IV. — МАСТАНЛИИСКИ ОКРЖГЪ

Ортакьойска околия

1. — с. Аккаланъ: построенъ е каптажъ, водопроводъ 86 м. една чешма, 2 кладенци съ дълбочина 22 и 3 м., доставени и монтирани сж 2 елеватори система „Катарактъ" съ 54 м. верига.

2. — с. Зорназанъ: построени сж каптажъ, водопроводъ 237 м., две чешми съ бетонови корита за водопой.

3. — с. Козлуджа: построенъ е по одобренъ проектъ каптажъ, водопроводъ 434 м., 2 чешми, 7 бетонови корита; ремонтиранъ е единъ елеваторъ система „Струя" съ 13 м. спирала.

4. — с. Мандрица: ремонтиранъ е водопровода на старата чешма, като е замѣненъ съ манесманови тржби 448 м., построенъ е резервуаръ, три чешми, водопойни корита; направенъ е единъ новъ кладенецъ съ дълбочина 10 м. и е монтиранъ единъ елеваторъ.

5. — гр. Ортакьой: построенъ е каптажъ, водопроводъ и водопроводна мрежа съ манесманови тржби на обща дължина 2444 м.; въ строежъ сж желѣзобетоненъ резервуаръ съ вмѣстимость 45 м. кубически и отклонения за 12 обществени чешми.

V. — ТЪРНОВСКИ ОКРЖГЪ

а) Свищовска околия

1. — с. Караманово: разширена е водопроводната мрежа въ бѣжанския кварталъ съ 260 м. манесманови тржби и е построена една чешма въ бѣжанския кварталъ.

2. — с. Пиперково: дадена е сумата 50,000 лв. за довършване каптажа за общото водоснабдяване на селото.

3. — с. Остижировъ: построенъ е единъ кладенецъ, монтиранъ е 1 елеваторъ съ 60 м. лента.

4. — с. Царевецъ: ремонтирана е една чешма, построенъ е единъ кладенецъ и е монтиранъ 1 елеваторъ съ 28 м. лента.

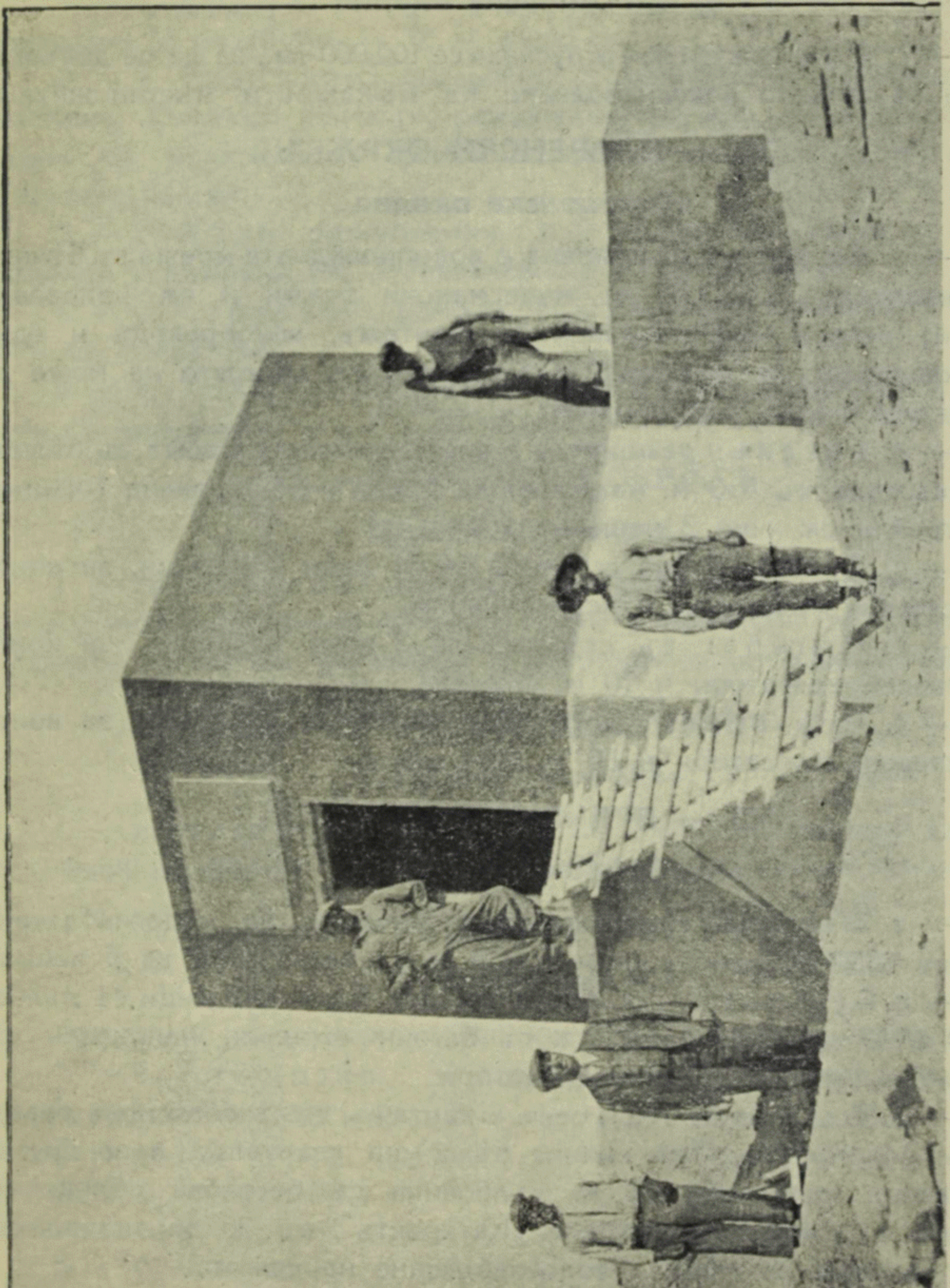

Водоснабдяване на гр. Месемврия. Желѣзобетоненъ резервуаръ за 160 м. кубически вода съ две отдѣления, следъ сваляне на кофража му и преди засипване съ земя презъ юлий 1931 г.

5. — с. Чатма: ремонтиранъ е единъ кладенецъ, доставенъ и монтиранъ е единъ елеваторъ система „Катарактъ“ съ 25 м. лента.

6. — с. Чаушево: построенъ е единъ резервуаръ 50 куб. м., водопроводъ съ манесманови тржби 517 м. и една чешма.

б) В.-Търновска околия

1. — с. Павликени: отпуснаха се 100,000 лв., за да се довърши каптажа за общото водоснабдяване на бѣжанци и мѣстни жители.

VI. — ПЛѢВЕНСКИ ОКРЖГЪ

Никополска околия

1. — с. Брѣстъ: разширена е водопроводната мрежа въ бѣжанскитѣ квартали съ 2,736 м. манесманови тржби и сж направени 4 чешми; освенъ това направенъ е каптажъ, водопроводъ и една чешма-кладенецъ за горната бѣжанска махала, въ която не може да се използува общия водопроводъ.

2. — с. Гигенъ: разширена е водопроводната мрежа въ бѣжанскитѣ квартали съ 850 м. манесманови тржби и е направена 1 чешма. Въ постройка сж още 3 чешми.

3. — с. Гулянци: въ строежъ сж 4 нови кладенци, за които има доставени елеватори и верига 240 м.

4. — с. Мъгура: въ строежъ сж 3 нови кладенци, за които сж доставени елеватори и 70 м. спирала.

5. — с. Черчеланъ: въ строежъ сж 2 нови кладенци, за които има доставени елеватори и 80 м. спирала.

VII. — ВРАЧАНСКИ ОКРЖГЪ

а) Орѣховска околия

1. — с. Бешлий: разширена е мрежата за водоснабдяване селото съ 1830 м. манесманови тржби и е дадено вода за 5 чешми.

2. — с. Букьовци: построени сж два нови кладенци съ дълбочина 50 и 47 м.; облицовани сж съ бетонни гривни, направени сж площадки и сж монтирани 2 елеватори.

3. — с. Островъ: построенъ е каптажъ, желѣзобетоновъ резервуаръ и водопропродъ за единия бѣжански кварталъ, а за другия е направенъ кладенецъ 12 м. дълбочина съ бетонова облицовка, доставенъ е елеваторъ система „Катарактъ" съ 25 м.; подпомогнатъ е каптажа за общото водоснабдяване на селото.

4. — с. Хърлецъ: построени сж два нови кладенци и сж доставени два елеватори съ нуждната верига.

б) Бѣлослатинска околия

1. — с. Попица: построени сж 3 кладенци съ срѣдна дълбочина по 10 м.; облицовани сж съ бетонови гривни, доставени и монтирани сж 3 елеватори съ 65 м. верига.

VIII. — ВАРНЕНСКИ ОКРЖГЪ

Варненска околия

1. — с. Круша: построенъ е 1 новъ кладенецъ, доставенъ и монтиранъ 1 елеваторъ и 32 м. верига.

2. — с. Раздѣлна: построено е модерно водоснабдяване по одобренъ проектъ; каптажъ, резервуаръ 50 куб. м., водопроводъ и мрежа съ манесманови тржби на обща дължина 1,348 м. и 4 общински чешми.

3. — с. Бѣла: ремонтирани сж 2 чешми, направени сж 3 нови кладенци монтирани сж 3 елеватори и 50 м. спирала.

4. — с. Корукьой: ремонтиранъ е единъ кладенецъ и е снабденъ съ елеваторъ.

5. — с. Ходжакьой: ремонтиранъ е единъ кладенецъ и е снабденъ съ елеваторъ.

IX. — ШУМЕНСКИ ОКРЖГЪ

Шуменска околия

1. — гр. Шуменъ: доставени сж 4,927 м. манесманови тржби, необходимото количество фасонни части и арматури за разширение градската мрежа въ тракийския и добруджанския бѣжански квартали.

X. — ПЛОВДИВСКИ ОКРЖГЪ

Пловдивска околия

1. — с. Насвакьой: изкопани сж 2 нови обществени кладенци съ срѣдна дълбочина 9 м. и сж иззидани съ бетонови гривни.

XI. — РУСЕНСКИ ОКРЖГЪ

а) Русенска околия

Доставени сж за обществени кладенци и сж монтирани:

1. — с. Бръшлянъ	2	елеватори	и	69 м.	лента.
2. — с. Бъзънъ	1	„	„	37 „	„
3. — с. Просена	1	„	„	31 „	„
4. — с. Кошарна	2	„	„	45 „	„
5. — с. Мартенъ	1	„	„	29 „	„
6. — с. Кютюклу	2	„	„	62 „	„
7. — с. Юделникъ	1	„	„	33 „	„
8. — с. Тетово	1	„	„	47 „	„

б) Кеманларска околия

Доставени сж за обществени кладенци и сж монтирани:

1. — с. Заветъ	1	елеваторъ	и	21 м.	лента
2. — с. Мал. Кокарджа	1	„	„	17 „	„

3. — с. Мумджилеръ	1	„	„ 11	„	„
4. — с. Ени-Балабуларъ	1	„	„ 17	„	„
5. — с. Юнузъ-Абдалъ	1	„	„ 43	„	„
6. — с. Гол. Кокарджа	1	„	„ 19	„	„

в) Балбунарска околия

Доставени сѫ за обществени кладенци и сѫ монтирани:

1. — с. Джеферово:	1	елеваторъ и	25	м.	лента.
2. — с. Настрадънъ:	1	„	„ 17	„	„
3. — с. Гюведже:	1	„	„ 23	„	„
4. — с. Юперъ:	2	„	„ 64	„	„

г) Разградска околия

Доставени сѫ за обществени кладенци и сѫ монтирани:

1. — с. Зинджикуюджукъ	2	елеватори и	54	м.	лента.
2. — с. Дущубакъ	1	„	„ 51	„	„
3. — с. Киликуюджукъ	2	„	„ 34	„	„
4. — с. Шекере	3	„	„ 37	„	„

Откриване новопостроената централна чешма въ гр. Месемврия, кръстена на името на Ноелъ Бъкстонъ. Директора за настаняване бѣжанцитѣ К. Хитиловъ прерѣзва лентата

По окрѫзи дирекцията е работила за водоснабдяването на бѣжанцитѣ въ населени мѣста, както следва:

1. — Бургаски	окрѫгъ:	7	града	и	29	села	=	36	населени	мѣста.
2. — Хасковски	„	1	„	„	34	„	=	35	„	„
3. — Петрички	„	1	„	„	10	„	=	11	„	„
4. — Мастанли	„	1	„	„	4	„	=	5	„	„
5. — В. Търновски	„	—	„	„	7	„	=	7	„	„
6. — Плѣвенски	„	—	„	„	5	„	=	5	„	„
7. — Врачански	„	—	„	„	5	„	=	5	„	„
8. — Варненски	„	—	„	„	5	„	=	5	„	„
9. — Шуменски	„	1	„	„	—	„	=	1	„	„
10. — Пловдивски	„	—	„	„	1	„	=	1	„	„
11. — Русенски	„	—	„	„	22	„	=	22	„	„

Или всичко за цѣлата страна работено е въ 11 града и 122 села, т. е. въ 133 населени мѣста, въ които сѫ настанени крѫгло 12.000 бѣжански семейства.

Споредъ положението на смѣтката за водоснабдяването къмъ 1 ноемврий 1932 г. дирекцията е изразходвала за извършенитѣ и изброени по-горе водоснабдявания както следва:

а) за доставка на манесманови и поцинковани трѫби крѫгло 122,000 метра	12.293.057 лв.
б) за доставка на елеватори	2.635.755 „
в) „ „ „ смукателни помпи	185.748 „
г) „ „ „ циментъ	760.800 „
д) платено е по предприятия и сѫ преведени суми за извършване работи и доставка на материали непосрѣдствено отъ службата при дирекцията, отъ водоснабдителнитѣ бюра и други учреждения . .	18.156.720 „
Или всичко разходъ до 1. XI. 1932 г. . .	34.022.080 лв.

Освенъ тия суми за доплащането на започнати, но недовършени водоснабдявания ще се изразходватъ приблизително още около 1.000.000 лева.

А всичко — отъ срѣдствата на бѣжанския заемъ за водоснабдяването на бѣжанскитѣ селища — сѫ изразходвани крѫгло 35.000.000 лева.

ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ОБЩИНИТѢ

Споредъ предвидения новъ текстъ на чл. 49 отъ закона за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитѣ разходитѣ, които Дирекцията за настаняване на бѣжанцитѣ е извършила за водоснабдяването на бѣжанскитѣ селища и отдѣлни квартали, се изплащатъ отъ съответнитѣ общини, а не прѣко отъ самитѣ бѣжанци и отъ мѣстното население.

Разходитѣ се оформяватъ въ заемъ на общинитѣ, който се погасява въ течение на 20 години, считано отъ 1 януарий 1933 година. Условията за плащането въ всѣки конкретенъ случай ще бѫдатъ подробно установени отъ службата за ликвидация на Гл. дирекция въ специаленъ договоръ. Погашенията и лихвитѣ ще се плащатъ на Българската земледѣлска банка съ лихва $8^1/_2\%$.

За изплащане сумитѣ за водоснабдяването на бѣжанскитѣ селища и квартали, законътъ раздѣля общинитѣ на две групи:

а) Общини, които сѫ поели ангажиментъ предъ Главната дирекция, че ще подпишатъ договоръ за заемъ въ размѣръ на изразходванитѣ суми за водоснабдяването на мѣстното и бѣжанско население.

Тия общини гарантиратъ плащането на заемитѣ и лихвитѣ съ общински приходи, каквито сѫ длъжни да предвиждатъ въ бюджетитѣ си ежегодно до погасяването на заемитѣ и лихвитѣ имъ.

Водопойна чешма предъ гр. Месемврия.

Лихвитѣ почватъ да текатъ и да се плащатъ отъ деня на последнята отпустната сума отъ Главната дирекция за водоснабдяването.

б) Общини, които не сѫ поели ангажиментъ предъ Главната дирекция за заемъ.

Тия общини подписватъ сѫщо договоръ за заемъ въ размѣръ, който имъ е опредѣленъ отъ ликвидационната служба въ зависи-

мость отъ числото на бѣжанцитѣ и изразходванитѣ суми. Размѣрътъ се опредѣля, като се смѣта най-много до 3.000 лева на настанено бѣжанско семейство. Ако изразходваната въ действителность сума се раздѣли на числото на семействата и на всѣко семейство се падне по-малко отъ 3.000 лева, задължението на общината ще бѫде въ размѣръ на действително изразходваната сума. Ако пъкъ изразходваната въ действителность сума се раздѣли на числото на семействата и на всѣко семейство се падне повече отъ 3.000 лева, това задължение на общината остава въ размѣръ по 3.000 лева на настанено семейство, а разликата въ повече минава въ тяжесть на общитѣ разходи по бѣжанския заемъ. Такива общини гарантиратъ плащането на опредѣления по изложения по-горе начинъ заемъ и лихвитѣ му съ такси за водоползуване, каквито сѫщитѣ общини събиратъ отъ всички лица, учреждения и заведения, ползуващи се отъ водата. Такси плащатъ, както бѣжанскитѣ, така и мѣстнитѣ семейства, които вepiscopатъ вода. Размѣрътъ на таксситѣ се опредѣля отъ общинския съветъ и одобрява отъ службата за ликвидация на Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ. Лихвитѣ почватъ да текатъ и се плащатъ отъ 1 януарий 1933 година.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За водоснабдяване на бѣжанцитѣ, Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ почна да работи 2 години по-късно, отколкото въ другитѣ области. Следъ проучванията, които продължиха и презъ 1930 год., системна и усилена работа се разви презъ 1931 и 1932 години. Презъ тия две години се водоснабдиха множество села и градове, които отъ незапомнени времена сѫ страдали отъ липса на вода, било че водата имъ е била недостатъчна, било че е била по съставъ недоброкачествена, било най-сетне, че е носена отъ далечни растояния.

Дирекцията построи: 32 каптажа, 38 желѣзо-бетонни резервуари, 202 кладенци, 250 чешми и 122,700 м. водопроводи съ металически трѫби.

Съ постройката на каптажи, желѣзобетонови резервуари, водопроводи съ металически трѫби, солидни чешми и запазени отъ замърсяване кладенци, дирекцията задоволи не само една насѫщна нужда на настаненитѣ бѣжанци, но взе активно участие въ общото водоснабдяване на страната, тъй като отъ построенитѣ водни източници ще се ползуватъ не само бѣжанцитѣ, но и мѣстнитѣ жители. Водоснабдяването на 11 града, нѣкои отъ които сѫществуватъ споредъ историята отъ преди 2000 години, като Месемврия, Созополъ и др. и водоснабдяването на 122 села, болшинството отъ които сѫ въ плодороднитѣ части на Бургаския и Хасковския окрѫзи, безспорно

подобри условията за здравето и за закрепването на това население въ физическо и въ всѣко друго отношение. Това население не може да отрече жертвитѣ, които Държавата направи за неговото здравословно състояние и, трѣбва да се очаква, че то ще работи съ по-голѣма упоритость за възстановяване както на индивидуалнитѣ, тъй и на общитѣ загуби, които поради войнитѣ претърпѣха всички.

Дѣлото за водоснабдяването на бѣжанцитѣ не може да се счита напълно завършено, защото истина е, че останаха и неводоснабдени бѣжански населени мѣста, обаче, извършеното задоволи най-крещящитѣ нужди и ги задоволи по единъ солиденъ и траенъ начинъ. Както въ всичко друго, тъй и по отношение на водоснабдяването, бѣжанското и мѣстно население ще иматъ по-нататъкъ обща участь и съ общи усилия ще работятъ за поддържане на създаденото и за продължение дѣлото на водоснабдяването въ ония населени мѣста, които дирекцията не засегна.

Водоснабдяването е една отъ най-важнитѣ страни на благоустройството на населенитѣ мѣста. Дирекцията чрезъ своята работа за водоснабдяване на бѣжанцитѣ взе прѣко участие въ благоустройството на страната и счита, че въ ограниченитѣ рамки на времето и срѣдствата, които можаха да се отдѣлятъ отъ заема за тази цель — тя изпълни една насѫща задача, която следвоеннитѣ условия наложиха на България.

VII

БОРБА СЪ МАЛАРИЯТА И ВЕНЕРИЧЕСКИТѢ БОЛЕСТИ

БОРБА СЪ МАЛАРИЯТА И ВЕНЕРИЧЕСКИТѢ БОЛЕСТИ

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ГЛ. ДИРЕКЦИЯ НА НАРОДНОТО ЗДРАВЕ

Споредъ чл. 35 отъ закона за народното здраве, всѣка община съ население по-голѣмо отъ 5000 души е длъжна да има *общински лѣкарь*, т. е. — организирана здравна служба. Споредъ сѫщия членъ отъ закона, по-малкитѣ по население общини сѫ длъжни да иматъ своя здравна служба съ тази разлика, че тя е организирана при по-другъ редъ, именно — въ формата на колективна служба за нѣколко съседни малки общини, които образуватъ една организационна санитарна единица, наречена *сборна санитарна община*. За тѣзи пъкъ малки административни общини (съ население подъ 5000 души), които географически сѫ разположени изолирано, т. е. населенитѣ мѣста сѫ по-вече или по-малко отдалечени едно отъ друго — въ чл. чл. 28, 30 и 32, буква „б", отъ сѫщия законъ сѫ прокарани постановления, разяснени съ министерски циркуляръ (окр. нар. № 30198—I отъ 24. XII. 1929 г.), споредъ който въ такива общини сѫщо се организира колективна мѣстна санитарна служба, издържана отъ окрѫжната постоянна комисия (окрѫжния съветъ), а въ единични случаи и отъ държавата, като създадена така санитарна организационна единица и носи названието *санитаренъ участъкъ*. Споредъ чл. 38 отъ сѫщия законъ, всѣка община въ Царството е длъжна да предвижда въ ежегодния си бюджетъ необходимитѣ суми за издръжка на санитарната служба (персоналъ, борба съ заразнитѣ и други болести, оздравяване на населенитѣ мѣста и пр.) и това постановление на закона се спазва строго и повсемѣстно. По такъвъ начинъ всѣка община, а това значи, че и всѣко населено мѣсто въ Царството притежава: а) своя здравна служба, защото е включено въ една или друга организационна санитарна единица — собствена санитарна община, сборна санитарна община или санитаренъ участъкъ и б) кредити за издръжка на здравната си служба, разходвани било самостоятелно (както е въ самостойнитѣ санитарни общини), било колективно (както е въ сборнитѣ санитарни общини), било, най-после, чрезъ посрѣдството на окрѫжнитѣ съвети (въ санитарнитѣ участъци). Само въ единични случаи, за най-беднитѣ общини, цѣлиятъ разходъ по издръжката на здравната служба е поетъ отъ държавата, но

пъкъ организационната ѝ форма е тази на колективна мѣстна здравна служба, именувана санитаренъ участъкъ.

Въ резултатъ на това подраздѣление на цѣлата страна на санитарни общини и санитарни участъци, населението въ Царството — безъ изключение — се обслужва отъ една или друга мѣстна здравна служба. Поради липсата на достатъчно лѣкари въ страната, обаче, а и поради редъ други не по-малко сѫществени причини, нѣкои отъ тѣзи мѣстни здравни служби се изпълняватъ не отъ лѣкари, както би трѣбвало и както се предвижда по закона за народното здраве, а отъ фелдшери, т. е. отъ лица съ ограничена медицинска подготовка. Презъ 1930/31 ф. г. броятъ на мѣстнитѣ здравни служби е билъ:

Санитарни общини						
Градски	— 87	служби съ	138	лѣкари и	139	фелдшери
Селски	— 550	„	301	„	290	„
Сан. участъци	— 342	„	78	„	264	„
Всичко:	979	служби съ	517	лѣкари и	693	фелдшери

Населението на Царството (изчислено къмъ 1 юлий 1930 г.) е 5.884.500 души. Броятъ на административнитѣ общини въ Царството (споредъ преброяването 1926 г.) е крѫгло 2650, а броятъ на населенитѣ мѣста — 5.700. Съ други думи, всѣка мѣстна здравна служба въ Царството обслужва (съ лѣкарь или съ фелдшеръ, а нѣкѫде и съ по-голѣмъ персоналъ) срѣдно 6000 души население, или отъ 2 до 3 общини (2.7), или отъ 5 до 6 населени мѣста (5.8).

Частно за Бургаския и Петрички окрѫзи броятъ на мѣстнитѣ здравни служби презъ 1930/31 ф. г. е билъ:

А. Бургаски окрѫгъ

(Население къмъ 1 юлий 1930 г. — 517.680 души, общини админ. — 279, населени мѣста — 468).

Санитарни общини	градски	— 12 служби
	селски	— 70 „
Санитарни участъци		— 34 „
Всичко въ окрѫга		116 служби

Съ други думи, всѣка мѣстна здравна служба въ Бургаския окрѫгъ е обслужвала срѣдно 5580 души или отъ 2 до 3 общини (2.4), или 4 населени мѣста (4.0). Броятъ на населението варира: въ отдѣлнитѣ градски здравни служби между 2072 и 3217, а въ отдѣлнитѣ селски здравни служби между 781 и 6793 (въ санитарнитѣ участъци между 1205 и 4974).

Къмъ срѣдата на 1930 год. 38 отъ всички 104 служби по селата (селски санит. общини и сан. участъци) сѫ били заети отъ лѣкари

(или 36.5%), а останалитѣ отъ фелдшери или сж били вакантни (2 отъ тѣхъ).

Б. Петрички окржгъ

(Население къмъ 1 юлий 1930 г. — 205.720 души, общини — 100, насел. мѣста 266).

Санитарни общини	градски	— 6	служби
	селски	— 2	„
Санитарни участъци		— 21	„
	Всичко въ окржга	29	служби

Съ други думи, всѣка мѣстна здравна служба въ Петричкия окржгъ е обслужвала срѣдно 7000 души или отъ 3 до 4 общини (3.4), или 9 населени мѣста (9.1). Броятъ на населението варира: въ отдѣлнитѣ градски здравни служби между 3649 и 9407 въ отдѣлнитѣ селски здравни служби се издържатъ отъ кредититѣ по държавния бюджетъ. Къмъ срѣдата на 1930 г. 5 отъ всичко 23 служби по селата сж били заети отъ лѣкари (или 21.8%), а останалитѣ отъ фелдшери или сж били вакантни (3 отъ тѣхъ).

Изобщо въ цѣлото Царство 84% отъ мѣстнитѣ здравни служби обслужватъ селскитѣ райони, а 16% — градоветѣ.

Общо за Царството и за сжщата година персонала е билъ: 42.7% лѣкари и 57.3% фелдшери.

Съ малки изключения, районитѣ на санитарнитѣ общини обхващатъ пространство съ срѣденъ радиусъ около 8 клм., а санитарнитѣ участъци — 15 клм. Обикновенно лѣкарьтъ има седалище въ централното населено мѣсто.

ЗАПОЧВАНЕ РАБОТАТА

Имайки предъ видъ тази организация на Главната дирекция на народното здраве, между комисаря на Обществото на народитѣ и Главния директоръ за селско-стопанското настаняване на бѣжанцитѣ, покойния инженеръ Ст. Сарафовъ, станаха още въ самото начало разсжждения, какво би могло да се направи срещу маларията чрезъ бѣжанския заемъ. И двамата бѣха съгласни, че, между другото, трѣбва да се подпомогнатъ усилията на Дирекцията на народното здраве, като й се поставятъ въ разположение суми и отъ заема. Веднага обаче, това не можеше да се направи, първо до гдето не се очертаятъ всичкитѣ разходи въ общия планъ и, второ, до като не се получи съгласието на финансовия комитетъ, а това значеше, че по-рано отъ месецъ мартъ 1927 г. не можеше да се пристжпи къмъ подпомагане борбата срещу маларията.

На 14 февруарий с. г., когато общия планъ се очерта въ главни линии, главния директоръ влѣзе въ връзка съ Дирекцията на народното здраве и отъ конференцията, която стана съ инспек-

тора по маларията г. д-ръ Марковъ, се разбра, че Главната дирекция на народното здраве има нужда годишно отъ 12.000.000 лв. за да се бори съ маларията въ цѣла България и то въ продължение на 5 години.

Къмъ края на м. февруарий главния директоръ и комисаря на О. Н. заминаха за Женева, изложиха въпроса предъ председателя на хигиеническата секция и го помолиха да се изпрати нѣкой капацитетъ по маларията въ България, за да проучи положението и даде надлежнитѣ упѫтвания, а така сѫщо да помогне да се достави на малка цена хининъ за раздаване на бѣжанцитѣ.

Хигиеническата секция при О. Н. се отзова благосклонно и къмъ двѣтѣ молби, като проводи г. проф. Швеленгребелъ и като уговори съ една холандска фирма да ни даде хининъ на половинъ цена отъ тая, по която се доставяше той въ насъ.

Проф. Швеленгребелъ пристигна въ София на 4 априлъ с. г., прегледа Бургаския окрѫгъ и въ рапорта си подкрепи нашитѣ желания да се помогне чрезъ заема борбата срещу маларията.

Подкрепи приготвената отъ Дирекцията на народното здраве програма, допълни я и я пригоди въ възка съ нуждитѣ на бѣжанцитѣ.

Комисаря на О. Н. я възприе и на чело на организацията се постави г. д-ръ Дрѣнски, началникъ на противомаларичния институтъ въ Бургасъ, който обедини по тоя начинъ двѣтѣ служби — тая на Дирекцията на народното здраве и тая на Дирекцията за настаняване бѣжанцитѣ.

Въ разположение на д-ръ Дрѣнски се поставиха отъ заема следнитѣ срѣдства:

за 350 кгр. хининъ	500.000 лв.	
за 25 хининари (фелдшери и лѣкари)	900.000 „	(после бѣха 13 доктори)
за добавъчво възнаграж. на 3 лѣкари	96.000 „	
за 1 кондукторъ	57.000 „	
за 25 велосипеди	125.000 „	
за оздравителни работи	3.000.000 „	(прегл. отъ г. Форнари)
Всичко годишно . .	4.678.000 лв.	
а за 3 години . .	14.000.000 лв.	

Образуваха се 25 района, както следва:

а) Василико	3
б) Бургасъ	8
в) Анхиало	4
г) Елхово	7
д) Карнобатъ	1
е) Айтосъ	2
	25

И работата влѣзе въ своитѣ релси.

ПРОСТРАНСТВО И ХАРАКТЕРИСТИКА НА РАЙОНА

I. Бургаски районъ

а) *Борба съ маларията*

Този маларичненъ районъ заема североизточната и югоизточната часть отъ Бургаския окрѫгъ. Северно граничи съ с. Гьозекенъ, южно съ с. Резово, на изтокъ отъ Черно-море, а на западъ съ Карабунарския и Айтоски маларични райони. Той заема по-голѣмата часть отъ черноморското ни крайбрѣжие. Пространството му възлиза на 3664 кв. клм. съ 96.105 жители, т. е. на кв. клм. по 28 души, което ще рече, че той, въпрѣки настаняването на бѣжанци, остава все още рѣдко населенъ. Въ този районъ сѫ включени градоветѣ: Бургасъ, Анхиало, Месемврия, Созополъ, Василико и Ахтополъ.

Въ топографическо отношение $^1/_3$ отъ Бургаския районъ е равнина, прошарена съ множества блата и мочури. Въ нея сѫ разположени голѣмитѣ блата, а именно: Мандренско, Ваякьойско, Атанасъ-кьойско, Индже-кьйско, Алеппо, Стамопло, Аркутино и Дяволско блата. Останалитѣ $^2/_3$ отъ района представляватъ планинска, гориста мѣстность, пресѣчена съ множество рѣки и дерета, които лѫкатушатъ измежду хълмоветѣ, образуватъ вирища и наново протичатъ къмъ низинитѣ, дето, неможейки да намѣрятъ свободенъ изходъ къмъ морето се разливатъ и образуватъ мочури и локви.

Бургаскиятъ окрѫгъ се отличава съ полуконтиненталенъ климатъ, съ влажна и хладна пролѣть, топли и сухи лѣто и есень и не много студена зима.

Съчетанието на всички тия условия: геологическия строежъ на почвата (черноземъ, примѣсенъ съ глина), мѫчно просмукваща, преобладаването на порфирнитѣ и андезитни скали, богати съ изворни води, както и климатическитѣ условия и умѣрената температура почти презъ цѣлата година благоприятствуватъ твърде много за развитието на Anoph. macilipennis — преносителя на маларията, която съ вѣкове е опустошавала населението и е обезлюдвала цѣли селища. Развалинитѣ въ селищата: Ченгеръ, Старо-Паничерево, Салихлеръ, Цѣровка, Дудиново, Ембелецъ и др. говорятъ красноречиво за голѣмата опустошителна роля, която е изиграла маларията, като вѣковно народно бедствие.

Това се доказва и отъ слабия растежъ на много селища, както и високата смъртоность въ миналото.

Поради обстоятелството, че настаненитѣ следъ войнитѣ бѣжанци въ Бургаско сѫ били сѫщо изложени на заболѣване отъ малария, както и мѣстното население, главния инспекторъ по маларията въ едно изложение до Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ,

изтъква голѣмата нужда отъ подкрепа за засилване борбата съ маларията въ този маларičенъ край.

Тогава се отпустнаха срѣдства отъ бѣжанския заемъ за една нова организация на маларичната служба въ Бургаско и Елховско.

ОРГАНИЗАЦИЯ

Бургаския маларičенъ районъ се подраздѣля на 16 подрайони, а въ всѣки подрайонъ, състоящъ се отъ 3 до 5 селища, се назначи по единъ лѣкарь или фелдшеръ съ название районенъ наблюдатель. Въ Елховско се откриха 5 маларични подрайона съ по единъ наблюдатель. Районния наблюдатель имаше за задача да преглежда болнитѣ отъ малария безплатно, да взема отъ тѣхъ кръвь за микроскопическо изследване, да лѣкува всички заболѣли отъ малария, открити благодарение съ микроскопа или клиническа картина. Освенъ това, той проучваше всички открити води — източници за развъждането на маларичния комаръ и ржководѣше противоларвената и противокомарна борба. Почти въ всѣко село за тази цель е била открита амбулатория за безплатно преглеждане и лѣкуване на болнитѣ отъ малария. Всѣки районенъ наблюдатель два пжти седмично обхождаше всѣко повѣрено му селище. За помощникъ въ всѣко село той имаше единъ мѣстенъ хининаръ, издържанъ отъ срѣдствата на общината или Държавата.

Съ въвеждане на тая организация, персоналътъ на Противомаларичния институтъ се е състоялъ отъ: началникъ на института — маларіологъ, назначенъ по щатъ и издържанъ отчасти отъ бѣжанския заемъ, помощникъ на началника — инспекторъ, сжщо маларіологъ, назначенъ сжщо по щатъ и отчасти издържанъ отъ срѣдствата на бѣжанския заемъ, 20 районни наблюдатели, отъ които 14 сж били лѣкари и 6 фелдшери (всички издържани отъ бѣжанския заемъ), единъ домакинъ по щатъ, 3 микроскописти, двама по щатъ и единъ отъ бѣжанския заемъ), двама кондуктори (единъ по щатъ и единъ отъ срѣдствата на бѣжанския заемъ), единъ шофьоръ и 3 дезинфектори, издържани отъ бѣжанския заемъ и 104 мѣстни хининари съ възнаграждение отъ фонда „Борба съ маларията“ и отъ общинитѣ.

ПРОУЧВАНИЯ ВЪ ВРЪЗКА СЪ БОРБАТА ПРОТИВЪ МАЛАРИЯТА

Тази нова организация, на чело съ Противомаларичния институтъ, положи основитѣ на редица издирвания и научни проучвания върху: 1) биологията на комаритѣ и тѣхнитѣ развъдни мѣста; 2) морфологичнитѣ особености на отдѣлнитѣ видове анофели; 3) епидемиологията съ нейнитѣ индекси — а) паразитенъ и б) далеченъ и зависимостьта ѝ съ социалнитѣ и економични условия на населението въ

градоветѣ и селата; 4) раждаемостьта и смъртностьта въ зависимость отъ заболеваемостьта отъ маларията; 5) сезонното преобладаване на видоветѣ малария; 6) маларичната профилактика и лѣчение; 7) имунитета при маларията; 8) условията за успѣшното водене на една противоларвенна и противокомарна борба; 9) смисълъ за извършване на временни и трайни оздравителни работи.

Тукъ му е мѣстото, обаче, да се спремъ малко по-обстойно само върху дейностьта на института спрѣмо издирванията на всички заболявания или съставяне точна представа за индексъ — паразитикусъ и индексъ — спленикусъ за сравнение съ миналитѣ години, както и върху резултатитѣ отъ приложението на едно системно лѣчение.

ЗАБОЛЕВАЕМОСТЬ (INDEX PARASITICUS)

При наличностьта на единъ интелегентенъ и специално подготвенъ помощенъ персоналъ (участъкови наблюдатели) можа да се добие по-пълна и научна картина на заболеваемостьта отъ малария въ Бургаско и Елховско. Презъ амбулаториитѣ, каквито се откриха въ много села, премина почти цѣлото население, на което поголовно се изследва кръвьта и далачливостьта на всички деца. При това масово изследване се откриха всички паразитоносители съ и безъ явни признаци на заболеваемость. Понеже последнитѣ обикновенно не прибѣгватъ до лѣкарска помощь, представляватъ най-опастнитѣ разпространители на маларията. До като броя на микроскопически положителни случаи презъ 1926 г. (когато се е изследвала кръвьта само на явилитѣ се болни) е билъ 3279, то презъ 1927 г., при старанието да се изследва кръвьта на цѣлото население, броя на микроскопически положителни е билъ 6218. Общиятъ брой на изследванитѣ кръвни проби презъ сжщитѣ години е билъ: 1926 г. — 17.522 (кръвни проби), а презъ 1927 г. — 41.303 (кръвни проби). Процента на заболеваемостьта въ 1926 г. е билъ 18·06 %, а въ 1927 г. — 15·05 %.

Районнитѣ наблюдатели редовно и системно сж хининизирани открититѣ посрѣдствомъ микроскопа и клиническитѣ случаи отъ малария по методата, респ. таблицата на проф. Сайфартъ. Повишена е била и дневната доза при възрастни на 1·60 до 2 грама. Тѣхнитѣ амбулатории сж били винаги посещавани съ живъ интересъ отъ населението — мжже, жени и деца.

Така презъ 1927 год. въ Бургаския маларичень районъ, състоящъ се отъ 73 селища съ 62.558 души, сж били лѣкувани 11.858 болни отъ малария, отъ които 4.753 открити съ микроскопа и 7.105 клинически случаи. Изразходванъ е билъ 144.778 кгр. хининъ. Освенъ съ хининъ, пробно за първа година е билъ употрѣбенъ и плазмохина, като лѣчебно срѣдство purum и compositum надъ амбулаторно

моблири въ нѣкои селища. Броя на всички лѣкувания съ plasmochin е билъ 209.

Благодарение настойчивостьта на районнитѣ наблюдатели, нѣкои общини сѫ извършили разни временни оздравителни работи презъ 1927, а именно:

1. **Почистване на отводнителни канали.** Систематично почистване отъ растителность и пръскането имъ съ петролъ или парижко зеленило въ и край селищата: Атанасъ-кьой, Лѫджа-кьой, минералнитѣ бани и Якезлийския каналъ.

2. **Почистване на дерета** и попръскването имъ съ петролъ или парижко зеленило въ или край селищата: Ходжамаръ, мина Черноморе, мина Кара-баиръ, Ески-пасли, Кара-тепе, Кѫръ-харманъ, Русокастро, Мехмечъ-кьой, Равна-гора и др.

3. **Почистване отъ растителность рѣчни корита.** Коритата въ и край селищата: Александрово, Медово, Чимосъ, Индже-кьой, Алакария, Кайрякъ-кьой, Русо-кастро, Кара-гьозлеръ и др.

4. **Асаниране на срѣдно голѣми замочурени площи** посрѣдствомъ изпомпване на разлѣтата вода: между с. инж. Сарафово — Ходжамаръ и Ески-пасли (разлѣтата вода на Ески-паслийския азмакъ).

5. **Отцеждане на бликащи локви** посрѣдствомъ прокопаване на малки изкопи — канали въ с. с. Бараклий, Лѣсково, Медово и Русокастро.

6. **Премахване на шосейни изкопи** посрѣдствомъ разораване покрай шосетата Бургасъ — Ески-пасли, Бургасъ — Карабунаръ.

7. **Запълване на ями** отъ вадене на кирпичи или тухли край селата Мандра, Кюприя и др.

ПРОТИВОМАЛАРИЧНА ПРОПАГАНДА

До 1927 г. мѣстното население, поради незнание, не е прибѣгвало до редовно вземане на хинина, нито пъкъ е предприемало нѣщо, за да се предпазва отъ комаритѣ, криящи се въ тъмнитѣ и влажни ѫгли на кѫщитѣ и сазовитѣ имъ покриви. Естествено е, че при едно такова положение и най-голѣмитѣ усилия въ борбата съ маларията могатъ да останатъ безрезултатни, ако, преди всичко, първитѣ усилия на участъковитѣ наблюдатели не бѣха насочени къмъ премахването на невежеството и постройката на нови, свѣтли, удобни и хигиенични жилища отъ страна на Гл. дирекция за наст. бѣжанцитѣ.

Едновременно съ това, противомаларичния институтъ издаде едно рѫководство за училищата, въ което съ леки въпроси и отговори се обясни болестьта малария, нейната причина, пренасяне и борба. Посетени бѣха и всички градове въ Бургаско, дето се държаха популярни сказки, придружени съ прожекции на маларичния филмъ отъ Международното хигиенично бюро на Рокфелеровата фондация; писани

сж въ ежедневна преса редица статии, проповѣдвани сж винаги между бащи, майки и деца поучителни съвети по отношение редовното приемане на хинина, избиването на комаритѣ и премахването на развъднитѣ мѣста на комара Anopheles.

БОРБА СЪ МАЛАРИЯТА

Презъ 1928 и 1929 г. по препоржка на представителя на О. Н. г. проф. Швеленгребелъ, се е предприела по-интезивна противоларвена и противокомарна борба. Обекти сж били ония селища, дето топографскитѣ условия повече сж благоприятствували за това, т. е. дето развъднитѣ мѣста на комара не сж били така многобройни и обширни — с. с. Св. Власъ, Чимосъ, Алакария, Ески-пасли, Ходжамаръ, Новъ-Вѣтренъ, Вая-кьой, Кабасакалъ (северна зона), Кумлука, Кара-тепе, Каръ-чешме, Сазлж-кьой, Кара-гьозлеръ и Равна-гора (южна зона).

Мѣркитѣ противъ маларията се състояха въ: засипване или отводняване малки локви, ями и мочури; чистене и корекция на дерета и рѣкички; отбиване на водитѣ да текътъ по друга посока до пресъхване на старото легло; петролизация и арсенизация и извършване малки оздравителни работи.

Мѣркитѣ противъ комаритѣ се състояха въ претърсване всички жилища и обори и изтрѣбване комаритѣ отъ тѣхъ. Като най-подходящъ сезонъ за приложението на тази мѣрка се е оказалъ зимния; ето защо презъ зимата сж били организирани навсѣкжде команди за избиване презимувалитѣ комари посрѣдствомъ насекоморни течности.

РЕЗУЛТАТИ

Срещу полученитѣ неуспорими голѣми резултати отъ противоларвенитѣ мѣрки въ нѣкои отъ селищата въ Бургаско презъ 1928 г. е изразходвано: 1) 1500 кгр. петролъ за петролизиране, 2) 1500 кгр. парижко зеленило за арсенизиране, 3) 300 кгр. Fley-Tox за избиване на комаритѣ и 4) 29 кгр. хининъ за лѣкуване на паразитоносителитѣ.

Добри резултати отъ водене на противоларвената и противокомарната борба сж добити и въ много други селища. Въ нѣкои отъ тѣхъ, като Атанасъ-кьой, Алакария и др. се успѣ да се дойде почти до пълно ограничение на комаря, съ това до ограничение и на маларията.

Благодарение на тѣзи мѣрки, заболеваемостьта отъ малария въ нѣкои селища бѣ намаляла отъ 59.4% презъ 1926 г. на 28.8% презъ 1928 г. и на 8% презъ 1929 г. Изобщо, въ резултатъ на успѣшната три годишна борба противъ маларията, изнесена главно съ срѣдства отъ бѣжанския заемъ се допринесе твърде много за този нещастенъ малариченъ край. Съ придобивкитѣ въ здравословно отношение

и съ подпомаганията се даде импулсъ за по-интезивенъ животъ: подпомогна се както индустрията, така и стопанския ни животъ.

Въ Бургаския малариченъ районъ се подпомогнаха следнитѣ маларични селища: Бургаско—41, Анхиалско—19, Василиковско—17 и

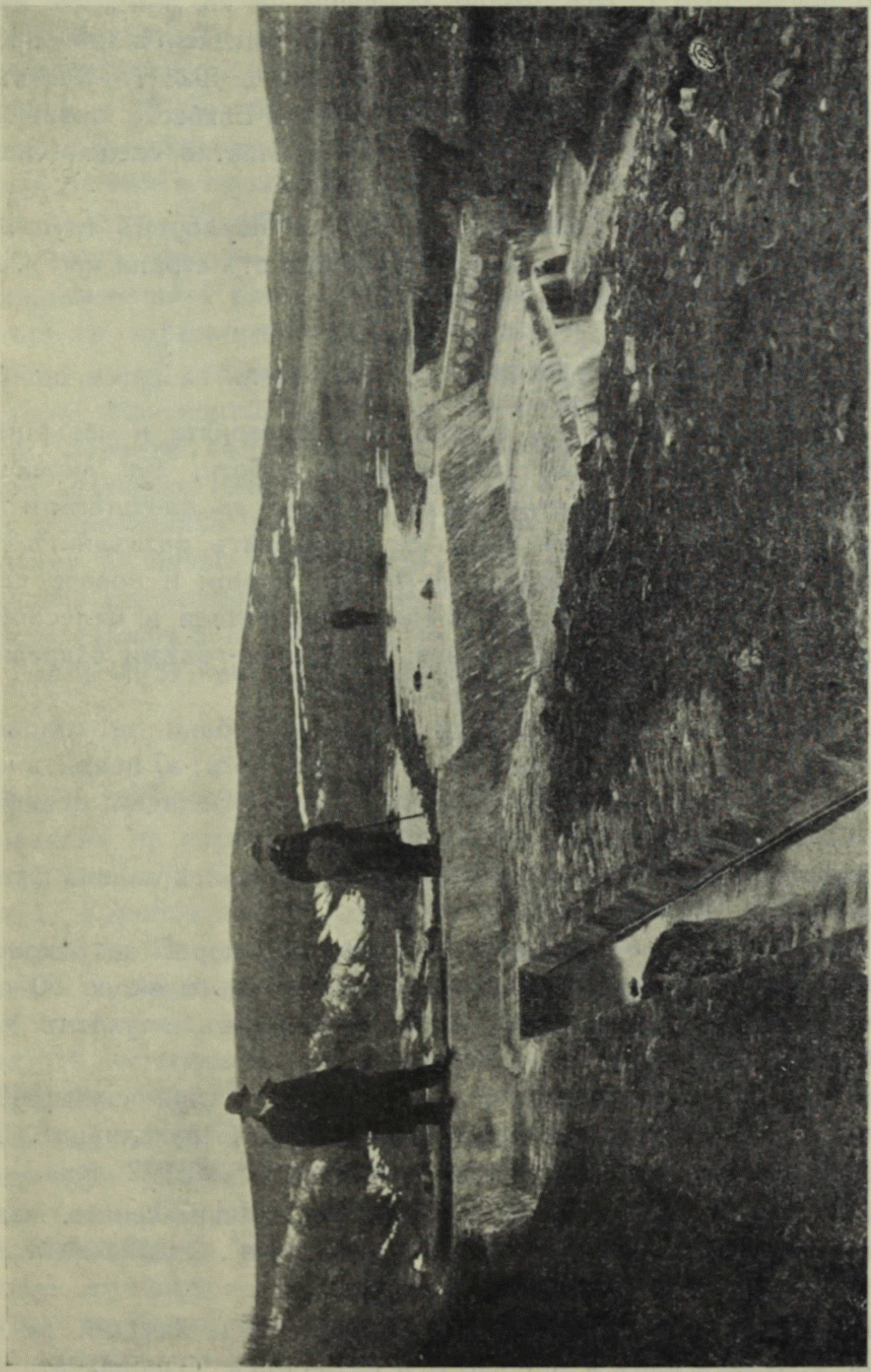

Баражъ за отбиване низкитѣ води на Форунъ-дере между с. Ески-пасли и с. Даутлий, Анхиалска околия

Елхово—29 или всичко 106 села, населени въ: Бургаско съ 36.863, Анхиалско—13.807, Василиковско—11.135 и Елховско—39.672 души.

Споредъ изчисленията въ края на 1929 г. е констатиранъ единъ прирѫстъ приблизително съ 6 души на всѣки квадратенъ клм., т. е. докато презъ 1926 г. сме имали 28 души на кв. клм., то въ края на 1929 г. 33.23 души. Отъ друга страна индекситѣ или процента на заболеваемостьта сѫ били: 1927 г.—16.5%, 1928 г.—8% въ Бургаско; отъ 15.5% и 30.8% за Месемврийско и Елховско презъ 1927 г. Процентитѣ на заболеваемостьта бидоха съответно сведени на 5.9% и 9.2% презъ 1929 г.

Тѣзи успѣхи сѫ безспорно плодъ на неуморенъ трудъ, положенъ върху научна основа и щедра подкрепа отъ страна на Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ.

ОЗДРАВИТЕЛНИ РАБОТИ

Освенъ подкрепата въ борбата съ маларията и извършването на нѣкои малки временни оздравителни работи, Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ е отпуснала и срѣдства за по-голѣми и трайни оздравителни работи, чрезъ които се премахватъ развъднитѣ гнѣзда на маларичнитѣ комари върху по-голѣми площи и повече селища, като сѫщевременно се постига и едно оздравяване и целесъобразно култивиране на замочурената почва. Такива по-голѣми оздравителни работи сѫ направени въ следнитѣ селища:

1. Въ района на Бургаскитѣ минерални бани за оздравяване минералнитѣ бани, с. Лѫджа-кьой и Ново-Вѣтренъ: а) покритъ каналъ източно отъ разсадника; б) покритъ каналъ западно отъ разсадника; в) хващане водитѣ на Кюмюрджи-дере.

Оздравена площь около 150 декари, а за тритѣ канала сѫ изразходвани общо 390.564 лева.

2. Просушаване мочуритѣ на „Кочиларъ-дере“ за оздравяване на с. Кара-гьозлеръ, Бургаско. Оздравената площь е около 50 декари и изразходвана общо сума за направа дренажъ и тухленъ каналъ 497.338 лева.

3. Пресушаване мочуритѣ на „Солу-дере“ при с. Кара-баиръ, Бургаско, за оздравяване с. Кара-баиръ и мина „Плакалница“. Оздравената площь е около 60 дек. и изразходвани 265.072 лева.

4. За оздравяване на с. с. Кара-тепе и Кѫръ-чешме, хващане изворитѣ на „Еминъ-чешме“ и „Пейчовия изворъ“. Оздравената площь е 25 декара — 114.228 лева.

5. Оздравителни работи на с. с. Дебелтъ и Якезлий за пресушаване мочуритѣ надъ и западно отъ с. Дебелтъ. Оздравената площь е около 200 декара — 326.000 лева.

6. Въ басейна на Ески-паслийския азмакъ сѫ извършени следнитѣ оздравителни работи въ с. с. Ходжамаръ, мина Черно-море, Ески-пасли, Даутлий, Алакария и инж. Сарафово:

а) мочуритѣ на Кавакъ-дере при с. Ески-паслий. Оздравената площь е 30 дек. за 158.600 лева; б) мочуритѣ отъ Беевската чешма при с. Ески-паслий — оздравената площь е 20 дек. за 72.395 лева; в) мочуритѣ отъ дѣдо Илювата чешма и Лѫджата при с. Ески-паслий — оздравената площь е 25 дек. за 94.872 лева; г) мочуритѣ „Върбичката" при с. Ески-паслий—оздравената площь е 25 декара за 33.815 лева; д) корекция на р. Азмака и премахване замучоряванията въ горното ѝ срѣдно и долно течение съгласно проекта I, II и III и проектъ Форунъ-дере (долната часть още не завършена).

Оздравителната площь тукъ възлиза на около 5000 декари, като за цельта сѫ изразходвани 3.371.356 лева.

Общо взето, отъ отпустнатитѣ срѣдства отъ Дирекцията за настаняването на бѣжанцитѣ, възлизаща на 10.569.385 лева, сѫ изразходвани за борбата съ маларията (персоналъ въ помощь, хининъ, парижко зеленило, петролъ, пропаганда и пр. — 5.245.145 лв.) и за трайни оздравителни работи — 5.324.240 лева, съ които суми сѫ направени: а) около 6400 лин. м. канали само въ земленъ изкопъ, б) 7 чешми съ модерни водопои, в) крѫгло 6950 лин. м. закрити дренажни канали и г) 7576 лин. м. открити облицовани канали, отъ които около 4600 лин. м. съ бетонови блокове.

БОРБА СЪ СИФИЛИСА

Презъ 1927, 1928 и 1929 год. противосифилистични отряди на Гл. дирекция на народното здраве бѣха открили ендемични огнища на сифилисъ въ Бургаския окрѫгъ, а именно въ Василиковска, Елховска, Карнобатска и Котелска околии. Размѣрътъ на това зло въ окрѫга не бѣше точно опредѣленъ, защото липсваха срѣдства и персоналъ за издирване. По сѫщитѣ причини не бѣ организирано още и правилното лѣкуване на открититѣ болни. За Василиковска околия бѣ установено, че бѣжанското население е носитель на наследственъ сифилисъ.

По искане на Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ, Хигиеничната секция при О. Н. исказа заинтересованость за тази опастность на бѣжанското население въ Бургаския окрѫгъ и презъ есеньта на 1929 год. възложи да делегира въ България нейнъ представитель да посети този край и лично да проучи този въпросъ. Главната дирекция на народното здраве го снабди съ даннитѣ — такива, каквито ги имаше отъ противосифилистичнитѣ отряди — за открититѣ до тогава сифилистични ендемични гнѣзда: Кости, Бро-

дилово, Розово, Каланджа, Вулгари, Ахтополъ, Касъмчево, Соуджакъ, Читалово, Доганово и др. Отъ тѣзи данни делегата добилъ убеждение, че между населението въ тѣзи пунктове сѫществува една заплашителна заболеваемость отъ 20, 30 дори и 50% и, обобщавайки априорно тѣзи данни за населението отъ цѣлия окрѫгъ, д-ръ Макензи докладва неточно предъ Хигиеничната секция при О. Н. за голѣмата сифилистична заболеваемость въ Бургаски окрѫгъ. Поради това, Хигиеничната секция при О. Н. изпрати мисия отъ експертитѣ — професори д-ръ Еснеръ и д-ръ Олсенъ, да произведатъ подробна и обективна анкета и обсѫдатъ мѣркитѣ, които трѣбва да се предприематъ. Тази мисия посети Бургаски окрѫгъ презъ априлъ 1930 г., също с. Касъмчево, Карнобатско, кѫдето ѝ бѣха представени демонстративни случаи отъ наследственъ сифилисъ. Презъ сѫщото време 6 противосифилистични отряди на Гл. дирекция на народното здраве извършваха поголовни прегледи на селското население въ цѣлия Бургаски окрѫгъ за издирване размѣра на заболеваемостьта отъ сифилисъ и, макаръ даннитѣ отъ тия издирвания да не бѣха още въ пълна известность, обаче отъ тия, които бѣха известни, и отъ лично виденото, мисията извлѣче убеждение, че сѫществуващата опастность отъ епидемиченъ сифилисъ въ Бургаски окрѫгъ не е такава, каквато се е мислило, но все пакъ сѫ умѣстни и нуждни мѣрки, които Гл. дирекция на народното здраве е предприела. Мисията се постара да обсѫди и да подпомогне тия мѣрки. Като се вземаха предъ видъ мѣстнитѣ условия и досегашната екипна противосифилистична дейность, решено бѣ, по предложение на Гл. дирекция на народното здраве, службата за борба съ сифилиса да бѫде сложена на базата на диспансерната дейность, като бѫде възложена на органитѣ на мѣстнитѣ санитарни служби, които да се подготвятъ за цельта чрезъ специални курсове, организирани въ гр. Бургасъ или София.

Срѣдствата за подготовката, обзавеждането и поставяне въ действие подобна служба, която имаше за цель, преди всичко, да опазва здравето, живота и работоспособностьта на бѣжанското население, се очакваха да бѫдатъ отпустнати отъ Гл. дирекция на настаняване бѣжанцитѣ, защото последната бѣ направила по принципъ такова предложение и искаше да ѝ бѫдатъ конкретизирани въ специално разпредѣление нуждннитѣ кредити за борба съ сифилиса въ Бургаския окрѫгъ.

Къмъ края на м. май 1930 година, Главната дирекция на нар. здраве изработи окончателната организация на службата, която бѣ възприета отъ професоръ Еснеръ, и състави бюджетъ за време отъ 1. VI. 1930 г. до 31. III. 1931 г., който се представи на Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ. Последната се съгласи и комисаря на

О. Н. на 20. IV. 1930 г. одобри бюджета и остави на разположение на Главната дирекция за народното здраве следнитѣ кредити:

1) Заплати на персоналъ	687,000 лева
2) За двуседмични курсове въ Бургасъ за служебнитѣ лѣкари въ окржга	200,000 „
3) Веществени и други разходи по обзавеждане и издръжка на службитѣ	800,000 „
4) За постройка и обзавеждане противовенерично отдѣление съ 30 легла при Бургаската I-во класна болница	548,000 „
5) За издръжка противосифилистични отряди, които извършваха поголовно изследване на населението и за уредба на четиреседмиченъ противосифилистиченъ курсъ въ София . .	400,000 „
6) За доставка на медикаменти и други . . .	350,000 „
Всичко . .	1,985,000 лв.

Съ тѣзи кредити се постигна:

1) Съ противосифилистични отряди (5 издържани отъ Дирекцията за н. б. и 1 отъ Гл. дирекция на нар. здраве) се извършиха въ първитѣ 6 месеца на 1930 година поголовни изследвания на селското население въ окржга, като бѣха изследвани 358 села (отъ всичко 455 села въ окржга) съ едно селско население отъ около 275,000 жители (отъ всичко селско население въ окржга 387,000), като бѣха прегледани 258,474 човѣка, или приблизително 67% отъ цѣлото селско население.

Въ тѣзи издирвания бѣха направени 3614 серологични изследвания по Весерманъ и Канъ и бѣха набелязани, като констатирани сифилистици 1863 лица и като съмнителни такива 813.

2) Обзаведе се съ апаратура и материали бактериологическата лаборатория въ Бургасъ, съ цель да се направи годна за серологични изследвания по сифилиса.

3) Доставиха се на складъ въ Бургасъ всички необходими лѣкарства и прибори за лѣкуване на болни отъ сифилисъ.

4) Построиха се три постройки (2 въ Бургасъ и 1 въ Василико) за амбулаторна и диспансерна противосифилистична служба и една постройка за кожно-венерическо отдѣление при Бургаската I-во класна болница съ 30 легла—по 15 за мжжкото и женско отдѣления.

5) Набавиха се легла и др. потрѣбни за болничното отдѣление, апарати, инструменти, микроскопи, инсталации и др. материали за обзавеждане амбулаториитѣ въ Бургасъ и Василико и разни принадлежности за 50 общински и участъкови мѣстни санитарни служби за лѣкуване на мѣсто сифилиса.

6) Прекараха обучение за издирване и лѣкуване на сифилиса първоначално при кожно-венерическата клиника въ София четиреседмиченъ курсъ 10 души лѣкари, които до тогава бѣха районни наблюдатели по маларията, издържани отъ Дирекцията за настаняване бѣжанцитѣ, чиито служби се закриваха по борбата съ маларията, и се подготвиха за борба съ сифилиса. По-късно презъ м. юлий 1930 год., въ 2 курса по за две седмици, ръководени отъ проф. Еснеръ въ противомаларичния институтъ — Бургасъ, получиха подготовката си за борба съ сифилиса още 49 околийски участъкови и общински лѣкари.

7) Назначиха се 3-ма допълнителни лѣкари по борбата съ сифилиса, по единъ за Айтоска, Ямболска и Елховска околии, два противосифилистични отряди, по 1 за Василиковска и Анхиалска околии.

8) Направи се разпредѣление на районитѣ за всѣки лѣкарь, заетъ въ противосифилистичната служба, и се разпратиха на всички потрѣбни за издирване и лѣкуване материали, инструменти и лѣкарства;

9) Дадоха се писмени нареждания за начина, по който да се извършватъ издирванията, серологическитѣ изследвания, лѣкуването и какъ да се съхраняватъ и отчитатъ отпустнатитѣ материали и лѣкарства.

Нареждаше се при започване дейностьта най-напредъ да се контролиратъ диагнозитѣ на обявенитѣ отъ противосифилистичнитѣ отряди за сифилистични, като се подложатъ на всестранно клиническо изследване и провѣрятъ серологично по Канъ и Васерманъ. Следъ сигурно установяване диагнозата, констатиранитѣ сифилистични се записаха при всѣка служба въ специаленъ регистъръ и се започваше лѣкуването. За последното се водеше специаленъ болниченъ листъ, отдѣленъ за всѣки боленъ. Издирванията продължаваха, но съ голѣма осторожность. Прегледитѣ бѣха всестранни и на всѣки, глава на семейство, се вземаше кръвна проба за серологично изследване за издирване латентния сифилисъ. При такава подготовка противосифилистичната служба въ окръга продължи своята дейность.

До края на м. мартъ 1931 год. мѣстнитѣ санитарни служби и диспансери проконтролираха 1103 лица отъ обявенитѣ отъ отрядитѣ за сифилистични и отъ тѣхъ установиха за сигурно болни само 481 случаи, а останалитѣ намѣриха за погрѣшно обявени.

Презъ сѫщия периодъ се откриха нови 119 болни отъ сифилисъ лица, които отрядитѣ не сѫ могли да откриятъ.

Проявената отъ противосифилистичната служба за това кратко време дейность не е особенна, но, като се вzематъ предъ видъ множеството прѣчки и затруднения, които се срещаха въ този организационенъ периодъ, тя е достатъчна и дава твърдата вѣра, че е налучкала подходяща система за нашитѣ условия, въ борбата съ

това социално зло. Щомъ мѣстнитѣ санитарни служби сж обзаведени съ необходимото за тази борба, служебнитѣ лица сж подготвени и продължаватъ да се подготовляватъ за нея, щомъ Държавата осигури безплатно лѣкуване и добра контрола и правилно ржководство, може да се вѣрва, че борбата съ сифилиса въ Бургаския окрѫгъ ще даде за нѣколко години очакванитѣ резултати.

II. ПЕТРИЧКИ РАЙОНЪ

БОРБА СЪ МАЛАРИЯТА

Започване работата

Презъ м. октомврий 1927 г. експертната комисия на Обществото на народитѣ, състояща се отъ проф. Швеленгребелъ, д-ръ Норманъ Уайдъ и д-ръ Колексъ, дойде да провѣри работитѣ по борбата съ маларията въ Бургаско. Едновременно съ това, тя се заинтересува, кой окржгъ следъ Бургаския е най-засегнатъ отъ малария и какви мѣрки би следвало да се приложатъ. Указа й се Петричкия окржгъ, като се искаше да се въведе сжщата система на лѣчение, както въ Бургаско. Комисията, обаче, заяви, следъ като бѣ говорила съ г. комисаря на О. Н., че не може да възприеме сжщата система за лѣчение, както въ Бургаско и предложи на д-ръ Коленсъ да направи постжпки предъ Рокфелеровата фондация за помощь. По-късно д-ръ Коленсъ съобщи, че фондацията е съгласна да учреди една „опитна станция" въ Петричъ съ зона отъ 7 села, въ които да се проучатъ най-целесъобразнитѣ начини за борбата съ маларията. Фондацията искаше да й се построи здание за станция, а персоналътъ да се издържа отъ нея. Къмъ края на 1929 г. станцията бѣше готова и персонала назначенъ още отъ самото начало на сезона.

РАЙОНИ И ПЕРСОНАЛЪ

Презъ ноемврий месецъ 1928 год., професоръ Швеленгребелъ и д-ръ Коленсъ обиколиха Петричко, изказаха мнение предъ Дирекцията за настаняване бѣжанцитѣ за разширение на службата още въ 24 села, които съставиха тъй наречения Петрички подрайонъ. За цельта се назначиха: единъ подрайоненъ инспекторъ, 6 участъкови наблюдатели-лѣкари по маларията и 1 микроскопистъ. По-късно, освенъ тѣхъ, се назначиха и 3 участъкови наблюдатели. За тази организация Дирекцията на бѣжанцитѣ отпусна въ течение на 2 години 1.784.000 лева.

Презъ 1930 г., освенъ указанитѣ 31 села, се включиха почти всички населени мѣста въ подрайона и числото на маларичнитѣ селища достигна 68. По този начинъ, въ Петричкия подрайонъ постепенно не остана нито едно село, махала или колиба, които да не се ползуваха отъ службата по маларията.

И така въ Петричкия районъ сѫществуваха 2 служби за борба съ маларията: 1. Отъ една страна, службата на опитната станция на Рокфелеровата фондация съ една зона отъ 11 села и гр. Петричъ, завеждана отъ д-ръ Коленсъ, и 2. отъ службата на Петричкия малариченъ подрайонъ, състоящъ се отъ 68 села, завежданъ отъ подрайонния инспекторъ д-ръ Наумовъ. Тѣзи две служби бѣха напълно координирани и работѣха съвмѣстно подъ контролата на началника на противомаларичната станция.

ПРОУЧВАНИЯ

За по-нагледна представа, какво е извършено презъ 1929/930 г. ще приведемъ нѣкои извадки отъ месечнитѣ и годишни отчети на лѣкаритѣ, заведующи службитѣ.

I. Опитна зона, състояща се отъ селата: Орманъ, Ширбаново, Демидово, Коларево, Чучулигово, Кулата, Маринополе и гр. Петричъ съ едно население отъ 12.023 жители презъ 1929 г. се завеждаше отъ д-ръ Дрѣновски. Той е намѣрилъ, че сѫществуването на комарнитѣ гнѣзда се е облагоприятствувало отъ:

а) Блата (Ширбаново, Орманъ-чифликъ, Припечено, Маринополе, Чучулигово, Кулата, Банитѣ и пр.),

Оризища (край Петричъ, Коларово, Дамидово, Кулата, Враня, Ходжови колиби и др.).

Мочурища (край Петричъ, Метиново, Марикостеново, Левуново, Хотово, Михнево, Securities Тополница и др.).

Плитки съ бавно течение рѣки (Струмица, Езерница).

Напоителни и воденични вади, намиращи се почти на всѣкѫде.

Планински ручеи.

Свободно разливащи се чешми и кладенчеви води и локви.

б) Топлия климатъ.

ОЗДРАВИТЕЛНИ РАБОТИ

Като имаше предъ видъ тази богата хидроложка картина за Петричкия край, д-ръ Дрѣновски заключи, че, за да се намали огромното количество на комаритѣ, нужно бѣ да се започне съ оздравяването на почвата въ голѣмъ масщабъ, като паралелно съ това се извършва арсенизация на блатата и задължително хининизиране на болнитѣ отъ малария.

Наблюденията му сѫ показали:

1) че броятъ на маларичнитѣ комари (Анофелеса) въ села съ оризища е несравнено по-високъ, отъ колкото въ останалитѣ мѣста;

2) че въ нѣкои села (с. Демидово), макаръ презъ 1929 г. да не се е водила противоларвенна борба, е имало едно спонтанно намаление на комаритѣ;

3) че въ селата, гдето е водена редовно противоларвенна борба (Ширбаново), презъ есеннитѣ месеци комаритѣ сѫ се увеличили и

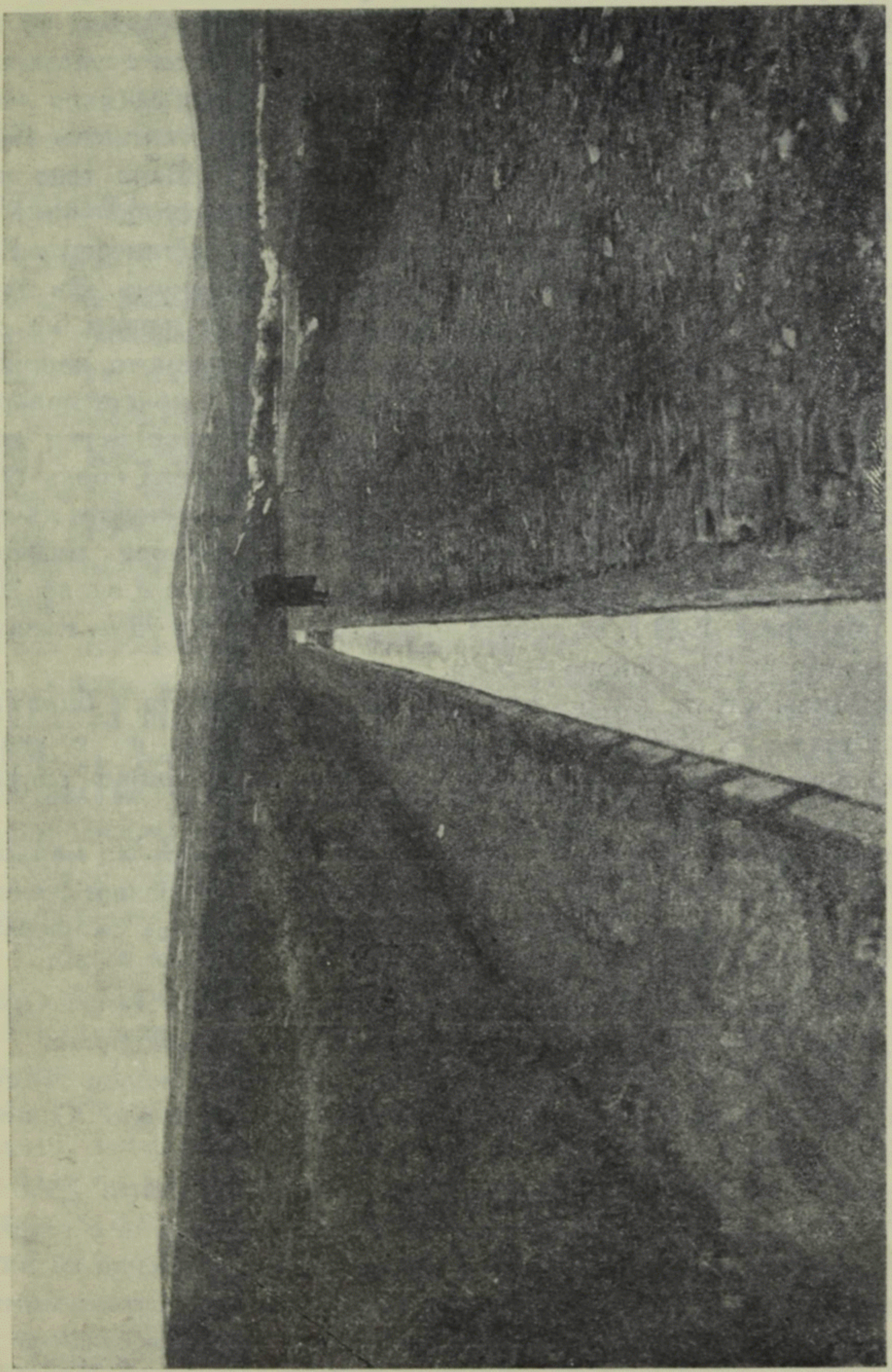

Оздравителенъ каналъ въ землището на с. Ески-пасли, Анхиалско

4) че въ други села, гдето се е водила редовно противоларвенна борба (Маринополе, Чучулигово, Кулата), се е получило чувствително намаление на комаритѣ.

Върху обезврeждане на оризищата, като огнища на маларичния комаръ, презъ 1929 г. се предприеха специални изследвания съ периодично пресушаване въ с. Кулата, гдето условията за опити сж били най-подходящи. Всички оризища сж се пресушавали всѣки 10 дена по 3 — 4 дена. Въ резултатъ на тѣзи изследвания се е указало, че отъ единъ декаръ оризища презъ 1928 г., когато не е имало интермитетно пресушаване, се е получила 219 кгр. арпа, а презъ 1929 г. при подобно пресушаване се е получила 112 кгр. Дали това намаление на оризовата реколта се дължи само на пресушаванията или има и други причини, това още не е окончателно установено. Комаритѣ, обаче, въ с. Кулата сж се намалили до минимумъ. Въ заключението си д-ръ Дрѣновски казва, че единствения начинъ на обезвреждане на оризищата отъ комари е францонираното напояване.

Относно заболеваемостьта въ опитната зона е констатирано, че „Индексъ опленикусъ" у децата между 7 и 14 години се движи между 80% до 100%; „Индексъ паразитикусъ" въ сжщитѣ села презъ 1929 г. е спадналъ отъ 70% на 25 — 30% подъ влияние на хининовото лѣчение.

Общата смъртность въ опитната зона бѣ твърде висока въ сравнение съ срѣдната смъртность за България, която е около 20˙8% Срещу нея презъ 1929 г. въ селата Маринополе, тя бѣ 75%, Кулата — 58%, Орманъ и Ширбаново — 50%.

Раждаемостьта, въ противовесть на смъртностьта, е била сжщо така голѣма — до 55%, но тази голѣма раждаемость не е указала известно влияние върху прирьстьта на населението, поради голѣмата смъртность.

Отъ годишния отчетъ на подрайонния инспекторъ по маларията д-ръ Михайловъ презъ 1929 г. изнасяме следнитѣ по-важни сведения:

Петричкия подрайонъ обхваща 700 кв. клм. площь съ население 16,054 души, разположени въ 29 села.

Констатирани сж **блата и мочури** и въ следнитѣ села: Скъртъ, Склаве, гара Левуново, Спатово, Марикостеново и Тополница.

Мочурища: с. с. Орманъ-чифликъ, Дѣлчево, Склаве, Спатово, Припечено, Кромидово, Митиново, Марикостеново, Долно Спанчево, и Ново-Ходжово.

Презъ сезона сж прегледани 3,944 болни, отъ които 2,550 терциана и 1394 тропика, следователно преобладающа форма е терциана.

За предпазване отъ комаритѣ презъ втората половина на лѣтото е вършена редовна **петролизация** на всички близки локви и малки блата около селата. За цельта се доставиха 12 пръскачки и 1000 литри петролъ, обаче, не се получиха особени резултати. Близостьта на голѣмитѣ блата е унищожавала ефекта отъ петролизацията, понеже комаритѣ прехвърквали. И подрайонния инспекторъ поддържа, че, за да има трайни резултати отъ противоларвенната борба, нуждно

е по-скорошното започване на голѣми оздравителни работи при селата: Орманъ-чифликъ, Левуново, Марикостенскитѣ бани, Тополница и др.

За **хининизирането** на населението е изхарчено 150 кгр. хининъ, или по 10—15 гр. на боленъ. Това количество е твърде малко и се дължи на обстоятелството, че болнитѣ не ходеха редовно да получатъ лѣкарството и не се лѣкуваха до края.

РЕЗУЛТАТИ

Презъ м. юлий 1930 г., обаче, подрайонния инспекторъ е установилъ, че всички негови наредби по въпроса за оризищата, тухларницитѣ, напояванията се изпълняватъ добре. Петролизация и арсенизация сж вършени правилно въ опредѣленитѣ отъ него мѣста.

Населението започна да навиква да търси медицинска помощь и всѣки заболѣлъ е търсилъ хининъ. Официалнитѣ власти сж съдействували ча органитѣ на инспектората по изпълнение на службата. Всички работници по постройкитѣ на бѣжанскитѣ жилища се лѣкуваха на общо основание. Въ най-маларичното село Припечене населението се хининизира поголовно. Благодарение на това, заболеваемостьта презъ м. юний отъ 69 положителни е спадналъ презъ м. юлий на 9. Презъ м. августъ, поради продължителнитѣ суши, пъкъ количеството на комаритѣ силно намалѣ. Противоларвенната борба се е водила съ усърдие въ Склавския, Левуновския, Вранския и Марикостенския участъци, но оздравителни работи не сж вършени, понеже населението бѣ заето изъ полето.

Общо взето, обаче, маларията е била и остава още единъ страшенъ бичъ за населението въ Петричко.

Твърде интересни за това сж сведенията за ражданията и умиранията въ селата на Петричкия районъ отъ м. май до м. августъ 1929 г., отъ които се вижда, че въ селата Каменина, Марикостеново, Ковачево, Св. Врачъ, Палатъ, Долно-Спанчево, Склаве, Скъртъ, Седлецъ и Калиманци смъртностьта е по-голѣма отъ раждаемостьта, а общото число на населението стои на едно и сжщо мѣсто. Това показва, че населението тамъ не се увеличава, а въ много села се намалява. Като подиримъ причинитѣ на тази висока смъртность, ще намѣримъ, че една отъ тѣхъ е и маларията.

Брой на населенитѣ мѣста	Население	Родени				Умрѣли			
		май	юний	юлий	августъ	май	юний	юлий	августъ
Всичко въ 61	26,952	58	77	87	77	62	45	70	49

Далачливостьта между ученицитѣ въ Петричкия подрайонъ е била:

	%		%
1. Демидово	89·2	19. Св. Врачъ	50 1
2. Коларево	88·2	20. Лешница	53·6
3. Орманъ	100	21. Склаве	65·8
4 Ширбаново	96·3	22. Спатово	84·3
5. Маринополе	100	23. Дѣлчево	91·6
6. Чучулигово	100	24. Орманъ-Чифликъ	89·1
7. Кулата	98·6	25. Нови-Чифликъ	75
8. Габрене	52·8	26. Левуново	75
9. Скъртъ	57·7	27. Припечено	93·2
10. Ключъ	43 7	28. Митиново	94·2
11. Яворица	78 8	29. Марикостено	84·3
12. Каменка	67 3	30 Кромидово	89
13. Елешница	76·	31. Копатово	82·5
14. Долна-Рибница	72·8	32. Тополница	97·3
15. Мендово	95·8	33 Д. Спанчево	59·6
16. Михнево	70·3	34. Враня	70·4
17. Кърналово	63	35. Ново-Ходжово	77 4
18. Старчево	68·7	36. Пиперица	79·8

Следъ тѣзи очевидни данни, нѣма съмнение, че Петричкия край въ санитарно отношение е поставенъ по-зле отъ всички други окржзи въ Царството.

Специално презъ 1931 год. **заболеваемостьта и смъртностьта** отъ маларията е била:

Населени мѣста брой	Население брой	Заболѣли отъ малария		Обща смъртность		Смъртность отъ малария	
		Абсол. брой	%	Абсол. брой	%	Абсол. брой	%
62	27,814	1,403	5 0	618	2·2	4	0·46

Далачливостьта между ученицитѣ презъ с. год.

Населени мѣста	Население	Общъ брой на ученицитѣ	Index splenicus		
			Изследвани	Далачливи	%
62	27,814	4,356	3,718	739	19·6

Резултатъ отъ **микроскопическото изследване** на кръвьта презъ сѫщата година.

Населени мѣста	Всичко взети проби	Положи-телни	Отъ положителнитѣ					Отрица-телни	%
			Tert.	Trop.	Quart.	Mix	Gameti		
62	7,504	1,403	810	550	37	6	427	6,101	10·8

Отъ положителнитѣ сѫ:

отъ 0 до 1 год.	14
„ 1 „ 4 „	231
„ 5 „ 9 „	369
„ 10 „ 14 „	177
„ 15 „ 19 „	144
„ 20 „ 29 „	199
„ 30 „ 39 „	102
„ 40 „ 49 „	87
„ 50 нагоре „	79
Всичко	1402

Разпредѣление на маларично болнитѣ по видъ и форми презъ 1931 г. е било

Населени мѣста	Всичко взети проби кръвь	Положителни			Резултати отъ изследванията												Отрицателни
					Tertiana			Tropica			Quartana			Mixe			
		Общо	шиз.	гам.	Общо	шиз.	гам.	Общо	шиз.	гам.	Общо	шиз.	гам.	Общо	шиз.	гам.	
62	7,504	1,403	976	427	810	551	259	550	409	141	37	—	37	6	—	6	6,101

Припадающъ се срѣдно изразходванъ хининъ на боленъ презъ 1931 г.

Брой на населенитѣ мѣста	Всичко колко души сѫ се явили при хининаря	Колко хининъ е изразходвано		Колко се пада на единъ боленъ	
		грама	сантиграм.	грама	сантигр.
62	1,403	160	—	21	49

ПРЕПОРЖКИ НА г. Н. Х. ШВЕЛЕНГРЕБЕЛЪ

Преди да си замине отъ България, г. Швеленгребелъ даде следнитѣ препоржки по борбата съ маларията:

„Отъ наблюденията, които можахъ да направя въ Юго-източна България, разбрахъ, казва г. Швеленгребелъ, до каква степень се

грѣши съ желанието за прилагане на една обширна програма за противоларвенни мѣрки въ една страна, кждето населението е още твърде невежо въ санитарно отношение и не може даже да оцени преимуществото, което съставлява за него създаването на една доста пълна лѣкарска помошь въ селскитѣ участъци, кждето такава не е сжществувала до сега.

Безполезно е, наистина, да изморявашъ селското население съ конференции върху комаритѣ и ларвитѣ, когато самитѣ общински власти не сж въ състояние да разбератъ, че въ тѣхенъ интересъ е да иматъ лѣкарь въ селото си и неоправдано е очакването имъ, щото заинтересуванитѣ да прилагатъ научно противоларвени мѣрки. Тѣхното държане показва, че не могатъ да оценятъ добре могжщото, но деликатно оржжие, което сѣръ Роналдъ Росъ и други учени сж ни дали, и не знаятъ съ каква предпазливость трѣбва да си служимъ съ него.

Да склонимъ едно такова население да приема хининъ последователно нѣколко седмици, е усилие, което само лѣкарь, познаващъ лично всички свои болни и които е лѣкувалъ отъ разни болести, може да постигне. Веднажъ спечелилъ тѣхното довѣрие, той може да добие всичко отъ тѣхъ. Но погрѣшно е да вѣрваме, че единъ лѣкарь, чуждъ на населението и който не е натоваренъ да лѣкува никаква друга болесть, освенъ малария, ще може да постигне тоя резултатъ.

Всички тия грѣшки сж допуснати въ санитарната организация, създадена въ услуга на бѣжанцитѣ и, ако си позволявамъ да ги критикувамъ, то е защото съмъ отговоренъ. Грѣшкитѣ сж се състояли въ следното: погрѣшно е било да се взиматъ мѣрки отъ високо технически и специаленъ характеръ само противъ една болесть, безъ да се разполага поне съ необходимитѣ срѣдства за тѣхното изпълнение, и само съ смисленото съдействие на населението, тогава когато то не притежава нуждната санитарна подготовка, за да може да даде помощьта, която се очаква отъ него.

Новата санитарна организация за бѣжанцитѣ е съумѣла да избѣгне тия грѣшки; тя не счита за полезно, отъ гледна точка на санит. пропаганда, да повѣри прилагането на противоларвенитѣ мѣрки, които сж явно безполезни, на единъ лѣкарь, къмъ когото населението е недовѣрчиво, защото той изглежда се интересува само за маларията. Цельта на тази организация е да спечели довѣрието съ помощьта на старата ненадмината метода, състояща се въ излѣкуване на болнитѣ. Веднажъ това довѣрие спечелено, общ. лѣкари ще могатъ да рискуватъ да обяснатъ цельта на разнитѣ санитарни мѣрки и получатъ съдействието на населението за прилагане на тия мѣрки.

Тогава ще може да се апелира за тѣхното съдействие въ борбата срещу маларията. Но би трѣбвало да се реши предварително, какви мѣрки ще бѫдатъ приложени, кѫде да бѫдатъ приложени и подъ каква форма населението ще даде своето съдействие. Ето защо, напълно необходимо е да се доставятъ на Бургаския хигиенически институтъ срѣдствата, които му сѫ необходими за продължаване своитѣ опити въ борбата срещу маларията.

Но да избѣгнемъ полипрагматизва, „ut aliquid fieri videatu." Тази е опастностьта, която ни заплашва даже сега, когато ние поканваме общ. лѣкари да посвѣтятъ времето си по прилагане „санитарни мѣрки" въ отдалеченитѣ села, въ ущърбъ на тѣхната главна цель, състояща се въ спечелване довѣрието на населението съ излѣкуване болнитѣ и въ подготвяне по този начинъ пѫтя на бѫдещото подобрение на хигиеническитѣ условия.

Въ една страна, кѫдето стопанскитѣ условия даватъ възможность на голѣмо число частни лѣкари да добиватъ препитание въ селски участъци и кѫдето взаимоосигурителната каса срещу болесть осигурява на всѣки боленъ лѣкарска помощь, тия частни лѣкари представляватъ, съвсемъ естествено, една безплатна услуга за съветъ и санитарна пропаганда, която санитарния окрѫгъ може да използува. Но въ страни, кѫдето частната лѣкарска помощь е недостѫпна за всички жители на селата, тази услуга отъ съвети и санитарна пропаганда не може да бѫде безплатно осигурена. Необходимитѣ за тази цель суми трѣбва да бѫдатъ събирани отъ населението, което не е свикнало да прави разходи за една добра хигиена и, като така, изкуствената организация стои по-долу по отношение размѣръ и ефикасность, отъ естественната организация. Въ известни тропически страни, мисиитѣ и частнитѣ земледѣлски дружества се стремятъ да разрешатъ тия мѫчнотии, употрѣбявайки относително по-малъкъ брой санитаренъ персоналъ, настаненъ въ централнитѣ села, и подпомогнатъ всѣки единъ отъ нѣколко помощници, настанени въ отдалеченитѣ села. Тия помощници иматъ на свое разположение по една малка амбулатория, получаватъ необходимата подготовка, за да могатъ умно да подпомогнатъ лѣкаря. Този седмиченъ контролъ, който държи помощницитѣ на щрекъ и имъ пречи да паднатъ до нивото на обикновени практици, е основния камъкъ на цѣлата система.

Азъ зная добре, че такава система въ България ще бѫде окачествена „фелдшеризъмъ." Въ тази страна не могатъ да разбератъ, че главната опастность отъ „фелдшеризма" не почива въ използуване на специализиранъ помощенъ лѣкарски персоналъ, но въ обстоятелството, че този последния е оставенъ напълно независимъ и свободенъ да си създава частна клиентела.

Дирекцията на народното здраве въ България ще открие сигурно единъ день, че не можа да добие отъ своята нова организация ефикасни резултати, безъ услугата на тия специализирани помощници и че опастностьта, срещу която трѣбва да се защити, е да не ги направи по-вредни, отколкото безполезни, оставяйки имъ пълна свобода на действие. Основата за създаване персонала на този бѫдещъ клонъ на новата организация сѫществува вече; думата ми е за селскитѣ хининари.

Здравословното състояние на селата въ България ще се подобри толкова по-скоро, колкото Народното здраве забележи на време, че има интересъ да направи отъ „хининаритѣ“ полезни сътрудници.

VIII

Ж. П. Л. РАКОВСКИ — ХАСКОВО — КЪРДЖАЛИ — МАСТАНЛЪ

Ж. П. Л. РАКОВСКИ — ХАСКОВО — КЪРДЖАЛИ — МАСТАНЛЖ

ПРОЕКТИ

Проектътъ за постройка на важната ж. п. артерия, която свързва Дунава при Русе чрезъ презбалканската линия Търново—Борущица—Стара-Загора и по-нататъкъ чрезъ строящата се линия Михайлово—Хасково—Кърджали—Мастанлж съ Бѣло море при Портолагосъ, датира още отъ 1914 година, когато се постави за разрешение въпроса за свързването ромънскитѣ желѣзници съ Бѣло море, при което Дунава се прехвърля съ единъ голѣмъ мостъ. Въ това време се сключи 5% заемъ съ „Дисконтогезелшафтъ" на сума 500 милиона зл. лева съ предпоставка въ договора, да се преотстжпи постройката на новата линия Михайлово — Раковски — Хасково — Кърджали — Мастанлж—Гюмюрджина—Портолагосъ, заедно съ пристанището, на сжщата банка. Строежа на тая важна линия не можа да се реализира, поради намѣсване на България въ войната, а следъ войната условията се измѣниха напълно; ние изгубихме нашата територия между Родопитѣ и Бѣло море и затова трѣбваше да мислимъ, преди всичко, за изхранване на населението въ Кърджалийско-мастанлийската окрайнина, като създадемъ сигурно съобщение за свързването на тия мѣста съ старата територия на България. По такъвъ начинъ се изостави временно проекта за излаза на Бѣло море съ нашата желѣзница.

ЗАПОЧВАНЕ СТРОЕЖА

Презъ 1920 година започна постройката на една тѣснолинейна (60 см.) линия отъ Раковски по направление къмъ Кърджали, но тя се ограничи само до гр. Хасково, следъ което презъ 1923 година се възприе построяването на сегашната нормална линия Раковски—Хасково—Кърджали—Мастанлж, а по-късно, презъ 1930 год., се възприе и започна постройката и на линията Михайлово—Раковски.

Отъ началото работитѣ по постройката на часть отъ линията между Раковски и Книжовникъ (съ дължина 41·8 клм.) се почнаха съ трудова повинность и съ събранитѣ отъ заинтересованото население парични срѣдства. Бѣха извършени работи и доставки на стойность около 36 милиона лева, когато презъ 1927 год. се отпуснаха 300 милиона лева отъ заема за настаняване бѣжанцитѣ за довър-

шване линията чакъ до Мастанлѫ, за да послужи за настаняване на бѣжанцитѣ въ тия слабонаселени окрайнини на България. Благодарение на тия сигурни срѣдства отъ заема, състави се плана за бър-

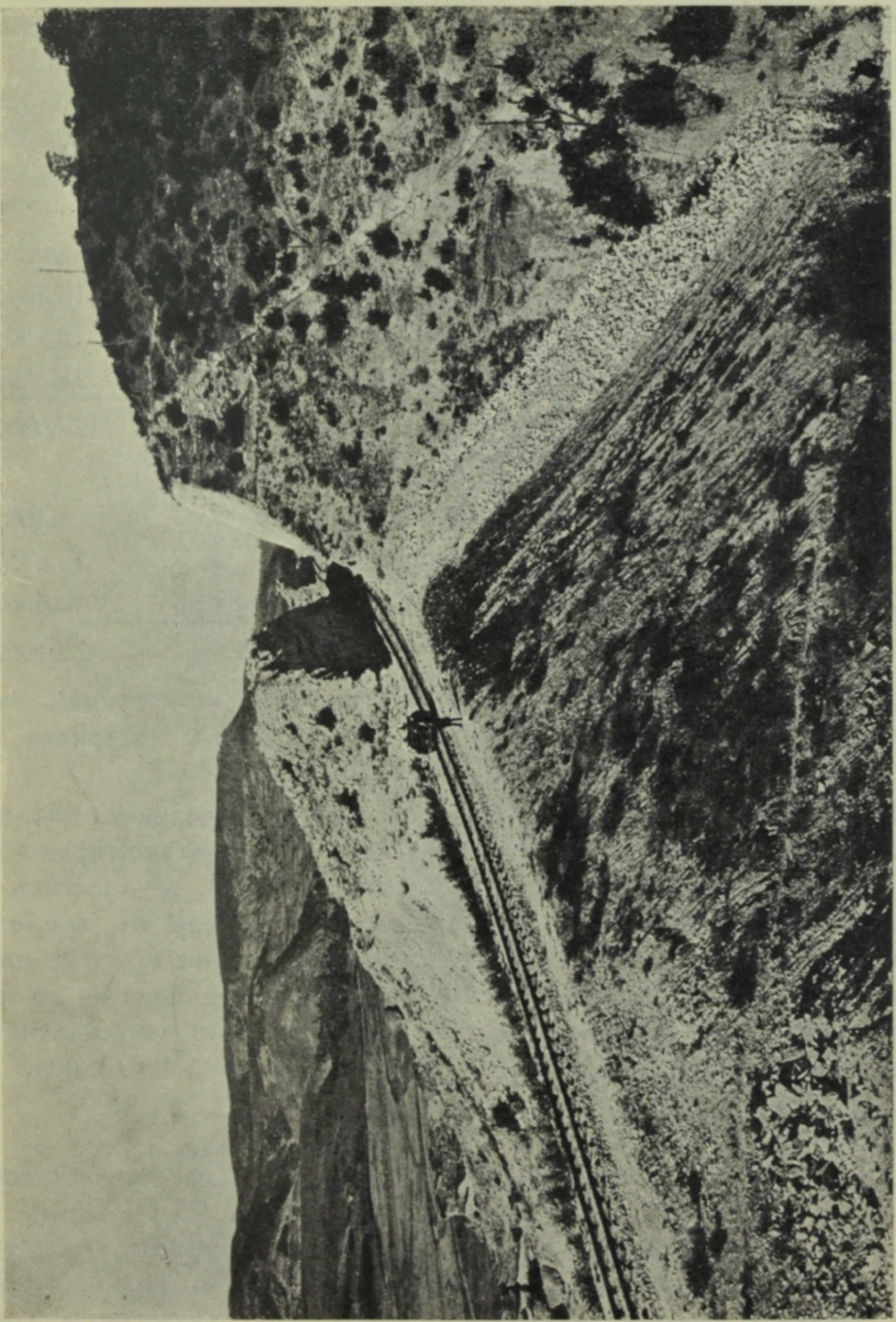

Ж. п. л. Раковски — Хасково — Мастанлѫ. Най-голѣмия насипъ клм. 59+970

зото довършване на линията, като се разпредѣлиха работитѣ въ отдѣлни строителни предприятия съ участъци отъ 3 до 10 килом.

дължина и въ множество доставки, съ които се искаше да бжде създадена работа за десятки мѣстни предприемачи и доставчици. Независимо отъ тоза, по доброволно съгласие и чрезъ състезание, се отдадоха други по-малки работи на стойность отъ 38,235 лв. до 1,513,800 лева на дребни предприемачи-акорданти, на които срещу смѣтка се отпускаха строителни материали. На акордантитѣ и на предприемачитѣ се даваше подъ наемъ инвентарь: дековиленъ пжть, вагонетки, сѣчива и пр. Сжщо така на предприемачитѣ се отпускаше при сключване договора известна сума въ авансъ, до 10% отъ договорната стойность, за организиране работитѣ.

При така организиранитѣ работи въ тая линия се създадоха:

3 предприятия за постройка здания на догов. ст.	16,181,780
2 „ „ голѣми мостове	13,580,000
7 „ „ отд. части отъ платото	92,325,000
Всичко . .	122,086,780
4 акордни предприятия за постройка здания на договорна стойность	1,400,000
38 акордни предприятия за землед. работи . .	19,875,000
28 акордни предприятия за зидарски работи .	10,830,000
Всичко . .	32,105,000

Доставени сж чрезъ търгъ: релси, желѣзни конструкции, водоснабдителни инсталации, траверси, циментъ, дървенъ материалъ, баласть и други на обща стойность 124,141,000 лева.

Въпрѣки направенитѣ на предприемачитѣ улеснения, работитѣ не можаха да се извършатъ благополучно, поради прѣкомѣрно голѣмитѣ тържни намаления, които достигатъ до 36%, трудноститѣ по транспортитѣ, маларията и настжпилото поскжпване въ време на работата. Нѣколко предприятия се ликвидираха, а на други се плати поскжпване надъ 25%, срока почти на всички предприятия се продължава на нѣколко пжти и съ това се внесе едно закъсняване за откриване линията въ експлоатация съ повече отъ $1^1/_2$ година.

ИЗРАЗХОДВАНИ СУМИ

До 1. X. 1931 г. сж изразходвани следнитѣ срѣдства за постройка на линията:

1. Отъ извънредния бюджетъ на държавата	25,411,037= 6·27%
2. „ фонда „Постройка нови линии“ . .	39,153,364= 9·66%
3. „ редовна трудова повиность	12,088,501= 2·98%
4. „ времена трудова повиность	16,124,631= 4·22%
5. „ бѣжанския заемъ	300,000,000=74·05%

6.	„ общинитѣ за отчуждения	6,397,793=	1·57%
7.	„ мастанлийската окр. постоянна комисия и отъ фонда „Общ. пжтища“	5,000,000=	1·25%
	Всичко . . .	404,175,326=	100%

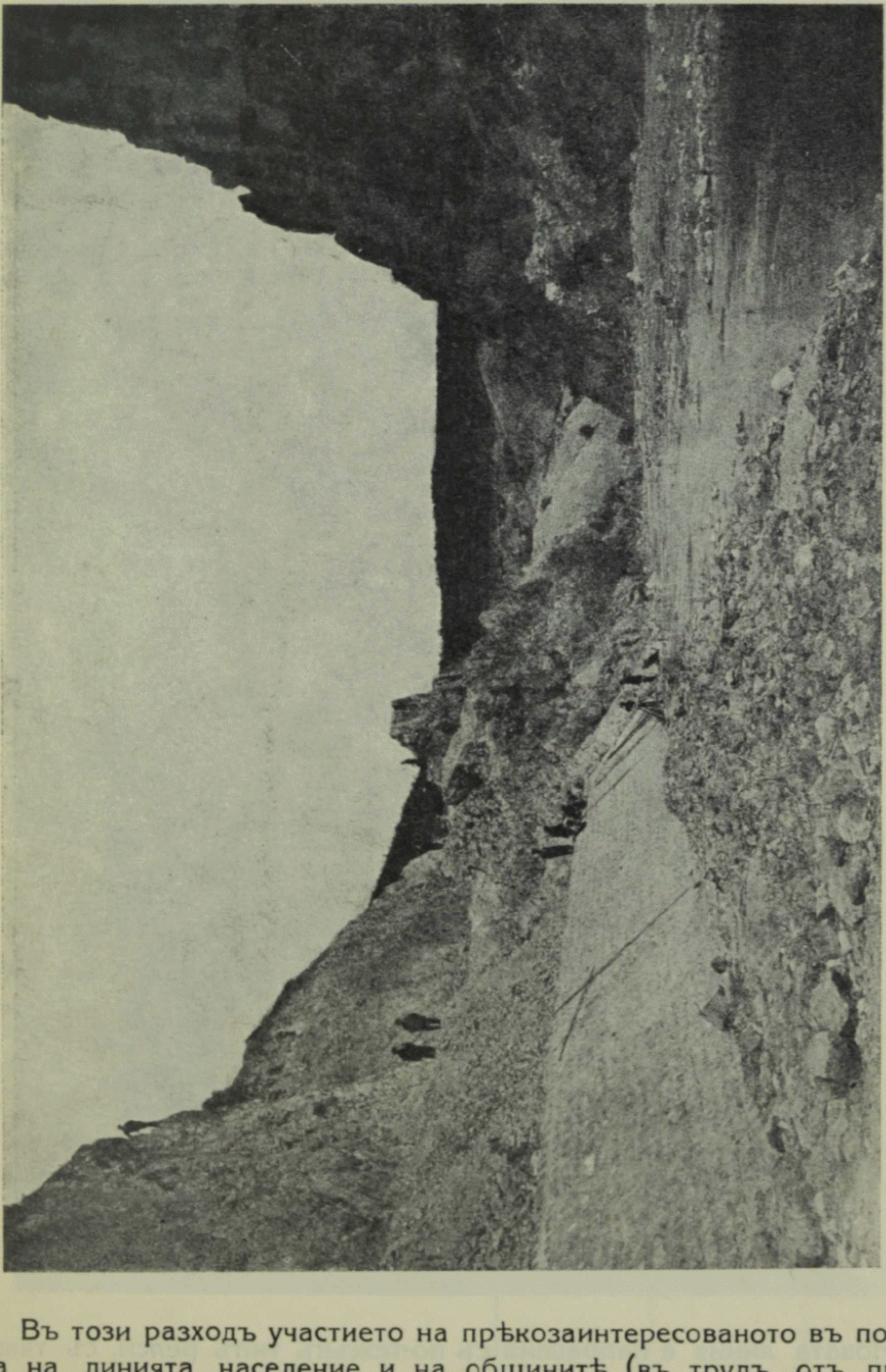

Ж. п. л. Раковски — Хасково — Мастанлж. Най-тѣсната часть клм. 67+670

Въ този разходъ участието на прѣкозаинтересованото въ постройката на линията население и на общинитѣ (въ трудъ, отъ превър-

натата временна трудова повиность, въ пари или отъ откупване и помощи, внесени въ фонда „Постройка нови желѣзници“ и отъ отстжпени земи) възлиза на 45,930,833 лв. Стойностьта на цѣлата линия отъ 98 клм. дължина ще струва изобщо около 410,000,000 лв.

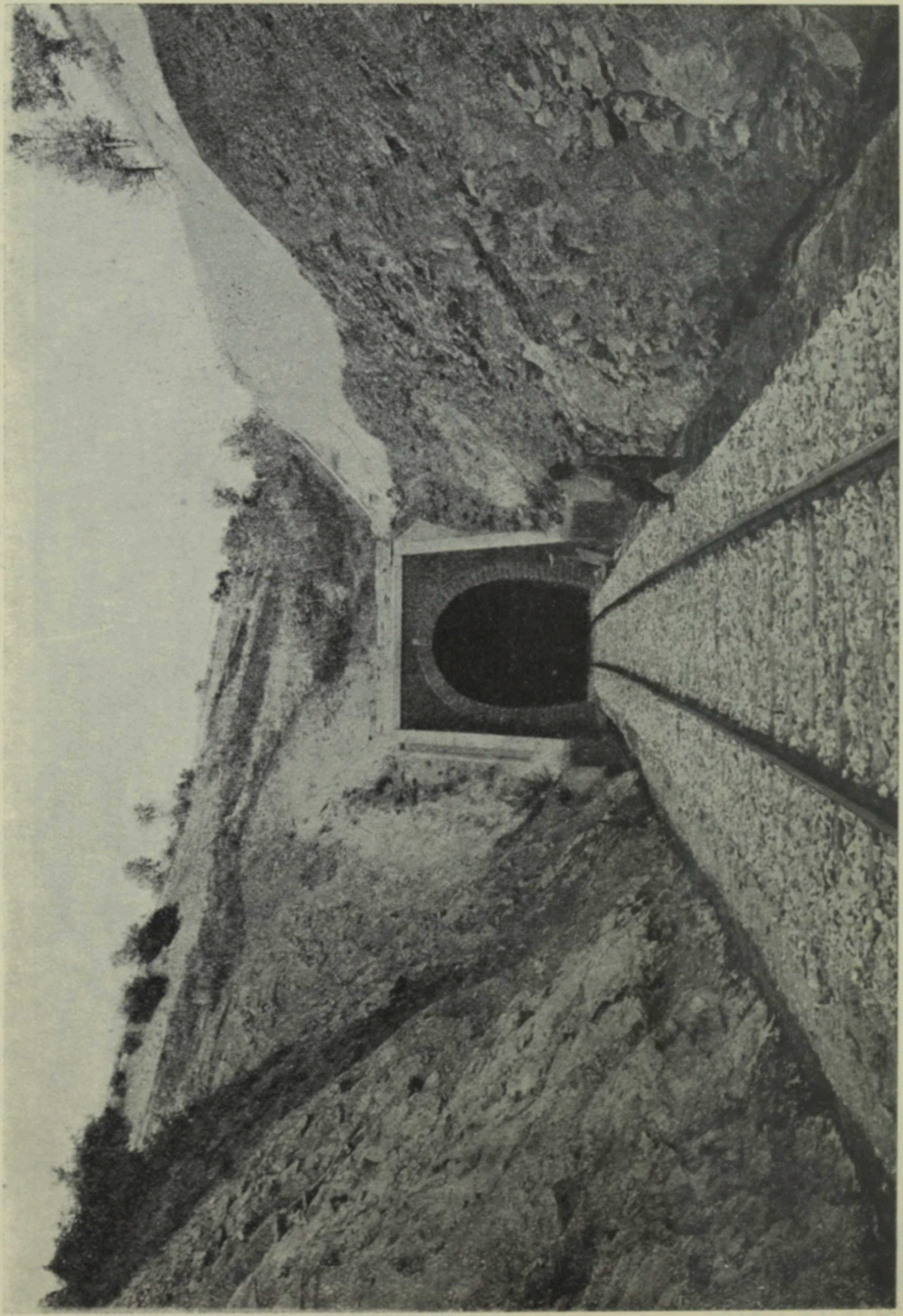

Южния порталъ на тунела при Кюпрулю

Новата линия е направена съ по-тежъкъ типъ релси, съ тяжесть 34·80 кгр. на погоненъ метъръ, съ дължина на релситѣ отъ 15 метра

и съ по 20 дървени траверси на едно звено. По линията между Раковски до Мастанлж сж построени 20 станции и спирки. Линията е прокарана съ максимумъ абсолютенъ наклонъ 25°/₀ и минималенъ радиусъ 250 м. Линията е проектирана и построена отъ дирекцията на постройкитѣ при Б. д. ж. съ помощьта на български техници, нашенски предприемачи и работници.

СТОПАНСКО ЗНАЧЕНИЕ НА Ж. П. Л.

Особено ценна за страната ни е постройката на ж. п. линия до Кърджалийско-мастанлийската окрайнина. Тука нѣмаше никакви съобщения, населението не можеше да докара храни и да се изхрани, макаръ че тукъ виреятъ прочутитѣ и скжпи тютюни, особено познатия на всички страни тютюнъ „Джебелъ". Тука въ Родопитѣ се намиратъ известнитѣ още въ римскитѣ времена медно-оловни сребърни руди, които тепърва ще се разработватъ редовно, следъ като Родопитѣ се свързаха съ желѣзницата. Не сж само тютюнитѣ и рудата, които ще се изнасятъ до Дунава. Новата линия между Раковски и Михайлово минава презъ срѣдата на Кърджалийския каменовжгленъ басейнъ. Скоро тука ще започне рационалното обработване на вжглищата и тѣхния износъ къмъ Дунава.

ПЖТИЩА

Съ срѣдствата на бѣжанския заемъ се направиха и следнитѣ 74·56 клм. пжтища, които дадоха възможность на много нови бѣжански квартали, както и на старитѣ села да подобрятъ положението си:

№ по редъ	Наименование на пжтищата	Опредѣленъ кредитъ отъ заема лева	Изразходвана сума лева	Забележка
1	Елхово—Каваклий клм. 38+000—57+000	2.400.000	1.405.213	
2	Клонъ отъ държ. пжть Елхово—Каваклий за село Синаплий клм. 10+170—12+500	850.000	712.910	
3	Василико—Бургасъ клм. 0+800—18+150	6.000 000	3.959.882	
4	М. Търново—Бургасъ клм. 7+480—24+400	5.500.000	3.017.285	
5	М. Търново—Бургасъ клм. 24+400—30+546		2.014.067	
6	Варна—Корукьой—Бѣла клм. 35+42 и 49+55	3.200.000	2.667.934	
	Всичко 76·56	17.950.000	13.777.291	

IX
ОТЧЕТНОСТЬ

ОТЧЕТНОСТЬ

КОНТРОЛА

Въ зависимость отъ характера на работитѣ, които, съгласно закона за с. с. н. б., предстояха да се предприематъ и завършатъ за настаняване на бѣжанцитѣ съ *срѣдствата на бѣжанския заемъ*, Главната дирекция бѣ задължена да установи разходи по видове, които се произвеждатъ отъ нея чрезъ срѣдствата на този заемъ, правилата за произвеждането имъ, вида и формата на документитѣ, които ги оправдаватъ, и упражнявания контролъ за тия разходи.

Въ началото отъ учредяването на Главната дирекция до м. ноемврий 1928 г., когато се изработи, съгласно чл. 71 отъ закона за с. с. н. б., правилникъ, обхващащъ подробно отчетностьта на разходитѣ, Главната дирекция е изготовлявала за всѣки видъ разходъ опредѣленъ начинъ за отчитане, одобряванъ отъ главния директоръ, като се е взимало винаги предварително съгласието на комисаря на Обществото на народитѣ.

Отчитането за всѣки видъ разходъ е било изразявано, споредъ вида на работитѣ, въ отдѣлни временни наредби, а именно:

1. Временна наредба отъ 12. III 1927 г. за отпущане и оправдаване суми за заплати на секретаритѣ при околийскитѣ комисии, възнаграждение за заседанията на членоветѣ на околийскитѣ и общински комисии, наеми на помѣщения за комисии, канцеларски и др вещественни разходи.

2. Временна наредба отъ 14. II. 1927 г. за купуване и раздаване семена, живъ и мъртавъ инвентаръ на бѣжанцитѣ.

3. Временна наредба отъ 16. V. 1927 г. за разходитѣ по настаняване на бѣжанцитѣ и контрола върху тѣхъ.

Въ тази наредба, бѣха поставени всички правила, отнасящи се до произвеждането на разходитѣ и отчитането имъ, — правила, които въ последствие лѣгнаха въ основата на правилника за разходитѣ, за контрола върху тѣхъ и за счетоводството при Главната дирекция за настаняване бѣжанцитѣ. Този правилникъ биде утвърденъ съ Царски указъ № 3 отъ 13. IX. 1928 г., отъ която дата Гл. дирекция се е ръководила отъ него касателно произвеждането на разходитѣ отъ заема, отчитането на тия разходи, както и контролата върху тѣхъ.

Задълженията въ тяжесть на заема сѫ се поемали чрезъ търгове, доброволно спазаряване, по стопански начинъ, покупка направо отъ пазаря и производителя или чрезъ всѣки другъ начинъ, одобрена отъ Главния директоръ въ съгласие съ комисаря на Общество на народитѣ. За прилагането на последното условие, при всѣки единъ конкретенъ случай, главната дирекция е изработвала отдѣлни временни наредби, каквито сѫ тѣзи за: строенето кѫщи по стопански начинъ отъ самитѣ бѣжанци, изкореняването на горскитѣ площи, водоснабдяване бѣжанскитѣ селища и квартали и др. Закона за

Транспортъ въ Кърджалийско презъ р. Арда преди построяването на моста

бюджета, отчетностьта и предприятията, съгласно чл. 66 отъ закона за с. с. н. б., не е билъ задължителенъ при произвеждането на разходитѣ отъ срѣдствата на бѣжанския заемъ, но при все това Гл. дирекция се е рѫководила отъ постановленията му, които сѫ били провеждани въ поемни условия и договоритѣ за извършванитѣ отъ нея или отъ други държавни учреждения за нейна смѣтка предприятия. Държавнитѣ учреждения, на които Главната дирекция е възлагала да извършватъ нѣкои предприятия за нейна смѣтка, сѫ действували при изпълненията имъ съобразно съ предписанията, дадени за всѣки отдѣленъ случай.

Контролата върху разходитѣ се е извършвала отъ отдѣлението за счетоводство и контрола, комисарството и провѣрителната комисия.

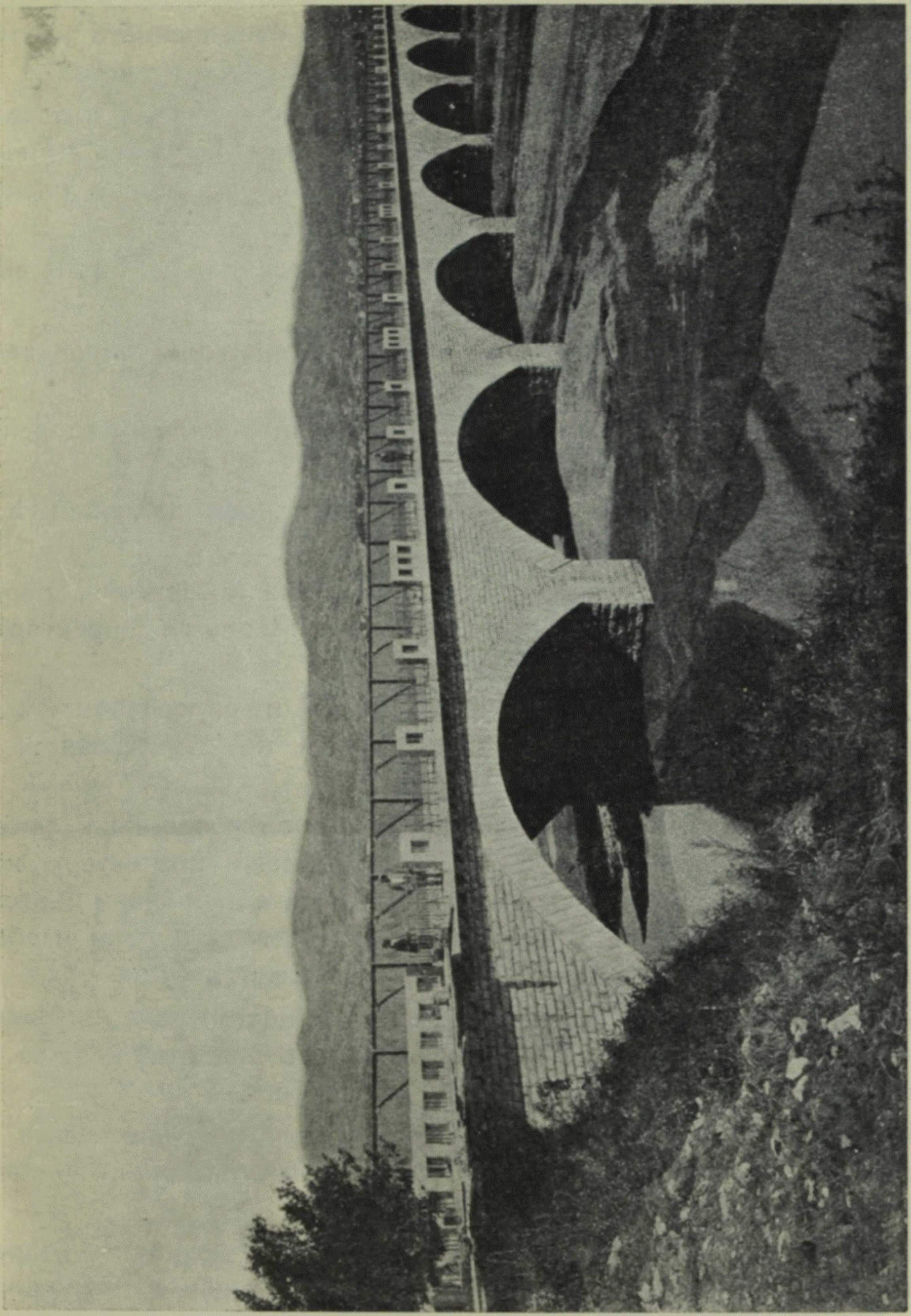

Желѣзопжтенъ и шосеенъ мостъ надъ р. Арда при гр. Кърджалий построенъ отъ предприемачитѣ инженери Величковъ и Каранджуловъ

Отдѣлението на счетоводството и контрола е контролирало разходитѣ започвайки отъ подготовката за поемане на ангажименти и свършвайки до изплащането на разходитѣ, като е следѣло, щото разходването на суми отъ бѣжанския заемъ да става изключително

за целитѣ, означени въ чл. V на протокола на О. Н. Въ свръзка съ това, отдѣлението за счетоводството и контрола вършеше следното:

а) Участвуваше при изготвяне проектитѣ на плановетѣ по чл. 26 отъ закона за с. с. н. б. и на нарядитѣ по изпълнението на тѣзи планове.

б) Преглеждаше предварително книжата, съ които се създаватъ и признаватъ задължения и чрезъ началника на отдѣлението ги визираше, ако ги намираше, че сж съгласувани съ одобренитѣ планове и закона за с. с. н. б.

в) Провѣряваше всички искания за изплащане на поети ангажименти и приготовляваше нужднитѣ чекове.

г) Следеше и изискваше редовно и своевременно оправдаване на сумитѣ, отпустнати въ авансъ.

д) Участвуваше въ разглеждането на каквито и да било рекламации и оплаквания отъ предприемачи.

е) Следеше за своевременното събиране отъ длъжницитѣ — бѣжанци задълженията имъ.

ж) Изготвяше нужднитѣ отчети, изложения и сведения, периодични, или които отдѣлно биха му се поискали отъ гл. директоръ и комисаря на Обществото на народитѣ.

з) Контролираше извършенитѣ разходи и оправдаващитѣ ги документи, като изискваше пълни освѣтления по извършването на разхода.

и) По нареждане отъ Гл. директоръ провѣряваше на самото мѣсто чрезъ облеченитѣ съ права на финансови инспектори контрольори, дали извършенитѣ работи и доставки сж изпълнени напълно и съобразно съ уговоренитѣ предварително условия и дали изобщо извършеното и доставеното компенсираше платенитѣ суми.

Контролната служба при Гл. дирекция за настаняване на бѣжанцитѣ се е изпълнявала отъ единъ началникъ на отдѣлението за счетоводство и контрола и 4 души контрольори.

Провѣренитѣ отъ контролата при Гл. дирекция документи за извършенитѣ разходи сж били преглеждани и провѣрявани отъ комисарството на Обществото на народитѣ.

Последна и окончателна провѣрка на всички документи, оправдаващи изразходванитѣ отъ заема суми, се е извършвала периодично отъ провѣрителната комисия, назначена отъ Министерския съветъ. За извършванитѣ периодически провѣрки комисията е съставяла протоколи, въ които е излагала редовностьта на разходооправдателнитѣ документи и правилното записване на извършенитѣ разходи въ надлежнитѣ счетоводни книги, като е приподписвала съответнитѣ

баланси. Преписи отъ тѣзи протоколи сѫ били изпращани на комисаря на Обществото на народитѣ, а балансситѣ сѫ били публикувани въ „Държавенъ вестникъ." Възъ основа на протоколитѣ на провѣри-

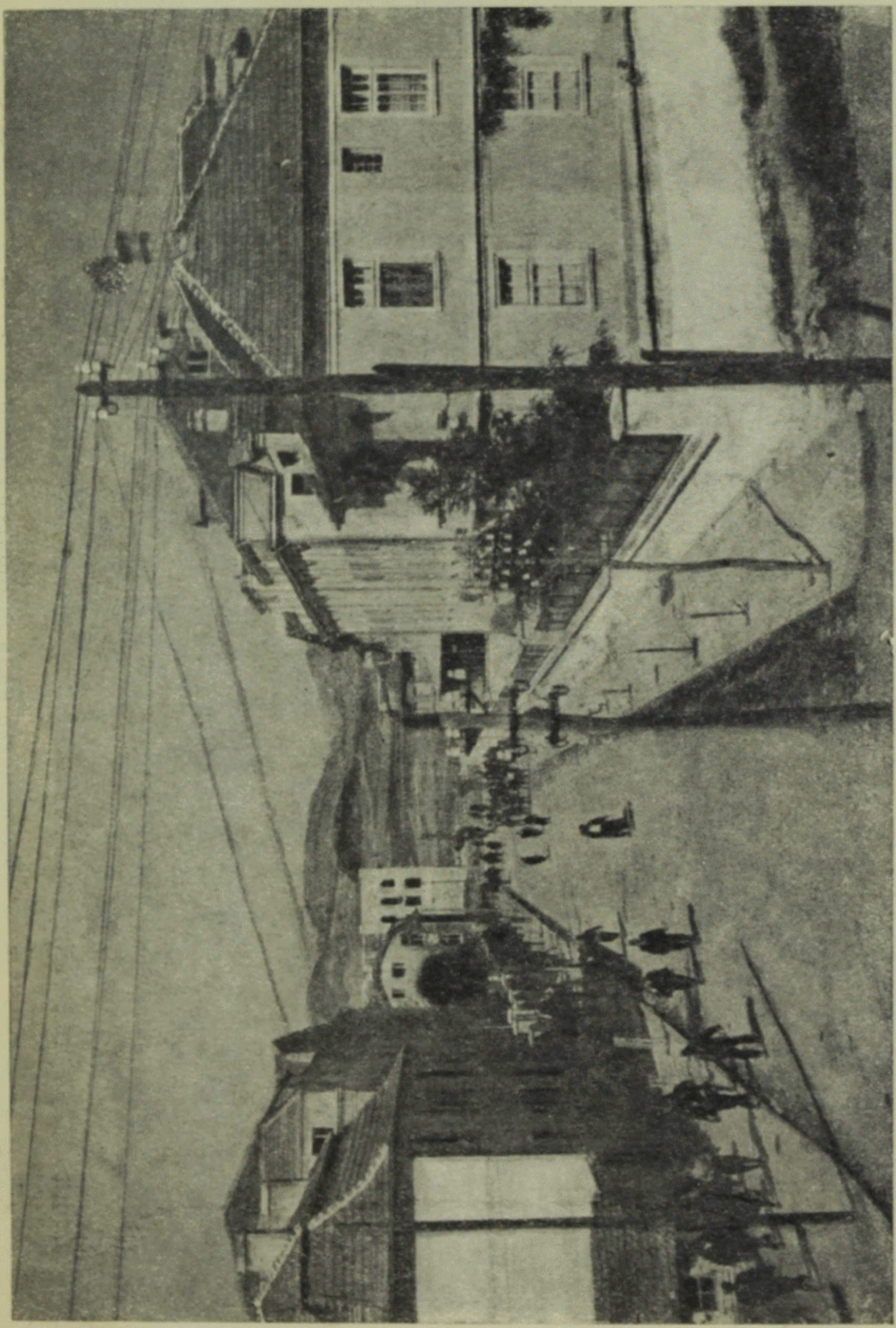

Улица съ тютюневитѣ складове въ гр. Кърджали

телната комисия, Гл. дирекция се е отчитала предъ Министерския съветъ за всички извършени отъ нея разходи отъ бѣжанския заемъ по настаняване на бѣжанцитѣ. По този начинъ Главната дирекция е

отчетена напълно предъ Министерския съветъ за всички разходи, извършени до 30 юний т. г.

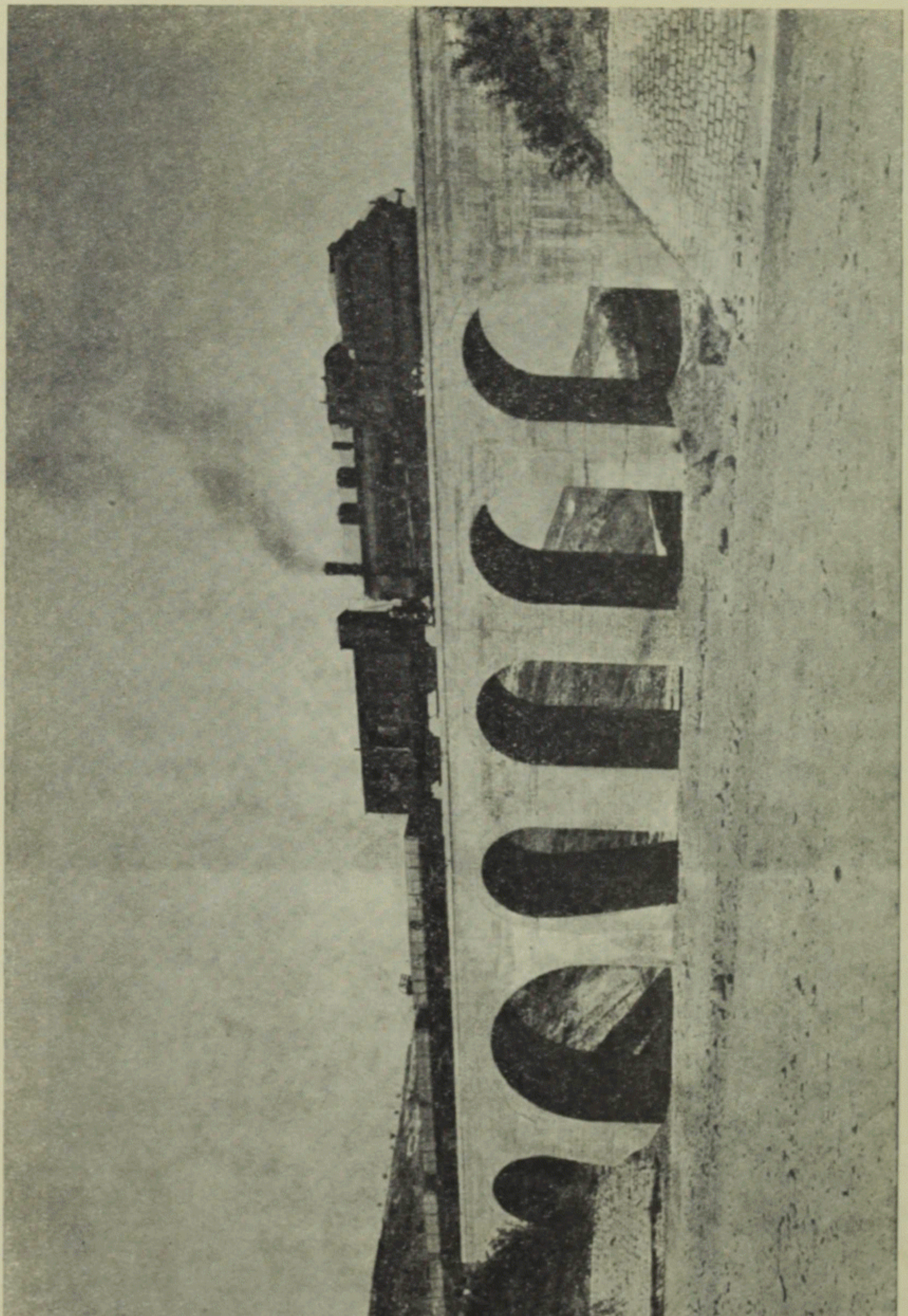

Ж. п. мостъ надъ р. Кючукъ-Ерзели

СЧЕТОВОДСТВО

1. Споредъ постановленията на правилника, счетоводството при Гл. дирекция за н. б. води по системата на двойното счетоводство

смѣткитѣ на Главната дирекция. Поради разнообразната дейность на дирекцията счетоводството бѣ заведено по централистичната метода, която бѣ препорѫчана и отъ временно пребиваващия въ София експертъ-счетоводитель г. Евансъ.

2. За изпълнение на горната цель, заведени бѣха следнитѣ книги:

а) необходимото число журнали, които имаха начертания и се водятъ по централистичната метода;

б) дневникъ, въ който периодически се централизираха (обикновенно въ края на всѣки месецъ) общитѣ суми по смѣткитѣ въ главната книга за записанитѣ въ журналитѣ суми;

в) главна книга, въ която се откриваха потрѣбнитѣ смѣтки, чрезъ които се обобщаваха въ по-голѣма група сумитѣ по разнитѣ видове сдѣлки;

г) необходимото число спомагателни книги, споредъ нуждитѣ на разнитѣ видове отчетности, за детайлиране сумитѣ по разнитѣ смѣтки въ главната книга.

3. Всички извършени разходи, включително и авансовитѣ, провѣрени отъ контролата и намѣрени за редовни, се вписваха въ съответнитѣ счетоводни книги.

4. Въ Гл. дирекция за н. б. се водѣха следнитѣ смѣтки:

А. За бѣжанцитѣ

а) Тѣзи смѣтки се отнасяха за предаденитѣ на бѣжанцитѣ земи, жилища, добитъкъ, семена, сѣчива и др. материали за стопанското имъ настаняване. Личнитѣ задължения на бѣжанцитѣ за настаняването и оземляването имъ се групираха въ главната книга въ една обща смѣтка „Бѣжанци", която се съгласуваше съ съответнитѣ аналитични журнали и личнитѣ смѣтки на бѣжанцитѣ.

б) Личнитѣ задължения на бѣжанцитѣ се записваха по книгитѣ на Гл. дирекция възъ основа на договоритѣ, актоветѣ за собственость и ипотека и други документи, установляващи по безспоренъ начинъ задълженията. Разнитѣ видове задължения на всѣки бѣжанецъ се записваха въ една обща лична смѣтка, открита на името на всѣки бѣжанецъ (глава на семейство).

Б. За следнитѣ видове отчетности

1. За бюджета

Тази смѣтка обхващаше: извършенитѣ разходи по бюджета на Гл. дирекция за заплати, надници и възнаграждения на личния съставъ при дирекцията и на органитѣ ѝ, за веществени разходи по обзавеждане и издържане канцелариитѣ на комисарството, Гл. дирекция

и органитѣ ѝ, за пѫтни и дневни пари и изобщо всички разходи по изпълнение службата на Гл. дирекция.

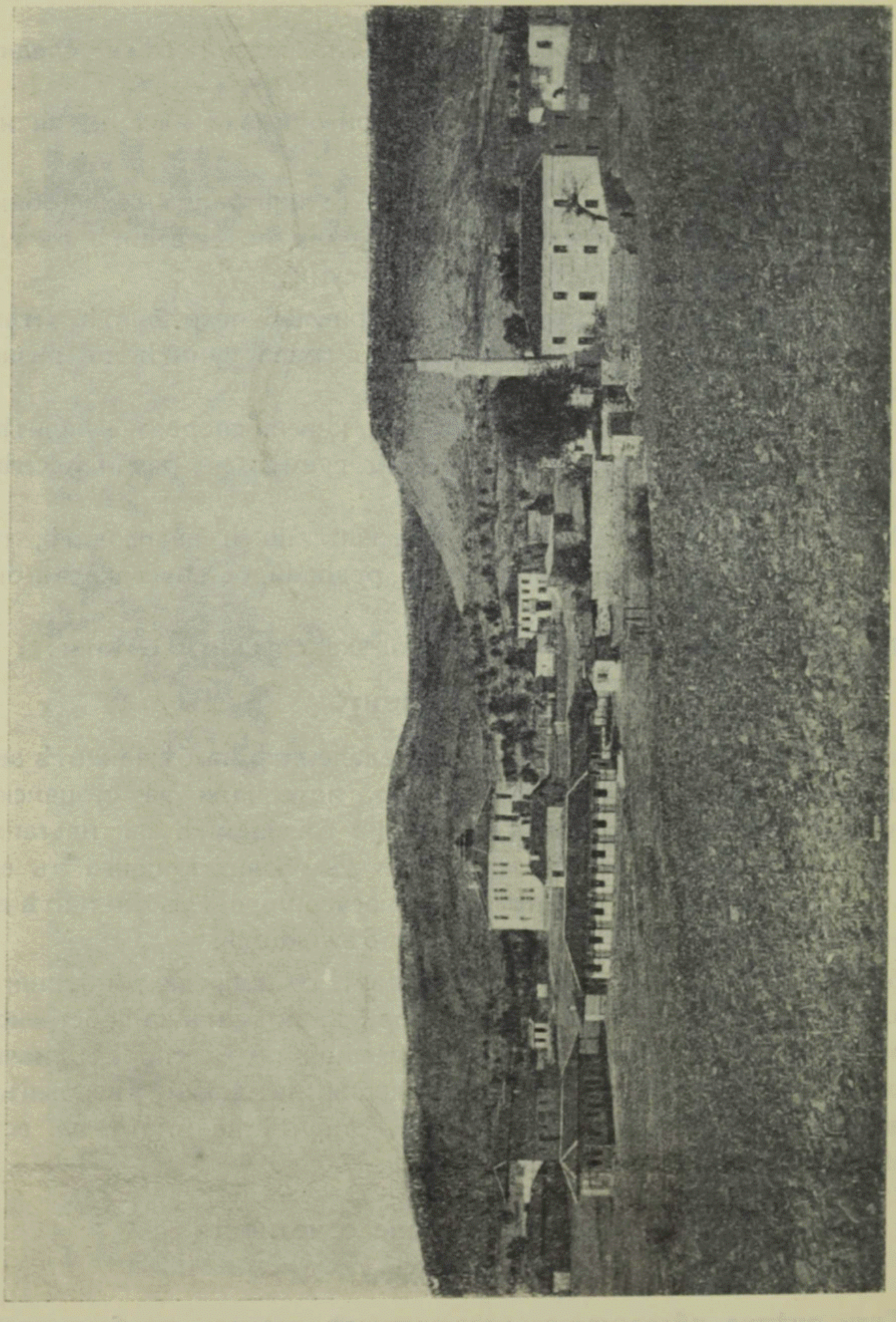

Общъ изгледъ на гр. Мастанли

2. За земитѣ

За земитѣ, които се предаваха отъ Държавата на Гл. дирекция (следъ измѣрването и парцелирането имъ) се водеше отчетность по

пространство и стойность, по произходъ и по села, околии, окрѫзи и за цѣлата страна.

3. За разходитѣ по заема

За изплатенитѣ суми по доставени материали и извършени работи, когато тѣ не можеха да се отнесатъ веднага въ съответнитѣ лични смѣтки или представляваха разходи за работи отъ общъ характеръ — такива суми се записваха въ една група смѣтки, представляваща разнитѣ видове разходи по заема. За тия разходи по заема въ главната книга бѣха открити следнитѣ смѣтки: разходи по земитѣ, постройка жилища, земледѣлски сѣчива, постройка на шосета, постройка на улици, водоснабдяване, борба противъ маларията и др.

4. За извършенитѣ работи

Отчетностьта за извършенитѣ работи по разнитѣ предприятия и доставки въ връзка съ селско-стопанското настаняване на бѣжанцитѣ, както и за извършенитѣ работи отъ общъ характеръ, се централизираше въ счетоводството.

5. Освенъ горнитѣ смѣтки, открити бѣха и следнитѣ:

а) за смѣтнитѣ отношения съ Б. н. банката,

б) за смѣтнитѣ отношения съ Б. з. банка,

в) за лихвитѣ, съ които се олихвяваха задълженията на бѣжанцитѣ,

г) за авансиранитѣ суми,

д) за полученитѣ суми отъ срѣдствата на държавния бюджетъ и

ж) за депозиранитѣ гаранции.

6. Въ края на всѣки месецъ, или когато се поиска, счетоводството съставляваше балансъ, който се представяше на г. комисаря на О. Н. Този балансъ се публикуваше въ „Държавенъ вестникъ“ и се изпращаше на Министерския съветъ заедно съ отчета на главната дирекция за извършенитѣ разходи отъ срѣдствата на заема по настаняване бѣжанцитѣ.

ОБЯСНИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ

1. Отъ баланса се вижда, че къмъ 1 декемврий 1932 г. бѣжанцитѣ сѫ поели редовно задължение за добитъкъ, семена, земледѣлски и риболовенъ инвентаръ на обща сума лв. 354.227.762.98, въ която влизатъ и движимитѣ лихви на главницата.

2. Дирекцията е изразходвала за жилища на бѣжанцитѣ общо лева 640.088.574. Тази сума, следъ издаване на нотариалнитѣ актове, ще легне въ тяжесть на бѣжанцитѣ.

3. За ж. п. линия Раковски — Хасково — Мастанли отъ бѣжанския заемъ сѫ дадени лв. 300.000.000, къмъ които трѣбва да се при-

ГЛАВНА ДИРЕКЦИЯ ЗА НАСТАНЯВАНЕ БѢЖАНЦИТѢ

БАЛАНСЪ

Активъ на 1 декемврий 1932 година **Пасивъ**

НАИМЕНОВАНИЕ НА СМѢТКИТѢ	ЛЕВА	СТ.	НАИМЕНОВАНИЕ НА СМѢТКИТѢ	ЛЕВА	СТ.
Бѣжанци	354,227,762	98	Държавата—отъ срѣдствата на заема	1,610,064,310	—
Земледѣлски сѣчива и др.	1,945,148	47	Държавата—отъ срѣдств. на бюджета	872,317	—
Бѣжански жилища	640,088,574	—	Фондъ постройка шосеенъ мостъ на		
Разходи по земитѣ	171,324,897	69	р. Арда	5,000,000	—
Ж. п. линии въ строежъ	320,169,335	49	Конфискувани залози	849,105	57
Постройка пѫтища	13,921,994	—	Лихви	48,272,184	01
Хигиена	18,160,905	—	Фондъ застаховка бѣжански добитъкъ	1,992,687	95
Българска народна банка	4,847,018	23	Фондъ постройка нови желѣзници и		
Българска народна банка по чл. 57	3,634,395	12	пристанища	21,000,000	—
Аванси на държавни учреждения и др.	52,373,686	92	Фондъ оземляване бѣж. поземленъ		
Каса	254,348	—	данъкъ	852,481	—
Общи разноски	51,253,366	45	Българска землед. банка — смѣтка		
Мебели	1,590,331	—	„комисионна“	2,772,386	65
Държавата—внесени погаш. по заема	15,769,329	—	Преходни смѣтки	180,440	67
Благоустройство	26,436,263	—			
Изплатени обезщ. за умрѣлъ добитъкъ	16,800	—			
	1,691,855,912	85		1,691,855,912	85
Депозирани гаранции	6,614,994	—	Депозити на гаранции	6.614,994	—
	1,698,470,906	85		1,698,470,906	85

София, 5 декемврий 1932 год.

(п) Счетоводитель: **Г. Желѣзовъ**

бавятъ още лв. 21.000.000 отъ фонда нови желѣзници и пристанища и лв. 5.000.000, отпуснати отъ окрѫжната постоянна комисия въ Мастанли, или всичко за ж. п. линия Раковски — Хасково — Мастанли лв. 326.000.000.

4. За постройка пѫтища дирекцията е изразходвала лв. 13.921.994.

5. За хигиена (малария, сифилиса), включително антималаричната станция въ Петричъ и противосифилистичната пристройка въ Бургасъ, сѫ изразходвани лева 18.160.905.

6. За разходи по земитѣ — изкореняване горски площи, парцелиране земи и изораване такива — дирекцията е изразходвала лв. 59.617.672. —, а за осушаване на блатата лв. 111.707.225. — или всичко лв. 171.324.897'69.

7. Къмъ сѫщата дата на счетоводната служба предстои да контабилизира, следъ като получи всички оправдателни документи, лв. 68.215.443, съставляющи дадени аванси на околийскитѣ комисии за строежъ на бѣжански кѫщи по стопански начинъ и изкореняване горски площи, на Българската земледѣлска банка за семена, добитъкъ, инвентаръ, на предприемачи по разни предприятия.

8. Ще се контабилизиратъ и сумитѣ за земледѣлския инвентаръ лв. 1.945.148, раздаденъ на бѣжанцитѣ, документи за който не сѫ още постѫпили въ счетоводството.

9. До 30 ноемврий 1932 г. дирекцията е изразходвала за заплати, пѫтни и дневни и др. отъ заема лв. 51.253.366'45.

10. За покриване горнитѣ разходи, тя е получила следнитѣ суми:

а)	Отъ заема за н. б.	лв.	1.610.064.310
б)	„ фонда нови желѣзници и пристанища .	„	21.000.000
в)	„ окр. постоянна комисия въ Мастанли .	„	5.000.000
г)	„ конфискувани залози	„	849.105
	Всичко	лв.	1.636.913.415

КОЕ ГДЕ Е

Стр.

1. Предговоръ 9
2. **Отдѣлъ I. Предварителни положения и работи по настаняване на бѣжанцитѣ** 16
3. Войнитѣ и земледѣлското ни стопанство 17
4. Дирекция на трудов. землед. стопанства и настаняване на бѣжанцитѣ до 1926 година 23
5. Първоначаленъ брой на бѣжанцитѣ-земледѣлци. Оземляване 26
6. Изплащане земитѣ 27
7. Стопанисване 30
8. Дворни мѣста 30
9. Снабдяване земл. бѣжански семейства съ дървенъ строителенъ материалъ 30
10. Живъ и мъртавъ инвентаръ 31
11. Семена 31
12. Орань 31
13. Институти, които сѫ подпомогнали настаняването на бѣжанцитѣ 31
14. **Отдѣлъ II. Заемътъ** 38
15. Запретителна зона 44
16. **Отдѣлъ III. Настаняване, оземляване и обзавеждане на бѣжанцитѣ** 48
17. Създаване Гл. дирекция за настаняване бѣжанцитѣ . . . 49
18. Законъ за бѣжанцитѣ 54
19. Бѣжанци 55
20. Брой и произходъ на бѣжанцитѣ 58
21. Бѣжанци, дошли въ предѣлитѣ на на Царството следъ 1926 и следващитѣ години 59
22. Години на приижданeто 59
23. Бѣжанци, имащи право да се ползуватъ отъ закона за с. с. н. б. 61
24. Мѣстопроизходъ на бѣжанцитѣ, подали редовни документи 61
25. Бѣжанци, които не сѫ поискали да се ползуватъ отъ облагитѣ на закона за с. с. н. б. 61
26. Бѣжанци по първоначално настаняване 62

Стр.

27. Мѣстно население и бѣжанци 63
28. Разпредѣление на бѣжанцитѣ по мѣстонастаняване и мѣстопроизходъ 64
29. Родни мѣста на бѣжанцитѣ 66
30. Земя, давана по списъци отъ Гл. дирекция на т. з. с. . . 79
31. Организиране работата 83
32. Задачи на разузнавателнитѣ групи 83
33. Разграничаване мериитѣ 84
34. Закрѫгляване меритѣ 84
35. Презакрѫгляване меритѣ 86
36. Първа окомѣрна скица и пр. 89
37. Протоколъ за причисляване части отъ меритѣ къмъ поземелния фондъ 91
38. Работа на Гл. дирекция т. з. с. 93
39. Парцелирани земи 93
40. Работа на частнитѣ инженери 94
41. Процедура на оземляването 94
42. Предаване земи 95
43. Бонитиране земитѣ 98
44. Класиране на земитѣ 98
45. Парцелиране земитѣ 99
46. Срѣденъ типъ земледѣлско стопанство 99
47. Разположение и кѫсове на земитѣ 100
48. Форма на парцелитѣ 100
49. Разпредѣляне земитѣ по декари 101
50. Въвеждане бѣжанцитѣ въ владение на парцелитѣ 101
51. Скици 102
52. Оземлени бѣжанци 103
53. Запазване поземелната собственость на бѣжанцитѣ до издаване нотариаленъ актъ 106
54. Бургаски окрѫгъ 108
55. Петрички окрѫгъ 111
56. Хасковски окрѫгъ 115
57. Варненски окрѫгъ 119
58. Мастанлийски окрѫгъ 121
59. Старо-Загорски окрѫгъ 124
60. Оценка на земитѣ 126
61. Пригаждане земитѣ къмъ културно състояние 134
62. Изкореняване горски площи 135
63. Снабдяване бѣжанцитѣ съ инвентаръ, добитъкъ, семена и пр. 137
64. Снабдяване бѣжанцитѣ съ инвентаръ и материали . . . 137
65. Работенъ добитъкъ 138

Стр.

66. Плугове 139
67. Брани 140
68. Кола и каруци 141
69. Доставка на семена, добитъкъ и пр. 144
70. Осигуровка на добитъка 145
71. Умрѣлъ добитъкъ 146
72. Риболовенъ инвентаръ 146
73. Брой и видъ на рибарския инвентаръ 147
74. Осигуровка на рибарския инвентаръ 148
75. Поетото задължение отъ бѣжанцитѣ 148
76. **Отдѣлъ IV. Дворни мѣста и жилища** 150
77. Строежъ на кѫщи 151
78. Строежъ по стопански начинъ отъ бѣжанцитѣ 153
79. Дворни мѣста 155
80. Оформяване дворнитѣ мѣста 156
81. Оформяване поискания строежъ 159
82. Ситуационно разположение на кѫщитѣ 159
83. Типови кѫщи 160
84. Построени кѫщи 162
85. Приемане на построенитѣ кѫщи 162
86. Кандидатъ — емигрантски кѫщи 164
87. Липса на достатъченъ дървенъ строителенъ материалъ . 165
88. Уреждане двора и запазване кѫщитѣ 167
89. Създадени нови селища 168
90. Квартали съ повече отъ 25 кѫщи 168
91. **Отдѣлъ V. Блата.** Обща характеристика на блатата . . 172
92. Използуване и подобрение на блатата въ стопанско и здравно отношение до 1927 г. 174
93. Кара-боазката низина 176
94. Месемврийско блато 180
95. Мандренско и Якезлийско блата 183
96. Стралджанско блато 187
97. Общи сведения за блатата и Кара-боазката низина . . 190
98. **Отдѣлъ VI. Водоснабдяване** 194
99. Нужди 195
100. Извършени работи 198
101. Задължения на общинитѣ 215
102. Заключение 217
103. **Отдѣлъ VII. Борба съ маларията и венерическитѣ болести** 219
104. Организация на Гл. дирекция на народното здраве . . . 220
105. Започване работата 222
106. Пространство и характеристика на района 224

Стр.

107. Организация 225
108. Проучване въ връзка съ борбата противъ маларията . . 225
109. Заболеваемость (Jndex parasiticus) 226
110. Противомаларична пропаганда 227
111. Борба съ маларията 228
112. Резултати 228
113. Оздравителни работи 230
114. Борба съ сифилиса 231
115. Петрички районъ 235
116. Борба съ маларията 235
117. Райони и персоналъ 235
118. Оздравителни работи 236
119. Резултати 239
120. Препоржки на г. Н. Х. Швеленгребелъ 241
121. **Отдѣлъ VIII. Ж. п. линия Раковски — Кърджали — Мастанли** 245
123. Проекти 246
123. Започване строежа 246
124. Изразходвани суми 248
125. Стопанско значение на ж. п. л. 251
126. Пжтища 251
127. **Отдѣлъ IX. Отчетность** 246
128. Контрола 253
129. Обяснителни бележки 261
130. Баланси 262

пор. 5527—1932.